

Svenskt Hästmuseum - grundrapport

av

Kari Lawe

FLYINGE UTVECKLING

Juni 2009

Förord

Denna grundrapport är en del i förstudien Svenskt Hästmuseum. Arbetet med rapporten har utförts av Teol. Dr., Fil. kand. Kari Lawe.

Grundrapporten beskriver befintliga hästmuseer, deras historiska bakgrund, innehåll, pedagogiska upplägg, vilka de vänder sig till och hur de är organiserade. Rapporten visar också hur ett hästmuseum skulle kunna organiseras i ett antal stationer och i vilken grad dessa kan ge besökaren upplevelser baserade på aspekterna se, lära och deltaga. Hästnäringen i Sverige beskrivs också utförligt, i avsikt att ge en bakgrund till förutsättningarna för att skapa ett attraktivt hästmuseum här i landet.

I syfte att kunna lägga fram en fullgod beskrivning av befintliga hästmuseer, har ett antal studiebesök genomförts, både inom landet och inom Europa. Personer ur förstudiens styrgrupp har deltagit i flera olika studieresor med Kari Lawe, som expert på hästens historia. Därtill har ett antal museer utvärderats via Internet. Resultatet av dessa studier har tillfört många nya infallsvinklar och kontaktytor.

Ett tack riktas till förstudiens styrgrupp, övriga kontakter samt medverkande på studieresor för värdefullt stöd.

Finansiering av detta delprojekt inom förstudien kommer från Länsstyrelsen i Skåne, Jordbruksverket Landsbygdsprogrammet/projektstöd, med Region Skåne och Kultur Skåne, som medfinansierare.

Detta delprojekt har pågått under tiden 31 december 2008 – 30 juni 2009.

Författaren till denna rapport har mycket lång erfarenhet och ett gediget specialistkunnande inom det ämnesområde som rapporten behandlar. Ett stort tack till Kari Lawe, för denna värdefulla grundrapport, som du har lagt ner ett stort engagemang i.

Projektägare för förstudien är

FLYINGE UTVECKLING

Flyinge Utveckling

Holmbyvägen 1

247 47 Flyinge

www.flyinge.nu

email utveckla@flyinge.nu

telefon 046-522 20

Den tryckta rapporten tillhandahålls via universitetsbiblioteken och i begränsad omfattning från Flyinge Utveckling.

En pdf-version av rapporten kommer att hållas tillgänglig för nedladdning på webbsiten www.flyinge.nu/shm/grundrapport.pdf

Projektet kommer under 2009 att producera ytterligare en rapport som behandlar ämnet etablering av ett svenskt hästmuseum.

Flyinge den 19 juni, 2009

Gunnar Petersson

ISBN 978-91-977299-1-8

Tryckeri: Rauff Printcenter, Eslöv tfn 0413-123 22

Förlag: Flyinge Utveckling

Innehållsförteckning

Inledning: En förstudies födelse

Hästmuseer i Europa och USA

Studieresa till hästmuseer; Danmark, Tyskland, Frankrike

Slesvigske Vognsamling i Haderslev

Deutsches Pferdmuseum

Westfälisches Pferdmuseum

Nordrhein-Westfälischen Landgestüt Warendorf

Normandie och Haras du Pin

Musée Vivant du Cheval du Chantilly

Académie du Spectacle Équestre. Manège de la Grand

Écurie de Chateau de Versailles

Musée des Carrosses

Sammanfattande intryck av resan

Museer som skall besökas under hösten 2009

Museo delle Carrozze d'Epoca

Museo Storico-Padiglione delle Carrozze Musei del Vaticani

Museo Civico Gustavo VI Adolfo di Svezia.

Sezione tematica Il cavallo e l'uomo

Museer som skall konsulteras online

Våra nordiska grannländer. Norge, Danmark, Finland

Litauen: Arklio Muziejus

Ryssland: Horse-breeding Museum

Tyskland: Graf von Lindenau Halle/ Neustadt Dosse.

Historisches Kutschmuseum

Österrike: Wagenburg/Schönbrunn

England: Red House Stables Working Carriage Museum

England: The National Horseracing Museum

England: Side Saddle Lady Museum

Museum of the Horse

Ireland: The Museum of the Master Saddler

Holland: National Rijtuigmuseum

Portugal: Museu Nacional dos coches/Lissabon

4	Spanien: Fundacion Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre	35
7	Spanien: El Museo del Enganche	35
	Spanien: El Museo del Arte Ecuestre	36
	Italien: Museo Storico del Trotto	37
11	Italien: Il Museo del Cavallo a Pozzomaggiore	37
12	Italien: Museo Nazionale delle Arme di Cavalleria	38
12	Italien: Museo del Cavallo Giocattolo	38
13	Grekland: The Virtual Horse Museum	39
14	USA: Kentucky Horse Park	39
17	USA: The International museum of the Horse	40
19	USA: The American Saddlebred Museum	40
21	The Merry Carousell	41
	Sammanfattande reflektioner	41
24	Referenser	41
27		
28	Hästnäringen i Sverige. Rapport från nuläget	45
	Inledning	46
28	Den gamla hästnäringens klimax	46
28	Avveckling	46
29	Radikalomvändningen	47
	Ridfrämjandet och ridsportens demokratisering	47
29	ATG gav hästnäringen en tryggad ekonomi	48
	Hästnäringens Nationella Stiftelse – hästnäringens	
30	gemensamma plattform	48
30	En pluralistisk hästpopulation för en pluralistisk hästvärld	50
30	Från manlig till kvinnlig dominans	51
31	Hästsporten	53
	Livsstilsprofilering med häst	57
31	Hästturism	57
32	Hästen inom terapi, healing och friskvård	58
32	Djurskydd och behandlingsmetoder för häst	59
32	Hästföretagande	60
33	Öppna landskap, hästnära boendeformer	61
33	Hästen i politiken	62
34	Utbildning	64
34	Hästen i forskningen	67
34	Hästen och kulturen	71

<i>Hästen och hästsporten i media</i>	73
<i>Ett samlat grepp om hästnäringen inför framtiden</i>	74
<i>konferenser, mässor och symposier</i>	75
<i>Sammanfattande reflektioner</i>	76
<i>Referenser</i>	81

Studieresor sommaren 2008

<i>Inledning</i>	82
<i>Nordiska Travmuseet i Årjäng</i>	82
<i>Vagnmuseet vid Travskolan Wången</i>	83
<i>Hästen på Huseby sommaren 2008</i>	84

Hippomuseion. Det Svenska Hästmuseet

<i>Inledning</i>	87
<i>Hästen: Ursprung, domesticering, avel, raser</i>	88
<i>Hästen som biologisk varelse</i>	88
<i>Ridkonstens historia</i>	90
<i>Körkonstens historia</i>	91
<i>Hästen i krigets tjänst</i>	94
<i>Hästen i polisarbetet</i>	96
<i>Hästen i ceremoni, hovliv, fest och teater</i>	97
<i>Hästen i jakten och kampen mot vilda djur</i>	98
<i>Hästen i sport och spel</i>	99
<i>Hästen och hästsporten i media</i>	100
<i>Brukshästen – Arbetskamraten</i>	103
<i>Hästen i religionshistorien, mytologin och folktron</i>	103
<i>Hästen i konsten</i>	104
<i>Hästen som leksak och samlarobjekt</i>	108
<i>Hästen i litteraturen och dikten</i>	108
<i>Hästen i filmen</i>	109
<i>Hästens mundering</i>	110
<i>Mundering för ryttare och kusk – modet runt hästen</i>	111
<i>Hovslageri, veterinärmedicin och försäkring</i>	112
<i>Puts och ans</i>	113
<i>Stallbyggnader och lösdraft</i>	114
<i>Lokaler för träning och tävling</i>	115
<i>Hästen på resa</i>	116

<i>Hästen inom utbildningen</i>	117
<i>Hästturism</i>	118
<i>Terapi, healing och friskvård för häst och människa</i>	119
<i>Hästkommunikation och ledarskapsutbildning</i>	119
<i>Hästen inom politik och landskapsutveckling</i>	120
<i>Hästen och entreprenörskapet</i>	121
<i>Besökscentrum</i>	121
<i>Studie- och forskningscentrum</i>	122
<i>Restaurang-Café</i>	122
<i>Referenser</i>	122

87	
88	83

Inledning en förstudies födelse

Vagnhistoriska Sällskapet är en av intressenterna. Foto Gunnar Petersson

Inledning

En förstudies födelse

Det här redovisade projektet, *Svenskt Hästmuseum. En förstudie*, har sitt ursprung nära tio år tillbaka i tiden. På hösten år 2000 sätts projektet *Carolus Rex Revivat* i syfte dels att visa att även dagens hästar, ryttare och kuskar kan genomföra Karl XII:s legendariska ritt från Pitesti i nuvarande Rumänien till Stralsund, på lika lång tid som konungen, dels att öka kontakten mellan de berörda länderna.

I detta projekt medverkade även undertecknad samt Rolf Horsvall. Vi lärde känna varandra och kom underfund med att vi delade ett gemensamt intresse för hästens kulturhistoria. Under resans gång blev det många samtal. Rolf berättade om sina drömmar om att få till stånd ett levande häst- och vagnmuseum - dvs. ett museum där vagnarna inte bara finns uppställda utan aktivt användes, så att besökaren förstod deras funktion och *sitz im leben* -; gärna då kopplat till *Flyinge Kungsgård*, eller åtminstone till Flyingebygden.

Jag berättade för Rolf om mina forskningar i hästrelaterad historia och besök vid *Musée Vivant de Cheval de Chantilly*, Europas äldsta levande hästmuseum grundat 1982, och beläget cirka 4 mil norr om Paris. Kontakten bestod även efter det att vi kommit hem. På våren 2004 besökte jag ytterligare några "levande" museer; *Museo Comunale Gustavo VI Adolfo. Sezione tematico Il cavallo e l'uomo* i Blera med den externa anläggningen *Antiquitates. Centro di archeologia sperimentale* och *Le Carrozze d'Epoca* i Rom. Dessutom tog Rolf Horsvall kontakt med gode vännen Tommy Blomquist vid *Vagnhistoriska Sällskapet*. Mer konkreta planer på ett vagnmuseum började växa fram. På många håll, exempelvis hos *Kulturen i Lund* och hos *Malmö Museum*, finns vagnar som i brist på lämpliga lokaler inte kan visas för allmänheten. I början av 2005 tog Rolf Horsvall och Tommy Blomquist kontakt med dåvarande Flyingechefen Björn Leander för att undersöka möjligheterna av att etablera ett häst- och vagnmuseum vid Kungsgården. Björn Leanders intresse för projektet var emellertid inte översvallande. Dock hänvisade han dem till Gunnar Petersson, ordförande i *Flyinge Utveckling*, vilken samtidigt, på uppdrag av *Region Skåne*, påbörjat en utredning i syfte dels att undersöka hur Flyinge skulle kunna stärkas som regionalt hästcentrum, dels ge ett allsidigt underlag för kommande projekt och aktiviteter, syftande till att stärka Skåne som hästregion. (*Flyinge – centrum för Skåne som hästregion*. 15 juni,

2005 – 15 februari, 2006).

Gunnar Petersson ställde sig positiv till idén om ett hästmuseum inom Flyingebygden, då en dylik anläggning passade in i hans vision om Skåne som hästregion och Flyinge som centrum både i detta kluster och i *Flyinge Horse Land*.

Med *Flyinge Horse Land* menades ett kompetenscentrum inom Flyingebygden där avel, hästsport, rådgivning, utbildning, forskning och upplevelse skulle erbjudas med *Flyinge Kungsgård* som centrum. Med andra ord hela Flyingebygden skulle omvandlas till ett centrum för utbildning och rådgivning, samtidigt som man skulle visa på hästens och människans långa gemensamma historia och på den mångfald av användningsområden som finns för hästen. Djupast sett var tanken att *Flyinge Horse Land* skulle bli till en häst- och kulturupplevelse för hela familjen, en plats dit besökaren gärna skulle vilja återvända och där han/hon skulle kunna se och lära, delta/medverka/utforska.

Tanken fanns dessutom att *Flyinge Horse Land* skulle utveckla det lokala näringslivet dels genom att anläggningar i bygden skulle användas för visning och demonstrationer, dels genom att hippologer och andra ridutbildade skulle kunna få sysselsättning och arbete i närmiljön.

I slutrapporten, publicerad i februari 2006, skissade Gunnar Petersson *Flyinge Horse Land* som ett mål dels för rådgivningsgrupper, dvs. inom hästsektorn aktiva som ville få råd och vägledning i vissa specifika frågor, dels för upplevelsegrupper, dvs. skolungdomar, föreningar, personalgrupper, pensionärsgrupper m.m. För dessa grupper skulle man skapa olika upplevelsepaket som syftar till att visa upp hästen samt möjliggöra för gruppen ifråga att delta och medverka i upplevelsen. I rapporten understryks att det är av vikt att upplevelserna passar båda könen samt olika etniska grupper. Vidare ansågs viktigt att gruppen i fråga skulle kunna stanna inom Flyinge, eller i närområdet, minst ett dygn.

För att ta emot dessa människor, då de anländer till Flyinge och visa dem till rätta, bör, inom Flyinge, förhoppningsvis på *Flyinge Kungsgård*, uppföras ett besökscentrum. I anslutning till detta besökscentrum bör finnas ett visningsområde – även kallat upplevelsecentrum - där företag inom hästsektorn skall kunna presentera sig, likaså ett levande häst- och vagnmuseum med minst ett par hundra vagnar som både skulle kunna visas och användas, samt exempelvis konst, dräkter och diverse bruksföremål som tillhör hästsektorn. Om möjligt skulle man även

uppföra ett hotell i anslutning till besökscentrum och visningsområde/upplevelsecentrum.

I syfte att förverkliga *Flyinge Horse Land* föreslog utredningen sammanlagt 21 åtgärder: 1) Sammansättning av en arbetsgrupp som får i uppdrag att besöka hästcentra i Europa och USA. 2) En utredning i syfte att ta reda på varför Skåne har så få turridningsföretag och vad man kan göra åt detta. 3) Undersöka vad "Besöksgrupper Häst" vill ha ut av ett besök inom Flyinge. Genom att utreda önskemålen hoppades man kunna lägga upp en tydlig strategi för vad som kan erbjudas olika grupper. 4) Etablera en teknik-college-utbildning med inriktning häst inom Flyinge i samarbete med Eslövs kommun. 5) Tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att skapa ett centrum för utbildning inom "Häst och Hälsa" inom Flyinge. 6) Starta *Flyinge Ridskola* för ovana ryttare och kuskar utan häst. 7) Verka för att någon organisation startar en verksamhet med hästrehabilitering inom Flyingebygden. 8) Tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att söka uppföra ett levande häst- och vagnmuseum inom Flyinge till 2010. 9) Uppföra ett hotell med samlingssal inom Flyinge till 2012. 10) Söka etablera en bemannad turistbyrå vid Gårdstångarondellen till 2009. 11) Etablera *Ekomuseum Kävlingeån* med centrum *Flyinge Kungsgård*. 12) Söka medel för en visningsanläggning där gödsel används för metangasproduktion. 13) På sikt etablera en större biogasanläggning med försäljning på Shellmacken i Gårdstånga. 14) Etablera ett Naturhus på Flyinge med syfte att visa på alla de åtgärder som görs inom Kävlingeåprojektet samt inom *Ekomuseum Kävlingeån*. 15) Etablera en Häst- och avelsmässa med utställare på Flyinge Kungsgård. 16) Etablera ett årligt återkommande event "*Flying Horse*", ett bygdespel baserat på hästen. 17) Etablera återkommande arrangemang baserat på musik och häst på Flyinge Kungsgård eller på andra platser i regionen. 18) Placera en eller ett par personer med ansvar för marknadsföring av ett skånskt hästkluster inom Flyinge. 19) Igångsätta en verksamhetsutveckling inom hästsektorn; *Flyinge Innovation*. 20) Inspirera företag, vilka på olika sätt är verksamma inom hästsektorn, att bli representerade inom Flyinge. 21) Synliggöra Flyinge som hästkluster på olika arenor inom hästsektorn i Skåne samt i information som vänder sig till turister.

Visionen om *Flyinge Horse Land*, ett upplevelsecentrum med utbildning av elever inom hästnäringens avsuttna verksamheter och med möjlighet att låta besökare prova på körning och ridning samt kunna lära sig mer

om hästens betydelse i ett hållbart samhälle, kom från och med 2006 att utgöra ramverket för det fortsatta planerandet av museet. Som de två mest angelägna uppgifterna bedömdes att tillsätta en arbetsgrupp som mer konkret kunde förverkliga häst- och vagnmuseet, samt besöka en rad liknande hästcentra för att där hämta kunskaper och inspiration.

I början av 2007 hade man kommit så långt med utredningsarbetet att *Vagnhistoriska Sällskapet*, företrätt av Rolf Horsvall och Tommy Blomquist, lät kalla en rad intressenter till ett möte för att mer konkret undersöka möjligheterna att gå vidare med museiprojektet. Den 21 mars ägde mötet rum på Rolf Horsvalls gård i Stehag. Kallade var representanter för *Kultur Skåne*, *Regionmuseet i Kristianstad*, *Flyinge Utveckling* samt undertecknad och hästföretagaren Charlotte Östlund. Resultatet av mötet blev att man beslutade att gå vidare med projektet. Tre månader senare, den 18 juni, arrangerade Gunnar Petersson ett möte på *Flyinge Utvecklings* kontor. Kallade var representanter för *Vagnhistoriska Sällskapet*, *Regionmuseet i Kristianstad*, *Kulturen i Lund*, samt undertecknad. Resultatet av mötet blev att man beslutade att utforma en förstudieansökan med *Flyinge Utveckling* som projektägare, Gunnar Petersson som projektledare och undertecknad som projektassistent. Övriga intressenter skulle bilda en referensgrupp och vara beredda att vara behjälpliga under arbetets gång.

Under de följande månaderna intensifierade Gunnar Petersson arbetet med att formulera en förstudieansökan kring det blivande hästmuseet.

Som syfte med projektet angavs: För det första att beskriva ett levande hästmuseum - dvs. ett museum där hästraser, vagnar, seldon, dräkter samt andra föremål med koppling till hästnäringen, samlas på en plats där besökaren kan se, uppleva, lära, själv delta och prova - på ett sådant sätt att förstudien kan utgöra ett objektivt underlag vid eventuell etablering av en arena där hästnäringens betydelse förr, nu och i framtiden synliggörs, innovationsprocessen stärks och intresset för hästnäringen ökar. För det andra att ge en belysande bild av hur ett sådant museum skulle kunna vara utformat, och om det finns tillräckligt stöd för en sådan satsning. För det tredje att peka ut ett par platser som skulle kunna vara möjliga lokaliseringar. För det fjärde att synliggöra ett nätverk av personer och organisationer med kunnande och inriktning på projektets syfte, och intresse av att det blir verklighet. För det femte att företa en studieresa till liknande anläggningar i Europa (USA ströks).

Den 30 september samma år skickades en ansökan om förstudie till

Länsstyrelsen i Skåne län. Som medfinansierare stod Eslövs kommun, Lunds kommun, Kulturen i Lund, Vagnhistoriska Sällskapet och Regionmuseet i Kristianstad.

Ett halvår senare, i mars 2008, hörde Länsstyrelsen av sig till Gunnar Petersson och begärde in kompletteringar av ansökan; något som tolkades positivt. Länsstyrelsen hade av allt att döma för avsikt att ge ansökan en ytterst seriös behandling. Samtidigt skickade Gunnar Petersson ansökningar om medfinansiering av det tilltänkta projektet till Sparbanksstiftelsen Färs o Frosta och till Kultur Skåne. Medan den förstnämnda några månader senare gav avslag på ansökan, gav den sistnämnda positivt besked. Ytterligare bidrag till medfinansiering kom under sommaren 2008 från Flyinge AB, som beslutade att gå med i förstudieprojektet med egen arbetsinsats, Region Skåne, Kultur Skåne och Kulturen i Lund. Mycket glädjande var dessutom att Flyinge AB lovade att ställa sig välvillig angående lokaler för det blivande museet.

I juni 2008 etablerades dessutom kontakt med Herrevadskloster, främst i syfte att undersöka möjligheten av att i framtiden kunna upprätta gemensamma sammanhängande stråk av kör- och ridleder över Skåne, men även som möjlig alternativ etableringsplats för museet vid sidan av Flyingebygden.

I början av juli, beslutades att undertecknad mer aktivt skulle engageras i projektet. Mina uppdrag för sommaren 2008 bestod i att besöka Nordiska Travmuseet i Årjäng och Travskolan Wången, där det enligt ryktet skulle finnas vissa planer på att etablera ett vagnmuseum. Vid samma tid besökte Rolf Horsvall utställningen "Hästen i Huseby" vid Huseby Bruk i Småland.

I oktober 2008 lämnade Länsstyrelsen positivt besked angående de sökta medlen. En liten besvikelse var emellertid att de endast beviljat hälften av de medel som ursprungligen söktes. Trots detta skulle dock den planerade förstudien kunna genomföras.

I början av december 2008 beslutades att undertecknad skulle anställas som projektassistent för tiden 1 januari – 30 juni, 2009. Mina arbetsuppgifter under projektiden skulle dels bestå i att göra en sammanställning av nuläget inom den svenska hästnäringen, utarbeta riktlinjerna för studieresan till de europeiska hästanläggningarna, med andra ord fungera som reseledare, lägga fram en plan för det levande svenska hästmuseum vi beslutat söka skapa, samt allmänt sett fungera som Gunnar Peterssons sekreterare.

Resultatet av mitt arbete är föreliggande rapport indelad i fyra delrapporter. Del 1 behandlar hästmuseer i Europa och USA. Den delen i sin tur, är uppdelad i tre underavdelningar. Den första behandlar de museer vi besökte under studieresan våren 2009. Den andra behandlar ett antal romerska hästmuseer som kommer att besökas under hösten 2009. Den tredje slutligen, behandlas en grupp museer i både Europa och USA, som endast konsulterats via Internet. Del 2 utgör en redovisning av nuläget inom svensk hästnäring. Del 3 är en rapport från mina besök i Årjäng och Wången samt från Rolf Horsvalls besök vid Huseby Bruk. Del 4 slutligen, utgör en planskiss över det planerade levande svenska hästmuseet uppdelat i sammanlagt 29 stationer.

Referenser

Skrifter

- Carlson, J., Entusiaster vill skapa ett häst- och vagnmuseum. I: *Skånska Dagbladet* 23/3-2007
 Förstudie Svenskt hästmuseum. I: *Bygdebladet* 3 (2008)
 Europeiska hästmuseum. I: *Bygdebladet* 1 (2009)
 Hansson, U. Kauranen, A. Flyinge Utveckling vill ha levande hästmuseum. I: *Skånska Dagbladet*. 10/12-2008
 Håkansson, S., Flyinge vill ha vagnmuseum. I: *Sydsvenska Dagbladet* 27/3-2007
 Lawe, K., Hästmuseet i Chantilly. I: *Hästen* 5 (1986)
 Lawe, K., Ridning i etruskernas spår (Museo Civico Gustavo VI Adolfo di Svezia. Il cavallo e'uomo samt Antiquitates. Centro di archeologia sperimentale). I: *Hästmagazinet* 5 (2004)
 Petersson, G., *Flyinge – centrum för Skåne som hästregion*. (2006)

Internetsidor

- www.flyinge.nu. Flyinge Utveckling
www.flyinge.nu/shm. Flyinge Utveckling. Sweden Horse Museum

Hästmuseer i Europa och USA

Bilder från hästmuseum Haras du Pin, Normandie, Frankrike. Foto Gunnar Petersson

Inledning

Som ett led i förarbetet till ett eventuellt etablerande av *Flyinge Horse Land*, hade Gunnar Petersson i rapporten *Flyinge – centrum för Skåne som hästregion*, föreslagit att en studieresa skulle göras till hästcentra i Europa och USA. Under våren 2009 har undertecknad haft i uppdrag att mer konkret utarbeta denna resa. USA ströks. För en sådan resa saknades både ekonomiska medel och tid. Till en början var tanken att vi skulle företa en tvåveckors resa under vilken vi skulle besöka museer i Danmark, Tyskland, Frankrike och Italien. Även denna resa visade sig emellertid för dyr och för tidskrävande. Följaktligen ströks även Italien. Några av de italienska museerna, belägna i och runt Rom, kommer dock senare i höst att besökas av undertecknad och Tommy Blomquist från *Vagnhistoriska Sällskapet*.

Under förberedelsearbetet med vår Europaresa stötte jag på ytterligare ett stort antal hästmuseer som verkade ytterst intressanta och säkerligen skulle ha utgjort mycket givande och inspirerande besöksmål. Att besöka även dessa, spridda inte bara över Europa, utan även i USA, var dock ogörligt. Med hjälp av den moderna tekniken går det dock att göra sig en mycket god bild av museerna ifråga, deras samlingar och inriktning, även online.

Studieresa till hästmuseer;

Danmark, Tyskland, Frankrike

Under vecka 16 år 2009 företogs så slutligen den planerade resan till några av hästmuseerna i Danmark, Tyskland och Frankrike. Vi som reste var undertecknad, Åsa Hansson, *Flyinge AB*, Gunnar Petersson, *Flyinge Utveckling*, Tommy Blomquist, *Vagnhistoriska Sällskapet*, Rolf Horsvall, *Vagnhistoriska Sällskapet*, Zoltan G Wagner, *Lunds Kommun och Kulturen i Lund* samt Bo Fransman, *Region Skåne*. De museer och övriga anläggningar som kom att besökas var *Slesvigske Vognsamling* i Haderslev, *Deutsches Pferdemuseum*, Verden, *Westfälisches Pferdemuseum*, Münster, *Nordrhein-Westfälisches Landgestüts*, Warendorf, *Haras du Pin*, Normandie, *Musée Vivants du Cheval*, Chantilly, *Academie du Spetacle Équestre de Versailles* och *Musée du Carrosses du Versaille*. Anledningen till att just dessa anläggningar valts ut var dels att de representerar olika länder och därmed olika hippologiska kulturer, dels för att de sinsemellan är mycket olika och därmed ger en bredd åt studien. Warendorf ingick inte i den ursprungliga planeringen, men lades till efter besöket vid *Westfälisches*

Pferdemuseum.

Den följande redovisningen är upplagd i två delar. Först kommer en genomgång av de olika anläggningarnas historia, uppläggning och specialitet. Under rubriken *Våra intryck*, redovisas efter genomgången av varje enskild anläggning, gruppens synpunkter på anläggningen ifråga, sedd då i relation till den planerade museianläggningen "*Hippomuseion*".

Slesvigske Vognsamling i Haderslev

Vagnsamlingen i danska Haderslev räknas som en av de främsta i norra Europa med sina nära 200 vagnar och kärror, varav många är i körbart skick.

Samlingarna grundades under 1950-talet av bokhandlaren Johannes Christian Nielsen och finns från 2002 uppställd i de lokaler som tidigare tillhörde Schaumans klädesfabrik.

Även innan etablerandet av vagnsamlingen var Haderslev känt för vagnar. I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet fanns där nämligen en av Nordens främsta vagnfabriker.

Samlingarna är uppdelade på fem teman: Vagnens historia från uppfinnandet av hjulet ca 3500 f. Kr och fram till bilismen; Vagnen i staden; vagnen på landet; Bokhandlare Nielsen och hans samling; Vagnfabriken i Haderslev.

För att skapa liv i samlingarna och öka förståelsen för vagnens funktion i skilda tider och miljöer har man arrangerat flera av dem tillsammans med dockor och modellhästar i speciella miljöer. Samlingarna kompletteras med en verkstad där föreningen *Slesvigske Vognsamlings Venner* arbetar med restauration av vagnar, samt med ett vagnhistoriskt arkiv under uppbyggnad. Arbetet med arkivet leds av arkeologen och vagnforskaren Per Ole Schovsbo och syftar till att skapa

dokumentation över det vagnrelaterade material som finns i danska museers magasin och utställningar, ett material som sträcker sig nära 5000 år tillbaka i tiden och som räknas som det främsta i Europa när det gäller vagnens historia.

På den pedagogiska sidan erbjuder museet specialprogram för skolklasser och grupper. Museet har även en enkel servering samt utrymme för ätande av egen matsäck. Dessutom finns en liten museibutik där man kan köpa böcker, mindre redskap m.m. Museet leds av Knud Fink Isaksen med assistens av Erik Anderssen. Vid behov kallas personal in från *Slesvigske Vognsamlings Venner*.

Adress:

Slesvigske Vognsamling

Simmerstedvej 1

6100 Haderslev

Tel: 73 52 07 07

E-mail: vognsamlingen@museum-sonderjylland.dk

Öppettider,entréer: Angående öppettider, entréavgifter m.m. se hemsidan. Biljetten

Våra intryck:

På sätt och vis är detta ett gammaldags museum med ett stort antal vagnar samlade i hallar, dock i många fall ordnade i miljöer så att funktionen skall framgå. Därtill visar man selar på modellhästar. Intressant att se var exempelvis hästen med den under förra sekelskiftet så omdebatterade stuptygeln. Interaktiva inslag saknades helt. Museet vänder sig inte till gemene man eller till den typiska barnfamiljen, men är ett eldorado för specialisten, entusiasten och den hantverksintresserade. Museets chef, Knud Isaksen, gav oss en mycket inspirerande och kunnig guidning genom museets samlingar och i verkstaden.

Ett intressant sätt att locka fler besökare till anläggningen var biljetten "Fire museer for tu" ger entré förutom till *Slesvigske Vognsamling*, till *Arkeologi Haderslev*, *Bymuseet i Haderslev* och *Ehlers Lertøjssamling*.

Deutsches Pferdemuseum

Deutsches Pferdemuseum, befinner sig i staden Verden i Niedersachsen, en trakt känd för sitt djupa engagemang för hästar och ridsport. Som exempel kan nämnas att det är just i Verden som unghäst-VM i dressyr ordnas årligen, samt att staden är centrum i Hannoveranerförbundets verksamhet. Museet grundades 1930 under namnet *Verdener Pferdemuseum* på initiativ av ordföranden i Verdens hembygdsförening, Wilhelm Ahrens och hippologen Erich Clausen. Vid det nazistiska maktövertagandet 1933 stängdes dock samlingarna, av allt att döma enbart beroende på Wilhelm Ahrens judiska börd - nazisterna var annars mycket intresserade av hästhistoria och såg bl.a. till att utge tyska översättningar av många av de klassiska ridlärorna -, men öppnades igen efter kriget. 1965 efterträddes Erich Clausen som hippologisk ledare för museet av Hans Joachim Köhler vilken ansågs så framstående, och så inflytelserik inom den sachsiska hästvärlden, att han kallades "der *Pferdepapst*" (hästpåven). Samtidigt flyttade museet från sina ursprungliga lokaler till *Langche Haus* på Andreasstrasse. Trettiofyra år senare, 1999, flyttade museet ytterligare en gång, nämligen till sina nuvarande lokaler i de tidigare kavallerikasernerna och stallarna i Holzmarkt.

Den permanenta utställningen täcker en yta om 1400 m² Till detta kommer ytterligare 230 m² för temautställningar.

De områden som täcks av museets permanentutställning är hästens urhistoria, domesticering och raser; ridsportens olika grenar – en speciell avdelning ägnas den tyske olympiaryttaren i dressyr, Josef Neckermann; hästen i konsten - museet har omfattande samlingar av grafik med hästmotiv, samt statyer och statyetter -; hästen i det militära och hästen i ceremoni. Till permanentutställningen hör även en stor samling leksaker i hästens tecken och gamla karusellhästar.

Till avdelningen hästen inom konsten hör även statyn av trakhenerhingsten Tempelhüter som är placerad vid museets ingång; en staty med stark politisk laddning. Tempelhüter var född 1904 på stuteriet Trakhenern och räknades som stuteriets främsta avelshingst. Lagom till Trakhenerns 200-års jubileum 1932 restes en staty av honom, utanför

Landstallmeisterhaus, utförd av konstnären Reinhold Kübart, Där stod den till 1945 då Röda Armén, tog den som krigsbyte, tillsammans med ett stort antal av stuteriets hästar, och förde den till Moskva, där den – trots flera uppmaningar till ryssarna om att återlämna den – fortfarande finns kvar. I samband med Sovjetunionens upplösning 1989-1990 blev den dock svårt skadad av en brand.

Sedan 1974 har *Deutsches Pferdemuseum* en kopia av Reinhold Kübarts Tempelhüter-monument. Denna kopia är tänkt som en symbol för sambandet mellan det gamla och det nya Tyskland och för att Västtyskland hälsar landsmännen från öst välkomna åter i den tyska hippologiska gemenskapen.

En specialitet för museet är rid- och körsimulatorer. De första av dessa simulatorer uppfanns redan vid förra sekelskiftet och användes då i terapeutiskt syfte. Det ansågs exempelvis mycket nyttigt vid diverse åkommor att sitta på en skrittsimulator. Till detta kommer en optisk iscensättning där man med hjälp av speglar, illustrerar skillnaderna mellan hästens och människans synfält.

Årligen ordnas speciella temautställningar. Årets (2009) utställning heter "Freie Fahrt für Frauen" och behandlar kvinnan som ryttare, kusk, cyklist, bilist m.m. Museet har även ett bibliotek med omkring 15000 historiskt betydande hippologiska fackböcker samt tidskrifter, foton och filmer. Den vetenskapliga ambitionsnivån är hög och vid museet bedrivs en omfattande föreläsningsverksamhet.

Museet har även specialprogram för barn, skolklasser och olika typer av vuxengrupper. Exempelvis så ordnas utflykter med häst och vagn i omgivningarna runt Verden, samt födelsedagskalas för barn med olika teman så som dressyr, hoppning, kapplöpning, riddarliv. Till museet hör dessutom en shop där man kan köpa vykort, böcker, modellhästar, leksaker m.m.

Deutsches Pferdemuseum har ekonomiskt stöd från en rad organisationer och sammanslutningar: *Die Deutsche Reiterliche Vereinigung* och till detta förbund anslutna rid- och avelsförbund; *Stiftung Niedersachsen*; *Niedersächsische Lottostiftung*; *Niedersächsische Sparkassenstiftung*; *Kreissparkasse Verden*; *Waldemar Koch Stiftung*; *Niedersachsen*; *Gemeinsame Landesplanung Bremen/Niedersachsen*; *Landschaftsverband der ehemaligen Herzogtümer Bremen und Verden*.

Adress: *Deutsches Pferdemuseum*

Holzmark 9

27283 Deutschland

Tel: +49(0) 42318071

E-mail: pferdemuseum@online.de

Öppettider, entrées:

Museets öppettider, entréavgifter m.m. framgår av hemsidan. är

Våra intryck:

Samtliga deltagare upplevde museet som mycket komplett, dock ganska ordinärt. Av allt att döma satsar man mycket på att roa och undervisa barn, deltagarna lade märke till flera pedagogiska presentationer speciellt anpassade till barn. Dessutom uppmärksammades leksaker och annat barnvänligt material i shopen.

Westfählisches Pferdemuseum

1992 samlades i Münster en grupp entusiaster i syfte att grunda ett kulturhistoriskt museum som skulle täcka hästnäringens och hästens historia i regionen Nordrhein-Westfalen. Drömmen var att museet skulle finnas i Münster, huvudort i regionen med samma namn.

Nordrhein-Westfalen är inte bara Tysklands folkrikaste delstat med sina 18 miljoner innevånare, utan dessutom Förbundsrepublikens ledande delstat angående hästnäring. I ingen annan del av Tyskland lever och verkar så många världsledande företrädare för hästsportens olika grenar. Som exempel kan nämnas Ludger Beerbaum, flerfaldig tysk mästare, världsmästare och olympisk guldmedaljör i hoppning, Ulrich Kirchhoff, individuell guldmedaljör i hoppning från Atlanta 1996, Monica Theodorescu, flerfaldig olympisk lagguldmedaljör i dressyr, Andreas Treppe, världsmästare i tölt, Christoph Lensing, världsmästare i voltige, Birgit Dreiszis, olympisk guldmedaljör från Paralympics i Atlanta

1996, samt Hainz Wewering, världens genom tiderna segerrikaste travkusk med mer än 15000 segrar bl.a. då flera tyska- Europa och världsmästerskap, samt räknad som Tysklands framgångsrikaste idrottsman alla kategorier.

I ingen annan delstat finns heller så många träningsanläggningar, tävlingsplatser och aktiva ryttare, både professionella och amatörer som just där. Man räknar med att det finns cirka 518 ryttarföreningar, organiserande ca 110000 ryttare. Till detta kommer Tysklands största antal fritidsryttare. I Warendorf, strax utanför Münster har, som senare skall visas, den tyska ridsporten sin högborg.

Även historiskt har Nordrhein-Westfalen haft en ledande hippologisk ställning i Tyskland. Där finns ett av Europas äldsta belägg för hästar, några hovavtryck daterade till ca 40000 f.Kr, där stod det första ryttarslaget på tysk mark, slaget i Teutoburgerskogen 9 e.Kr då germanerna besegrade romarna. Där finns ett flertal så kallade hästgravar, bl.a. den berömda *Beckumer Fürstengrab* från 600-talet e. Kr, en rituell gravläggning av en germansk furste tillsammans med tio hingstar. Från platser såsom Davert, Arnsberger och Duisburger Wald finns från 1300-talet och framåt, belägg för vildhästar. Under 1700-talet grundade företrädare för adel och kyrka talrika stuterier. 1826 slutligen, grundade Friedrich Wilhelm av Preussen *Westfälischen Landgestüt Warendorf*. Till de ledande inom gruppen som önskade förverkliga museet, hörde Reiner Klimke, flerfaldig olympisk guldmedaljör i dressyr, Hendrik Snoek, tidigare olympiaryttare i hoppning och ordförande i tyska olympiska kommittén, August Lütke Westhaus, ordförande i Westfalens rid- och körsällskap (*Westfälischen Reit- und Fahrschule*), Tysklands äldsta ryttarförening, samt Günther Dieckmann Grosshundorf, chef för Westphaliska häststamboken (*Westfälischen Pferdestambuch*).

Första steget var att grunda en intresseförening som skulle arbeta vidare med museifrågan. Intresset visade sig stort och inom kort hade man över 500 medlemmar; privatpersoner, representanter för hästnäringen, företagsvärlden, den akademiska världen, museivärlden och det politiska etablissemanget. (Den fullständiga listan finns på museets hemsida.) Även utländska intressenter blev medlemmar, exempelvis då Prins Philip av England och *The International Museum of the Horse, Kentucky Horse Park, Lexington, USA*; samt *Zoologisches Museum der Universität Zürich; Schweiz*.

Fyra år senare, 1996, hade man kommit så långt med museiarbetet att

beslut fattades att museet skulle förläggas till *Allwetterzoo*, stadens djurpark, vilken öppnats redan 1875 och som för närvarande räknas som en av Tysklands främsta djurparker, inte minst då för sitt arbete med att skapa så naturliga livsbetingelser som möjligt för de sammanlagt 3300 djuren. Dessutom är djurparken en av Tysklands verkligt stora publikmagneter med sina årliga 750000 besökare. I mitten av 1990-talet befann sig djurparken i en omstruktureringsfas. Hästmuseet blev ett välkommet nytillskott. Beslut fattades att museet, förutom en traditionell museihall, även skulle omfatta en hästpark med olika hästraser, inte minst då Westfalens egen "vildhäst" *Dülmenerponnyn*, samt en uppvisningsarena.

I omedelbar anslutning till djurparken befinner sig även *Westphalian Naturkundemuseum* och *Mühlehof Freilichtmuseum*. Kombinationen djurpark, hästmuseum med kulturhistorisk inriktning, naturkunskapsmuseum och friluftsmuseum anses vara en, åtminstone för tyska förhållanden, unik kombination.

Fem år senare, 2001, hade man både lyckats skapa en samling som möjliggjorde att museet skulle kunna öppnas och en tillräckligt god finansiering för att kunna påbörja byggandet av själva museianläggningen. I synnerhet hade man mottagit ekonomiskt support från *Nordrhein-Westfalen-Stiftung, Landschaftsverband Westfalen-Lippe, Land NRW, Sparkasse Münsterland-Ost, WGZ-Bank*, samt en rad sponsorer från det privata näringslivet. (Hela listan på dem som hjälpt till att finansiera projektet finns på museets hemsida.)

En arkitekttävling utlöstes för att få till stånd en lämplig museianläggning. Vinnare blev arkitekt Peter Rasbach. Ett år senare var huvuddelen av anläggningen invigningsklar. Den omfattar både en utställningslokal på sammanlagt 1000 m², varav 800 m² är reserverade för den permanenta utställningen och 200 m² för årliga temautställningar. Till detta kommer magasin om 500 m², mottagningshall, cafeteria och museishop om 470 m², samt uppvisningsarena "*Hippomaxx*" 540 m². 2005 tillkom hästparken med diverse hästraser samt fransk jätteåsna, *Poitouåsna*.

Modell över Westfälisches Pferdemuseum. 1) Utställningslokaler och magasin. 2) Hästpark. 3) Uppvisningsarenan "Hippomaxx". 4) Mottagningshall, cafeteria, museishop.

Den 27 oktober 2002 invigdes så slutligen museet. I utställningshallen finns dels den permanenta utställningen, dels olika temautställningar. Den permanenta utställningen fördelar sig på sju olika teman 1) *Wohlgestalt und Ungestalt*. På denna avdelning behandlas vad som under olika tider, och i vår egen tid, anses konstituera en bra häst; exteriört, temperamentsmässigt, gångartsmässigt. Som exempel på en idealthäst från äldre tid lyfter man fram Greve Anton Günter von Oldenburgs favorithäst Kranich; en vit hingst med flera meter lång man och svans. Vår egen tids sporthäst representeras av avelshingsten Polydor från *Nordrhein-Westfälische Landesgestüt*, vilken år 2000 avled i en ålder av 28 år, och som uppstoppad ingår i utställningen. 2) *Pferd und Mensch*. I denna avdelning får besökaren följa hästsläktets evolution under 50 miljoner år. På avdelningen redogörs även för mötet med människan och hästens tidiga roll som jaktvillebråd och heligt väsende. Sin religiösa roll bevarade hästen i Westfalen fram till kristnandet, något som inte minst visas av de hästgravar man funnit i området, innehållande hästar som slaktats rituellt, och följaktligen offrats till gudarna. På avdelningen visas även hur gamla tiders religiösa föreställningar knutna till hästen levat kvar inom folktron. På många bondgårdar i Westfalen exempelvis, är det vanligt att på gavlarna sätta upp träspiror med korsade hästhuvuden.

Dessa hästhuvuden är till för att ställa himlaguden, ursprungligen Oden, välvillig och hjälpa till att avvärja ondska och demoner. 3) *Ungezähmt und eingezümt*. På denna avdelning behandlas Westfalens egna vildhästar, *Dülmenerponnyn* och de så kallade *Dickköppe*, en liten raggig, numera utdöd, rid- och arbetshäst, starkt påminnande om den svenska klipparen. 4) *Art und Weise*. På denna avdelning visas hästen som biologisk och psykologisk varelse. Besökaren får följa embryonalutvecklingen. Därtill visas talrika skisser och rekonstruktioner av muskulatur, skelettuppbyggnad samt hästens användning av de fem sinnen. Till detta kommer beskrivning av socialt och sexuellt beteende. 5) *Ziele und Wege*. I denna avdelning får besökaren inblick i den hästavel som bedrivits i Westfalen från adelns och klostrens uppfödning av hästar i halvilda hjordar och fram till grundandet av *Preussisch-Rheinisch-Westphälische Landgestüt*. Här redovisas även vilka hästraser som för närvarande föds upp i Westfalen samt vilka avelsmål som råder inom halvblodsaveln. Speciella avdelningar behandlar de bruksprov som arrangeras av *Landesgestüt* i Warendorf, *Westfälisches Pferdestammbuch*, samt avelsarbetets förändring från naturlig betäckning till fryssperma. 6) *Verdienst und Verlust*. På denna avdelning behandlas hästens olika användningsområden. De områden som tas upp är; jordbruksarbete, frakt och körslor, gruvarbete - en sektor som var omfattande i delstaten med tanke på Ruhrområdet där ett mycket stort antal hästar användes mellan 1853 och 1965 - militärväsen, polisväsen, krig, och cirkus. 4) *Ross und Reiter*. På denna avdelning behandlas ridsporten både som tävlingsport och som fritidssysselsättning. Samtliga i delstaten förekommande sportgrenar visas och beskrivs; Dressyr, hoppning, fälttävlan, jaktridning, körspport, voltige, Westernridning, gångartsridning, galoppsport, travsport samt terapeutisk ridning. Besökaren får även, i ridsimulator, prova på att rida i skritt trav och galopp. En specialavdelning utgör den så kallade *Westfälischer Olymp* där besökaren får stifta bekantskap med delstatens främsta två- och fyrbenta stjärnor. Man har valt att fokusera på personliga minnen såsom Reiner Klimkes hatt, Ludger Beerbaum ridkavaj, Birgit Dreiszis riddräkt, Heinz Wewerlings tävlingsdräkt och Hallas sadel. Dessutom visas bronsstatyetter av fem av Westfalens allra framgångsrikaste sporthästar; Ahlerich, Halla Lando, Rembrandt och Sioux.

Årets temautställning behandlar hästsporten inom de olympiska spelen, så väl inom de antika spelen som i de moderna (1912-2008); *Pferd und Olympia. Von der Antike bis Hongkong 2008* (27 november, 2008 till 31 maj, 2009). Utställningen är ett samarbetsprojekt med *Deutsches Sport & Olympiamuseum*, Köln och *Deutsches Olympiade-Komitee für Reiterei*. Utställningen redogör inte bara i ord och bild för hästens deltagande i de olympiska spelen, regler, dopingkontroller mm, utan visar även många föremål: En rekonstruktion av den antika Olympiaanläggningen, antika vaser med motiv från spelen, den olympiska facklan från 1936, en transportcontainer för häst som användes i samband med OS i Hong Kong 2008 samt aklimatiseringsutrustning från samma OS. Såväl två som fyrbenta OS-hjältar lyfts fram.

På museets hemsida kan man ta del av en komplett förteckning över museets tidigare temautställningar.

På *Arena Hippomaxx* visas under sommarhalvåret, med början i april, olika hästshower. I Hästparken visas olika raser, framför allt då *Dülmenerponny*, en rekonstruktion av traktens "vildhäst", *Prezwalskihästar*, samt *Poitou-åsnor*.

Museet har höga pedagogiska ambitioner och har utformat speciella program både för barn, skolklasser från olika stadier och vuxengrupper. De enskilda programmen finns utlagda på museets hemsida.

Chef för museet är Sybill Ebers (0049-(0)251 484 27-50. E-mail: ebers@pferdemuseum.de

Till sin hjälp har hon en omfattande stab som ansvarar för utformning av utställningar, det vetenskapliga så väl som det konstnärliga arbetet, restaurering, byggnader, mediakontakt, produktioner m.m. (för komplett lista se museets hemsida). Till detta kommer den tidigare nämnda vänföreningen; *Verein zur Förderung des Vestfälischen Pferdemuseums im Allwetterzoo*. Kontaktman Michael Stroffregen-Büller. Museet har även en hel del kontakt med hästmuseer både i Tyskland och i andra länder. På hemsidan finns följande museer angivna: *Deutsches Pferdemuseum*, Verden; *Musée Vivant du Cheval de Chantilly*, *The National Horsing Museum*, Newmarket samt *The International Museum of the horse*. *Kentucky Horse Park*, USA.

Adress: *Westfälisches Pferdemuseum Münster*
Senstruper Strasse 311 (Allwetterzoo)

48161 Münster

Tel: +49(0)251 484 27-0

[E-mail:info@hippomaxx-muenster.de](mailto:info@hippomaxx-muenster.de)

Öppettider och entréer:

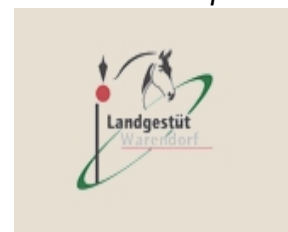
Museets öppettider, entréavgifter m.m framgår av hemsidan

Våra intryck

Välgjort, påkostat museum. Lokalerna var exempelvis mörklägda för att presentationerna skulle framträda desto tydligare. Flera av presentationerna var därtill ytterst tilltalande och mycket illustrativa, exempelvis då den lilla gruvponny som firades ner i schaktet på ett iögonfallande sätt. Även presentationer av hästens anatomi hade man lyckats framställa på ett synnerligen intresseväckande sätt.

På motsvarande sätt som i Verden satsade man även här mycket starkt på barn. Det fanns en speciell barnhörna med interaktiva dataspel där de kunde lära sig om hästen och hästsport, man hade speciella guidningar för barn och i shopen fanns ett rikt utbud av leksaker, barnböcker mm. Med tanke på hur starkt man samtidigt satsar på att lyfta fram regionens hästsportstjärnor i den westfaliska Olympen, finns kanske en bakomliggande tanke att väcka och stimulera barnens intresse så att även de med tiden blir stora stjärnor.

Nordrhein- Westfälischen Landgestüt Warendorf

Landgestüt Warendorf
Nordrhein-Westfalen

Nordrhein- Westfälische Landesgestüt Warendorf grundades 1826 av den Preussiska kungen Friedrich Wilhelm III efter önskemål från regionens uppfödare. Syftet var att ställa högklassiga och genetiskt intressanta hingstar till uppfödarnas förfogande. Efter fredsslutet 1945 övertogs stuteriets ledning av delstatsregeringen i Nordrhein-Westfalen. Syftet med verksamheten förblev dock oförändrad.

För närvarande har stuteriet 75 varmbloodshingstar och 3 engelska

FLYINGE UTVECKLING

fullblodshingstar avsedda för sporthästavel samt 20 kallblodshingstar, som skall betjäna traktens cirka 10000 uppfödare, i huvudsak småbrukare med 2, 3 avelsston var. Huvudsyftet med att även hålla kallblodshingstar, är att garantera en genbank för att därmed förhindra att den för regionen typiska kallblodshästen dör ut.

Under betäckningssäsongen är hingstarna utplacerade på sammanlagt 22 betäckningsstationer. Sedan 1906 ordnar man även bruksprov för varmblodshingstar.

Sedan 1996 leds stuteriet av Susanne Schmitt-Rimkus, Tysklands första kvinnliga chef över ett *Landgestüt*. Till sin hjälp har hon 65 heltidsanställda medarbetare samt 21 elever. Sedan 1968 är Warendorf nämligen även säte för *Deutsche Reitschule* där man bedriver utbildning av ridlärare, dressyrdomare, banbyggare, m.fl. Dessutom hålls en rad olika kurser för så väl professionella ryttare som amatörer inom både hästhållning, hästavel, ridning och körning. Till skolans förfogande står 50 välutbildade hästar; hingstar och valacker. Högsta ansvarig för dessa utbildningar är det Tyska Ridsportförbundet; *Deutsche Reiterliche Vereinigung*, som även har sitt säte på stuteriet och som är världens största hästsportorganisation med sina 764542 medlemmar.

Skolans mål är att vårda och utbreda den klassiska tyska ridkonsten; härstammande från personligheter såsom Gustaf Steinbrecht och Felix Bürkner. I bokform finns denna undervisning samlad i *Richtlinien für Reiten und Fahren* 1-6, vilken skapats just i Warendorf.

I Tyskland utkom detta standardverk för första gången för drygt fyrtio år sedan. Sedan dess har 27 utgåvor getts ut i över 250000 exemplar. Verket är även översatt till såväl engelska som danska. I början av 2000-talet antogs det som normgivande även av *Svenska Ridsportförbundet*. Hittills har del 1 och del 2 utgivits; *Ridhandboken 1. Grundutbildning för ryttare och häst* (2003) och *Ridhandboken 2. Vidareutbildning för ryttare och häst* (2003). Denna ridlära ligger även till grund för den ridundervisning som i Sverige bedrivs dels på riksanslagningarna Flyinge och Strömsholm, dels på de av *Svenska Ridsportförbundet* drivna ridskolorna.

På *Landgestüt Warendorf* ordnas även en del uppvisningar och events som lockar publik både från Förbundsrepubliken och från övriga Europa. I februari hålls visning av stuteriets hingstar, särskilt då de som ingår i seminprogrammet. I slutet av april hålls på stuteriets område, centralt i Münster, en trädgårdsfestival med utställning med blommor, plantor och allt som rör trädgårdens utsmyckning. I mitten av augusti äger den traditionella festivalen "*Symphonie der Hengste*" rum, där stuteriets hingstar visas upp till levande, klassisk musik.

I augusti hålls likaledes en familjedag med olika uppvisningar, lekar och utställningar av allt som rör hästen. I slutet av september och början av oktober hålls stuteriets berömda hingstparad vid sammanlagt fyra tillfällen.

Förutom dessa stora publika evenemang, finns under hela året möjligheter till specialbokade guidningar.

Sist men inte minst är *Landgestüt Warendorf* även platsen för det prestigefyllda *Bundeschampionat*, finalen i årgångstävlingarna för unga hästar.

Adress:

Nordrhein – Westfälisches Landgestüt Warendorf

Sassenberger Str. 11

48 231 Warendorf

Tel. 02581/63 69-0

Fax. 02581/63 69-50

E-mail: info@landgestuet.nrw.de

Våra intryck

Besöket vid Warendorf var ett spontanbesök sent på eftermiddagen. Följaktligen fanns ingen verksamhet på gång. Dessutom var huvuddelen av alla hingstarna utplacerade på betäckningsstationer. Men det var

definitivt värt att ha gjort ett besök i den tyska ridkonstens högborg. Vacker, pampig anläggning, belägen i princip mitt i den lilla staden.

Normandie och Haras du Pin

Normandies centrala ställning inom den franska hästvärlden sträcker sig mer än tusen år tillbaka i tiden. Redan normanderna anlade där på 1000-talet betydande stuterier med framför allt spansk avelsmaterial. I Essay, nära Alençon, föddes 1688 Francois Robichon de la Guérinière, den mest betydande av de franska ridmästarna och ansedd som den moderna dressyrledningens fader.

I början av 1700-talet beslutade Ludvig XIV att till Le Pin, nära Argentan, förlägga det kungliga stuteriet, ett stuteri som i dag utgör franska statens nationalstuteri. (Se mer nedan).

Normandie har även varit av fundamental betydelse för den moderna hästsportens utveckling i Frankrike. 1836 exempelvis, var det just här som de första officiella travlöpningarna i Frankrike hölls, både med sulky och uppsuttet (*monté*).

I Normandie finns för närvarande 7662 uppfödare. 62 % av dessa sysslar med trav- och galopphästar och 27 % med sporthästar inom ridsportens olika grenar. Hos dessa uppfödare föds årligen cirka 15000 föl. Sammanfattningsvis räknar man med att 40 % av alla Frankrikes trav- och galopphästar kommer från Normandie, samt 30 % av ridhästarna. Den stora koncentrationen på hästuppfödning i området har varit ytterst utvecklande för den lokala arbetsmarknaden. Förutom uppfödarna själva, genererar hästuppfödningen nämligen arbete för ytterligare 7569 personer. Av dessa är 59 % direkt kopplade till uppfödningen, 13 % till träningen av hästarna, 5 % till ridskolor, och 23 % till andra närliggande näringar.

Vidare finns det 267 ridskolor i regionen. Angående antalet ryttare med licens ligger Normandie tvåa efter Picardie. Till detta kommer 497 aktiva proffstränare inom trav- och galopp. Per år ordnas cirka 1850

hopptävlingar och 244 trav och galopptävlingar. Även fritids- och turistsektorn är stor bland hästaktiviteterna.

Haras du Pin

1665 beslutade Ludvig XIV och hans finansminister Jean Baptist Colbert att grunda ett kungligt stuteri som skulle förse hovet och armén med lämpliga hästar. Valet föll på Saint-Léger beläget inte långt från Ludvig XIV:s födelseplats, Saint-Germain-en Layne. Emellertid visade sig Saint-Léger vara ett mindre bra val. Betet var knapert och hästarna blev svaga och rapporterades ofta sjuka. I början av 1700-talet beslutade därför Ludvig XIV att stuteriet skulle flyttas. Överhovstallmästaren, Francois Gédéon Garsault, fick i uppdrag att leta reda på en lämpligare plats. Hans val föll på ett skogsområde i Normandie, Buisson d'Exmes, nära Argentan. I april 1715 flyttades hästarna från Saint Léger till Buisson d'Exmes. Kort tid senare utvidgades stuteriområdet även med Le Pin. De nuvarande byggnaderna uppfördes under Ludvig XIV:s efterträdare, Ludvig XV, av arkitekterna Pierre Le Mousseaux och Robert de Cotte vilka arbetade vidare efter ritningar som utarbetats redan av Ludvig XIV:s hovarkitekt Jules Hardoin Mansard. Resultatet blev en anläggning så storslagen att den kommit att kallas "*Hästarnas Versailles*". Vid denna tid omfattade stuteriet cirka 200 hingstar plus ston och föl.

Som kunglig institution blev stuteriet starkt angripet under Franska Revolutionen. Exempelvis beslutade Nationalförsamlingen 1790 att så väl hästar som mark skulle säljas. Själva byggnaderna skulle rivas. Räddningen för stuteriet blev Napoleon. Mellan 1806 och 1808 lät han

restaurera byggnaderna samt köpa tillbaka mark och hästar. En nyhet bland hästarna var de första engelska fullbloden på fransk mark. Samtidigt fick stuteriet sitt nuvarande namn, *Haras du Pin* (tidigare hette stuteriet *Haras d'Exmes*) och ställningen som nationalstuteri. Samtidigt med stuteriets nygrundning lät Napoleon där även inrätta en skola för arméofficerare, där eleverna skulle utbildas i enklare hovbeslag och veterinärmedicin m.m.

Under fransk-tyska kriget 1871 ockuperades stuteriet av preussarna och under Andra Världskriget av nazisterna. 1944 slutligen, ägde blodiga strider mellan tyskar och allierade rum alldeles i närheten av stuteriet, som dock klarade sig utan ödeläggelse.

I nutid är *Haras du Pin* ett av sammanlagt 20 franska nationalstuterier. Territoriellt omfattar anläggningen 1000 ha mark fördelad på 250 ha skog och 630 ha betesmark. För närvarande finns något mer än 230 hästar vid stuteriet, av dessa är cirka en fjärdedel hingstar, vilka årligen betjänar cirka 700 ston genom insemination och naturlig betäckning. Hästarna representerar tio olika raser. Fyra av dessa är skapade i Normandie: 1) *Percheron*, 2) *Normandisk Cob*, 3) *Fransk travare* och 4) *Fransk ridhäst – Selle Français*. De två sistnämnda härstammar från en av 1800-talets främsta karosshästar, *Anglonormanden*. Till detta kommer *Engelskt fullblod*, som man näst intill betraktar som inhemskt i Normandie, då *Haras du Pin* redan i början av 1800-talet, välkomnade de första exemplaren på sina domäner. Förutom dessa raser håller man även hingstar av raserna *Amerikansk travare*, *Angloarab*, *Hannoveranare*, *Lusitano*, *Nonius*, *Berber* och *Fransk ridponny*. Det senaste tillskottet är en normandisk åsna. Följaktligen är det en avsevärd skillnad mellan franska och svenska staten i synen angående vilka hästar som skall finnas på ett nationalstuteri. Medan man i Sverige koncentrerat sig på enbart halvblod, har franska staten tagit övergripande ansvar för produktion av ett större antal hästraser.

En specialitet är dock produktion av tävlingshästar, framför allt för trav och galopp. Som exempel kan nämnas att den allra största delen av de hästar som numera startar på travbanorna i Frankrike har en härstamning som på ett eller annat sätt har anknytning till *Haras du Pin*.

Vid den ursprungligen av Napoleon grundade skolan kan numera även civila elever delta i kortare eller längre kurser i allt som rör hästnäringen.

Stuteriet är mycket besökaretvänt och dagligen kan turisten delta i

guidade rundvandringar. Till detta kommer hingst- och vagnparader under sommarmånaderna, besök hos de olika hantverkarna i deras verkstäder vid samt sedan 2004 uppvisningar av diverse internationella hästartister.

I början av 2000-talet använde dessutom filmregissören Simon Reggiani *Haras le Pin* som miljö för sina komedier *Basse Normandie* (2003) och *Le Pin National* (2004).

För att öka stuteriets dragning på turister, inrättades 2006 en speciell museiavdelning, en så kallad *parcours découverte* – en upptäcktsfärd - i en av de båda stallbyggnaderna från 1700-talet. Där har besökarna möjlighet att med hjälp av skärmar, olika sorts modeller och den senaste teknologin, botanisera i hästens och stuteriets värld.

På bottenplan visas förutom en rad mycket spektakulära filmer, även små montrar med olika hästutrustningsdetaljer, en hovslagersmedja, samt en samling franskbyggda vagnar från 1800-talet. Ambitionen är att huvuddelen av vagnarna skall vara i körbart skick. Med ekonomisk hjälp av *Fondation du Patrimoine* och parfymtillverkaren och olympiaryttaren Jean Paul Guerlain (skapare bl.a. av parfymen *Samsara*) har två av de visade vagnarna, en *Milord* och en *Dormeuse*, en resvagn med övernattningsmöjligheter, kunnat restaureras till körbart skick.

Tidigare stod det levande hästar i spiltorna, och demonstrationer och kurser i hästvård, sadling, selning, m.m. ordnades för hugade barn. Denna verksamhet fick man emellertid avbryta, då berörda kulturmyndigheter ansåg att hästarna slet för hårt på golvet.

På övervåningen skildras stuteriets historia, samt den normandiska hästnäringens uppläggning. Dessutom finns där stuteriets konstsamling, innehållande verk av exempelvis Edgar Degas, Raul Dufy och André Marc.

Adress:

Le Haras National du Pin, 61310 Le Pin-au-Haras.

För information angående besök och event: *Association Haras de Pin Tourisme*, 61 310 Le Pin-au-Haras. Tel: #33(0)2 33 36 68 68. Fax: #(0)2 33 35 57 76; E-mail: harasdupintourisme@orange.fr.

Öppettider, entré:

Angående öppettider entréavgifter m.m. se hemsidan

Våra intryck:

För många deltagare blev besöket vid *Haras du Pin* resans höjdpunkt. Tack vare förmedling av vårt vänliga värdpar på Bed & Breakfast i Heugon, Margaret och Robert Hind, fick vi en mycket entusiastisk och initierad guidning på stuteriet. Våra guider Clare, turistchef och Christine, visade oss runt både på museidelen, i stallarna, på kapplöpningsbanan, ridsportbanorna och på slottet.

Museet upplevdes av deltagarna som mycket välgjort, påkostat och spektakulärt. Exempelvis fanns där holografiska filmer och 360 graders (i det närmaste) filmskärm med stämningsfulla hästfilmer.

Av informationen från våra guider framgick att *Haras du Pin* tillhör Normandies verkliga turistattraktioner och har en besöksfrekvens på mellan 60- och 70000 besökare/år. Detta gör stuteriet till den främsta attraktionen i regionen l'Orne. Av dessa besökare är det dock endast cirka 5 % som har någon anknytning till hästsektorn, övriga är allmänt historie- och kulturintresserade. Denna omständighet är definitivt något att betänka vid planeringen av ett museum. De som kommer, även till ett hästanknutet museum, tillhör följaktligen inte alltid de redan "frälsta".

På yrkesskolan, visades vi runt av chefen, Marion Coquan.

Musée vivant du cheval du Chantilly

Cirka 40 km norr om Paris ligger den lilla staden Chantilly, som kanske mer än någon annan stad i Frankrike kopplats samman med hästen. Här tränas dagligen cirka 3000 fullblodsgaloppörer, här finns det stall som kallats världens mest magnifika och här finns det äldsta bland de levande hästmuseerna.

Slottet och stallet i Chantilly

Chantilly var ursprungligen en förläning som vandrade mellan några av de mäktigaste klanerna i Frankrike; Orgemont, Montmorency och Bourbon-Condé.

Av det ursprungliga slottet, uppfört i slutet av 1600-talet av arkitekten Jules Hardoin Mansard, finns ingenting kvar. Det raserades helt under Franska Revolutionen. Det vackra, romantiska slott, omgivet av storslagna trädgårdar och djupa vallgravar, som numera finns på platsen, är en rekonstruktion från sent 1800-tal utförd av arkitekten Honore Daumont på uppdrag av Henri d'Orleans, hertig d'Aumale.

Slottet är ändå väl värt ett besök. Inte minst finns här en av världens främsta konstsamlingar; *Musée Condé*, med verk av mästare såsom Giotto, Rafael och Watteau. Till detta kommer ett bibliotek om 30000 volymer varav 12000 inkunabler. Denna samling är skapad av slottets siste ägare av ätten Bourbon, den ovannämnde Henri d'Orleans.

Sin största berömmelse har Chantilly emellertid fått för sitt storslagna stall, *Les Grandes Écuries*, uppfört mellan 1719-1740 av arkitekten Jean Aubert på uppdrag av prins Louis-Henri Bourbon-Condé (1692-1740), son till Louis III Bourbon-Condé och Louise Francoise de Bourbon, i sin tur dotter till Ludvig XIV och hans älskarinna Madame de Montespan.

Enligt legenden motiverades stallets storslagenhet av att prinsen, som trodde på reinkarnation, ansåg att han skulle återfödas som häst och ville försäkra sig om en furstlig boning. Hur därmed än må ha förhållit sig, hade prinsen god användning av sitt magnifika stall även under sin mänskliga existens. Förutom att den 186 m långa byggnaden rymde hans 240 hästar och 500 jakthundar, lät han ofta ordna storslagna middagar under inomhusridbanans 28 m höga kupol. Till de mer prominenta gästerna hörde Ludvig XV, Fredrik II av Preussen och den blivande tsar Paul II av Ryssland.

Jean Auberts magnifika stallbyggnad. I mitten syns inomhusridbanans kupol.

Att låta uppföra stall så storslagna att de kunde användas som representationslokaler, var en sed som sträckte sig tillbaka till den italienska Renässansen. I början av 1500-talet exempelvis, hade bankiren Agostino Chigi gett Rafael i uppdrag att rita ett stall i två våningar där han senare kom att hålla middagar för påven Leo X och hans hov.

Som tidigare nämnts utsattes Chantilly för våldsamma attacker under Franska Revolutionen. Medan slottet totalförstördes klarade sig stallet, då armén behövde lokalerna som baracker.

1815, strax efter Napoleons fall, återfick familjen Bourbon-Condé egendomen. 1830 testamenterade en sonson till Henri-Louis, Louis Henri Joseph anläggningen till sin systerson, Henri d'Orleans, hertig d'Aumale.

Med den nye ägaren gjorde den moderna hästsporten entré i Chantilly. Från och med 1834 hölls där årligen hästkapplöpningar. 1879 slutligen, byggdes den nuvarande kapplöpningsbanan. På denna bana hålls årligen tre av fransk galoppsports traditionella löpningar: *Prix du Jockey Club*, grundad 1836; *Prix de Diane*, grundad 1843 och *Prix Jean Prat*, grundad 1858.

Sju år senare, 1886, donerade den barnlöse hertigen d'Aumale slott, stall, kapplöpningsbana och den skog, omfattande 7800 ha som tillhör anläggningen, till *Institut de France* med förbehållet att anläggningen inte fick försäljas och att den skulle hållas öppen för allmänheten. I juli 2006 slutligen, övertogs anläggningen av *La Fondation pour la sauvegarde et le développement du domaine de Chantilly*, ägd och ledd av Aga Khan IV, en av världens rikaste män och dessutom Frankrikes störste och mest

inflytelserike ägare och uppfödare av fullblodsgaloppörer.

Musée Vivant du Cheval

Den suggestiva affischen för årets föreställning

Hästmuseet, *Musée Vivant du Cheval*, slutligen, är en skapelse av den franske ridmästaren Yves Bienaimé och hans hustru Annabel. Idén föddes när Bienaimé i slutet av 1950-talet arbetade som ridlärare i den ridklubb som fanns inrymd i det storslagna, men då rätt förfallna, stallet. Syftet med museet skulle dels vara att återskänka byggnaden dess forna glans, dels förmedla kunskap om hästar och ridkonst till allmänheten. Den 6 januari 1982 slutligen, kunde museet invigas. För närvarande räknas det inte bara som världens äldsta levande hästmuseum, utan även som det största och vackraste bland alla hästmuseer. Numera har ledningen av för hästmuseet tagits över av Yves Bienaimés dotter Sophie, medan han själv ägnar sig åt att söka rekonstruera hertigarnas blomster- och grönsaksträdgård.

I sammanlagt 31 salar täckande en yta av 4000 ²m och med en omkrets av 800m visas över 1200 föremål; målningar, teckningar, skulpturer, rid- och hörpersedlar, bett, skor, vagnar, slädar och leksaker med hästanknytning.

De olika salarna har överskrifter som anspelar på vad som visas just där. Här finns även en rekonstruerad hovslagarsmedja och en operationssal för häst, samt modellhästar i naturlig storlek visande utrustning för olika hästar.

Begreppet "levande" refererar till att det i museet även finns över trettio hästar av olika raser, *Lusitanos*, *Andalusier*, *Berber*, *Friser*, *Engelska* och *Arabiska fullblod*, *Appaloosas*, *Boulonnais* och *Shetlandsponnyer*, samt en åsna.

Det senaste tillskottet utgörs av en indisk häst, en *Marwari*, den enda av sitt slag i Europa. Dessa hästar, samt åsnan används dels för dagliga demonstrationer av hästhantering och ridkonst; *Chevaux en fete*; dels för de stora shower som ges under sommarhalvåret med början i april. Årets (2009) föreställning heter: *Le Princes de Chantilly* (furstarna av Chantilly)

Till dessa shower kommer specialshower, exempelvis för skolklasser och dagisgrupper.

Dessutom finns möjligheter till specialarrangemang. Exempelvis så har man tagit upp seden från 1700-talet att arrangera exklusiva middagar (*Exclusive soirée*) i stallet.

En typisk soaré börjar med att gästerna anländer till stallet. Därefter följer visning av de 31 museirummen. Efter visningen bjuds på cocktail party som beroende på antal gäster (kapacitet finns upp till 450 gäster) förläggs antingen i *Le Dome* (den kupolformade inomhusridbanan), *Cour des Remises*, *Cour des Chenils* eller i *Galleries des Disciplines*. Efter cocktailen följer en uppvisning i *Le Dome*, den täckta inomhusridbanan. Kvällen avslutas med middag i *Galleries des Disciplines*.

Dessa middagar har visat sig ytterst populära och under museets drygt tjugofemåriga existens har man arrangerat över tusen middagar. Museet står för lokal och uppvisningar. Den festarrangerande gästen får själv se till att ordna mat, eventuell musik och övrig underhållning, samt övernattningslösningar för sina gäster. På museets hemsida finns emellertid utförliga hänvisningar till cateringfirmor, musik- och teatergrupper samt hotell, som museet samarbetar med.

Andra specialarrangemang är *Cheval*, *Revue*, *Poesie*, kvällsföreställningar på mellan 30 minuter och 1 timme, samt middag eller cocktail party. Även här är kapaciteten 450 gäster.

Vid en tredje typ av arrangemang; *Soaré princière sur le domaine de Chantilly*, nyttjas även slottet och parkanläggningen. Förutom riduppvisning och middag ingår i dessa fester även fäktuppvisningar i tidstroga kostymer och till ljudet av jakthorn, samt ett storslaget fyrverkeri.

Under de drygt tjugofem år *Musée Vivant du Cheval* existerat, har det blivit en av Frankrikes verkliga turistmagneter. Den årliga besökssiffran närmar sig 200000 besökare/år, något som gör *Musée Vivant du Cheval* till en av världens mest besökta hästanläggningar, ett "måste", för många hästälskare.

Från starten 1982 och fram till dess den av Aga Khan IV ägda *La*

Fondation pour la sauvegarde et le développement du domaine de Chantilly övertog driften av hela slottsanläggningen ansvarade Yves Bienaimé själv för sitt museum. De enda inkomsterna var biljettintäkter och intäkter för specialuppvisningar. Varken franska staten eller *Institute de France* gav någon ekonomisk stöttning. Under den nya ägarens ledning har den ekonomiska situationen förbättrats avsevärt och ett länge känt behov av renovering och förbättring, inte minst i möjligheterna att ta emot besökare, har kunnat påbörjas.

På motsvarande vis som *Haras le Pin* har även Chantilly varit platsen för många filmspelningar. Mest känd är James Bond filmen *A view of a kill* från 1985 med Roger Moore i huvudrollen och med Christoph Walker som den psykopatiska och skurkaktige slottsägaren.

Till museet hör även en souvenirbutik med böcker, vykort DVD, gosedjur och andra typer av leksaker. Mot bokning går det även att få lunch eller middag.

Adress:

Musée vivant du cheval. Grandes Ecuries Pb. 60242. 60031 Chantilly Cedex France.

Bokning och evenemang: Tel: 03 44 27 31 80, Fax: 03 44 54 90 73. E-mail: reservations@domainedechantilly.com

Ledning: Direction générale du Musée Vivant du Cheval: Sophie Renaudon-Bienaimé: s.bienaimé@museevivantducheval.com

Öppettider, entréer:

Angående öppettider, entréavgifter m.m. se hemsidan

Våra intryck:

Tyvärr var själva hästmuseet stängt under vårt besök och öppnas inte igen förrän 2011. Trist att denna omständighet inte framgick av hemsidan, där det endast meddelades att vissa renoveringar skulle påbörjas under våren 2009. Själva den magnifika stallbyggnaden däremot, var öppen, inklusive den avdelning där de olika hästraserna finns. Årets show, *Le Princes de Chantilly*, var en både magnifik, proffsig och humoristisk skapelse med scener ur furstarnas liv från början av 1600-talet och fram till sent 1800-tal.

Academie du Spectacle Équestre
Manege de la Grande Écurie de Chateau de Versailles

Mellan 1682 och 1789 var Versailles de facto Frankrikes huvudstad och maktens absoluta centrum. Detta magnifika slott, med sina 700 rum, är ett av världens största och mest storslagna byggnadsverk, en absolut inkarnation av enväldets ideologi och ceremoni. Ursprungligen uppfördes slottet som jaktstolt åt Ludvig XIV:s far, Ludvig XIII. På 1660-talet tog Ludvig själv över och under de följande decennierna omvandlade han med hjälp av sina arkitekter det lilla jaktstoltet till den grandiosa anläggning som möter dagens besökare, dock utan de 6000 hovfunktionärer som levde och verkade där under slottets glansdagar.

1789 fick emellertid *l'Ancien Regime* sitt blodiga slut genom Franska Revolutionen. Kungaparet tillfångatogs och fördes till Paris där de några år senare avrättades. Slottets möbler såldes och konstsamlingen fördes till Louvren där den med tiden kom att visas för allmänheten.

Sedan Napoleon kommit till makten lät han påbörja restaurering av slottet. Dock kom han aldrig att bo där. Restaureringsarbetet fortsatte under Restaurationen, men inte heller nu var någon kung intresserad av att leva och verka i Versailles. 1837 slutligen, beslutade kung Louis-Philip, att omvandla Versailles till museum och minnesmärke över ätten Bourbon. Slottet kom dock fortfarande att ha viss politisk funktion. I Versailles var det exempelvis, som freden efter Första Världskriget undertecknades den 26/6-1919.

Under hela 1900-talet, och särskilt då efter Andra Världskriget, har arbetet med slottets renovering och återställande till det skick det hade vid Franska Revolutionens utbrott, pågått. Kostnaderna för återställandet är astronomiska. Att bygga hela komplexet beräknas ha kostat en summa motsvarande drygt 2 miljarder \$. Renoveringskostnaderna anses bli nära nog det dubbla.

Le École de Versailles

Le Grande Écurie, säte för en av världens mest berömda ridakademier

I enväldets tankevärld hade hästen och ridkonsten en central ställning. I sin *Traite des Tournois, Ioustes, Carrousel, et autres spectacles publics* (1669) beskrev jesuiten Claude Francois Ménestrier de olika turerna i hästbaletten som jordisk inkarnation av himlasfärens harmoni. Med andra ord; ridkonst var statskonst och statskonst var ridkonst, under 1600-talet. Den välskolade, lydiga och smidiga hästen, den totala enheten mellan häst och ryttare, inkarnerade den politiska grundtanken: En furste med absolut makt över sitt land och sitt folk; en absolut harmoni mellan härskare och undersåtar.

Mellan 1679 och 1683 uppförde Ludvig XIV:s chefsarkitekt, Mansard Versailles stallanläggning. Anläggningen var uppdelad på *Le Grande Ecurie* och *Le Petite Ecurie* och disponerad för sammanlagt 600 hästar.

Beteckningen stora och lilla stallet har ingenting att göra med storleken på byggnaderna i fråga, utan hänför sig dels till att det var Överhovstallmästaren, *Le Grand Écuyer de France* (*M. le Grand* kallad) som var chef för *Le Grand Écurie*, medan det var hans närmaste underordnade, Förste Hovstallmästaren, *Le Premier Écuyer* (*M. le Premier* kallad) som var chef för *Le Petit Écurie*, dels till att *Le Grand Écurie* var avsett för ridhästarna och även hade en magnifik ridbana kopplad till sig, medan *Le Petit Écurie* var avsett för vagnshästar.

Till *Le Grand Écurie* var dessutom kopplat en pageskola, grundad av Ludvig XIV 1682 och avsedd för utbildning av pojkar tillhörande släkter inom *noblesse militaire* (svärdsdadeln) adlade före 1550. Denna skola leddes av Överhovstallmästaren. Som den främste lärjungen genom tiderna räknas Francois Robichon de la Guérinière, elev till Antione de Vendeuil. Andra prominenta lärjungar var Ludvig XV elev till Casaux

de Nesttier samt Ludvig XVI, Ludvig XVIII och Charles X, elever till Vicomte Pierre Marie d'Abzac. Bland Överhovstallmästarna bör dessutom nämnas Marquis de La Bigne vilken dels lyckades med konststycket att rida en så samlad galopp att det tog honom nära en timme att förflytta sig över *Place d'Armes*, dels lär ha uppfunnit galopp baklänges, en typ av galopp som i nutid används av portugisiska och spanska tjurfäktare till häst.

Ridbanan utanför *Le Grand Ecurie* var under hela *L'Ancien regime* säte för den typ av storslagna ryttarfester, karuseller, som finns beskrivna i Ménestriers bok och som ju var av så ytterst central betydelse i tidens politiska och sociala tänkande.

I dessa karuseller var det som den högre skolridningen - hovridning - med sina spektakulära hopp och steg, hade sitt *sitz im leben*. Utvecklingen hade startat vid hovet i Neapel på 1400-talet. I Versailles – med den så kallade *Versaillesskolan* - nådde denna ridkonst sin fullbordan. Med Franska Revolutionen fick den sitt slut. 1793 utfärdade Nationalförsamlingen ett dekret genom vilket kungjordes att alla kungliga skolor – så även pageskolan i Versailles - skulle stängas. Tre år senare öppnades emellertid åter en ridskola i de gamla byggnaderna. Denna gång en kavalleriskola; *L'École spéciale de cavalerie de Saint Germain*. Den mest namnkunnige av stallmästarna vid denna skola var Antoine Philippe Henry Cartier d'Aure.

Verksamheten med kavalleriskolan fortsatte till 1855 då det beslutades att skolan skulle läggas ned och stallarna byggas om till förråd för franska artilleriet. Efter Pariskommunen 1870 inrättades dessutom en militärdomstol i *Le Grand Ecurie*.

Mellan 1950 och 1965 utrymde militären lokalerna. Från början av 1970-talet inleddes restaureringsarbete.

Frankrike är ett land med ett starkt levande föreflutet. Inte minst gäller detta ridkonsten. När militären lämnade Versailles började på många håll näras drömmar om att kunna återupprätta den gamla ridakademin och skänka liv åt de tysta byggnaderna genom att där åter visa den typ av ridning och den typ av hästar som förekommit under *l'Ancien Régime*. En av dem som kände sig kallade var Michel Henriquet, ett av de ledande namnen inom den nutida klassiska ridkonsten i Frankrike. Hans idé var att så exakt som möjligt återskapa den hästkultur som fanns vid Ludvig XIV:s hov, bl.a. då genom att ånyo sätta upp de karuseller som framfört där, exempelvis då "*le Carrousel des galants maures*" från 1685.

Upprördheten var därför på många håll stor både inom fransk hästvärld och franskt kulturetablissemang, då regeringen och *Collège de France* beslutade ge uppdraget att återupprätta ridakademin i Versailles, inte till Michel Henriquet utan till en Monsieur Bartabas, en person som många betraktade lika lämplig i Versailles som drottningen av England på ett rave party.

Monsieur Bartabas är en älskad men samtidigt mycket omstridd person såväl inom den franska hästvärlden som inom kulturlivet. Vem han egentligen är framgår inte av hans presentation. En del tror han är av zigenisk börd, andra att han kommer från Afrika, Georgien, Korea eller Kalaripayatt. Ytterligare andra hävdar att han vuxit upp i en förort till Paris och att han har en karriär som professionell steeplechasejockey bakom sig. Hur därmed än må förhålla sig så vet man att han alltid haft ett stort teaterintresse och att han vid 17 års ålder grundade sitt första teatersällskap, där han bl.a. visade dresserade råttor, med uttalad ambition att provocera det finkulturella etablissemanget. 1998 startade han *Theatre Equestre Zingaro*, Frankrikes, möjligtvis Europas, första grupp specialiserad på scenisk hästkonst. Sin hemvist har denna teater i Aubervilliers utanför Paris men man turnerar över både Frankrike och övriga världen med sina fantastiska uppsättningar. Arten av dessa uppsättningar framgår av Kjell Haglunds recension av Bartabas "*Våroffer*" i Aftonbladet 2001. "*En indisk kampsportare dansar sig till döds i manegen. Runt honom rumlar ett halvdussin hästar i kuslig koreografi och högst upp står Bartabas, en rituell sexgud, på en hästrygg.*"

Dessutom har Bartabas medverkat både som skådespelare och regissör i ett flertal filmer, bl.a. då i *Mazeppa* från 1993, behandlande den franska Romantikens store hästmålare, Géricault, som dog ung efter att ha fallit av en häst. I denna egenregistrerade film spelar Bartabas själv Franconi, tidsperiodens främste hästränare och Géricaults idol.

2002 fick Monsiuer Bartabas kulturministeriets uppdrag att återupprätta ridakademin i Versailles. Ett år senare kunde hans *Académie du Spectacle Équestre* invigas. Hans syn på uppdraget avvek starkt från Michel Henriquet. Medan Henriquet önskade återskapa 1600-talet bokstavligen, såg Bartabas 1600-talet mer som en inspirationskälla. I likhet med exempelvis modeskaparen Christian Lacroix, som studerar gamla dräkter och därefter skapar något eget, något nytt, ämnade Bartabas utgå från den gamla Versailleskolan och därefter skapa en egen akademi. Det som skulle återskapas var själva Versaillesandan; ridning

som del av en mer konstnärlig helhetssyn på utbildning. En syn som han anser utmärkande för 1600-talet och som han menar att även Ludvig XIV delade. Som exempel har han lyft fram att Ludvig XIV var en så skicklig dansare att han, om han inte varit kung, mycket väl skulle ha kunnat försörja sig som proffsdansare.

För närvarande består akademien av tio elever och fem lärare. Eleverna är utvalda bland etthundratjugo sökande från hela världen. En av dessa tio är finska Mikaela Soratie vilken tidigare tillhörde det finska dressyrlandslaget, först som ponnyryttare och därpå som junior och young rider. Huvuddelen av dem är kvinnor och det är Bartabas intention att det så skall förbli, då även den övriga hästvärlden till övervägande del består av kvinnor. Två av lärarna kommer från *Theatre Equestre Zingaro*, de övriga från annat håll. Bartabas intention är att akademien, då den är fullt utbyggd, skall bestå av åtta elever och åtta lärare. Inträdeskraven är höga. Kandidaterna skall vara mellan 18 och 26 år samt kunna rida på motsvarande *Prix de Saint Georg* nivå. Vid ansökan skall en CV skickas in med uppgifter om ryttarbakgrund, en DVD av vilken skall framgå nivån på den sökandes ridskicklighet, samt ett brev där vederbörande skall ange skäl till varför hon eller han skulle vara lämplig att antas vid akademien. För dem som kallats till audition följer en provotid på en månad. För dem som klarat även detta prov följer en treårig utbildning under vilken de inte bara undervisas i avancerad ridning, utan även i dans, sång, skulptur, fäktning och *kyudo* – japanskt bågskytte. Tanken är att de övriga konstarna skall hjälpa till att utveckla ridningen. Målet är att eleverna skall bli artister inom scenisk hästkonst och, om de är tillräckligt bra, kunna få permanent anställning vid akademien. Samtliga elever får betalt under sin utbildning. Tanken med detta är dels att undvika social snedrekrytering, dels att fostra eleverna till ansvarskänsla. För att få in pengar till löner får eleverna nämligen under de så kallade *Les matinales des écuyers*, till barockmusik, visa det dagliga arbetet med hästarna. Från början ägde dessa publika träningar rum varje dag, numera är de begränsade till helgerna. Under torsdagsförmiddagarna, samt under helgerna, ansvarar eleverna även för visningar av stallarna. Beroende på hur långt de kommit i sin ridmässiga och konstnärliga utveckling, har de även möjlighet att få delta i de stora årliga shower som Bartabas sätter upp med sin akademi. Årets upplaga heter; *La Voie de l'Ecuyer – Opus 2009*. Med dessa shower företar man även utlandsturneringar. I december 2008 exempelvis, gästade man Dubai.

Akademien förfogar över drygt trettio hästar. Huvuddelen av dessa är portugisiska *lusitanos*. Alla utom en har färgen blåögd gräddvit (*cremelos*). Den här ovanliga färgen har valts dels för att det var en färg som var särskilt uppskattad av Ludvig XIV, dels för att den, enligt Bartabas, understryker akademins kvinnliga touch. Undantaget är en ramsvart *lusitano*. Från början var det tänkt att man enbart skulle ha dessa genuina barockhästar. Numera har man emellertid även argentinska *criollos*, arabiska *fullblod*, *shires*, *andalusier* och *sorayas* – en portugisisk hästras som upptäcktes under tidigt 1900-tal och som möjligtvis är en länk mellan de nutida iberiska hästraserna och en europeisk urhäst; *Equus ferus lusitanicus*, även kallad *Equus ferus germanicus* och *Ramskopfpferde*.

Varje ryttare ansvarar för två hästar; en utbildad och en unghäst. Då akademien är fullt utbyggd med åtta elever och åtta lärare, är det tänkt att en elev och en lärare skall samarbeta om fyra hästar. Det är nämligen främst genom samarbete man lär sig, enligt Monsieur Bartabas.

Som redan nämnts är det tänkt att den publika träningen genom biljettintäkter skall bekosta elevernas löner. Till detta kommer en del privat sponsring. De originella sadlarna exempelvis, har designats och skänkts av sadelmakerfirman *Hérmès*, ryttarnas jackor av den belgiske designern *Dries van Noten* och ridbyxorna av den tyska firman *Pikeur*. Till detta kommer ytterligare en del privat sponsring, exempelvis från baronen och baronessan *Rotchild*. Några statliga bidrag mottar dock inte akademien. Sedan den franska regeringen väl beslutat att *Les Grandes Écuries* skulle totalrenoveras och nyöppnas i form av en ridakademi bekostades emellertid renovering och ombyggnad av *Le Conseil Régional de l'Île de France*, *Le Counciel Général des Yvelines* och *la Ville de Versailles*. Än så länge har arbetena gått på 2,5 miljoner \$, men fortgår fortfarande. De senaste tillskotten i arbetena med anläggningen är en hästskulptur och ett antal stora teckningar som smyckar ridhallen, utförda av den franske konstnären *Jean-Louise Sauvat*.

Resultatet har blivit en ytterst vacker och estetiskt tilltalande helhet, där de ljusa färgerna – matchande byggnadernas sandsten - dominerar. Den nya ridhallen exempelvis, ritad av arkitekten *Patrick Bocchain*, är i princip en gigantisk trälåda i trävitt och ljusrött med speglar och glaskronor, som placerats inuti den äldre lokalen. Det enda som avviker från den genomtänkta designen är *monsieur Bartabas* själv, vilken ofta vandrar runt på akademien i jeans, tröja och gymnastikskor.

Monsieur Bartabas akademi har många samarbetspartner och gynnare. Till samarbetsparterna hör *Centre Musique Baroque de Versailles* och *Conservatoire de Versailles*. Till gynnarna hör både flera medlemmar av *Cadre Noir*, kavalleriskolan Saumurs elittrupp, den portugisiska ridmästaren Luis Valenca, hoppryttaren Nelson Pessoa och den spanska tjurfäktaren till häst, Angel Peralta.

Till akademien finns även knutet ett litet café med utsikt mot slottet och en shop där man kan inköpa diverse olika souvenirer såsom böcker, DVD, poster och konsttryck.

Öppettider och entré:

Då akademien i första hand är en utbildningsanstalt är den inte öppen på samma sätt som ett museum. I princip är entrén begränsad till de föreställningar som ges på helgerna. Från och med mitten av mars ges även möjlighet att under torsdagen besöka enbart stallarna. På helgerna ges två typer av uppvisningar. Kl.11.15 (både lördag och söndag) ges *Les matinales des écuyers*, träning av hästarna till ackompanjemang av barockmusik från Versailles. Efter träningen är det möjligt att besöka de nyrenoverade stallbyggnaderna. Kostnad för träning och stallbesök är 12 . Det finns möjlighet att lösa en kombinationsbiljett som även ger entré till slottet, kostnad 16 . Kl. 18.00 (lördagar) respektive 15.00 (söndagar) är det möjligt att se *La Voie de l'Ecuyer – Opus 2009*, en storslagen karusell med koreografi av Monsieur Bartabas. Kostnad 25 . Förutom i samband med föreställningarna är det även möjligt att besöka stallarna. Annars äger visningarna av dessa rum på torsdagar kl.11.30.

För den som så vill finns det även möjlighet att boka privata föreställningar för sällskap upp till 500 personer.

Adress: *Manège de la Gran Écurie du Chateau de Versailles*, Avenue Rockefeller, 78000 Versailles

Våra intryck

Genomgående var att gruppen imponerades av den höga konstnärliga nivån på uppvisningen. Som exempel har jag valt att lyfta fram vad en av deltagarna, Zoltan G. Wagner, skrivit: "En otrolig föreställning, som för mig var en syntes av Operan i Malmö och Flyinge Kungsgård. Föreställningen hade många dimensioner och den genomfördes med fransk elegans. Man önskar att det fanns ord och uttryck i ens vokabulär som kunde ge rättvisa åt föreställningen.

Känslan efter uppvisningen har ännu en vecka efter upplevelsen inte försvunnit. Känslan ger en extra krydda åt diskussionerna om Kulturhuvudstadsåret 2014, som i hög grad är aktuella p.g.a. den förnyade ansökan som håller på att sammanställas i skrivande stund."

Musée des Carrosses

En av de praktvagnar som används av det franska hovet och som numera finns på Versailles vagnmuseum.

Till *Les Grandes Écuries* hör även ett vagnmuseum, innehållande praktkarosser och slädar från 1600-1700- och 1800-talen. Medan karosserna användes i olika kungliga och kejserliga ceremonier, användes slädarna vintertid för kappkörningar på slottets isbelagda kanaler. Följaktligen måste klimatet då ha varit betydligt kallare i Frankrike än nu.

Vagnmuseet är grundat av kung Louis-Philippe och var en del av hans projekt att göra om Versailles till ett museum. Från början fanns det i Trianon, men flyttades 1985 till sin nuvarande plats.

Museet är mycket okänt, då det allmänt antas att det gamla kungahusets vagnar förstördes vid Franska Revolutionen.

Adress: *Grande Ecurie de Chateau de Versailles*, Avenue Rockefeller, 78 000 Versailles

Öppettider och entré; Av anslag på dörren framgår att vagnmuseet endast är öppet fyra dagar under året: 8/5, 11/5, 14/7, 15/8.

Våra intryck:

Tyvärr fick vi aldrig se detta museum, då den information vi fått fram,

att museet var öppet på eftermiddagarna samtliga veckoslut, inte stämde. Som ovan angetts är museet endast öppet fyra dagar per år. Nu har vi även fått förklaring på varför man tror att vagnarna blivit förstörda. Då museet är öppet så ytterst sällan, är det ytterst få, som fått se dem

Sammanfattande intryck av resan:

En genomgående uppfattning i gruppen var att resan varit givande och gett oss många lärdomar och intryck att ta med i det fortsatta arbetet med vårt museum. I sin summering av resan har Åsa Hansson på ett alldeles utmärkt sätt gett ord åt dessa erfarenheter och tankar inför framtiden: "Sammanfattningsvis tycker jag att resan gav väldigt mycket idéer och tankar på hur man kan bygga upp ett museum och vi blev uppmärksammade på fällor som man vill undvika att gå i. Goda föresatser och bra ekonomi är inte lika med ett intressant och välbesökt museum. Det viktiga är kanske inte att alla delar finns med utan att det som man väljer att visa är på riktigt och känns levande och att det finns flera kunskapsplan för olika typer av besökare. Viktigt att hålla i minnet är naturligtvis det vi fick veta på Haras du Pin, att huvuddelen av besökarna inte hade någon direkt anknytning till hästeriet – verkligen en aspekt att ta med i utformandet av ett museum. Att kunna levandegöra hästen och ge besökaren en interaktion är vårt mål – och detta har vi goda förutsättningar att kunna göra på Flyinge."

Museer som skall besökas under hösten 2009

Som redan framkommit kommer undertecknad och Tommy Blomquist under första veckan i september, att besöka ett antal hästmuseer i och runt Rom.

Museo delle Carrozze d'Epoca

I en stor, nybygd lokal belägen strax utanför EUR (en av Roms södra förorter) finns ett av Europas förnämligaste levande vagnsmuseer. Museet är resultat av 40 års samlande och drivs av Associazione Carrozze d'Epoca. Sammanlagt förfogar man över nära 800 vagnar och kärror från de enklaste arbetsfordon och upp till statskarosser. Till detta kommer olika typer av slädar, samt romerska och egyptiska bigor (kopior). Av dessa vagnar och slädar finns cirka 160 utställda i museilokalerna tillsammans med ett mycket stort antal selar, sadlar m.m. (50 arbetsselar,

200 engelska collerselar, 120 ungerska selar, och 90 selar för antik anspänning, samt sammanlagt 200 sadlar). Samtliga vagnar och övrig utrustning är restaurerade till bruksskick och används för uthyrning till film, TV, teater och övriga evenemang, exempelvis bröllop och tornerspel. Det är även möjligt att beställa hela evenemang till eget designade tilldragelser.

Från detta museum kom exempelvis all utrustning i filmerna *Titus Andronicus* och *Gladiator*. Nyanskaffningar sker kontinuerligt, och i vissa fall går det även att genom museets försorg köpa någon vagn eller utrustningspersedel. Museet visas av guider som anpassar efter gruppens intressen och sammansättning. Man har även speciella program för skolklasser. Till museet hör en shop med försäljning av böcker, film, vykort mm.

Till museet hör även en omfattande anläggning för praktisk hästverksamhet, belägen i den lilla staden Marino (Albanerbergen). På detta centrum bedriver gruppen uppfödning, försäljning och uthyrning av hästar, framför allt av iberisk typ, ridskola från nybörjarstadiet upp till svår dressyr, utflyktsridning samt specialkurser, exempelvis "på lång tygel."

På centrat finns 100 hästar avsedda för ridning och körning, 5 åsnor, 6 mulor, 10 ponnyer samt ytterligare ett antal djur av olika slag.

Museo delle Carrozze d'Epoca stöds av Regione Lazio, Commune di Roma, APT, ENIT, XII Municipio di Roma.

Adress: Museo/Mostra permanente delle Carrozze d'Epoca. Via Andrea Millevoi, 693, 00 178 Roma. Telefon: +39 06 519 58 112. E-mail: museo@lecarrozzedepoca.it

Anläggningen i Marino har adress: Via Monte Crescenzo, Marino. Gruppen som äger och driver anläggningen (*Le Carrozze d'Epoca*) har adressen: Via G. Failla, 00128 Roma39. 00128 Roma. Tel.+30 06 507 35 00 info@lecarrozzedepoca.it.

*Museo Storico – Padiglione delle Carrozze
Musei del Vaticano*

Detta museum grundades av påven Paulus VI 1973 för att bevara och för allmänheten visa de vagnar som under 1800-talet användes av påvar och kardinaler, samt de bilar som under de första decennierna efter det påvliga hovstallets avhästning 1927, användes av påvarna. Till detta kommer ett stort antal selar och sadlar, avsedda för olika grader av gala, samt tavlor visande det påvliga hovet, dess vagnar och hästar på parad.

Som museets verkliga praktpjäs räknas Leo XII:s förgyllda galaberlinare från 1827, en vagn som kom till för att manifesteras påvädörets seger över den Franska Revolutionen och Napoleon.

Museet är beläget i Vatikanträdgårdarna, under *Giardino Quadrato* och är sammanbyggt med *Vatikanmuseerna/Vatikanpalatset*. Formellt tillhör det *Museo Storico* – ett museum som visar olika ceremoniella föremål samt de påvliga gardenas vapen och uniformer. Detta museum flyttades dock 1987 till *Lateranpalatset*.

I motsats till *Museo delle Carrozze d'Epoca* är *Padiglione delle Carrozze* ett ytterst traditionellt museum. Vagnarna levandegörs varken av miljöer eller av modellhästar. Endast tavlorna ger en fingervisning om den ursprungliga funktionen. Museet är ändå av intresse att besöka, dels för de unika föremålens skull, dels för sin placering i Vatikanmuseerna – världens äldsta och troligtvis även största i bruk varande museikomplex. I denna kolossala anläggning kan man följa museitanken från början av 1500-talet, över 1600- 1700- och 1800-talen och in i vår egen tid. Intressant att konstatera är dessutom att museerna är kopplande till

ytterst framstående historiskt/vetenskapliga institutioner som *Vatikanbiblioteket* och *Vatikanarkivet*, samt till den Katolska kyrkans i allra högsta grad levande ledning. Flera av de rum, salar och kapell som visas upp för besökarna, inte minst då Sixtinska kapellet, används fortfarande i enlighet med sin ursprungliga funktion.

Adress: Musei Vaticani, Viale Vaticano 1, Città del Vaticano.

*Museo Civico Gustavo VI Adolfo di Svezia”
Sezione tematica “Il Cavallo e l’Uomo”*

..År 2002 grundades med hjälp av EU medel ett levande hästmuseum i den lilla staden Blera, belägen 70 km norr om Rom. Detta museum är en sektion, speciellt dedicerad till hästen och människan, inom det redan 1994 grundade *Museo Civico Gustav VI Adolfo di Svezia*, stadens kommunala museum.

På detta museum kan man förutom att följa hästens utveckling från urtiden och framåt, samt studera den speciella hästkulturen i *Maremma Laziale* även (på begäran) se uppvisningar med *butteri* – Italiens beridna boskapsherdar – samt delta i arkeologiska utflykter till häst, följa herdarna på deras vandringar eller bara rida ut i det vackra landskapet och därefter äta en god middag baserad på lokala produkter.

Samlingarna är uppdelade på två avdelningar. I den första avdelningen behandlas hästens urhistoria, dess roll i det paleolitiska samhället, hästens domesticering, införandet av tamhästar i Italien, hästens roll i det forntida, italienska samhället, samt hästens roll i religiösa ceremonier. I den andra avdelningen behandlar man *butteri*, deras funktion och speciella kultur, tillverkning av de för *monta maremma* (den speciella ridkonsten i denna del av Italien) typiska sadlarna, hovslageri, hästens roll i folkloren, samt i den muntliga traditionen. I omedelbar anslutning till museet finns en inridningsring, en hovslagersmedja, ett stall och en

butterhydda där besökaren (mot bokning) kan ta del av olika aktiviteter. En tanke med stallet är även att besökare som anländer till häst, skall ha någonstans att ställa in hästen under museibesöket.

De flesta av oss har säkert, vid besök på museer, beklagat att man inte hinner fördjupa sig i alla intressanta och många gånger vetenskapligt ytterst genomarbetade texter som finns uppsatta på väggarna. Detta problem har man i Blera hästmuseum löst genom att utge en speciell katalog där samtliga museets texter och illustrationer finns återgivna. (Jacopo De Grossi Mazzorin, Luciano Santella, Monica G. Sorti., *Il Cavallo e l'uomo*. Firenze 2006)

Den praktiska hästdelen är knuten till centrat *Antiquitates. Centro di archeologia sperimentale*, belägen strax utanför byn Civitella Cesi. På detta centrum, grundat 1987, är det även möjligt att övernatta i de rekonstruerade hyddorna från bronsåldern och ta del av olika förhistoriska tekniker eller delta i längre eller kortare utflykter till häst. Här finns även speciella arkeologiska läger för barn och ungdom, så kallade *Campo Indiana Jones*, samt ridskola där man kan ta del både av *butteris* speciella ridstil, *monta maremanna*, och vanlig ridning, så kallad *monta inglese* (engelsk ridning). Centrets verksamhet sträcker sig från vetenskaplig verksamhet så som konferenser, medverkan vid arkeologiska utgrävningar, och utgivande av arkeologiska publikationer till ren turistverksamhet. Årligen medverkar man dessutom vid *Fierra Cavalli* i Verona (Italiens största mäsas inom hästnäringen.) Till samarbetspartnerna hör både *Università delle Tuscia* och *Istituto Svedese di Studi Classici a Roma*.

Adress: Museo civico Gustavo VI Adolfo di Svezia. Via Umberto I, 01010 Blera. Tel: 347-3829700. E-mail: info_museoblara@yahoo.it.
Antiquitates. Centro di archeologia sperimentale, Civitella Cesi (Blera). Tel: 0761.415031. E-mail: archeosperimentale@antiquitates.it.

Öppettider, entréer:

Angående öppettider, entréavgifter m.m. se hemsidan

Museer som konsulterats online

Våra Nordiska grannländer: Norge, Danmark, Finland

Hästmuseer, mer traditionella eller levande, saknas i våra nordiska grannländer. Däremot är man välförsedd med vagnmuseer, som regel då

kopplade till lantbruksmuseer, herrgårdsmuseer, slottsmuseer osv. För danskt vidkommande finns även ett hovstall med därtill hörande vagnmuseum, innehållande vagnar från 1700- och 1800-talen. I hovstallet kan man dessutom se *Kladruherhästar*, i sig levande kulturminnen. (För en komplett lista över vagnmuseer i de nordiska grannländerna, se www.ekvipage.dk).

Litauen

Arklio Muziejus

Medan våra nordiska grannländer saknar hästmuseer, med undantag för ett antal vagnmuseer, finns ett av världens äldsta hästmuseer 8 km utanför Anyksciai i vårt östra grannland Litauen. Museet grundades 1978 på initiativ av professorn Petras Vasinauskas. Sedan 1992 är hästmuseet en del av *A. Baranauskas and A. Vienuolis-Zukauskas Memorial Museum*.

Syftet med museet är att visa hästens roll i Litauens kultur och historia, med särskild tonvikt på bondesamhället. I sammanlagt elva byggnader visas hästens evolution och rasernas utveckling, hästens anatomi och färger, hästens roll i Litauens jordbruk, kavalleri och dagliga körslor, hovslageriets historia, olika vagn typer samt hästens roll i Litauens förkristna religion och folkstro fram till vår egen tid. Till museet hör även en omfattande vagnsamling specialiserad på bondesamhällets vagnar med tillhörande selar.

Museet kan beskrivas som levande. Den intilliggande lantbruksskolan håller hästar vilka används för att levandegöra dels en körvandring och en rekonstruerad hovslagersmedja, dels för att möjliggöra för besökarna att själva rida eller ta en tur med häst och vagn. Dessutom finns inom museets område en ridklubb där skolungdomar får möjlighet att träna och tävla inom ridsportens olika grenar. Till museet aktiviteter hör även en årlig hästfestival med tävlingar, hingstparad och folkloristiska hästuppvisningar.

Museet lägger stora resurser på att göra samlingarna tillgängliga även

utanför Litauens gränser. Ett flertal kataloger har producerats och hemsidans texter har inte bara publicerats på litauiska utan även på ryska och engelska.

Ryssland

Horse-breeding Museum

Även i Ryssland finns ett hästmuseum. Vid Timiryazevs lantbruksakademi i Moskva finns sedan 1929 ett museum tillägnat den ryska hästaveln. Museet räknas som unikt, inte minst tack vare sina drygt 3000 målningar av ryska konstnärer, porträtterande scener ur den ryska hästvärlden och kända, ryska hästar, inte minst då exemplar av Rysslands nationalras, Orlovtravaren. Till detta kommer 50000 negativ, vykort, dokument mm, som även de dokumenterar den ryska hästaveln.

Kärnan i museets samlingar går tillbaka till det museum den unge ryske aristokraten Yakov Butovich skapade på sitt gods i början av 1900-talet. I samband med revolutionen 1917 förstärktes både godset och museet. Yakov Butovich fick tillstånd av den nya att stanna kvar på sitt gods som chef över både godset och museet. 1928 flyttades museet till Hippodromen i Moskva. Butovich bosatte sig i närheten och fortsatte att ordna och katalogisera sin samling. I och med Stalins maktövertagande arresterades han emellertid och förvisades till Kursk där han senare avled.

Museet är mycket utåtriktat och har under senare år visat delar av sina samlingar både på olika håll i Ryssland och i Dresden, Helsingfors och Paris.

Tyskland

Graf von Lindenau-Halle/Neustadt Dosse

Historisches Kutschmuseum

Medan Nordrhein-Westfalen Landgestüt Warendorf är det ledande hästcentrat i de västar delarna av Tyskland, räknas Brandenburgisches Haupt- und Landgestüt, som centrat för de östra delarna. I likhet med Warendorf är även detta stuteri och hingstdepå grundat av Friedrich Wilhelm II av Preussen i början av 1800-talet.

Den 15 oktober 1999 invigdes i detta ärevörddiga stuteris omedelbara närhet Graf von Lindenau – Halle, en rid- och körhall med internationella mått, uppkallad efter Friedrich Wilhelms reseadjungtant, vilken inspirerat honom till grundandet av stuteriet.

Hallen har blivit en stor succé och används som en sorts multiarena, hysande alla möjliga typer av evenemang, med eller utan anknytning till hästar och hästsport. Det årliga besöksantalet har beräknats till cirka 300000 personer.

Kopplat till hallen finns även ett mycket förnämligt vagnmuseum innehållande ett stort antal helt upprustade vagnar från tidsperioden 1800-1950. Till de verkliga rariteterna hör Friedrich Wilhelm II:s kröningsvagn, kurfursten av Mecklenburg-Strelitz resevagn, samt en postvagn. Samtliga dessa vagnar visas upp i den årliga hingstparaden.

Angående Tyskland bör även nämnas att det i de olika delstaterna finns ett stort antal rena vagnsmuseer av mycket hög klass. (För vidare information, se www.ekvipage.dk där man publicerat en lista över Tysklands vagnmuseer). Inte minst spektakulära är två av museerna i Bayern; Thurn und Taxis Fürstliches Marstallmuseum, Regensburg och Marstallmuseum Nümburg, München.

Österrike

Wagenburg/Schönbrunn

Ett av Europas äldsta och även mest omfattande vagnmuseer, när det gäller kungliga ceremonivagnar, är *Wagenburg* i det kejserliga slottet Schönbrunn i Wien. Detta museum grundades 1918 i samband med avskaffandet av det österrikiska kejsardömet. Här kan man se sammanlagt 170 karosser, slädar och bärstolar som tillhört de österrikiska kejsarna samt selar, schabrak och kusklivréer. Till de verkliga klenoderna hör en karusellvagn som tillhört kejsarinnan Maria Theresia, samt ett antal små miniatyrkarosser i vilka de kejserliga barnen brukade åka, dragna av getter.

I samband med Österrike och Wien bör även Spanska Ridskolan, grundad 1572, och därmed världens äldsta ännu verksamma ridskola, nämnas. Förutom att skolan har ett museum där man berättar om den egna verksamhetens och lipizzanerhästens historia, kan hela anläggningen ses som ett levande museum över Renässansens och Barockens högre skolridning. Skolan är numera mycket publiktillvänd. Förutom att besökare är välkomna på uppvisningarna kan man även se morgonarbete med hästarna samt gå på guidad tur i lokalerna. Det finns även möjlighet att besöka skolans stuteri i Piber.

England

Som en av världens ledande hästnationer; jaktridningens och den moderna kapplöpningssportens hemland, är det inte att förvåna sig över att England har ett flertal hästmuseer, exempelvis då specialmuseer över olika engelska hästraser, samt diverse olika vagnmuseer. I det här sammanhanget får det räcka med att lyfta fram fyra museer; *Red House Stables Working Carriages Museum*, *The National Horseracing Museum* samt två helt virtuella museer; *The Museum of the Horse* och *Side Saddle Lady Museum*, världens enda damsadelmuseum.

Red House Stables Working Carriage Museum

I Matlock/Derbyshire ligger *Redhouse Stables Working Carriage Museum*, ett vagnmuseum, vilket räknas som ett av Europas förnämsta. Museet grundades redan 1946 av Mr William Smith med den uttryckliga intentionen att museet skulle vara ett "levande museum" dvs. ett museum där vagnarna, sedan de rustats upp, skulle vara i kontinuerligt bruk. Numera är det Mr Smith dotter, Caroline Dale-Leech, som fortsätter faderns arbete. Till de verkliga klenoderna räknas en Hansom Cab och en postvagn. Dagligen kan besökarna ta del av turer med häst och vagn. Museet hyr även ut till TV, film och bröllopskörningar. Dessutom finns möjlighet att gå kortare eller längre kurser i körning; enbet, par, tandem och fyrspann. Nybörjaren likaväl som den mer försigkomne är lika välkommen.

The National Horseracing Museum

Newmarket, beläget 8 mil norr om London, i närheten av Cambridge, räknas som den engelska kapplöpningssportens huvudort med över 3000 hästar i träning och med 90 % av alla fullblodsston i England organiserade i olika typer av stuterier.

I centrala Newmarket, alldeles intill anrika Jockeyklubben, ligger *The National Horseracing Museum*. Här kan man ta del av kapplöpningssportens och det engelska fullblodets historia genom både permanenta och tillfälliga utställningar. Ambitionen med museet är att både experten och den totala novisen skall uppleva ett stimulerande besök och förhoppningsvis fördjupa sitt intresse och sin kunskap om

hästkapplöpningar. Till de mer spektakulära inslagen på museet hör *The Practical Gallery* där besökaren inbjuds, dels att sadla upp en modellhäst för löp, dels att klä sig själv i jockeydress, väga in och därefter rida ett lopp på den galoppsimulator, och som även används för jockeyernas vinterträning. Andra mer spektakulära, och troligtvis även publikdragande inslag, är en avdelning för kapplöpningsskvaler och skandaler. Exempelvis förevisas den pistol med vilken jockey Fred Archer i slutet av 1800-talet tog sitt liv. Även museishopen innehåller en del ovanliga och spektakulära föremål. Förutom de traditionella vykorterna, böckerna m.m. finns där nämligen även toalettsitsar med kapplöpningsmotiv.

Side Saddle Lady Museum

2001 grundades det helt virtuella *Side Saddle Lady Museum*, vilket fortfarande är under uppbyggnad, och som inte bara är världens äldsta, helt virtuella hästmuseum, utan dessutom världens enda museum specialiserat på damsadeln och dess kultur.

På detta museum kan man i ord och bild följa damsadelns historia från 1500-talet och fram till vår egen tid, då damsadelridande på många håll, inte minst i England, upplever en renässans.

På sajten finns samlat ett stort antal sadlar, riddräkter och diverse konstalster som illustrerar damsadelridandet och dess kultur. Här tillhandahålls även mönster för den som vill prova på att sy sin egen riddräkt och här finns en speciell sida för köp och försäljning av damsadlar och tillhörande rekvisita.

Museum of the Horse

Nygrundat för i år (2009) och även det under uppbyggnad, är Storbritanniens andra helt virtuella museum, *Museum of the Horse*. Grundarens förhoppning är dock att så småningom kunna finna permanenta lokaler i England för sin samling.

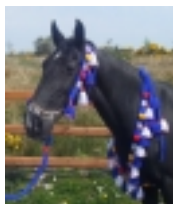
Ambitionen med museet är att undervisa ung som gammal om hästens centrala roll i historien och i samhället. Inte minst verkar grundaren ha ett särskilt intresse för hästens religiösa och magiska roll.

Samlingen, vilken är helt konsulterbar på hemsidan, omfattar hästmunderingar, votivgåvor i hästgestalt, framför allt från Mali i Afrika, föremål relaterade till hästschamanism, bett, huvudlag, hästskor, samt ryttarmunderingar från olika kultur. Till detta kommer uppteckningar av poesi, berättelser, fabler, myter mm. Här finns även en humoristisk och samtidigt mycket tänkvärd tecknad serie med hästen Fergus som protagonist.

Angående England bör ytterligare en anläggning nämnas helt kort, *The Royal Mews*, Kungliga Hovstallet i London, vilket är öppet för besökare, och som bl.a. innehåller en förnämlig samling karosser och selar från 1700-talet vilka än i dag är i bruk. Den främsta av dessa karosser är Georg III:s förgyllda kröningsvagn från 1762,

Ireland

The Museum of the Master Saddler

Detta museum, beläget i Corlough, Cavan på Irland är ett resultat av sadelmakarmästaren Robert Steinkes och hans hustru Moroas livslånga samlande. Det är tämligen nyöppnat och hemsidan är fortfarande under uppbyggande.

Intentionen med museet är att man skall kunna följa selens och sadelns utveckling genom årtusendena. Här finns även speciella avdelningar för damsadlar, för utomeuropeiska hästutrustningar, för cirkushästens utrustning, för de på de brittiska öarna så älskade selbeslagen i mässing samt för den speciella utrustning som krävdes för gruvponnyernas arbete. Dessutom finns här en stor avdelning för hästdragna jordbruksredskap samt för vagnar från sent 1800-tal.

Museet är öppet på helgerna och får beskrivas som levande då både selar, vagnar och redskap visas på familjens hästar. På museet finns även Robert Steinkes böcker om hur man reparerar hästmunderingar.

Holland

National Rijtuigmuseum (Nationella vagnmuseet)

**Nationaal
Rijtuigmuseum**

1958 grundades på godset Nienoord nära Leek i Groningen det som med åren skulle bli en av världens största nationella vagnsamlingar, *National Rijtuigmuseum*, bestående av 250 vagnar och slädar sträckande sig från allmogefordon och upp till kungliga karosser. Museet är mycket utåtriktat och vad kan definieras det som "levande." Man ordnar körutflykter och bröllopskörningar, samt tillhandahåller experthjälp

exempelvis angående restaurering. Den sistnämnda verksamheten är en följd av att allt fler människor som äger vagnar, vill kunna restaurera dem för att själva kunna köra med dem. Dessutom har museet omfattande kontakt med andra museer både inom och utom landets gränser och det är inte ovanligt att man som mer eller mindre permanenta lån för mottaga vagnar, karosser och slädar.

Den iberiska halvön

Den iberiska halvön, med Spanien och Portugal, är hemort för en av de äldsta hästkulturerna i världen, och troligtvis den kultur som utövat det allra starkaste inflytandet på västvärldens ridkultur, den europeiska såväl som den amerikanska. Det var härifrån som impulserna utgick som skapade Renässansens och Barockens ridkonst i övriga Europa. Det var även härifrån som impulserna utgick till den amerikanska kontinentens Westernridning. Denna halvö är även platsen för två av världens storslagna museer, med hästen i centrum.

Portugal

Museu Nacional dos coches/Lissabon

National Coach Museum

1902 grundade drottning Amelia och överste Alfredo d'Albuquerque ett museum för kungliga och ceremoniella vagnar i den ridskola i Lissabon som 1726 grundats av Joao V. Museet, vilket räknas som världens främsta när det gäller historiska, kungliga vagnar, innehåller ett stort antal karosser från 1500-1600-1700-1800-talen. En av de äldsta vagnarna är den kaross Filip II använde vid sin entré i Lissabon, en annan mycket prominent vagn är den kaross påven Clemens XI 1715 skänkte till Joao V; den enda kända bevarade påvliga karossen före år 1800.

Förutom vagnarna har museet även stora samlingar av sadlar, selar, huvudlag, brett, föremål relaterade till ceremonier och hästfester, samt hovdräkter, målningar, teckningar m.m.

Spanien

Fundacion Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre

Medan det portugisiska vagnmuseet tillhör de äldsta i världen, är museikomplexet inom *Fundacion Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre*, beläget i Jerez de la Frontera, ett av de yngsta. Museerna utgör även varandras motsatser i fråga om inriktning. Medan vagnmuseet i Lissabon är ett traditionellt museum - vagnar och övriga föremål visas upp, inga försök görs att levandegöra dem – är det spanska museikomplexet skapat för att vara levande, interaktivt och multimedialt.

Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre går tillbaka till 1973 då den spanske rejoneadoren och hästuppfödaren Alvaro Domecq Romero av dåvarande kronprinsen Juan Carlos belönades med det prestigefyllda priset *Caballo de Oro* för sina insatser för Spaniens hästkultur, och som tack iscensatte den första hästshowen; *Como bailan los caballos andaluces*.

Under de följande åren utvecklades skolan under ledning av grundare, Alvaro Domecq Romero. Senare övertogs ledningen av *Ministerio de Información y Turismo*. För att skapa en värdig omramning åt skolan lät den nya ledningen inköpa och upprusta ett större palats från sent 1800-tal, *El recreo de las Cadenas*, samt bygga en uppvisningsarena för 1600 åskådare.

1982 överförde *Ministerio de Información y Turismo* ledningen för skolan på en styrelse, *Dirección general del Patronato* under ordförandeskap av *Diputacion Provincial de Cádiz*. Ett år senare köpte styrelsen formellt skolan och tillsatte samtidigt grundaren, Alvaro Domecq Romero, som teknisk chef. Ytterligare några år senare, 1987, blev kung Juan Carlos hedersledamot i styrelsen och gav samtidigt skolan ställningen som kunglig (*real*). Sex år senare, 2003, omvandlades styrelsen till en stiftelse, *Fundacion*. Därmed var *Fundacion real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre*, ett fullbordat faktum.

Syftet med skolan är att bevara och föra ut Andalusiens hippologiska arv; den spanska hästen och den spanska hästkulturen, till en så stor grupp människor som möjligt, både de som redan är intresserade av hästar, och de som ännu inte omfattas av detta intresse.

För att lyckas med denna föresats har man skapat något som verkligen skulle kunna kallas ett pedagogiskt hästcentra eller hästland, där föreläsningar, uppvisningar, tävlingar (från *Real Escuela Andaluza* kommer exempelvis flera av de ryttare som ingått i Spaniens OS-lag i dressyr) guidade turer på fyra olika språk (spanska, engelska, tyska och franska) samt museer och kortare och längre kurser i ridning, körning, sadel- och selmakeri, hästvård och enklare veterinärmedicin, bildar den pedagogiska helheten.

Intentionen med anläggningen är att besökaren skall vara så aktiv och lärande som möjligt. För att möjliggöra detta har man använt sig av den senaste teknologin. Dessutom är det dagliga arbetet med hästarna, träning, vård m.m. tillgängligt för besökarna.

För att ytterligare sprida kunskapen om den spanska hästen och den spanska ridkonsten företar skolan årligen utlandsturner. Hittills har man besökt Tyskland, Österrike, Frankrike, Holland, Argentina, Mexico och Venezuela.

El Museo del Enganche (Vagnmuseet)

1986 erhöll ridskolan ett arv bestående av Don Pedro Domecq de la Rivas samtliga 40 bruna, spanska vagnshästar, hans sammanlagt 22 vagnar och karosser, daterade från 1730 och fram till början av 1900-talet, 13 selar för andalusisk, ungersk och engelsk anspänning samt sadlar, huvudlag, kuskmunderingar m.m.

Den 17 september 2002 invigdes *El Museo del Enganche* i vad som tidigare varit ett par Sherryförråd tillhörande familjen Pemartin, samma familj som ägt slottet *El Recreo de las Cadenas*. I det första förrådet, omfattande 7000 m² är vagnarna grupperade med sina tillhörande selar. Till varje vagn hör dessutom ett multimediasystem som på fyra språk

(spanska, engelska, tyska och franska) möjliggör för besökaren att lära sig om vagnens historia, användning, selar och, övrig utrustning. I en del fall finns även bilder på den enskilda vagnen under användning.

Som de två främsta vagnarna i samlingen räknas en *Carellella* från 1700-talet och en *Break* från förra sekelskiftet. Till dessa vagnar hör även plasmaskärmar som visar vagnen förspänd i någon karaktéristisk aktion.

Förutom multimediasystemen kopplade till de sammanlagt 22 vagnarna finns i salen ytterligare två ytterst spektakulära multimediasystem. I det ena systemet ingår en *Dogcart* förspänd med en järnhäst. På *Dogcarten* kuskbock levandegörs två flickor som därefter berättar körkonstens historia. Det andra multimediasystemet låter besökarna träda in i ett hologram föreställande en tredimensionell hästbox. Där får de följa en av vagnshästarna under såväl vila som arbete. Det utlovas till och med att de skall få se vad hästen drömmer.

Efter besöket hos vagnarna kan besökaren gå vidare till vagnshäststallet där de kan se och klappa hästarna, samt bli delaktiga av hur vagnar och selar sköts. Därefter kan de gå vidare till det andra sherryförrådet, *Bodega 1810*, där det finns ytterligare ett antal vagnar. Här förvaras även historiska rid- och körkläder.

El Museo del Arte Ecuestre (Museet för ridkonst)

Som logga har museet en Kentaur. Med hjälp av detta antika fabeldjur har man sökt fånga den speciella relation som sedan urminnes tider rått mellan häst och människa i Andalusien och som man vill förmedla till besökarna.

Museet grundades 2004 och har som syfte att visa den andalusiska ridkonsten från iberernas tid och fram till dags datum. På samma sätt som i vagnsmuseet har man även här tagit hjälp av den senaste teknologin för att göra museet så levande som möjligt. För att så många som möjligt skall bli delaktiga, erbjuds alla audiovisuella installationer på

fyra språk; spanska, engelska, tyska och franska och alla texter på spanska och engelska. Dessutom finns speciella installationer för blinda.

Rundvandringen börjar i trädgården utanför museet där besökaren kan se *Prezwalskihästar*. Därefter följer sammanlagt elva rum inne i *El Recreo de las Cadenas*. I det första rummet visas en översikt över ridkonstens historia i Andalusien från iberernas tid (bronsåldern) och fram till dags datum. Inte minst lyfter man fram den speciella sydspanska ridstilen *a la jineta* och de ryttarspel, *Juego de Cañas*, vilka var ytterst populära på halvön och som med tiden utvecklades till ytterst eleganta riduppvisningar, *Bueltas de escaramuza de gala a la jineta*, liknande de karuseller som praktiserades på andra håll i Europa. Under 1800-talet gick dessa spel ur modet, och i nutid lever ridtekniken endast kvar bland *rejoneadorer* (tjurfäktare till häst) och *garrochistas* (boskapsherdar till häst). Med hjälp av hologram har man sökt levandegöra framförallt Renässansens och Barockens stora ryttarspel.

I det andra rummet visas ridskolans historia. I det tredje rummet dokumenteras palatsets restauration och ombyggnad. I det fjärde rummet visas hur hästar kommunicerar med varandra. I det femte rummet dokumenteras dressyrens högre skola. I det sjätte rummet visas olika yrken relaterade till hästen; hovslagare, veterinär, stalldräng, sadel/selmakare, ryttare, kuskar m.fl. I det sjunde rummet visas hästens ursprung och evolution samt hästen som mytologiskt väsen. I det åttonde rummet finns en virtuell ryttarinna som svarar på besökarnas frågor angående ridskolan. I det nionde rummet finns ett antal dataspel med vars hjälp besökarna kan testa vad de lärt sig under rundvandringen. Frågorna finns på tre olika nivåer för att alla skall kunna bli delaktiga, och det finns även möjlighet att tävla mot andra besökare. I det tionde rummet visas en översikt över hästens och ridkonstens historia på de fem kontinenterna. Det elfte rummet slutligen, är dedicerat till Världsmästerskapen i Jerez de la Frontera 2002. Samtliga hästsportgrenar som fanns representerade där, får en grundlig genomgång.

Angående Spanien bör även nämnas att där finns ytterligare ett par förnämliga vagnmuseer (*Museo de carruajes*). Det ena ligger i Madrid och öppnades 1967 i kungliga palatsets tidigare stallar. Där kan man se karosser, bärstolar, selar m.m. från 1500-talet och framåt. Det andra ligger i Sevilla och visar paradvagnar för de olika lantliga/religiösa fester

som hålls i staden, samt vagnar använda för lantbefolkningens transport och arbete.

Italien

Museo Storico del Trotto

I Civitanova Marche, på den italienska östkusten, ligger *Museo Storico del Trotto*, det italienska travmuseet. Museet, vilket ägs och drivs av armékaptenen Ermano Mori, behandlar förutom travets historia i Italien, även hästen mer allmänt inom sporten och inom körningen. Till museets vagnsamling hör exemplar av den moderna sulkyns omedelbara föregångare, *il sediola*, även kallad *padovanella*. Kopplat till museet finns ett bibliotek innehållande exemplar av samtliga böcker som i Italien tryckts om hästar och hästsport från 1500-talet och fram till vår egen tid, ett fotoarkiv med mer än 30000 originalfotografier av travets och galoppens stora stjärnor, ett emeroteck specialiserat på italienska och utländska hästsporttidskrifter från 1800- och 1900-talen samt ett bokförlag som utger häst- i synnerhet travlitteratur.

Museet ingår i en såkallad *Ippoparco* (hästpark) vilken förutom museet innehåller Ermano Moris stuteri, *San Marcone*, och en travbana.

Il Museo del Cavallo a Pozzomaggiore

I kommunen Pozzomaggiore, provinsen Sassari, på Sardinien är hästavel

och hästkapplöpningar en del både av den lokala kulturen och av den lokala ekonomin. Dessutom är hästturismen central i området.

I ett tidigare augustinkonvent, vilket även använts som stall av beriden carabinieri, inreddes i början av 2000-talet *Museo del Cavallo di Pozzomaggiore*, vilket var färdigt för invigning 25 april, 2004.

Museet omfattar tio rum och är specialiserat på hästens roll i den lokala historien och folkloren. I enlighet med ett förslag, nyligen framlagt av UNESCO i Paris, arbetar man på att etablera hästen som världsarvssymbol.

Permanentutställningen är uppdelad på en etnografisk avdelning, en avdelning för konst och ett centra för dokumentation. För närvarande består samlingarna av cirka 200 föremål med anknytning till hästens historia samt 130 målningar, teckningar, grafiska blad, skulptur och keramik. Till detta kommer ett mycket stort antal fotografier, böcker och tidskrifter.

Den etnografiska avdelningen är uppdelad i tre underavdelningar. På den första lyfter man fram hästens roll i de lokala, religiösa festerna. Den 22 och 23 april firas Pozzomaggiore skyddshelgon, S:t Göran, vilken även är ryttarnas skyddshelgon, med hästkapplöpningar. Den 28 och 29 juni firas aposteln Petrus. Även till hans ära hålls en årlig hästkapplöpning. Hur starkt den hipplogiska kulturen kommit att forma den kristna, religiösa kulturen framgår inte minst av att aposteln Petrus – en gestalt om vilken man vet att han med största sannolikhet inte själv var ryttare – på ett dokument i katedralen i Alessandria, avbildas till häst och hållande både sina traditionella nycklar och ett svärd. Den 6 och 7 juli firas S:t Konstantin, den förste Kristne kejsaren. Även till dennes ära hålls en hästkapplöpning.

På den andra underavdelningen behandlar man hästens, åsnans och mulans roll i det dagliga arbetslivet. Inte minst belyses statusskillnaden mellan de olika djuren. Att äga en häst var ett privilegium som visade på viss status och viss rikedom. En åsna eller en mula däremot, var de mindre privilegierades arbetsdjur. Ytterligare en aspekt som betonas är att Sardinien är ett av Italiens minst mekaniserade områden. Än i dag är det följaktligen många yrkeskategorier som använder sig av hästar, åsnor och mulor. I den tredje avdelningen slutligen, lyfter man fram personer som haft betydelse för hästsporten i Pozzomaggiore.

Avdelningen för konst består till stora delar av en donation från ark. Gustavo Pesarin, vilken är så omfattande att den täcker tre salar.

Centrat för dokumentation omfattar, som redan nämnts både foton, tidskrifter och böcker. Till detta kommer en multimedia-sal där man med hjälp av datorer kan få fram information och foton av i princip samtliga föremål i museets samlingar, samt en filmsal där man kan ta del av filmer dokumenterande de olika festerna och övriga lokala aktiviteter med hästen som protagonist.

Sedan invigningen har museet varit värd för flera specialutställningar, exempelvis den inledande utställningen 2004, behandlande hästen inom mytologin, samt den året därpå följande utställningen om hovslagari. Till detta kommer årliga konstutställningar där man lyfter fram hästen som motiv hos olika lokala konstnärer och fotografer.

Museo Nazionale delle Arme di Cavalleria

Museo Nazionale delle arme di cavalleria (Italiens nationella kavallerimuseum) ligger strax utanför Torino i de lokaler som mellan 1849 och 1943 hyste den italienska kavalleriskolan i Pinerolo. Museet grundade 1961 på direkt uppdrag av försvarsministern och leds fortfarande av kavalleriet. Sedan 1968 är det öppet för allmänheten. Museets samlingar är mycket omfattande och det räknas som ett av de förnämsta militär-museerna i Europa. Unikt är dessutom att huvuddelen av alla föremål har donerats av officerare, underofficerare och andra med koppling till kavalleriet.

Museet täcker sammanlagt 5000 m² fördelade på tre våningsplan och 33 salar. På markplan visas förutom marmortavlor med namnen på tidigare elever som på något sätt utmärkt sig, militärt eller sportsligt, vagnar, karosser, selar, sadlar samt en rekonstruerad hovslagersmedja, med den uppstoppade hästen Cromwell, vilken lär ha ridits av Federico Caprilli, den moderna hoppsetsens skapare.. På första våningen finns diverse fanor, priser, tavlor, tryck, och fotografier samt en omfattande

uniformssamling. Andra våningen ägnas helt det italienska kavalleriets insatser i kolonialkrigen, samt i Första och Andra Världskriget.

Till museet hör även ett mycket omfattande bibliotek specialiserat på kavalleriet som vapenslag och på hästens utbildning.

Museet har höga vetenskapliga ambitioner och står ofta som värd för konferenser, symposier, föredrag, utställningar och bokpresentationer inom sitt specialområde.

Museo del Cavallo Giocattolo

Museo del Cavallo Giocattolo®

Sedan nio år tillbaka är Italien även säte för världens enda museum för hästleksaker. Den 14 april 2000 invigdes i det stall i Grandate utanför Como (norr om Milano), där den italienske stjärntravaren Tornese föddes för snart 60 år sedan, en samling om för närvarande 560 leksaker i form av hästar. Tidsmässigt sträcker sig leksakerna, vilka omfattar både trähästar, gunghästar, mjukdjur, plastdjur och speldosor, från 1700-talet och fram till vår egen tid.

Museets grundare är en signor Catelli, vilken fick dåligt samvete för att han omvandlat området runt Torneses födelseplats till ett industriområde och som tribut till Tornese beslutade sig för att uppföra ett museum dedicerat till den bland barn mest älskade av leksaker, hästen.

Med sitt museum har Signor Catelli även intentionen att genom leksakerna visa hästens betydelse i historien.

Sedan invigningen har man organiserat tre utställningar och utgivit två kataloger över samlingarna. Till allmänhetens tjänst finns ett mindre bibliotek med relevant litteratur.

Innan vi lämnar Italien bör även ett par mindre vagnsmuseer nämnas. Det ena, *Carrozze Serreria*, ligger i Varese (se www.caaonline.com). Det andra, *Museo della Carrozza* finns i Macerata. Medan det inte gått att få fram ytterligare information om det förstnämnda museet, går det andra museet tillbaka till 1962 då greve Pier Alberto Conti från Civitanova Marche till kommunen donerade sin samling av sammanlagt tjugofem vagnar från tidigt 1900-tal samt selar, sadlar, övrig hästutrustning, manualer, tryck, fotografier m.m.

Grekland

The Virtual Horse Museum

The Virtual Museum Dedicated to Horses

I skrivande stund (våren 2009) är ytterligare ett helt virtuellt hästmuseum under uppbyggnad, denna gång i Grekland. Tyvärr är hemsidan än så länge endast på grekiska, så det har varit lite svårt att få fram information om projektet.

USA

Att USA är en kontinent, och inte ett land, förstår man, om inte förr, så vid en sökning på begreppen *horse museum* och *carriage museum*. Över hela kontinenten, i princip i varenda delstat, finns olika typer av hästrelaterade museer.

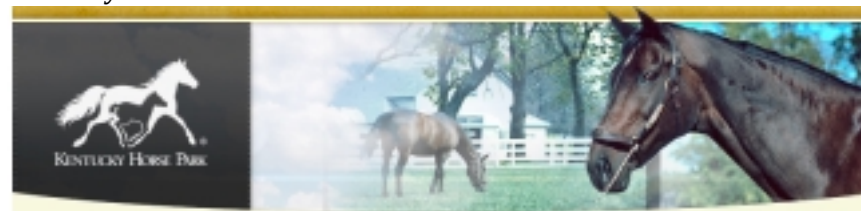
Ett par utmärkta sökhjälpmedel för att skaffa sig överblick över dessa museer är *The Carriage Association of America* som på sin hemsida har hänvisningar till vagnmuseer dels över hela den amerikanska kontinenten, dels i Europa och på andra håll i världen så som Australien, Sydafrika, Nya Zeeland, Bermuda, Japan och Thailand samt *Horse World Data* där det likaledes, delstat för delstat, förtecknas hästmuseer. Även här finns dessutom internationella hänvisningar till hästmuseer i Australien (*Victoria Racing Museum*), Frankrike (*Le Musée Vivant du Cheval du Chantilly*), Japan (*Japan Equine Museum*, *JRA Racing Museum*) och Nya Zeeland (*National Racing Museum*).. En stor grupp bland de amerikanska hästmuseerna är museer över Westernridningen och dess kultur. Ett lite speciellt museum, inom denna kategori, är *The National cowgirl Museum & Hall of Fame*, det enda museet i världen som lyfter fram de kvinnor som arbetat som beridna boskapsskötare i den amerikanska västern. En annan grupp museer är specialiserade på de amerikanska hästraserna, exempelvis *American Quarter Horse Heritage Center and Museum* (Texas) och *Appaloosa Museum and Heritage Center* (Idaho). Ytterligare en grupp behandlar hästrelaterade yrken, exempelvis *National Museum of Horse Showing Tools and Hall of Honor* (Oklahoma). En fjärde grupp behandlar

hästen som arbetsdjur, exempelvis då *American Work horse Museum* (Virginia). En femte grupp slutligen, behandlar hästsportens olika grenar, exempelvis *The Show Jumping Hall of Fame and Museum* (Massachusetts), *National Steeplechase Museum* (South Carolina), *National Museum of Racing* (New York) och *The Harness Racing Museum & Hall of Fame* (Goshen, New York).

Angående det sistnämnda museet bör påpekas att det är det enda hästmuseum som har ett upparbetat samarbete med ett svenskt hästmuseum, *Nordiska. Trvmuseet i Årjäng*

Förutom alla dessa olika museer är USA, närmare bestämt delstaten Kentucky, dessutom platsen för världens största och mest omfattande hästmuseum; *The International Museum of the Horse*, placerat i *Kentucky Horse Park*, Lexington.

Kentucky Horse Park

Delstaten Kentucky, i synnerhet den så kallade *Bluegrass Region*, runt staden Lexington, räknas som ett av världens främsta hästområden, centra för avel med fullblod, *Standardbred*, dvs. travare och *Saddlebred*. Här finns två av USA:s främsta kapplöpningsbanor, *Keensland*, en galoppbana grundad 1935 vilken även är säte för ett av världens största bibliotek, specialiserat på kapplöpningsvärlden, och *The Red Mile Harness Track*, USA:s näst äldsta travbana, grundad 1875. I Lexington finns även

ett universitet, *University of Kentucky*, där man kan ta examen *B.S. in Animal Science with an Equine Specialization*, en kombination av akademiska och praktiska kurser.

Strax utanför Lexington öppnades 1978 *Kentucky Horse Park*, världens största, pedagogiska hästpark omfattande 4,0 km². I denna park kan man live möta cirka 50 av världens 200 hästraser. Här finns en *Hall of Champions* där besökaren kan se pensionerade fyrbenta storstjärnor från trav- och galopp samt gångartsridning, dvs. *Saddlebred*. Här finns även en begravningsplats, *Man o' War Memorial*, där flera kända hästar, exempelvis *Man o' War* själv, och även jockeyer är begravda. Likaledes finns en skulpturpark med monument över framstående hästar och ryttare. I parken kan man dessutom dagligen se rasparader, åka häst- och vagn, rida samt se arbetshästar i arbete. Kontinuerligt är parken därtill platsen för stora hästtävlingar och events. 2010 exempelvis, är parken värd för *World Equestrian Games*, VM för ridsportens sammanlagt åtta olympiska grenar. Därtill är parken säte för *National Horse Center*; en paraplyorganisation för en rad federala avelsföreningar och intresseorganisationer inom hästnäringen, exempelvis *Carriage Association of America*, samt för två museer; *The International Museum of the Horse* och *The American Saddlebred Museum*. I parken finns dessutom möjlighet att campa eller bo på hotell.

The International Museum of the Horse

The International Museum of the Horse räknas som världens största hästmuseum och ett av de största Internet- museiprojekt som någonsin företagits med över 1000 sidor utlagd information, inklusive då kompletta texter från utställningarna.

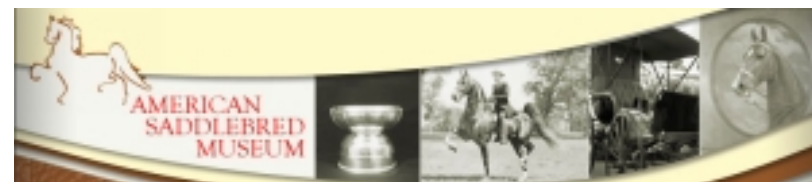
Syftet med museet är att undervisa såväl allmänheten, som hästvärlden

och den akademiska världen om relationen mellan häst och människa i historia och nutid. Själva museet täcker 38000m² och är uppdelat på tre områden: *Breeds of the World*. Kontinent för kontinent har man förtecknat nära nog samtliga världens 200 hästraser med adekvat information. *Legacy of the Horse*. En vandring genom hästens historia från urtiden och fram till dags datum. *Horse in Sport*. En genomgång av vår tids olika hästsporter, från rodeo till kapplöpningssport. Till detta kommer *Mary Jane Gallaher Memorial Library* med 3500 volymer specialiserade på hästen och dess värld.

Förutom de permanenta utställningarna ordnar museet årligen även temporära utställningar behandlande hästen i olika kulturer. Ytterligare ett ämne som behandlats är de så kallade *Bufalo soldiers*, de första afro-amerikanska soldaterna i USA:s krigsmakt, inklusive då i kavalleriet.

För närvarande pågår en tillbyggnad till museet som skall behandlas det arabiska fullblodet, och som skall vara klar till ryttnar-VM 2010.

The American Saddlebred Museum

Som den mest amerikanska bland amerikanska hästraser räknas *The American Saddlebred*, en ras som har sitt ursprung just i Kentucky och som har spelat en utomordentlig betydelsefull roll i Amerikansk historia. I nutid är hästen kanske mest känd som en av de få kvarvarande raserna med fem, i stället för tre, gångarter.

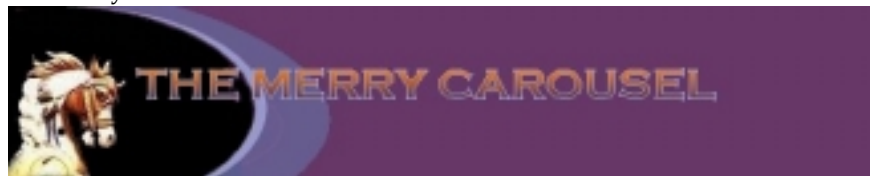
Museet räknas som världens största, just angående denna hästras, och har till uppgift att dokumentera rasen så väl i historia, som i nutid.

Förutom den permanenta utställningen har man även årliga, temporära utställningar. 2007 exempelvis, höll man en utställning angående afro-amerikanska, dvs. svarta, hästkarlar och deras betydelse som hästskötare och tränare för saddlebreds. Denna utställning var ett led i *Kentucky Horse Parks* policy att uppmärksamma, och om möjligt upprätta, inom hästnäringen förfördelade och bortglömda grupper.

Till museet hör även ett bibliotek om 2500 volymer samt en synnerligen välförsedd online giftshop.

Innan vi lämnar USA, och därmed avslutar genomgången av hästmuseerna, bör även några ord sägas om en speciell grupp hästmuseer, nämligen museer för antika hästkaruseller. I USA är intresset för de gamla karusellerna mycket stort och entusiasterna och samlarna av karusellhästar, har slutigt sig samman i ett nätverk,

The Merry Carousel.

På detta nätverks hemsida finns sammanlagt fyra museer lista; ett i Kansas, ett i Bristol, ett i New York och ett i Oregon.

Sammanfattande reflektioner

Att hästen har en särställning i människans historia och liv förstår man inte minst när man studerar fenomenet hästmuseer. Vart man ser finns det, eller växer det fram, hästmuseer; traditionella, levande, virtuella, fokuserande hästen genom historien, som arbetsdjur, tävlingspartner, statussymbol, medlare mellan gud och människa, älskad leksak för barn, eller del i en nostalgisk, magnifik italiensk hästkarusell.

Vad som djupast sett är drivkraften bakom alla dessa hästmuseer är svårt att veta. Vad vi däremot vet, är att intresset för hästen i samtliga de kulturer där den haft avgörande betydelse, för närvarande är mycket starkt och aldrig varit så utbredd i så många folkgrupper och i så många folkskikt.

Med tanke på vårt eget projekt kan konstateras att något utmärkande för de modernaste, för de senast grundade museerna, är att de är starkt interaktiva, levande och i många fall ytterst multimediala. Vad kan då vårt bidrag bli till världens hästmuseer?

Ett första steg till svar på den frågan är att söka göra en sammanfattning av nuläget inom den svenska hästnäringen. Sverige som hästland, vad är det?

Referenser

Studieresa till hästmuseer; Danmark, Tyskland, Frankrike

Monografier/artiklar

Erixon, L., Albino blir blåögd gräddvit. I: *Ridsport* 10 (2009)

Geniaux, B., *Académie du Spectacle Équestre. Manège de la Grande Écurie du Chateau de Versailles*. (2006)

Graaf, K., Den Ostpreussiska rasens historia. Det kungliga stuteriet Trakhenern. I: *Den svenska varmblodshästens historia under 200 år*. (2004)

Hermanns, U., *Von Pferden und Menschen. Das Westfälische Pferdemuseum im Allwetterzoo Münster*. (2004)

Kapirzke, G., *Frankreich für Pferdefreunde*. (1981)

Lefébure, A. Bienaimé., *Chantilly. Grandes Écuries Musée Vivant du Cheval. Chantilly* (1984)

Le Haras national du Pin. Versailles du cheval. Paris 2006

Strüver, A., *Konst och ridning förenas. En ridakademi vid slottet i Versailles*. I: *Ridsport Special* 2 (2004)

Informationsbroschyrer från de skilda anläggningarna

Deutsches Pferdemuseum Verden

Die Bibliothek des Deutschen Pferdemuseums

Führungen. Deutsches Pferdemuseum. Verden

Freie Fahrt für Frauen. Sonderausstellung 6/3-16/8-2009

Hold yourself tight. We would like to invite you for a ride through the history of the horse

Kindergeburtstage für pferdefans. Feste feiern im Museum

Mit dem Planwagen unterwegs zu Verdener Biotopen. Erlebnisfahrten für naturinteressierte Familien

Museumspädagogik im Deutschen Pferdemuseum

Treten Sie ein in der Verein des Deutschen Pferdemuseums

Westfälisches Pferdemuseum im Allwetterzoo Münster

Allwetterzoo Münster. Der Zoo-Lagerplan

Das Westfälische Pferdemuseum

Das Westfälisches Pferdemuseum im Allwetterzoo Münster. Veranstaltungskalender. April 2009

Pferd und Olympia. Von der Antike bis Hongkong 2008, 27/11-2008 -31/5-2009

Vom Urpferd bis zum Arbeitspferd. Die pädagogischen Programme und Materialien des Westfälischen Pferdemuseums

Warendorf

Landgestüt Warendorf

Haras du Pin

Carte Touristique L'Orne en Normandie

Destination Normandy

Discovering "Le Pin" National Stud

Haras du Pin. Le haras plus célèbre de monde

Le domaine du Pin avec le Haras National du Pin

Les formations aux Haras nationaux. Vocationnal courses

Musée Vivant du cheval du Chantilly

Domaine du Chantilly 2009

Versailles

Academie du Spetacle équestre

Internetsidor

[www.museum-sonderjylland.dk/SIDERNE/Museerne/Slesvigske-](http://www.museum-sonderjylland.dk/SIDERNE/Museerne/Slesvigske-Vognsamling)

[Vognsamling](http://www.vognsamling.dk) Slesvigske Vognsamling. Haderslev (2009-04-01)

www.dpm-verden.de Deutsches Pferduseum. Verden (2009-04-01)

<http://de.wikipedia.org/wiki/Tempelh%C3%BCter>. Tempelhüter (2004-04-01)

www.hippomaxx-muenster.de Westfälisches Pferduseum im

Allwetterzoo Münster (2009-04-01)

www.landgestuet.nrw.de Nordrhein-Westfalen Landgestüt Warendorf (2009-04-01)

www.haras-national-du-pin.com/en/accesss-and-information.html Haras

du Pin, Normandie (2009-04-01)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Haras_du_Pin Haras du Pin

(2009-04-01)

<http://web.telia.com/~u91120821/Haras%20%20Pin.htm>. Marie Uneby,

Haras du Pin – Hästarnas Versailles (2009-04-01)

<http://franc-for-visitors.com/paris/chantilly.htm>. Chantilly. The chateau and the Musée Vivant du Cheval (2009-04-01)

www.casadei.fr/en/pageLibre00010385.html. Yves Bienaime, riding-master and aesthete of Chantilly (2009-04-01)

www.museevivantducheval.fr. Musée Vivant du Cheval du Chantilly (2009-04-01)

http://en.wikipedia.org/wiki/Living_Museum_of_the_Horse. Living Museum of the Horse (2009-04-01)

http://en.wikipedia.org/wiki/Chantilly_Racecourse. Chantilly Racecourse

(2009-04-01)

http://en.wikipedia.org/wiki/Aga_Khan_IV. Aga Khan IV (2009-04-01)

http://en.wikipedia.org/wiki/Palace_of_Versailles. Palace of Versailles

(2009-04-01)

www.acadequestre.com. Académie du Spetacle Équestre (2009-04-01)

www.placeinfrance.com/academie_du_spetacle_equestre.html. Académie

du Spetacle Equestre Shows at the Chateau de Versailles (2009-04-01)

www.placeinfrance.com/stables_at_chateau_de_Versailles.html. History and Background of the stables at Chateau de Versailles Grande Écurie de Chateau de Versailles (2009-04-01)

<http://artsetspectacles.nouvelobs.com/p1945/a67396.html>. Jérôme

Garcin., Un nomade chez le Roi. Bartabas á Versailles (2009-04-01)

www.nytimes.com/2003/03/02/travel/travel-advisory-the-dancing-horses-of-versailles. Corinne La Balme., Travel advisory; The Dancing Horses of Versailles. The New York Times 2/3-2003 (2009-04-01)

www.theglobeandmail.com. Laslo Buhasz. Jennifer Hardenne., Dancing horses return to Versailles (2009-04-01)

www.nytimes.com/2003/04/01/arts/versailles-resounds-again-to-hoofbeats.html. Alan Riding, Versailles Resounds Again to Hoofbeats. I: The New York Times 1/4-2003 (2009-04-01)

<http://francemagazine.org>. Jean-Luc Hees, All the Kings's Horses. France Magazine no.73, 2005 (2009-04-01)

www.horsemagazine.com. Chris Hector. Frédéric Chéhu., Bartabas in Versailles (2009-04-01)

www.aftonbladet.se/nojesbladet/article38054.ab?service=print. Kjell

Haglund., Bartabas ger "Vår offer nytt liv 26/1-2001 (2009-04-01)

<http://di.se> Britt Norée., Hon sadlade om från finska ponnylaget (2009-04-01)

www.bukefalos.com. Diskussionsform Klassisk ridkonst: Académie du spéctacle équestre. 17/1 (2006) - 2/2 (2006) (2009-04-01)

www.placeinfrance.com/musee_de_carrosses_Versailles.html. Musee des Carrosses or the Grand Carriage Museum at Chateau de Versailles (2009-04-01)

Reseberättelser

Fransman,B., Några reflektioner meddelade i brevform. (2009-04-22)

Hansson,Å., Reflektioner från den museala europaturnén, april 2009 (2009-04-26)

Wagner,Z.G., Hästmuseiresan (2009-04-28)

Museer som skall besökas under hösten 2009*Monografier*

De Grossi Mazzorin, J. Santella, L. Sort, M.G., *Il Cavallo e l'uomo*. Borgo (2006).

Informationsbroschyrer från de skilda anläggningarna

Museo civico Gustavo VI Adolfo di Svezia

Il cavallo e l'uomo. Programma di Animazione pedagogica

Turismo e vacanze a cavallo. Opportunità culturali gastronomiche e truristiche

Blera. Storia, arte, gastronomia, natura

Antiquitates. Centro di Archeologia Sperimentale

Un viaggio nel tempo IX sec. aC – XI sec. d:C

Civitella Cesi – San Giovenale

Internetsidor

www.lecarrozzedepoca.it Museo delle Carrozze d'Epoca (2009-05-01)

<http://mv.vatican.va>; Padiglione delle Carrozze. Musei del Vaticano (2009-05-01)

www.vaticanstate.va/it/monumenti/museivaticani/museo_storico_padiglione_delle_carrozze. Museo Storico Padiglione delle Carrozze. Musei Vaticani (2009-05-01)

www.antiquitates.it/museo del cavallo.; Antiquitates. Centro di archeologia sperimentale (2009-05-01)

www.museodelcavallo.blogspot.com; Il Cavallo e l'uomo (2009-05-01)

www.digilander.libero.it. Museo Civico di Blera. Gustavo VI Adolfo di Svezia. Sezione tematico. Il cavallo e l'uomo. (2009-05-01)

www.antiquitates.it. Antiquitates Centro di Archeologia Sperimentale (2009-05-01)

Museer som konsulterats online*Artiklar*

Särnholm, L., Här tas leksakerna på allvar. I: *Ridsport Special* 1 (2009)

Internetsidor

www.ekipage.dk museer i de nordiska grannländerna (2009-05-01)

www.arklimuziejus.lt. Arklio Muziejus/Litauen (2009-05-01)

www.horses.ru/museum. Horse-Breeding Museum Moscow (2009-05-01)

www.horse.spb.su/museum. The Horse-breeding Museum Moscow (2009-05-01)

www.lindenau-halle.de. Graf von Lindenau-Halle/Neustadt-Dosse. Historisches Kutschenmuseum (2009-05-01).

www.khm.at/wagenburg. Wagenburg/Schönbrunn. Wien (2009-05-01)

www.srs.at. Spanische Hofreitschule/Wien (2009-05-01)

www.workingcarriage.com. Red House Stables. Working Carriage Museum (2009-05-01)

www.nhrm.co.uk. The National Horseracing Museum/Newmarket (2009-05-01)

www.ehow.com/how2055762newmarket-national-horse-racing-museum. The National Horseracing Museum/Newmarket (2009-05-01)

<http://users.tinyworld.co.uk/sidesaddlady>. Side Saddle Lady Museum

www.museumofthehorse.org. Museum of the Horse 82009-05-01)

www.aboutbritain.com/royalmews. The Royal Mews London (2009-05-01)

www.themuseumofthemastersaddler.com. The Museum of the Master Saddler (2009-05-01)

<http://themuseumofthemastersaddler.blogspot.com>. The Museum of the Master Saddler (2009-05-01)

www.rijtuigmuseum.nl. Nacional Rijuigmuseum/Holland (2009-05-01)

www.carriageofeurope.com. Nacional Rijuigmuseum/Holland (2009-05-01)

www.museudoscoches-ipmuseus.pt. Museo Nacional dos coches/Lissabon (2009-05-01)

www.planetware.com/lisbon. Museo Nacional dos coches/Lissabon (2009-05-01)

www.luso.u-net.com/coches. Museo Nacional dos coches/Lissabon (2009-05-01)

www.realescuela.org. Fundacion Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre (2009-05-01)

www.wikipedia.org/museo_de_carruajes. Museo de carruajes/Madrid/Sevilla (2009-05-01)

www.macks.it/museo. Museo Storico del Trotto (2009-01-05)

www.museodelcavallo.it. Museo del Cavallo a Pozzomaggiore (2009-05-01)

www.assocavalleria.it. Museo Nazionale delle Arme di Cavalleria. (2009-

05-01)
www.museodelcavalloiocattolo.it. Museo del Cavallo Giocattolo (2009-05-01)
www.comune.macerata.it/museodellacarrozza. Museo della Carrozza/Macerata (2009-05-01)
www.horsemuseum.gr. The Virtual Horse Museum/Grekland (2009-05-01)
www.caaonline.com. Carriage Association of America (2009-05-01)
<http://horseworldldata.com/horseworldldata/museums.html>. Horse World Data (2009-05-01)
www.kyhorsepark.com. Kentucky Horse Park (2009-05-01)
www.imh.org/museum. The International Museum of the Horse (2009-05-01)
www.americansaddlebredmuseum.org. American Saddlebred Museum (2009-05-01)
www.equisearch.com/equiwire_news/saddlebredhorseman. Saddlebred Museum calls for Black Memorabilia (2009-05-01)
www.merrycorousel.com. The Merry Carousel. Nätverk för antika hästkaruseller och för samlare av karusellhästar. (2009-05-01)

Hästnäringen i Sverige Rapport från nuläget

Utbildning och sport inom hästnäringen Sommaren 2008. Foto Gunnar Petersson

Inledning

Med hästnäringen avses, enligt definitionen på Hästnäringens Nationella Stiftelses hemsida, alla aktiviteter som baseras på användning och innehav av hästar omfattande såväl hobby som professionella verksamheter, samt omsättning av hästrelaterade varor och tjänster. I detta avsnitt skall jag söka besvara följande frågor: Hur har hästnäringen i Sverige förändrats under de sista hundra åren? Vad består den nutida hästnäringen av? Vilka trender kan man urskilja och vart pekar de? Vilka är det som bygger upp hästnäringen, och hur omfattande är den?

Den gamla hästnäringens klimax

För hundra år sedan var hästen ett måste både för det dagliga arbetet, för samfärdseln och för armén. Under hela 1800-talet och första hälften av 1900-talet ökade antalet hästar konstant i Sverige för att vara som störst kring Första Världskriget, då man räknar med att det fanns cirka 700000 hästar i landet. Aveln hade byggts upp både på varmbloods- och kallbloodssidan för att säkra tillgången på lämpliga hästar inom såväl jord- och skogsbruket som inom armén. Över varmbloodsaveln basade hingstdepåerna Strömsholm och Flyinge, över kallbloodsaveln hingstuppfofningsanstalten Wången. Under dessa depåer fanns en kunnig och välorganiserad kår av uppfödare, framförallt tillhörande landets jordbrukare. Ett statligt premieringssystem övervakade så att endast de enligt stat och militär lämpligaste djuren sattes i avel. Vidare var Sverige platsen för världens största kavalleri- och artilleriregementen. Landets officerare tillhörde från slutet av 1800-talet Europas elit inom ridsportens grenar. För den militära personalen, i synnerhet kavalleriets officerare, fanns sedan 1868 en gedigen utbildning i regi av kavalleriskolan Strömsholm. De unga arméhästarna, remonterna, utbildades av skickliga remontdressörer vid sammanlagt sex remontdepåer, spridda över landet. Till detta kom hovslagarutbildningar, även de i arméns regi, samt veterinärmedicinska fakulteter, där personal utbildades för att vaka över hästarnas hälsa. Inom trav och galopp hade viss professionalisering påbörjats.

Den civila ridningen var i princip begränsad till en välsituerad elit inom överklassen. De existerande ridskolorna var få och ridningen ytterst kostsam. En fortfarande existerande kvarleva från denna tid är *Akademiska Ridklubben*, vilken organiserar ryttare verksamma inom

universitetsvärlden. Äldst är klubben i vid Uppsala Universitet, vilken i rakt nedstigande led härstammar från Akademistallet grundat 1663. Näst äldst är klubben i Stockholm vilken grundades 1928. Numera finns studentridklubbar dessutom i Göteborg, Umeå, Karlstad, Linköping och Lund. Utbytet med liknande klubbar vid universiteten i andra länder är omfattande.

Avveckling

Den andra halvan av 1900-talet blev en turbulent tid för hästnäringen både vad gäller hästens plats i samhället, dess funktion och användningsområde, samt angående utövarnas sociala ställning, yrke och genus.

Under 1900-talets första hälft hade industrialism, bilism och teknisk utveckling helt slagit igenom i Västvärlden. Detta fick självklart konsekvenser för hästens användning. Redan i mitten av 1920-talet inledde armén avhästning. 1925 kom en ny härordning som fick till följd att hälften av landets åtta kavalleriregementen lades ned, samt fyra av de sex remontdepåerna. På bara något år hade arméns behov av hästar skurits ned med 60 %. Bland landets uppfödare av varmbloodshästar uppstod en stark oro för att det inom kort inte skulle gå att få avsättning för varmbloodshästar. För att hjälpa upp situationen togs 1928 initiativet till att grunda dels *Avelsföreningen för Den Svenska Varmbloodiga Hästen*, dels ett antal lantliga ryttaföreningar samlade under ett centralförbund (*Sveriges Lantliga Ryttaföreningars Centralförbund SLRC*). Genom de sistnämnda hoppades man kunna få övertaliga remonter utbildade och sålda på den lilla civila marknaden, som trots allt existerade. Dessutom började man föda upp ett antal tyngre halvbloodshästar avsedda för jordbruket, såkallade förstärkningshästar och maskinhästar.

Under 1940-50-talen fattades en rad beslut som fick till följd att både kavalleriet och artilleriet helt skulle avhästas. I början av 1960-talet återstod av den militära hästorganisationen K4 i Umeå, KI som en livgardesskvadron, Ridskolan Strömsholm, samt en organisation för ackordshästar. Ytterligare tio år senare hade även K4 avhästats och flyttat till Arvidsjaur och Ridskolan Strömsholm upphört som militär utbildningsanstalt.

1950-talet blev i princip även det sista decenniet då hästar i någon mer omfattning förekom som dragare inom olika körslor i städerna och inom jordbruket. Inom skogsbruket fanns hästen kvar även under 1960-talet.

I början av 1970-talet var antalet hästar i landet nere i cirka 60000 individer och befarades sjunka ytterligare. Framtiden för hästnäringen såg med andra ord mycket mörk ut.

Radikalomvändningen

Trenden vände emellertid radikalt. Under det första decenniet av 2000-talet närmar sig antalet hästar 300000. Sverige är i dag det hästtätaste landet i Europa näst efter Island, om man räknar per capita. Ridning har etablerat sig som en av landets vanligaste idrottsaktiviteter och uppskattningsvis mellan 500000 och 700000 människor har regelbunden och fysisk kontakt med hästar. Som aktivitet ligger ridningen tvåa efter fotbollen och hästnäringen räknas som jordbrukets femte inkomstkälla efter spannmålsproduktion, mjölkproduktion, svinproduktion och nötproduktion. Hästsektorn omsätter 20 miljarder om året, inklusive pengar som satsas i vadhållning vid trav- och galopptävlingar. Till BNP bidrar hästnäringen med cirka 8 miljarder. Dessutom görs cirka 2,4 miljoner årliga besök vid landets trav- och galoppbanor och cirka 180000 årliga besök vid Göteborg- Globen och Falsterbo Horse Show. En intressant notering är dessutom att 85 % av ryttarna numera utgörs av kvinnor och flickor, medan över 90 % av ryttarna under den tidigare perioden var män. Men vad var då orsaken/orsakerna till denna radikalomvändning?

Ridfrämjandet och ridsportens demokratisering

Självva grunden till den förvandling hästnäringen genomgått under 1900-talets sista decennier får sökas i *Ridfrämjandet* och dess verksamhet.

De åtgärder som i slutet av 1920-talet lyckats rädda den svenska varmblodiga hästen undan avhästningen räckte inte längre. Betydligt radikalare åtgärder behövde sättas in.

1945 tillsatte statsrådet Per Edvin Sköld en utredning i syfte att i en tid av militär avhästning skaffa avsättning för varmblodsuppfödarnas produkter och garantera staten en mobiliseringsreserv i händelse av ökat militärt behov av hästar. Metoden blev att söka popularisera den civila ridsporten och göra den till en folksport. Redskapet blev *Ridfrämjandet* som med förebild i bl.a. *Cykelfrämjandet* och *Skid- och Friluftsförbundet* bildades 1948.

Syftet med *Ridfrämjandet* var enligt organisationens stadgar att vara en hela landet omfattande sammanslutning till främjande av ridningen såsom folksport. Både ungdom och vuxna skulle beredas möjlighet till

billig och god ridundervisning samt undervisning i hästkänedom. *Ridfrämjandet* skulle inte vara en tävlingsorganisation (en sådan fanns redan i *Svenska Ridsportens Centralförbund*, grundad i samband med Ryttaolympiaden 1912). Endast som ett led i utbildningen skulle distrikts- och klubbävlingar förekomma.

Stommen i *Ridfrämjandets* verksamhet blev ridskolorna. Det var där de breda lagren, till en för den enskilde acceptabel kostnad, skulle erbjudas ridundervisning. Hästar och personal, dvs. ridlärare, hämtades från militären. Anläggningarna bekostades med totalisatormedel, dvs. med överskottet från spelet på trav- och galopp. Resultatet blev den svenska ridskolan, en världsunik institution både till sin form och till sin verksamhet.

Initiativet blev ytterst uppskattat. Redan 1957 hade *Ridfrämjandet* 1100 medlemmar. Ett bekymmer inför framtiden var emellertid att få fram nya ridinstruktörer. Den goda tillgången på militära instruktörer skulle upphöra när de instruktörer som blivit tillgängliga genom avhästningen gått i pension. Det gällde att få fram civila instruktörer med likvärdiga kvalifikationer. Då försvarsledningen ställde sig välvillig till en omorganisation med civil verksamhet blev ridskolan Strömsholm en lösning. Redan 1949 togs de första civila instruktörseleverna emot. 1968 slutligen, övergick Ridskolan i *Ridfrämjandets* ägo. Fortfarande var det emellertid en militär som var chef för skolan, majoren Hans Wikne, och en annan militär, överste Gustaf Nyblaeus, som var skolans inspektor. Samarbetet med militären fortsatte även på så sätt att man för arméns räkning årligen utbildade 20 remonter.

Efter övertagandet av Strömsholm 1968 kom ridlärarutbildningen vid Strömsholm att bli *Ridfrämjandets* viktigaste uppgift.

1993 slogs *Ridfrämjandet* samman med *Svenska Ridsportens Centralförbund*, *Sveriges lantliga ryttare* och *Svenska Ponnyryttarförbundet* till ett förbund – *Svenska Ridsportförbundet (SvRf)*. Syftet med det nya förbundet var att verka för att främja ridning, körning och voltige som motion, folksport och tävlingsidrott.

Sverige är uppdelat i 19 ridsportdistrikt med totalt nästan 1000 klubbar. Drygt hälften av dessa driver ridskola. I dessa klubbar är cirka 200000 personer medlemmar. Av dessa är det emellertid endast cirka 21000 som har tävlingslicens. Följaktligen är arvet från *Ridfrämjandet*, med ridning primärt som icke tävlingsinriktad rekreation, starkt levande. Ytterligare en intressant notering är att av *Ridsportförbundets* medlemmar

är hela 100000 flickor yngre än 25 år.

Sextio år efter grundandet börjar denna ridskola dessutom även utomlands att ses som en förebild rörande både upplägg, pedagogik och säkerhetstänkande, med början i vårt södra grannland Danmark.

ATG gav hästnäringen en tryggad ekonomi

Galoppsporten var i likhet med hoppning, dressyr och fälttävlan tidigare starkt militärt dominerad. Därmed kom även denna sport att drabbas av den militära avhästningen under 1950- och 60-talen. Travsporten hade upplevt några guldår under 1960-talet till följd av V5-spelets införande. I början av 1970-talet var emellertid båda sporterna krisdrabbade till följd av konkurrens från andra spel, framför allt stryktips, och TV där särskilt fotbollen fått en arena. 1971 gav finansminister Gunnar Sträng och jordbruksminister Ingemund Bengtsson – båda med ett starkt intresse för hästsport – Bengt Resare i uppdrag att utreda trav- och galoppsportens finansiella problem. Denna utredning samt det faktum att Galopptränarföreningen på Täby vände sig till Kunglig Maj:t med en skrivelse där man krävde en statlig utredning av den svenska galoppsporten, utmynnande 1973 i riksdagsbeslut om bildandet av *AB Trav & Galopp (ATG)*, samt om införande av V65-spel ett år senare. Därmed fick hästnäringen en tryggad ekonomi. ATG ägs gemensamt av *Svenska Travsportens Centralförbund (STC)* och *Svenska Galoppförbundet (SG)*.

Under den militära tiden hade Sverige haft en kår av förstklassiga hästveterinärer. I slutet av 1970-talet började det på många håll bli brist på tillfredställande veterinärvård för hästar, då huvuddelen av de militära veterinärerna gått i pension. En förfrågan kom då från jordbruksdepartementet till ATG om möjligheten att delta i en uppbyggnad av veterinärkliniker för hästar. Resultatet blev ATG klinikerna, vilka för närvarande är 26 till antalet och finns från Boden i norr till Malmö i söder. Eftersom det rådde brist på hästkunniga veterinärer inrättades samtidigt speciella utbildningstjänster för legitimerade veterinärer. Satsningen på klinikerna var ett betydelsefullt inslag i ATG:s övergripande målsättning att göra det möjligt att äga och träna häst var som helst i landet. Även för forskningen kring häst kom ATG att engagera sig.

I och med att det svenska jordbruket mekaniserats, avsatte regeringen från slutet av 1970-talet inte längre forskningsresurser för häst. Samtidigt som antalet hästar började öka inom sportsektorn, försämrades drastiskt

forskningsmöjligheterna. För att bevara och utveckla kunskaperna inom hästområdet inrättade därför ATG 1978 en permanent forskningskommitté. Forskningskommitténs uppdrag och tillgängliga resurser skulle knytas till prioriterade områden såsom skador, sjukdomar och uppfödningsproblem, samt förbättring av hästmaterialet genom avelsåtgärder. Sedan 2004 är ATG:s medel avsedda för hästforskning överförda till *Stiftelsen Svensk Hästforskning*.

Ganska snart efter att V65 etablerat sig som ett av de stora svenska spelen, beslutades att ATG skulle börja sponsra andra sporter än trav och galopp. Tanken var att göra den sportintresserade allmänheten intresserad av trav. Satsningen föll mycket väl ut. Detta ledde till att ATG även började sponsra ridsporten. Numera är sponsringen så betydande att ATG kallar sig hästsportens bästa vän. Som exempel på sponsringsbidrag kan nämnas Ridsport-allsvenskan, SM i laghoppning samt stora hästevenemang som exempelvis *Globen Horseshow* och *Göteborg Horseshow*.

Hästnäringens Nationella Stiftelse – hästnäringens gemensamma plattform

År 1991 genomfördes den statliga *Hästutredningen*, vilken kom till slutsatsen att Sverige saknade en naturlig samlande plattform för hästhållningsfrågor. Ett år senare bildades *Nationella Stiftelsen för Hästhållningens främjande* av representanter för staten, ATG och LRF. Syftet var att bevaka näringspolitiska frågeställningar som är gemensamma för svensk hästnäring; att svara för den högre utbildningen med häst i Sverige; att främja avelsverksamheten i syfte att få fram ett internationellt konkurrenskraftigt hästmateriäl; att ekonomiskt och organisatoriskt svara för att de tre så kallade riksänläggningarna utnyttjas optimalt i hästnäringen, samt att ta tillvara svensk hästnäringens intressen.

1994 gick Sverige med i EU. Detta ledde till många frågor angående hur hästnäringen skulle anpassas till de nya förutsättningar som EU-medlemskapet innebar. *Nationella Stiftelsen* genomförde då utredningen *Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken*, som presenterades vid 1996 års Hästriksdag. I denna utredning presenterades ett nationellt utvecklingsprogram för hästnäringen, som definierades på följande vis: ”För att kvalitativt utveckla svensk hästnäring krävs ett nationellt utvecklingsprogram. Syftet med detta är tvåfaldigt. Det nationella utvecklingsprogrammet skall dels medverka till att svensk hästsport når sportliga

framgångar i en allt hårdare internationell konkurrens, dels möjliggöra att svensk hästnäring även framgent kommer att fungera som ett viktigt led i jordbrukssektorns utveckling och diversifiering.” Genom detta program sattes hästen på kartan. Politikerna hade förstått vilken central roll hästen åter spelade i Sverige.

Med de tre riksanläggningarna avses de tre tidigare statliga anläggningarna Strömsholm, Flyinge och Wången. Dessa tre anläggningar hade i början av 1980-talet haft ett så kärvt ekonomiskt läge att det endast var genom ATG:s ekonomiska hjälp som de kunnat räddas. I början av 1990-talet var emellertid fortfarande det ekonomiska läget kärvt. Genom *Nationella Stiftelsens* ingripande kunde dock anläggningarna räddas och omvandlas till de riksanläggningar vi känner i dag; ”utvecklingsmotorerna” i den svenska hästnäringen, verktygen för vidareutveckling av kunskap och kompetens inom hästområdet. Mer specificerat är Flyinges roll själva hästen och att vara ledande inom avel och reproduktion. Strömsholms uppgift är fokuserad på människan i god samklang med hästen och att utbilda instruktörer för de av *Svenska Ridsportförbundet* ledda ridskolorna. Wångens profil slutligen, är trav, hästturism och hästterapi.

Wången var den första anläggning där man lyckades vända den negativa trenden. Anläggningen hade grundats 1903 som hingstuppfofningsanstalt för nordsvenska hingstar, avsedda för produktion av lämpliga draghästar för framför allt armén och skogsbruket. Under de följande 90 åren var Wången centralpunkt för den nordsvenska aveln. Den starka inriktningen på skogsbruket och armén ledde emellertid tidigt till motsättningar gentemot dem som i stället ville avla på en lättare och snabbare häst, lämpligt för travtävlingar. I Norge hade man sedan länge skilda stamböcker för brukshästar och travare. Från början av 1950-talet höjdes allt fler röster, i synnerhet från travhästägarna, om att stamboken även i Sverige skulle delas i en brukshästdel och en travardel. 1964 verkställdes dessa önskemål. 1960-talet blev även på andra sätt turbulent för Wången. Som tidigare nämnts var 60-talet det sista decenniet då skogsbruk i någon större omfattning utfördes med häst. Till detta kom förändringar i ledningsstrukturen. Sedan starten 1903 hade anstalten drivits av hushållningssällskapen i Jämtlands, Västernorrlands, Kopparbergs och Gävleborgs län. 1967 genomfördes en omorganisation av landets hushållningssällskap, som medförde en stark försämring av deras ekonomiska resurser. Som en följd av omorganisationen beslöts att

verksamheten vid Wången i fortsättningen skulle drivas endast av Hushållnings- sällskapet i Jämtlands län. För att bredda underlaget för anstaltens verksamhet och därmed göra fortsatt verksamhet ekonomiskt möjlig, ingick man dessutom 1968 ett samarbetsavtal med *Jämtlands travsällskap*. Mot att sällskapet förband sig att lämna vissa ekonomiska bidrag, fick man som motprestation ha två ledamöter i styrelsen, samt föda upp samma antal hingstar av travstam som anstalten födde upp brukshingstar. Vidare skulle Travsällskapet ha rätt att ställa upp travarhingstar för betäckning vid Wången. 1979 års hästutredning föreslog att verksamheten vid Wången skulle överlätas på en stiftelse med syftet att befrämja hästaveln i norra Sverige. Sex år senare, 1985, bildades *Stiftelsen Wången* av LRF, ATG, STC, Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Travhästen (ASVT), Föreningen Nordsvenska Hästen, (FNH), Jämtlands Läns Hushållningssällskap, Jämtlands läns Landsting, Jämtlands Travsällskap, Krokoms Kommun, och Travklubben Sleipner. Ändamålet med stiftelsen var att tillhandahålla landets uppfödare av arbets- och sporthästar ett fullgott hingstmateriel samt bedriva utbildning och andra aktiviteter rörande hästuppfödning, skogskörsel med häst, hästtransport mm.

Tio år senare, 1995, visade det sig att stiftelsen investerat långt över sina resurser och Wångens existens var hotad. I detta läge ingrep jordbruksministern Margareta Winberg genom att ålägga trav- och galopporganisationerna att till Wången förlägga den nationella Trav- och Galoppskola man planerade att starta sedan ett antal år tillbaka. 1987 hade trav- och galoppsporten tillsammans med *Riksidrottsförbundet* fått rätt att starta folkhögskola. Två år senare startades *Trav- och Galoppskolan* på Kvinnersta som en filial till *Hästsportens Folkhögskola* på Strömsholm. Det var denna skola som 1996 flyttades till Wången.

Margareta Winbergs och övriga inkopplade politikers tanke med nyorganisationen var att den traditionella verksamheten med brukshästarna skulle kunna fortgå jämsides med den nya trav- och galoppverksamheten. Så blev dock inte fallet. Uppfödning av brukshingstar och utbildning inom körsektorn avskaffades helt. Även all personal som varit knuten till denna verksamhet sades upp. 1996 lades Wången under *Nationella Stiftelsen för Hästnäringen främjande*. Två år senare, 1998, invigdes *Trav- och Galoppskolan Wången AB*. Samtidigt flyttades all verksamhet med Nordsvenska brukshästar till Torsta i Ås och Kvinnersta utanför Örebro.

Ytterligare ett par år senare flyttades verksamheten med galopphästar till Strömsholm.

Förutom utbildningsanstalt är dagens Wången även ett hästsportcenter. Här finns Sveriges främsta arena för Islandshäst, en kombinerad rid- och körhall, en travbana där det årligen körs bygdetrav och där det på innerplan finns en hoppbana.

För ett par år sedan invigdes även en toppmodern konferensanläggning med kapacitet att ta emot upp till hundra konferensgäster. Dessa gäster erbjuds dessutom diverse aktiviteter i form av slädpartier, möjligheter att pröva på trav, samt guidade rundturer på anläggningen.

Strömsholm hade visserligen, som redan nämnts, 1968, tagits över av *Ridfrämjandet* och användes för utbildning av främjandets ridlärare. Trots detta var det ekonomiska läget så kärt att skolan hotades av nedläggning. I detta läge började ATG att hjälpa till med finansieringen. 1987 övertogs ridskolan av den ideella föreningen *Ridskolan Strömsholm* med de sex huvudmännen *Ridfrämjandet*, *Svenska Ridsportens Centralförbund*, *Svenska Lantliga Ryttarföreningarnas Centralförbund* och *Svenska Ponnyföreningen*, (1993 sammanslagna till *Svenska Ridsportförbundet*), ATG och *Svenska Galoppförbundet*. Samma år startade, vid anläggningen, *Ridsportens Folkhögskola*. 1995 blev Strömsholm högskola för utbildning av ridlärare. 1996 slutligen, lades Strömsholm under *Nationella Stiftelsen för Hästnäringens främjande*.

Från mitten av 1990-talet har det investerats över 80 miljoner på Strömsholm. Anläggningen har starkt rustats upp och utvidgats. Bl.a. så har det satsats på ytterligare stallar och ridhallar, samt på ett speciellt *Ridsportens hus* med kanslier för *Svenska Ridsportförbundet*, *Svenska Hästavelsförbundet* och *Svenska Islandshästföreningen*.

Flyinge är Europas näst äldsta i bruk varande stuteri (äldst är Klosterstuteriet Maria Einsiedeln i Schweiz), grundat på 1100-talet av ärkebiskopen av Lund. 1536, i samband med reformationen, drogs Flyinge in till danska kronan och blev kungligt stuteri. När Skåne blev svenskt i mitten av 1600-talet övergick Flyinge 1661 till svenska kronan, som där kom att fortsätta traditionen med stuteri och hingstdepå. 1983 avvecklades Flyinge som statlig depå och övergick i stället till en stiftelse bildad av hästsportens och avelns stora organisationer; ATG, STC, ASVH, ASVT, SPAF och SRC, RF, SLRC, samt Staten. 1991 omvandlades stiftelsen till ett aktiebolag, *Flyinge AB*. 1994 blev Flyinge

Hipplogisk högskola och 1996 slutligen, lades anläggningen under *Nationella stiftelsen*, där den har rollen som nationalstuteri.

En pluralistisk hästpopulation för en pluralistisk hästvärld

Inte på årtionden har Sverige haft så många hästar som nu och aldrig tidigare har här funnits så många raser. Sverige har dock alltid haft en stor hästimport. I syfte att få till lämpliga hästar för armén och hovet, senare även för jord- och skogsbruk, har genom århundradena importerades ett stort antal hästar från - vid respektive tid - ledande avelscentra i Europa. Vid tiden för den stora avhästningen hade man fått till en tämligen homogen och för de olika verksamheterna mycket lämpad häststam. För arméns beridna förband och för ridsport fanns den svenska halvblodshästen uppbyggd framför allt av tyska halvblodsraser och engelskt fullblod. För arméns anspända verksamhet, för jord- och skogsbruket samt för diverse körsior, fanns ardenner och nordsvensk, samt tyngre exemplar av halvblodshästen. För trav och galopp fanns travstammade nordsvenskar (senare kallblodstravare), varmblodstravare och engelskt fullblod.

I början av 1950-talet började den svenska hästpopulationens sammansättning att förändras. Till följd av *Ridfrämjandets* satsning på barn och ungdomar i förening med ökat välstånd, började intresse för ponnyhästar och ponnysport att växa fram i landet. Tidigare hade ponnyridning varit reserverad för barn till ytterst välbeställda, med undantag för ett och annat barn med fäder inom armén. Några speciella tävlingar för ponny fanns dock inte.

Ponnysporten började med russtrav på Gotland. Russet var vid den här tiden även den vanligast förekommande ponnyn på landets nystartade ponnyridskolor. Det dröjde emellertid inte förrän flera engelska ponnyraser, såsom Shetlandponny, Welshponny och New Forestponny nådde landet. 1954 bildades *Svenska Ponnyföreningen* på initiativ av Carl Johan "Joja" Lewenhaupt och Caroline Asker. Dessa båda stod även bakom *Skånska Ponnysällskapet* 1960 och den stora ponnyutställningen i Kävlinge 1961, där 100-talet ungdomar i åldern 5-17 år, representerande 13 län, ställde ut hingstar, ston och föl av många raser och storlekar.

1950-talet blev även startpunkten för ridsporttävlingar på ponny. Redan 1959 hölls det första SM i banhoppning för ponny och ett år senare det första SM i dressyr.

Under 1960-talet nådde ytterligare ponnyraser, såsom Connemara och Ridponny, Sverige. Genom ridskolornas och ponnyklubbarnas försorg kom den civila ridsporten att slå rot i Sverige, samtidigt som ridsport som militär tävlingsgren, med några få undantag, i det närmaste försvann helt (undantagen utgjordes av ryttare knutna till KI i Stockholm). Särskilt efter 1980 kan man tala om en lavinartad utveckling. Medan det 1980 fanns 1100 licenserade ryttare, var antalet tio år senare uppe i 8000. Denna utveckling på tävlingssidan krävde nya avelsmål. Den svenska halvblodshästen var uppbyggd för arméns behov. Denna häst var även väl lämpad för ridskoleridning, nöjes- och fritidsridning, samt tävlingsridning på klubbnivå. Ur det stora antalet aktiva ryttare började emellertid utkristallisera sig en kategori mer avancerade ryttare, som specialiserade sig på en typ av tävlingsridning som krävde hästar med specialegenskaper i dressyr eller hoppning. För dessa ryttare räckte inte längre den svenska allroundhästen. Avelsmålet måste förändras. 1986 startade tävlingsformen *Breeder's Trophy*, där hästarna som 5- och 6-åringar tävlade dressyr, hoppning eller fälttävlan på lika villkor inom sin egen årgång. Syftet var att främja aveln, marknadsföra de enskilda hingstarna, förbättra utbildningen av de unga hästarna, samt att ge högre prispengar till ridsporten. För att ytterligare befrämja aveln började specialhingstar inom de olika disciplinerna att importeras från framför allt Tyskland och Holland. Resultatet har blivit hästar av världsklass inom dressyr och hoppning. För amatörryttare och ridskoleridning, samt för den Beridna Högvaktens och polisens verksamhet, har dessa hästar dock som regel ett för känsligt och livligt temperament. Resultatet har inte bara blivit ökat intresse för andra inhemska raser, utan många har även börjat söka sig till utländska raser, som under de senaste decennierna i stort antal börjat importerats till Sverige.

Numera finns mer än fyrtio av världens cirka 200 hästraser i Sverige. Av dessa raser finns 35 registrerade i *Svenska Hästavelsförbundet* (SH), en organisation som bildades 1985 som ett resultat av riksdagsbeslutet att näringen själv, och inte Staten, skulle stå för kostnaderna och för det praktiska arbetet att genomföra husdjurskontrollen. Till detta kommer förutom de för trav och galopp avsedda raserna som har egna, fristående avelsförbund, ytterligare åtta raser som bara företräds av enskilda individer och där ingen, eller en mycket liten, organiserad avel förekommer inom landet. Som exempel kan nämnas *Kladrubern* som

importerats till Sverige av *Föreningen För Den Beridna Högvakten* och av ridande polisen i Malmö och Göteborg, *Mustang*, *Paso Fino*, *Edelbluthaflinger*, samt *Murgese*; en spansk-italiensk ras som är företrädd av ett enda exemplar i landet.

Protester mot den svenska hästimporten har dock inte saknats. Redan så tidigt som 1977 hade en del äldre uppfödare av svenska halvblodshästar till och med sökt agera för ett totalt importförbud.

Från manlig till kvinnlig dominans

Hästnäringen är en av de sektorer av samhället där man som allra tydligast kan avläsa klass- och genusförändringar. Före Franska Revolutionen var hästar och ridning en del av adelns självbild. Med nödvändighet var utövarna till största delen män, men det finns även exempel på kvinnor som både erhöll ridutbildning och som fick erkännande som ytterst skickliga ryttarinnor. Dessa kvinnor tillhörde då alltid furstehusen eller högadeln.

Under 1800-talet blev ridning en del även av borgarklassens självbild och på samma sätt som tidigare bland aristokratin, började nu även borgarklassens kvinnor att rida. Ett tecken på hur acceptabel ridning blivit, även för de borgerliga kvinnorna, är att Akademistallet i Uppsala, Sveriges äldsta ridskola, i slutet av 1870-talet öppnades även för kvinnliga studenter och att akademistallmästaren, Johan Georg Arsenius, 1885 utgav en ridbok speciellt tillägnad de kvinnliga eleverna. Även i Carl Gustav Wrangels *Handbok för hästvänner* finns ett speciellt avsnitt om kvinnors ridundervisning.

När så småningom hästtävlingarna kom igång var det dock i huvudsak endast officerare som deltog, då tävlingarna betraktades som träning av militär tjänstbarhet. Civila behövde specialtillstånd för att få vara med och kallades då gentlemannaryttare. Undantag utgjordes av istravet, exempelvis på Brunnsviken i Stockholm och Storsjön i Östersund, där samtliga samhällsklasser tävlade mot varandra.

Den moderna hästsporten växte fram i tre starkt maskulina miljöer. Den militära hästmiljön, en i princip helt sluten maskulin värld. De enda kvinnliga inslagen där utgjordes av officerarnas hustrur och döttrar som i vissa fall red, samt från 1917, medlemmar i den kvinnliga försvarsorganisationen *Svenska Röda Stjärnan* (efter 1940 *Svenska Blå Stjärnan*), som utgjorde en parallellorganisation till *Svenska Röda Korset* och som hjälpte till med hästvård, hästsjukvård och motionering av hästarna

vid regementena, och som 1918 respektive 1940 även skickade hästambulanser till Finland.

Den andra ursprungsmiljön utgjordes av det norrländska skogsbruket, en maskulin kultur med den nordsvenska hästen i centrum. Det var här travkapploppningarna med kallblod växte fram.

Den tredje ursprungsmiljön utgör storjordbruken och godsens i slättbygderna där godsägarna vid sidan av jordbruket födde upp galopphästar och varmblodiga travare samt dessutom lät ordna tävlingar i både trav och galopp.

Trots den utpräglade maskulina kultur som rådde inom ridsporten dröjde det inte många år in på 1900-talet förrän kvinnor ur överklassen – ofta då med familjeband till militärer – började utöva rid- och galoppsport. Som exempel kan nämnas fröken Swedenborg som vid premiärtävlingarna vid Bodengaloppen 1912 besegrade åtta manliga konkurrenter. Andra tävlande kvinnor var fröknarna Lindberg (mera känd som Ella Winblad von Walter) Nordenfeldt, Eriksson och Kempe.

Vid tiden för första världskriget var det vanligt att kvinnor anställdes i galoppställen som ryttare och tränare. Kvinnor visade sig så framgångsrika att manliga konkurrenter på 1920-talet beslutade om uppdelning i herr- och damlopp. Inom ridsporten fortsatte det dock att vara tillåtet för kvinnor att tävla mot män. 1921 startade 12 kvinnor i offentliga tävlingar och 1923, 26 st. Uppgifter finns dock som pekar mot att det inom ridsporten endast var hoppning som var öppen för damer. Dressyren exempelvis, skall fram till olympiaden 1952 ha varit stängd för kvinnor. En annan starkt maskulin bastion inom ridsporten var Flyinge. Först i slutet av 1970-talet, och då efter stort motstånd, öppnades Flyinges hästkötarkurs för kvinnor. Argumentet mot kvinnorna var att de var för små och svaga för att klara av hingstar.

Sedan *Ridfrämjandet* bildats och ridsporten demokratiserats genom ridskolorna och ponnyklubbarna ökade antalet ridande och tävlande kvinnor dramatiskt, för att i början av 2000-talet uppgå till 85 % av *Ridsportförbundets* medlemmar.

Först under 1940-talet återkom kvinnorna i galoppsporten. Anledningen var att männen fick andra uppgifter under kriget och för att tävlandet inte skulle behöva stanna av, gavs kvinnor tillstånd att träna och att rida lopp. Efter fredsslutet begränsades deras deltagande dock till amatörlöpning på egen häst. Från slutet av 1940-talet blev det emellertid möjligt för kvinnor att bli proffstränare. Först 1973 blev det tillåtet för

kvinnor att bli proffsjockeys. Drygt trettio år senare är 50 % av Sveriges jockeys kvinnor och 34 % av proffstränarna.

Inom travet var motståndet mot att släppa in kvinnor betydligt starkare än inom galoppen. En tänkbar förklaring, som framförts av Susanna Hedenborg, är att travet inte var lika klassuppdelat som galoppen. I tider med brist på män hade det inom galoppen ansetts viktigare att vidmakthålla sportens överklasskaraktär än dess alltigenom manliga prägel, något man lyckades med genom att endast släppa in kvinnor som själva tillhörde överklassen. Inom travet vägde av allt att döma den maskulina kulturen tyngre än klasstillhörigheten. Genom att samtliga sociala klasser, allt sedan istravets tid, tävlat mot varandra, hade aldrig något klasstänkande uppstått. Långt innan folkhemmets tid var travet följaktligen en folkrörelse.

Trots travets starkt maskulina kultur, förekom kvinnliga kuskare redan på istravets tid, exempelvis då Ruth Göransson Strömberg, Olga Englund, Anna Karlsson, Margareta Cronhielm (Wettermark) och Siri Jonsson. Någon full acceptans var det dock inte fråga om. Så sent som 1966 upplevdes kvinnliga kuskare som kurios. Ett klart lysande undantag var Dannero i Ådalen, där det fanns tre kvinnor som tävlade kontinuerligt mot män i amatörlöpp; Ruth Göransson Strömberg, Göta Bodin och Siri Jonsson. Samtliga dessa kvinnor hade emellertid tävlat redan under istravets tid och fick tillstånd att fortsätta tävla med egna hästar även sedan det anlagts en landbana. Fortfarande var det dock inte tillåtet för kvinnor att köra i proffsloppen. Ett undantag var ryskan Maria Burdova som 1966 fick dispens för att köra i Elitloppet. Denna händelse visar hur relativt jämställt Sverige trots allt var. Samma år hade nämligen Maria Burdova i Frankrike nekats att starta i *Prix d'Amerique* med argumentet att körställningen i en sulky inte kunde bedömas som anständig då det gällde en kvinna. 1971 slutligen, öppnades proffslopp för kvinnor. Drygt trettio år senare är emellertid endast 5 % av Sveriges proffstränare kvinnor. Stora förändringar anses emellertid vara på gång. Förutom att 37 % av Sveriges travlärlingar är kvinnor, är Sveriges yngsta proffstränare genom tiderna en kvinna, Mimmi Elfstrand, 23 år. Dessutom blev i år (2009) en kvinna vid Östersundstravet, Malin Löfgren, både årets proffstränare, årets komet och årets montéryttare.

Som en starkt bidragande orsak till att antalet kvinnor inom travet ökat under de senaste åren har lyfts fram satsningen på ponnytrav och *monté* – uppsutten trav. Inom *monté* exempelvis, är hela 90 % av utövarna

kvinnor.

Förutom att hästsporten under 1900-talets andra del, på allvar öppnats upp för kvinnor, har även värderingen av vad som betraktats som typiska manliga och typiska kvinnliga egenskaper och av deras värde i relation till hanterandet av hästarna, förändrats. Som typiska manliga egenskaper, nödvändiga för att lyckas inom hästsport, betraktades tidigare herravälde, styrka, mod, uthållighet och tävlingsinstinkt. I nutid värdesätts på ett helt annat sätt i stället omsorg om hästen, mjukhet och följsamhet; egenskaper som alltid betraktats som typiskt kvinnliga.

Dessa egenskaper har inte bara kommit att värdesättas inom ridsporten utan även inom travet och galoppen. Som en orsak till denna värdeförändring har lyfts fram att många av de kvinnor som nu är verksamma inom trav och galopp har sin bakgrund i ridskolevärlden, där det av tradition härskat en omvårdnadskultur.

Sverige är hästsport, som ovan framkommit, en breddidrott med starkt kvinnliga förtecken. Enda undantaget är bland invandrarna, där antalet ryttare och kuskar fortfarande är mycket lågt, både bland män och kvinnor. Detta stämmer med situationen även inom andra idrotter. Av undersökningar har framkommit att det är stora sociala, regionala och könsmässiga skillnader i invandarnas idrottande. Generellt sett kan sägas att idrottandet är lågt. Minst av alla kategorier idrottar kvinnor och flickor med invandrarbakgrund (utomeuropeisk).

Sport, och inte minst då hästsport, har emellertid bedömts kunna bli en kraft till integration mellan svenskar och invandrare. För att detta skall kunna bli verklighet måste dock kraftfulla åtgärder sättas in. I den hästpolitiska utredningen från år 2000 fastlades att alla elever på grundskolan, svenskar såväl som invandrare, skulle beredas möjlighet att prova på ridning, exempelvis då under gymnastiken, på idrottsdagar eller dylikt. Inom *Handslaget – Svenska Ridsportförbundets* ungdomssatsning – har dessutom en hel del rid- och hästaktiviteter ordnats för invandrarbarn/ungdomar. Till detta behövs åtgärder i syfte att belysa olika invandrargrupper attityder till hästsporten för att därefter lättare kunna anvisa dem en väg in i den svenska hästvärlden.

Hästsporten

Under de senaste decennierna har hästsporten i Sverige inte bara förändrats vad avsevärt genus, utan även angående grenar. Å ena sidan finns de traditionella hästsportgrenarna organiserade under de

stora sportförbunden SvRF, STC och SG. Å andra sidan har det tillkommit flera, för svenskt vidkommande, helt nya grenar. Den senaste förändringen är att även *Svenska Ridsportförbundets* sammansättning av grenar börjat förändras.

Ridsporten - i den form vi nu känner den - startades, som redan nämnts, av militären under 1800-talet, för att befrämja tjänstbarheten på officerarna och deras hästar.

De grenar som framför allt blev aktuella var dressyr, hoppning, fälttävlan och galopp; både slätklopp och hinderlopp. 1912 blev ridsporten en olympisk tävlingsgren. De tävlande utgjordes till övervägande del av de olika ländernas officerare. Undantagen var ytterst välsituerade privatpersoner ur samhällets elitskikt, så kallade gentlemannaryttare. Genom arméns avhästning och demokratiseringen av ridsporten genom *Ridfrämjandets* försorg, ersattes så småningom den militära tävlingsporten av en civil sport, med så väl bredd som elit. För närvarande ligger ridsporten på andra plats efter fotbollen angående registrerade utövare. 1980 var antalet licensierade ryttare 1100 och hästarna 1900. Tio år senare fanns 8000 licensierade ryttare och 15000 hästar. 2003 slutligen, uppgick de licensierade ryttarna till 21000. Av dessa har 12000 licens för tävlande på regional eller högre nivå.

Till den ridsport som organiseras av *Svenska Ridsportförbundet* hör *Dressyr, Hoppning, Fälttävlan, Körning, Distans, Voltige, Gymkhana* och från och med i år (2009) även *Working Equitation*.

Dressyren har en lång och gränsöverskridande historia, som rör sig i gränslandet mellan sport och ceremoni. Ursprunget finns i den gamla hovridningen med sina karuseller, stadsentréer och övriga hovrelaterade ceremonier och fester. Under 1800-talet togs dressyren omhand av militären och stöptes om för att passa in i den militära utbildningen av en fälthäst. Från början av 1900-talet har dressyr varit en olympisk tävlingsgren. I takt med avhästningen inom armén släpptes dock kraven allt mer på fältmässighet och rörelser, tidigare hörande till den gamla hovridningen (exempelvis piaff och passage), kom åter in i dressyrprogrammen. Dessutom skapades kür, där man rider ett fritt kombinerat program till musik. I Sverige, i motsats till i exempelvis England och Italien, betraktas dressyren som grunden till all annan ridning. Samtidigt har Sverige allt sedan skapandet av dressyr som tävlingsgren, tillhört världens absoluta toppskikt.

Banhoppning har sin grund i träningen av militärhästar och jakthästar.

På samma sätt som dressyr har även hoppning varit en olympisk tävlingsgren sedan början av 1900-talet. I nutid är hoppningen den största av ridsportens grenar i Sverige. Först på senare år har Sverige dock intagit sin plats bland världens toppskikt även i denna gren.

Fälttävlan är en klassisk militär tävlingsgren från sent 1800-tal och hade från början funktionen att utbilda en mångsidig fälthäst som var både lydig, uthållig och kunde ta sig fram i mycket svår terräng, samtidigt som man befordrade framåtanda och oräddhet hos ryttaren. I fälttävlan tävlar man därför i både dressyr, terrängprov och banhoppning. Tidigare ingick även distans och steeplechase. Under den militära tiden var Sverige en av världens främsta fälttävlansnationer.

Till de ursprungligen militära grenar som överlevt avhästningen och som numera har en mycket stor civil utöverskara hör *Distansridning*. Sverige ligger bra framme som distansnation. Den klassiska hästen inom distans är det arabiska fullblodet. Även många varmblodstravare har på senare tid hittat en alternativ karriär inom denna gren. Distans är numera olympisk gren.

I Sverige finns en ridskola med tillhörande ryttarsällskap som är specialiserad på distansridning (Attarps ridskola, Anklams Ryttarsällskap/Sjöbo).

Voltige, dvs. gymnastik till häst, fanns så väl inom adelsutbildningen som hos militären. Numera är voltige en olympisk tävlingsgren.

Körning i den form som organiseras inom *Svenska Ridsportförbundet* och dess internationella motsvarighet *FEI* är en rätt modern skapelse. Grenen skapades av bland andra Prins Philip av England med fälttävlans tre moment som förebild. I både enbet, par och fyrspann tävlar man därför i dressyr, maraton (terräng) och pression. Sverige räknas som en av världens främsta körnationer, med världsmästare inom samtliga grenar. Fyrspannskörning är numera olympisk gren.

Körning som tävlingsgren sträcker sig emellertid betydligt längre tillbaka i tiden. Under 1880-talets senare del uppträdde en ny grupp av fyrspannsekipage på de engelska vägarna. Det var roadcoacher, körda av rika amatörer eller kuskar med rika sponsorer, som jagade de professionella stage- och mailcoach-kuskarnas rekordtider på klassiska rutter, såsom London-Brighton. Denna tidiga körsport var en sport för de allra rikaste, där inte minst representanter för USA:s finansiella elit spelade framträdande roller. För denna elit fanns även stilkörning med fyrspann.

På senare tid har en ny körgren börjat introduceras i Sverige, *Traditionell körning*, där det går ut på att matcha häst, vagn och kusk. Denna gren organiseras dock inte av *Svenska Ridsportförbundet*, utan har egen organisation.

Det senaste tillskottet bland de tävlingsgrenar som sorterar under *Svenska Ridsportförbundet* är *Working Equitation*, en tävlingsgren som skapades i Italien så sent som 1995 bland boskapsskötare och som introducerades i Sverige i början av 2000-talet av personer intresserade av den iberiska hästen och kulturen. Tävlingarna är uppdelade i fyra grenar; dressyr, teknikbana, fartbana och boskapsarbete. I Italien, Spanien, Portugal och England är *Working Equitation* en betydande gren och redan medlem i respektive lands nationella ridsportförbund.

De hästar som används är framförallt *lusitanos*, *PRE* och *Maremmahästar*. Utrustning och klädsel är den som används av respektive lands boskapsskötare. I Sverige använder man sig av portugisisk utrustning, eller traditionell dressyrklädsel.

I Sverige finns för närvarande mellan 100 och 200 utövare av *Working Equitation*. Trots att grenen är så ung i landet och har så få utövare, är Sverige redan mycket framgångsrikt och kom sommaren 2008 fyra i EM. För närvarande planeras stora satsningar på utbildning och information. Inte minst tror man att *Working Equitation* kommer att verka vitaliserande på ridskolorna. Elever som tränar *Working Equitation* lär sig att rida snabbt och det verkar vara en gren som hästarna, inte minst ponnyerna, älskar. För närvarande tävlas endast i svår klass, där man i samtliga grenar rider med stång och enhandsfattning. Redan under innevarande år planeras emellertid tävlingar i lättare klasser. Centra för *Working Equitation* i Sverige är Helmer Ridcenter i Strängnäs.

Från slutet av 1950-talet började även ponnysporten, avsedd att befrämja tävlande bland barn och ungdomar, att växa fram. Inspirationen hämtades ursprungligen från de brittiska öarna, där ponnysporten varit stark under hela 1900-talet. Introduktionen av ponnytävlingar ledde därmed även, som redan nämnts, till en omfattande import av brittiska ponnyraser.

Under *Svenska Ridsportförbundet* sorterar samma grenar som angående stor häst, samt Gymkhana och Ponnygalopp. Ponnytravet däremot, har en egen organisation *Svenska Ponnytravförbundet (SPTF)*, vilken sorterar under *STC*.

Ponnysporten är av grundläggande betydelse för rekryteringen av

framtida elitryttare/elitkuskar. Huvuddelen av de svenska toppryttarna har börjat sin karriär som ponnyryttare. Gränsen för att tävla med ponny är 18 år. Körsidan (enbet, par, fyrspann) är dock även öppen för vuxna.

Gymkhana är en gren som importerats från England, där den kallas *Mounted Games*. Tävlingsgrenen startade under 1950-talet. 1957 hade överste Sir Mike Ansell, dåvarande chefen för *Horse of the Year Show*, fått i uppdrag av prins Philip av England att besöka en ridtävling för barn, som inte hade råd med fina och dyra ponnyhästar. Översten blev mycket förtjust i vad han såg och tog barnen till *Horse of the Year Show*. Även där blev det succé. *Gymkhana* etablerades som tävlingsgren och kom under det följande decenniet även att sprida sig utanför Storbritanniens gränser. Numera finns det även en internationell organisation för gymkhana; *International Mounted Games Association (IMGA)*. 1986 etablerade sig gymkhana i Sverige.

Till de hästsporter som sorterar under *Svenska Ridsportförbundet* hör numera även *handikapptävlingar*. Ridning räknas som Sveriges största handikappidrott. Förutom terapiverksamhet för handikappade (som skall behandlas i ett separat avsnitt) finns även en omfattande tävlingsverksamhet, som sträcker sig upp till tävlande på olympisk nivå. Tidigare sorterade de handikappades tävlingsverksamhet under *Svenska Handikappidrottsförbundet*. Sedan mitten av 1990-talet ligger emellertid även denna verksamhet under *Svenska Ridsportförbundet*. Den gren man som handikappad tävlar i är dressyr på olika nivåer och i olika kategorier, beroende på hur svårt funktionshindret är. Sverige ligger väl framme inom handikappidrotten och har i sina led även guldmedaljörer från Paralympics.

Som redan nämnts har Galoppsporten i Sverige militär bakgrund, och var starkt förankrad vid landets kavalleriregementen. I motsats till ridsporten genomgick den dock aldrig en förvandling till folklig breddsport. Från 1920-talet genomgick den i stället en professionalisering.

I Sverige finns för närvarandena 1400 engelska fullblod registrerade och 50 arabiska fullblod, som tävlar under årets drygt 80 tävlingsdagar. Det finns mer än 60 professionella tränare och cirka 180 amatörtränare inom galoppen. Vidare finns det ca 40 professionella jockeyer och lärlingar, samt mer än dubbelt så många amatörryttare. Galopp bedrivs framförallt på Täby Galopp, norr om Stockholm och på Jägersro Galopp

i Malmö. Enstaka tävlingsdagar äger galopp även rum på Strömsholm, utanför Västerås, på Blommeröd utanför Höör och på Göteborg Galopp (invigd så sent som 2008). Ansvarig för galoppsporten i Sverige är *Svensk Galopp (SG)*. För ungdomsverksamheten svarar *Ung Galopp*.

Som galoppnation är Sverige en av världens minsta. Dessutom är intresset för galopp så lågt att omfattande åtgärder måste sättas in, om galoppen inte helt skall försvinna. 2007-2008 genomfördes projektet *Galoppsportens framtid*. Initiativtagare var *Svensk Galopp* och *ATG*, projektledare Olof Karlander och Mats Hedbom. Sammanlagt genomfördes fjorton delprojekt, vilka skulle visa vägen till ett stärkande av galoppsporten i Sverige. Ett förslag var att söka öka galoppens attraktionskraft genom att flytta Täby galopp till en multianläggning, *Filippa Park*, där publiken skall kunna ta del av både galopp, trav, ridsport, Western, och akademisk ridning. Dessutom skall det i omedelbar anslutning till arenan finnas en företagsby, rymmande olika hästrelaterade företag, hästnära boende samt utbildningsmöjligheter i hästrelaterade yrken och hästunderstödd terapi. Andra förslag går ut på att öka samarbetet med travet och i Skandinavien. Ytterligare ett förslag är att inleda samarbete med arabvärlden, där galoppen av tradition är mycket stor.

En separat utveckling gentemot den övriga traditionella hästsporten, har *Travsporten*. Viss grund har travet i antikens kappkörningar, som påminner om det nutida travet, såtillvida att man körde på därför avsedda banor med tvåhjuliga vagnar, hade professionella kuskar och tränare, speciella tävlingsdagar med lopp, program och vadslagning. Den starkaste grunden, åtminstone för travet i Sverige, är däremot allmogens kappkörningar efter söndagens gudstjänst, samt det - bland så väl hög som låg - ytterst älskade istravet - en sant demokratisk tävlingsform där, som redan nämnts, alla samhällsklasser - från enkla åkare och förbönder och upp till adelsmän - kunde tävla mot varandra. Under 1900-talet försvann huvuddelen av dessa istravbanor i takt med att ett nät av permanenta travbanor uppfördes över landet.

I Sverige tävlar man med både varmblod och kallblod. Det snabbare varmblodet återfinns på travbanor över hela världen, medan kallblodstravare endast återfinns i Sverige, Norge och Finland. I Sverige är dessutom *monté*, som redan konstaterats, på stark frammarsch. Medan det vanliga travet har sitt ursprung i allmogekulturen, kommer *montén* från det franska artilleriet, alltså en militär gren. Ytterligare en

expanderande gren är ponnytrav, där kuskar upp till 18 års ålder tävlar med shetlandspannyer och russ. Tidigare saknade travet ungdomsverksamhet, men nu växer travskolor fram på i stort sett samtliga travbanor. Ytterligare något nytt är handikappverksamhet. Flera travskolor har handikappkurser med specialdesignade vagnar.

Svensk travsport är en folkrörelse. Travbanorna, 33 med totalisator, 43 utan, drivs av ideella föreningar, travsällskap. Huvudorganisation för dessa sällskap är *STC*. Sällskapen med sina banor finns över hela Sverige med viss koncentration i de mellersta och norra delarna, något som visar att kopplingen mellan trav och skogsbruk fortfarande är synlig. Om travets ställning som folksport vittnar även att det varje lördag lämnas in cirka 600000 V75 kuponger.

Det körs cirka 10000 travlopp årligen i Sverige. För att träna och tävla med travhäst krävs licens. Det finns både proffstränare (A-tränare) och amatörtränare (B-tränare). För närvarande finns cirka 400 A-tränare och nästan 8000 B-tränare. Dessutom finns speciella licenser som endast möjliggör att köra lopp eller rida *monté*.

Travsporten i Sverige organiseras, som ovan nämnts, av *STC*. Ungdomsverksamheten bedrivs av *Ungdomstravet*. I samarbete med *Svenska Ponnytravförbundet* driver man bl.a. dels travskolorna, dels tävlingsverksamhet för A och B ponnyer. Montéryttarna saknar än så länge riksorganisation, men har en sektion inom *Travlärlingarnas riksförbund*. För kallblodsintressenter finns föreningen *Sleipner*.

Medan Sverige som galoppnation tillhör en av de allra minsta tillhör Sverige som travnation världens främsta tillsammans med Frankrike, Italien och USA.

Mellan 1995 och 2005 har emellertid travsporten minskat med 10-15 % vad gäller aktivt utövande, hästar i träning och besök vid travbanor. Det som framförallt minskat är travet som folkligt förankrad breddidrott. För att inte travet skall krympa ytterligare och elitiseringen tillta, lät *STC* och *ATG* tillsätta en utredning under ledning av Olof Karlander och Kjell Eriksson, där man skulle identifiera problemen och föreslå motåtgärder. Resultatet blev rapporten *Framtidens travsport*, där man konstaterade att huvuddelen av travets problem härrörde ur ökad konkurrens på så väl spel som evenemangsmarknaden. De motåtgärder man föreslog var framförallt att det måste fram mer pengar till de aktiva och att verksamheten runt om på Sveriges banor måste effektiviseras. Dessutom bör verkligen åtgärder sättas in för att fler skall engagera sig i travet och

evenemangen, dvs. tävlingarna, bli mer attraktiva, så att de drar större grupper publik.

I gränslandet mellan trav- och ridsport:

En problematik inom travsporten har länge varit vad man skall göra dels med hästar som inte platsar som travhästar, dels fallit för ålderstrecket (10/12 varmblod, 15 kallblod) och som inte kvalificerat sig för avel. I början av 2000-talet gav *STC* därför Marutsa Hansson i uppdrag att göra en utredning med följande syften: Visa på möjligheter som tar vara på friska och användbara travhästar som ej passar för travtävlingssverksamhet. Visa på travhästen som en allsidig rid- och körhäst. Stärka travsportens legitimitet genom att visa att det tas ansvar för hästarna även efter tävlingskarriären. Öka förståelsen mellan de olika hästsportdisciplinerna. 2002 presenterade hon rapporten *Alternativ användning av travhästar*, där en rad olika användningsområden listades. Förutom som hobbyhäst angavs en rad olika alternativa tävlingskarriärer; de olika ridsportdisciplinerna plus körning, bruksridning, Barockridning samt Western- och gångartsridning. Som ett direkt resultat av Marutsa Hanssons utredning, och med viss förebild från USA, grundades 2003 *Svenska Ridtravarföreningen* (bytte 2008 namn till *Svenska Ridtravförbundet*). Föreningens syfte är att skapa alternativ karriär för travhästen vid sidan av travbanan och höja travhästens status som ridhäst.

Förutsättningarna bedöms som mycket goda. Travhästar återfinns redan i världseliten inom många grenar. Som exempel kan nämnas att varmblodstravaren Colombey vann så väl SM som NM i fälttävlan i slutet av 1970-talet, att en Orlowtravare återfinns i ryska landslaget i dressyr, att fyrspannskuskar såsom Chester Weber, Michael Freund och Fredrik Persson använder sig av varmblodstravare, samt att parkuskar såsom Jan-Erik Andreasson och Hans Skiöldebrand tävlat upp på SM nivå med kallblodstravare. På *Svenska Ridtravförbundets* Internetforum, har nyligen (april 2009) framförts förslaget att före detta travhästar, som tävlar på olika nivåer inom ridsportens grenar, skall kunna få sina resultat registrerade i någon form av resultatdatabas, motsvarande den databas *STC* har över tävlande travhästar. För närvarande kan man hos *Svenska Ridsportförbundet* och *Western Riders Association of Sweden* endast finna statistik över hästar som tävlar på regional nivå och högre. Huvuddelen av de ridtävlande travhästarna återfinns dock på lokal- och

klubbnivå. Över dem saknas helt statistik, förutom den statistik den enskilda klubben upprättar.

Svenska Ridtravarförbundet är fristående från STC och SvRf men har 2006, 2007 och 2008 mottagit ett bidrag om 50000Kr årligen från STC. För innevarande år (2009) har STC i samarbete med Hästsportens ungdomssatsning avsatt 200000 Kr för att fortbilda ridinstruktörer angående de problem som de möter, specifikt beträffande omskolning och utbildning av före detta travhästar.

För att tävla i Ridtravarförbundets regi måste hästen vara registrerad i STC. Ryttare som har licens från Svenska Ridsportförbundet har i vissa fall hotats med att förlora denna om de ställt upp i av Svenska Ridtravarförbundet arrangerade tävlingar. Förhandlingar pågår mellan de båda förbunden, med syfte att undanröja hindren för dubbelt medlemskap.

Under de senaste decennierna har en rad nya tävlingsgrenar, vilka inte sorterar under Svenska Ridsportförbundet, introducerats i Sverige.

Den största av denna grupp tävlingar är tävlingarna för Islandshästar, organiserade av Islandshästförbundet.

Islandshästen har funnits i landet sedan slutet av 1800-talet och gjorde sig tidigt populär som en liten arbetshäst. Därefter blev den turridningshäst. För närvarande används Islandshästen dels för turridning, dels för tävlingsverksamhet där olika typer av gångartstävlingar dominerar.

En annan grupp är Westernridningen, som varit etablerad i Sverige under några decennier. Ett nät av sammanlagt 52 klubbar med 2702 medlemmar finns organiserade i Western Riders Association of Sweden (WRAS). Tävlingarna är uppdelade i boskapsgrenar, tidsgrenar, ridgrenar, uppvisningsgrenar och ranchhästgrenar.

Till de senaste tillskotten på tävlingssidan hör ett par bollsporter till häst. Hästspolo, ursprungligen härstammande från Indien, är en av världens äldsta hästsportgrenar, uppskattad redan av romarna. Till Sverige kom denna gren för bara ett tiotal år sedan. Medan den ute i världen är en stor, exklusiv och mycket uppskattad gren, är den ytterst liten i Sverige. Centrat för svensk polo är Almare stäkets Country Club norr om Stockholm. Mindre Poloklubbar finns även i Göteborg och Malmö.

En annan bollsport till häst är Horseball. Denna gren påminner starkt om handboll till häst. Sportgrenen visades för första gången i Globen 2007. De första stegen i riktning mot att få fram ett svenskt lag har nu

tagits på Tanne ridskola i Östersund. Ett av syftena med etableringen av Horseball på ridskolan är att söka locka fler killar till ridsporten. Ett annat är att öva upp ryttarens balans och förmåga att rida utan att göra sig beroende av tyglarna.

Livsstilsprofilering med häst

När en hästverksamhet ligger utanför den traditionella ridskolan och hästsporten, har man brukat tala om fritidsridning. Detta är ett något missvisande begrepp. I princip alla ryttare som går på ridskola gör detta på sin fritid. Huvuddelen av de ryttare som tävlar gör det likaledes på sin fritid. Cecilia Quarnström, världsmästare i enbettakörning exempelvis, är till professionen polis. Även inom trav och galopp finns ett stort antal amatörtränare/ryttare/kuskar.

På senare tid har man därför börjat tala om upplevelse med häst eller livsstilsprofilering. Det är inom denna sektor som man återfinner huvuddelen av de nya raserna och influenserna i fråga om hästhantering och ridstilar; influenser som hämtats från när och fjärran och från historien.

En stark trend är att marknadsföra en speciell ras med en speciell ridstil och en speciell typ av utrustning. Denna trend är i stark tillväxt sedan slutet på 1980-talet och är särskilt tydlig när det gäller Islandshästar, Western- och olika raser som knutits till den akademiska ridningen/Barockridningen. Medan det inom akademisk ridning helt saknas tävlingar i Sverige, är det inom Western och Islandsridning endast cirka 10 % av de registrerade ryttarna som tävlar. Med andra ord, på samma sätt som bland Svenska Ridsportförbundets medlemmar, verkar det som om det även bland dessa ryttare är en majoritet som i huvudsak är intresserade av sin ridstil som rekreation. En intressant iakttagelse är dessutom att dessa ridstilar i betydligt högre grad än den traditionella ridningen verkar attrahera manliga utövare.

Hästturism

En av de starkaste internationella trenderna inom turism är hästturism. I flera länder finns dessutom koppling mellan ridning och den likaledes starka tillväxten inom aktiviteter såsom vandring, cykling, fiske och pilgrimsfärder. Länder med väl utvecklad hästturism är: Island, Irland, Spanien, Portugal, Frankrike, Italien, Kanada, Argentina och Chile. Argument som förs fram för att en turist skall välja ett speciellt land för

sin ridresa är exempelvis historiska värden, leder, platser eller rutter som har något tydligt att berätta. Vidare vackra landskap med intressant flora och fauna; vistelse på historiska slott, herrgårdar eller aktiva lantbruk; gärna i kombination med andra aktiviteter, såsom fiske, jakt, bad eller arkeologi. Andra argument kan vara möjlighet att ta del av en speciell ridtradition, exempelvis klassisk dressyr i Spanien och Portugal, eller ridning med *butteri*, italienska boskapsherdar. Intresset för denna typ av resor är för närvarande stort bland svenskarna, och det finns flera resebyråer som åtar sig att ordna denna typ av resor, exempelvis *Equi Tour*.

I Sverige är begreppet hästturism förhållandevis nytt och området ännu outvecklat. Vad gäller kunder och arrangörer är trenden dock stigande. Anledningen härtil är dels svag svensk krona, dels klimatdebatten och stark miljömedvetenhet bland svenskar. För närvarande finns cirka 500 företag, med god geografisk spridning, som bedriver hästturism på landsbygden. Exempel på platser med hästturism i Sverige är *Skåne* – Turridning med tema slott, lokalhistoria, biologi, konst, sagor och whiskyprovning; *Ven* – remmalag, turridning, akademisk ridning på ardenner. *Blekinge* – häst och vagn. *Gotland* – träningsläger, exempelvis i Barockridning. *Mellansverige* – boende med häst. *Roslagen* – Sommarritt eller träningsläger. *Västergötland* – Naturritt, långritt eller weekendritt med massage. *Jämtland* – Vildmarksritt bland fjäll och skogar, beriden pilgrimsfärd till Trondheim, samt Karolineritt från Wången till Duveds skans. Av intresse att notera är att den sistnämnda aktiviteten är ett samarbetsprojekt mellan Karolinerentusiasten Joakim Nässil och riksanläggningen Wången, en anläggning som ju även har hästturism bland sina personliga profiler. *Västerbotten* – skönhetsvård och ridning.

Till detta kommer rid på led. Under 2000-talet har ridledsverksamheten kraftigt byggts ut i Sverige och för närvarande finns cirka 20 ridleder av varierande längd från Skåne i söder till Jämtland i norr. Ridleder erbjuder anvisade ridvägar och oftast även övernattningsmöjligheter för häst och ryttare. Vissa ridleder, exempelvis Jämtlands Rid- och Körled, har även körmöjligheter. På vissa platser behöver man inte medföra häst, utan det finns möjlighet att hyra.

Ett nytt begrepp inom hästturism i Sverige är proffsturism, dvs. enskilda instruktörer erbjuder träning både av ryttaren/kusken och dennes häst. Som exempel kan nämnas Rockelsta slott i Sörmland där

det ges körning och tömkörning för elittränare, samt de helg- och sommarkurser som erbjuds vid riksanläggningarna Strömsholm och Flyinge, antingen på egen häst eller på anläggningarnas skolhästar.

Till hästturismen räknas även bed and box, dvs. korttidsuppstallning med boende, så att semesterfirare kan ta med sig hästen på semestern. Boendeformen har även blivit populär bland tävlingsryttare, som på detta sätt fått möjlighet att kombinera träning och tävling långt från hemorten med semester.

Ytterligare ett begrepp som kan infogas i hästturismen är olika former av hästevents. Som exempel kan nämnas Medeltidsdagarna på Glimmingehus och Skokloster samt medeltidsveckan på Gotland. I samtliga dessa events är tornerspel ett centralt och mycket uppskattat inslag. Ett annat ytterst populärt hästevent är den årligen återkommande travveckan i ångermanländska Hoting, vilken av tradition äger rum i juli månad.

Nämnas i sammanhanget bör även *High Chaparral*, ett upplevelsecentra i vilda västerns tecken (startad 1966) belägen mellan Värnamo och Jönköping. I de shower besökaren bjuds på, har hästar och Westernridning en central ställning.

För att inventera företag inom hästturism inbjöd LRF 2001 till en konferens på Strömsholm; *Upplev landet. Häst och turism*.

Hästen inom terapi, healing och friskvård

Till de för hästnäringen nya områdena i Sverige, hör även att hästen har börjat användas inom terapi och healing. Genom olika utredningar har man funnit att människor mår bra av att umgås med hästar. Då landet har cirka 300000 hästar och var och en av dessa hästar engagerar fem människor, innebär detta att 1,5 miljoner människor mår lite bättre. Detta motsvarar mellan 1,5 miljoner och 4,5 miljoner vårdtimmar. Omräknat i pengar, handlar det om miljardbelopp i uteblivna vårdkostnader.

Ridning är även Sveriges största handikappidrott. I mötet med hästen försvinner fokus på funktionshindret och det gemensamma intresset för hästen sätts i centrum. Handikappidridningen som tävlingsidrott har redan behandlats. Till detta kommer mer renodlad terapiverksamhet. Terapiridning bedrivs i allt högre utsträckning inom ramen för sjukgymnastik, där barn och vuxna med neurologiska sjukdomar, skador i rörelse- och stödorganen eller psykiska funktionsnedsättningar, får

hjälp.

Hästen används även inom friskvård och rehabilitering. Ridning anses vara stärkande för kropp och själ. Att rida hjälper till att aktivera muskler som vi inte annars använder i våra verksamheter. Ridning har visat sig vara en ovärderlig hjälp för människor som drabbats av ryggproblem och stroke. Den har även visat sig vara viktig i habiliterande verksamhet, till exempel för autistiska barn.

Hästen har även en mycket stor social betydelse och erbjuder möjlighet för människor med olika social bakgrund, ålder, kön och etnicitet att samlas runt ett gemensamt intresse. Inte minst kan man engagera sig i olika klubbar, föreningar och sportförbund.

Ridskolorna har länge varit fritidsgårdar, framförallt för flickor. En relativt ny företeelse är att yngre tonårsflickor dessutom skaffar sig ett "Internetstall". De har en hemsida om ett fiktivt stall med presentation av "sina" hästar, och av sin verksamhet. En positiv sida av dessa Internetstall är att de anses väcka intresse för Internet hos unga flickor, vilka kanske annars skulle hamna utanför datavärlden.

Hästen anses även ha en positiv påverkan inom fångvården och i behandlingar, som syftar till att bryta drogberoende och socialt utanförskap. Sedan 2003 används hästen även i rehabilitering av sexuellt utnyttjade flickor med stora psykiska problem och självmordsbenägenhet.

I dagsläget används ridterapi av ett tiotal olika instanser runt om i landet, både privat och inom landstinget. Utbildning finns på en enda plats i Sverige. I samarbete med Mittuniversitetets institution för hälsovetenskap driver Travskolan Wången en distansutbildning i ridterapi för sjuksköterskor, psykologer, arbetsterapeuter och behandlingsassistenter. Dessutom finns en intresseförening för ridterapi som organiserar legitimerad sjukvårdspersonal, personal inom socialt behandlingsarbete och specialpedagogiskt utbildad personal som använder hästar i sin behandling.

Trots de bevisat goda effekterna av ridning och hästar inom de ovan uppräknade områdena har ändå inte ridning officiell status av behandling i Sverige. Inte heller är det ännu tillåtet för en arbetsgivare att ge de anställda ridning som skattebefriad motion. I flera andra länder, inklusive våra nordiska grannländer, är denna status en självklarhet. Den enda form av rehabilitering som i Sverige har finansiering är verksamheten för de sexuellt utnyttjade flickorna, som bekostas av Anders

Gernandts Minnesfond i samarbete med Ersta diakonisällskap och ridskolornas riksorganisation.

Hästar och hästsport används även för att förbättra folkhälsan. Genom *Hästsportens ungdomssatsning (HUS)*, ett unikt gränsöverskridande samarbete mellan trav-, galopp- och ridsport, har ett antal projekt i syfte att förbättra hälsan initierats, exempelvis projektet VARA, där man arbetat på att förbättra självkänslan bland unga flickor, samt *Må bäst me'häst*, ett projekt som syftar till att få ungdomar att se sig som idrottare och ta ansvar för sin kost, träning och vila.

Djurskydd och behandlingsmetoder för häst

Av tradition har djurskyddsfrågor en stark ställning i Sverige och inte minst då inom hästnäringen. Sedan mitten av 1800-talet har det dessutom varit möjligt att försäkra hästar. 1890 grundades *Skandinaviska Kreatursförsäkringsbolaget*, det som senare blev *AGRIA*, Sveriges ledande försäkringsbolag när det gäller hästar.

Den sista översynen av djurskyddet inom hästhållningen genomfördes 1997. Slutsatsen var att hästhållningen i Sverige överlag är mycket god och att de allra flesta hästar sköts mycket bra. Inte minst är den egentillsyn som tillämpas inom trav-, galopp- och ridsport utomordentligt viktig och effektiv. De olika sportorganisationerna har gemensamt definierat begreppet god hästhållning. Omfattande utbildningar finns även för medlemmarna vid landets rid-, trav- och galoppskolor.

Till detta kommer djurskyddsorganisationer, exempelvis *Svenska Hästars Värn*, grundad 1993 med syfte att värna om den svenska hästens rätt till foder, skötsel, omtanke och stimulans. Föreningen har även lagt ned ett omfattande arbete på avskaffande av slakthästransporter till Italien och hästmarknader.

Ett problem är emellertid att många nyblivna hästägare, framför allt på ridsidan, är mycket oerfarna och har begränsad erfarenhet av hästhållning, samtidigt som det, på ett sätt som aldrig tidigare inom landet, dykt upp en mängd olika riktningar och impulser angående hästhållning, skoning, verkning, utrustningsdetaljer, träningsmetoder och olika former av terapier för häst. Nya yrkeskategorier som vuxit fram under det senaste decenniet är exempelvis equiterapeut, hästfysioterapeut, hästmassör, hästhomopat, hästakupunktör, hästtandläkare och sadelutprovare. I vissa fall kan det råda lite oklarheter ifråga om vissa av dessa yrkeskategoriers kompetens, samt om, när och

hur de skall användas.

Till de nya ”hästyrkena” som nått Sverige under det senaste decenniet hör därutöver så kallade ”hästpratare” och företrädare för olika typer av *natural horsemanship*, vilka har till uppgift att lösa relationsproblem häst/människa. Även i deras fall finns i vissa fall frågetecken om kompetens, samt om, när och hur de skall användas.

En stark trend i det moderna hästägandet är att hästen, för många hästägare, inte i första hand är ett bruksdjur utan en familjemedlem. Denna familjemedlem säljer man helst inte, än mindre skickar på slakt och omvandlar till ett livsmedel. Ett behov har därmed uppstått att kunna ta hand om hästen på ett värdigt sätt även efter döden. Sedan tre år tillbaka finns på Ellenberga gård i Munka-Ljungby Sveriges enda hästkrematorium. Där får hästägaren hjälp med allt som hör till hästens död. Efter kremeringen får man tillbaka antingen hela, eller delar av askan i en träurna. Om man så vill, går det att få hästens namn på mässingstavla, med eller utan hästens skor. Hästkrematoriet samarbetar intimt med Djurambulansen, där det även finns personal med specialutbildning för att hantera situationen i samband med hästens död.

Hästföretagande

Hästen som hobby har på några decennier utvecklats till en livsstil och är på många håll på väg att bli en bransch med livskraftigt företagande. Det utbredda intresset för hästar i landet medför nämligen en stor efterfrågan på varor och tjänster knutna till hästen.

De typiska hästföretagen är små och drivs av en eller ett par personer. Ofta är de utvecklade ur en hobby och drivs på del- eller heltid. Påfallande är att många av hästföretagarna är kvinnor.

Listan på hästrelaterade näringsverksamheter kan göras mycket lång. Den typiske hästföretagaren är ofta verksam med flera olika verksamheter samtidigt, exempelvis som; tränare inom trav-, galopp- eller ridsport, tävlingsryttare/kusk, rid- kör- och/eller hästutbildare, ridskoleägare, hästturism/ridlägerarrangör, uthyrare av stallplats/lösdrift/bete, foderproducent/försäljare, ströproducent/försäljare, försäljare av hästutrustning, tillverkare av hästutrustning, hästransportör, uthyrare/försäljare av hästransporter, försäkringsagent, veterinär, hovslagare, hästuppfödare, hingsthållare, seminstitutionsföreståndare, entreprenör inom brukskörning eller friskvård för häst (massage, homeopati, tandläkare, etc.), jurist eller

ekonom med specialitet hästrelaterade ärenden, mäklare av hästgårdar, vård och omsorg (ridterapi), hästjournalist, eller hästfotograf. m.m.

Långt ifrån alla dessa företag är bärkraftiga. Det finns exempel på företagande där det är så litet nettoresultat av verksamheten att arbetsförtjänsten blir i det närmaste noll.

Sammanfattningsvis kan konstateras att hästnäringen genererar betald sysselsättning som motsvarar nästan 10000 heltidsarbeten. Detta betyder att hästnäringen sysselsätter nästan dubbelt så många som ICA.

Av tradition bedrivs därtill mycket hästverksamhet, exempelvis då inom ridklubbar, trav- och galoppsällskap på ideell basis.

Hästföretagandet är vidare en så ny bransch i landet att det ännu saknas en branschorganisation som företräder gruppen ”hästföretagare” och som kan hjälpa till exempelvis med ekonomisk bevakning och utveckling, försäkringsfrågor, juridik, kundrelaterade kvalitetsnivåer m.m.

Det satsas dock starkt på utbildning av hästföretagare. Som exempel kan nämnas de relativt nystartade KY –utbildningarna (*Kvalificerade yrkesutbildningar*). I Vaggeryd finns kursen *Framgångsrikt hästföretagande*. På Wången drivs utbildningen *Hästguide*. På Flyinge utbildningen *Unghästutbildare*. 2007 hölls dessutom vid Travskolan Wången en kurs i kompetensutveckling för hästföretagare. Initiativtagare var *LRF Konsult AB*, och finansiering hämtades från Jordbruksverkets satsning på *Livskraftigt hästföretagande*.

Även politikerna har fått upp ögonen för hästsektorns betydelse som näringsgren. 2006 inledde därför regeringen en omfattande satsning på hästsektorn *Stöd till projekt för främjande av livskraftigt hästföretagande*, som fortsatte under åren 2007, 2008 och 2009 och som totalt är på 15 miljoner kronor per år. Dessa pengar utgör en del av de medel från handelsgödsel- och bekämpningsmedelskatterna, som regeringen tidigare meddelat ska återföras till de gröna näringarna.

Från denna satsning har Jordbruksverket fått 6 miljoner kronor per år, som ska användas för att främja livskraftigt hästföretagande. Arbetet har bedrivits i totalt 48 projekt mellan 2006 och 2007.

Under 2006 var fokus i projekten:

En studie av hästnäringen i Sverige där inriktningen var att lyfta fram de stora potentialerna. Arbetet skulle bygga på en genomgång av olika hästprojekt som drivits de senaste åren:

Nätverk för hästintressenter/hästföretagare för att lyfta fram de positiva

effekter för hästföretagande som uppstår av en dialog mellan olika intressenter inom hästnäringen. Här betonades vikten av att utnyttja redan befintliga lokala och regionala nätverk:

Insatser för att stödja utveckling av företag som verkar inom hästturism:

Kompetensutveckling för att utveckla kunskapen om företagande och företagsledning bland hästföretagare.

Insatser som stimulerar ridskoleverksamheter.

Under 2007 var fokus för projekten:

Hästföretagande/kompetensutveckling: Kompetensutveckling; häst och hästhållning: Kompetensutveckling; miljöfrågor kopplat till häst: Vända trender: Turism: Utredningar/karläggning; häst och hästföretagande: Samverkan och förståelse mellan hästnäring och kommuner/myndigheter: Information/kommunikation.

Under 2008 var fokus för projekten:

Professionellt företagsledande; Förbättrad arbetsmiljö för hästföretagare och anställda: Utveckling av hästturism: Hästens positiva roll i samhället: Uppfödaren – hästägaren: Hästnäringen och miljön: Information – kommunikation.

Under 2009 prioriteras projekt med fokus på:

Utveckling av regionala hästkompetenscentra: Utveckling av hästturism.

I regeringens nya landsbygdsprogram, som löper mellan 2007-2013, tar hästen dessutom betydligt större plats än tidigare. Anledningen härtill är att medan antalet kor konstant minskar, ökar antalet hästar. Totalt ska 35 miljarder fördelas i Sverige för att stärka landsbygdsutveckling. Möjligheterna för hästföretagare att söka företags- och projektstöd har därmed ökat. Det viktiga inför framtiden är att göra hästföretagarna medvetna om dessa möjligheter. Som oerhört viktigt bedöms även att ena hästsektorn och göra den än mer synlig i samhället som sådant. Som en inspirationskälla till ökad samverkan inom svenskt hästföretagande har det hästkluster som formats i regionen Basse-Normandie i Frankrike lyfts fram. Genom att organisera en samverkan kring forskning, avel, träning och annan hästrelaterad verksamhet, har hästsektorn där vunnit både i kvalitet och marknadsföring och är nu bättre rustad att möta den globala konkurrensen. Liknande strukturer finns även i *Stonleigh Park* i England, *Kentucky Horse Park* i USA och runt stuteriet *Warendorf* i Tyskland, samt i Spanien och Portugal.

Ett försök att till svenska förhållanden överföra denna typ av

hästkluster är de företagsbyar i hästbranschen, så kallade *Horse Innovation Arena*, som planeras att grundas runt om i landet. Längst i arbetet har man kommit i Vara kommun, där arbetet påbörjats med att bygga upp *Vara Horse Arena*, i Falkenberg där arbete pågår med *Hippo Campus Falkenberg* och i Flyinge där *Hippcom* (tidigare *Hippodeon*) inom kort kommer att börja byggas. Vid Hushållningssällskapet i Kalix drivs dessutom en nätbaserad företagsby, *Hästpoolen*, med syfte att stimulera hästnäringen i nordligaste Sverige.

Öppna landskap, hästnära boendeformer

Den svenska landsbygden och det svenska jordbruket är försatt i stark förändring. Trenden i jordbrukssektorn går i dag mot allt större enheter. Inte minst gäller detta inom mjölkproduktion. De små gårdarna styckas av och blir hästgårdar. Som ovan konstaterats syns korna allt mindre och hästarna allt mer i detta landskap. Mellan 1980 och 2001 exempelvis, minskade antalet mjölkkor med 35 %. Hästarnas roll för det öppna landskapet blir därmed allt viktigare. Likaså för att ge bönderna avsättning för deras produkter.

Hästar och deras användare bidrar även till att gamla markvägar bevaras. I det moderna, storskaliga jordbruket är det annars stor risk att dessa vägar försvinner. Genom att bevara vägarna bidrar man även till ökad tillgänglighet på landsbygden och till ökad biologisk mångfald.

På många håll har man dessutom börjat erinra sig att hästen, i lika hög grad som nötboskapen, är skapare av det typiska svenska ängs- och hagmarkslandskapet. Särskild uppmärksamhet anser man att russen på Lojsta hed/Gotland förtjänar att få. Den typ av hästhållning som lever kvar på Lojsta hed, kan nämligen generera värdefull kunskap om hästen som betesdjur och landskapsdanare.

Hästen har på många håll även börjat ses som en symbol för kretsloppstänkandet. Den äter jordbruksprodukterna hö och havre och producerar gödsel som måste åter till jorden för odling av nytt foder. Denna aspekt av hästverksamheten har tillfullo insetts av *Svenska Ridsportförbundet*, som arbetar för att ridskolorna bör ge eleverna en föredömlig utbildning med hänsyn till både djur, natur och miljö, samt insikter i kretsloppsprincipen. För att underlätta ridskolornas miljöarbete har man tagit fram en handledning; *Häst 21 – en miljöhandbok för häst-Sverige*. Miljöarbetet kan därefter premieras med utmärkelser och diplom. I en del fall, exempelvis i Lund och i Umeå, har ridskolornas

framgångsrika miljöarbete till och med blivit ett motiv för att låta dem vara kvar i ett centralt läge.

I det gamla samhället var hästen starkt knuten till landsbygden och jordbruket. Så är det inte i dag. Numera återfinns de flesta hästarna i gränsregionerna mellan stad och land, där huvuddelen av de avstyckade och till hästgårdar omvandlade jordbruken befinner sig. Det är inte heller i huvudsak lantbrukare som använder hästar för sport och fritid, utan människor som bor, arbetar och studerar i staden. Dessa människor vill ha hästen så nära sig själva som möjligt, gärna med ridhus och lämpliga träningsbanor för den egna disciplinen, samtidigt som de vill kunna utnyttja fördelarna med tätorterna. Allra tydligast är denna utveckling i storstadsregionerna Stockholm, Göteborg, Malmö-Lund. I andra fall lämnar människor storstadsregionen och söker sig ut på den verkliga landsbygden, för att, oftast till lägre kostnad, kunna förverkliga ett hästägande. Forskning har visat att det i dessa fall ofta är kvinnan i en familj som är den drivande kraften.

Även kommunernas planerare har förstått de nya trenderna och så smått börjat ta in hästen i den kommunala planeringen. Ridvägar och ridslingsor har börjat byggas. Planer finns på flera håll att låta uppföra så kallade hästbyar, dvs. en sorts halvkollektiva byar centrerade runt en hästanläggning och omgivna med tillräckligt mycket mark för hagar, ridvägar m.m.

Trots det arbete som redan gjorts, finns emellertid fortfarande en rad fördomar angående hästhållning som måste åtgärdas. Hästar är inte riktiga betesdjur. De betar för hårt, gnager på träd och byggnader, trampar sönder vägar och marker. Hästar är allergiframkallande, luktar och drar till sig flugor. För att behandla och bemöta den här typen av frågor har *Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande* initierat ett speciellt *Hästnäringens Miljöråd*, sedan 2007 ändrat till *Hästnäringens miljökommitté* (består av representanter för *LRF*, *STC*, *ATG*, *HNS*, *SH*, *SvRF*). Detta miljöråd arbetar som bäst med att utarbeta ett verktyg för hästnäringen, *Hästhusesyn*, som skall hjälpa hästägare att miljöanpassa verksamheten. Dessutom har man startat en rad nya forskningsprojekt om allergener i syfte att öka kunskapen om hästallergier, samt informationssajten *hastgodsel.se*, där man samlat en rad viktig information om gödselhantering. Därtill finns förslag på att starta forskningsprojekt om hästens plats i människors så kallade mentala landskap. I vissa fall har nämligen noterats att grannars motstånd mot en nyetablerad

hästanläggning kan ha med fördomar av ideologisk art att göra. Inte minst gäller detta motstånd mot uppsättande av vita staket runt tidigare småbruk. Grannar skall då ha reagerat på att en företeelse, som de undermedvetet associerar med herresäten, etablerats i en småbrukarmiljö. Av intresse att notera är att hästanläggningar och vita staket på andra håll i världen kan väcka helt andra associationer. I det krigshärjade Kosovo exempelvis, symboliserar de fred och återgång till normala förhållanden.

Miljökommitténs huvudfråga för 2009 är emellertid klimatfrågan. Hur minskar vi som hästägare belastningen på miljön och klimatet?

Hästen i politiken

Hästnäringen har under 1900-talet med jämna mellanrum varit föremål för statliga utredningar och betänkanden. Vanligtvis har dessa utredningar varit fokuserade på avel och uppfödning, samt på trav- och galoppsport. Under senare år har dock ridsporten allt mer kommit att lyftas fram, samt inte minst utbildnings- och forskningsfrågor. Ett annat på senare år betydande område är hästen i jordbrukspolitik, samt därtill relaterade områden.

1963 års hästutredning skrevs i skenet av periodens avhästning och hävdade att det var omöjligt att med någon rimlig exakthet förutsäga det fortsatta behovet av hästar i landet.

1971 års trav- och galopp-utredning låg till grund för bildandet av *ATG*, som sedermera skapade förutsättningar för en mycket framgångsrik utveckling inom hela hästsektorn.

I proposition 1973:113, vilken byggde på utredningen från 1971, betonade trav- och galoppsportens starka förankring hos svenska folket och inskräppte hästsportens ställning som folksport.

1979 års hästutredning betonade vikten av en fortsatt statligt reglerad hästavel för att kunna bevara en högtstående hästavel inom landet. Resultatet av denna utredning blev bl.a. att ansvaret för hästaveln övertogs av hästnäringen själv, *Svenska Hästavelsförbundet* bildades, samt att *Wängen* och *Flyinge* blev stiftelser.

1990 års trav- och galopp-utredning sammanfattade sina övergripande ställningstaganden i några satser där man betonade behovet av en kvalitativt högtstående sport för att få ett framgångsrikt spel, poängterade att *ATG* aktivt bidragit till sportens höga kvalitet och internationella framgångar, samt att det vore önskvärt med ökad decentralisering och

därmed ökat inflytande för de olika travsällskapen.

1991 års Hästutredning kom att få ytterst stor betydelse för hästnäringens fortsatta utveckling. Bl.a. föreslogs inrättande av en Nationell Stiftelse för hästhållningen, vilket realiserades 1992, vidare att SRC, RF, SLRC och SPRF skulle slås ihop till en ridsportorganisation, något som blev verklighet 1993 då Svenska Ridsportförbundet bildades, samt att en hippologisk högskoleutbildning skulle startas, något som skedde 1994.

Dessutom inventerades situationen och behovet av forskningsinsatser inom hästnäringen. Angående den fortsatta forskningen konstaterades bl.a. att etablerad kompetens måste säkras, samt forskningsförstärkning göras inom områden såsom avel, uppfödning, utfodring, skador, och epizooti, samt inom hästhållningens ekonomiska och sociala betydelse. För att denna forskning skulle kunna bli verklighet beslutades om förstärkt finansiellt stöd från bl.a. ATG, Skogs och jordbrukets forskningsråd för grundläggande studier, LBS:s medel för djurskyddsfrämjande åtgärder samt Lantbrukets fond.

I proposition 1993/94:157, vilken låg till grund för den hippologiska högskoleutbildningen, konstaterades bl.a. att det stora hästintresset bland ungdomar, hästverksamhetens stora ekonomiska betydelse, samt kraven på en god hästhållning och ett gott djurskydd har lett till ett betydligt ökat behov inom sektorn av mer kvalificerad utbildning, samt att det dessutom finns ett uttalat behov av kompetenta yrkesmäniskor med kvalificerad hästutbildning för att hästsektorn skall kunna leva upp till djurskyddslagens normer och värderingar. Kompetensen hos den som arbetar med hästar är viktig för att en säkerhetsmässigt acceptabel verksamhet skall kunna bedrivas för både människor och djur. Särskilt viktigt är detta mot bakgrund av att nya utövare av hästsporten har tillkommit och att många av dessa saknar bakgrund i jordbruket eller erfarenhet av djurhållning. Detta gäller inte minst den stora grupp barn och ungdomar från tätorter som har hästar som hobby.

1996 presenterade Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande utredningen *Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken*. Som redan nämnts var det genom detta nationella utvecklingsprogram som hästen verkligen sattes på kartan i Sverige. Kraftåtgärder skulle vidtagas för att svensk hästsport skulle bli internationellt konkurrenskraftig. Inte minst skulle omfattande resurser satsas på utbildning och på att ge hippologprogrammet ökad forskningsanknytning. Dessutom skulle

hästnäringen även i framtiden vara ett viktigt led i jordbrukssektorns utveckling och diversifiering. Andra förslag som presenterades i utredningen var bl.a. att hästhållning skall ingå som ersättningsberättigad produktionsgren inom ramen för programmet att bevara ett öppet odlingslandskap inom stödområde 1-3; Att den nordsvenska hästen, kallblodstravaren, den svenska ardennerhästen samt gotlandsrusset skall omfattas av stöd till utrotningshotade djurraser; Att Sverige skulle införa ett generellt miljöstöd till hästhållning vid odling av vall och bete. Stödet skulle även kunna ges i form av ett hästbidrag eller som en kombination av båda förslagen; Att hästhållningen inlemmas i stödet till mindre gynnade områden, det s.k. LFA-stödet.

Fyra år senare, år 2000, presenterade Jordbruksdepartementet den offentliga utredningen *En svensk hästpolitik*. Bakgrunden till denna utredning var den oerhört starka betydelse hästen och hästhållningen fått i Sverige på många områden, såsom idrott, fritid, företagande, jordbruk och miljö, regionalpolitik, sysselsättning m.m., en betydelse som ansågs motivera en sammanhållen svensk hästpolitik. Denna hästpolitik ansågs enligt utredarna vila på följande fyra ben:

En kvalitetsmedveten avel och uppfödning som är anpassad till användarnas behov, inte minst barns och ungdomars, och de krav som hästsporten ställer.

En hög kompetens hos dem som arbetar i sektorn och som är anpassad till de krav som bland annat ställs av föräldrar till barn och ungdomar som rider och kör, hästägarna, hästsporterna och hästföretagarna, tex. ridskolor, tränare och uppfödare.

En medvetenhet om den roll och betydelse som hästar, hästsport och annan typ av hästanvändning spelar för det svenska jord- och skogsbruket, för att uppfylla jordbrukets miljömål och utvecklingen av den svenska landsbygden.

En god arbetsmiljö för dem som arbetar med hästar och en etiskt god hästhållning, som bedrivs med stor hänsyn till djurskyddet och till miljön, så att hästsektorn kan bevara en högt förtroende från samhället vad gäller formerna för hur hästsporterna och övrig hästverksamhet bedrivs.

I skriften *Hästen i politiken betyder mer än Du tror*, publicerad 2006, presenterade Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande de politiska mål hästnäringen har inom områden såsom jämställdhetspolitik,

integrationspolitik, folkrörelsepolitik, ungdomspolitik, handikappolitik, folkhälsopolitik, djurpolitik, miljöpolitik, näringspolitik, utvecklings- och landsbygds politik, utbildningspolitik och forskningspolitik. Denna skrift riktar sig i första hand till de politiska partierna, riksdagsledamöter, regeringen samt ansvariga politiker i landsting och kommuner.

Två år senare publicerade *Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande* skriften *Hästen i kommunen – betyder mer än Du tror*, som ett stöd och hjälpmedel för landets kommuner i hanteringen av olika hästrelaterade frågor.

Samma år publicerades *Framtidsspaning om hästsektorn*, en framtidsstudie om hästsektorn, beställd av Jordbruksverket som ett led i regeringens vision att stärka den gröna sektorn och ge bidrag till god djurhållning och stärkt landsbygdsföretagande.

I denna studie presenterar omvärldskonsulten Margareta Ivarsson tre framtidsscenarier för hästsektorn; ett ekonomiskt, ett miljöinriktat och ett relationsinriktat. *Det ekonomiska scenariet* beskriver en hästsektor som påverkas av konjunktursvängningar, och där stora delar av sektorn går från att vara ideell till att bli elitorienterad med några stora tävlingsarrangörer i spetsen. *Miljöscenariet* beskriver ett samhälle där arbetshästen är på frammarsch och där vi får se hur gräsmattor och renhållning sköts med häst och vagn. *Relationsscenariet* visar en framtid där olika branscher inom hästsektorn, exempelvis avel, ridsport och hästturism samverkar i många frågor för att utvecklas och webbplatser för hästkunskap växer fram.

Att hästen numera verkligen finns på den politiska agendan framgår dessutom av att den, som tidigare nämnts, intar en betydligt starkare ställning än tidigare i det nya landsbygdsprogrammet, som löper mellan 2007-2013.

Ytterligare ett tecken på att regeringen tar hästfrågorna på mycket stort allvar är den samarbetsgrupp man tillsatt inom hästnäringen och i vilken bl.a. ingår *Svenska Ridsportförbundet*, samt Sveriges kommuner och landsting. Några av de frågor gruppen skall arbeta med är djurvälstånd, hästpolitik, forskning och utveckling.

Vid sidan av dessa statliga, och mer övergripande satsningar, har sedan millennieskiftet över hela landet igångsattes ett stort antal hästprojekt med syfte dels att inventera den lokala hästnäringen, dels att höja kompetensen på olika landsbygdsföretag. Ofta har dessa projekt varit kopplade till länsstyrelser, kommuner, *LRF* och hushållningssällskap. De

olika projekten är ofta helt eller delvis finansierade genom EU-medel för landsbygdsutveckling. Som exempel kan följande projekt nämnas: *Hästen i centrum*, ett projekt i syfte att samordna och kartlägga hästnäringen i Skåne; *Hästrelaterade utvecklingsmöjligheter i Sjöbo kommun*; *Hästrelaterade utvecklingsmöjligheter i Simrishamn – Sjöbo – Skurup – Tomelilla – Ystad*; *Hästen i lundalandskapet*; *Plan för hästsporten i Lunds kommun*; *Flyinge – Centrum för Skåne som hästregion*. Den sistnämnda av de skånska utredningarna är, som redan tidigare framkommit, den utredning som till stora delar är utgångspunkt för det här projektet; *Häst i Halland*; *Hästen i Jönköpings län*; *Hästen i Tingsryd*; *Hästkommunen Falkenberg*; *Värmländsk hästkraft*; *Hästnäringen i Södermanlands län*; *Häst i Sörmland*; *Häst i Heby*; *Dalahästar*; *Hästägare och hästgårdar i Leksands kommun*; *Hästlyftet i Gävleborg*; *Hästcentrum Boden och Häst i Norrbotten*.

Till detta kommer ett antal kommuner som har planer på att lansera sig som hästkommuner; Hässleholm, Kumla, Kungsbacka och Umeå.

Utbildning

Ett resultat av regeringen Erlanders satsning på demokratisering av ridsporten i slutet av 1940-talet blev den svenska ridskolan, en världsunik institution. Femtio år senare var det inte bara ridskolan som var världsunik, utan Sveriges hela system för hästutbildning.

I mångt och mycket påminner detta system om det officiella svenska utbildningssystemet, från dagis, via grundskola, gymnasium och högskola, till antingen praktiskt arbete eller forskning.

Dagis och grundskola motsvaras av landets rid-, trav- och galoppskolor. Medan utbildningsfrågor, som redan konstaterats, av tradition haft en prioriterad ställning inom ridsporten, har först under det senaste decenniet samma frågor börjat prioriteras även inom trav och galopp. I princip finns inte inom landet en trav- eller galoppbana utan en trav- eller galoppskola för barn och ungdom. I vissa fall finns även grundläggande kurser för vuxna. Dessutom finns inom grundskolan exempel på profilklasser med inriktning mot hippologi. På gymnasienivå finns en rad olika utbildningar att välja mellan: a) *Gymnasieutbildningar i riksanknytningens regi*: *Hippologgymnasiet*: Ett treårigt specialutformat naturvetenskapligt program med hästhållningsinriktning. Programmet genomförs på Flyinge i samarbete med gymnasieskolan Vipan i Lund.

Ridsportgymnasiet; *Galoppgymnasiet* och *Riksidrottsgymnasiet*. *Ridsportgymnasiet* förbereder för bred yrkesverksamhet inom ridsporten. *Galoppgymnasiet*,

startar ht 2009 och förbereder på motsvarande sätt för yrkesverksamhet inom galoppsporten. *Riksidrottsgymnasiet* är specialutformat gymnasium för elitryttare inom hoppning och dressyr. Samtliga dessa gymnasieutbildningar genomförs på Strömsholm i samarbete med Kantzowska gymnasiet i Hallstahammar.

Travgymnasiet och Islandsgymnasiet. Sedan 1997 finns ett specialutformat gymnasieprogram, där eleverna förbereds för verksamhet inom travsporten och som ger behörighet till hippologiska högskolestudier. *Islandsgymnasiet* förbereder på motsvarande sätt för yrkesverksamhet inom Islandsvärlden. Båda dessa utbildningar genomförs på Travskolan Wången i samarbete med Jämtlands Gymnasieförbund. b)

Gymnasieutbildningar i naturbruksgymnasiernas regi: Drygt 30 av landets 50 naturbruksgymnasier erbjuder utbildning med hästinriktning.

c) *Hästutbildningar inom den kommunala gymnasieskolan och inom friskolor:* Även inom ramen för den kommunala gymnasieskolan erbjuds ridning inom specialutformade program (naturvetenskap, samhällsvetenskap). Dessutom har Skolverket gett en rad friskolor tillstånd att specialutforma program med hästinriktning. Nytt för i år (2009) är dessutom att det skall inrättas lärlingsutbildningar i hästskötsel hos framstående ryttare, exempelvis hos Jan Brink på Tullstorp.

Till gymnasienivån hänförs även de utbildningar inom rid-, trav- och galoppsport som drivs i regi av *Hästsportens Folkhögskola* på samtliga landets tre riksanläggningar (Strömsholm: Ridinstruktörsutbildning, hästskötarutbildning (ridsport), diverse specialutformade kurser; Wången: Proffstränarkurs, hästskötarkurs (trav), hovslagarkurs, samt de KY- utbildningar (Kvalificerad Yrkesutbildning) som bedrivs vid Flyinge och Wången.

På högskolenivå finns en enda hästinriktad utbildning i Sverige, bortsett från utbildningen till veterinär och husdjursagronom:

Hippologprogrammet som bedrivs av SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) i samarbete med de tre riksanläggningarna. För närvarande finns fyra inriktningar: Stallchef, ridlärare, samt yrkesverksam inom trav eller galopp.

Beslutet om hippologisk högskoleutbildning togs av riksdagen 1994 och utbildningen var från början tänkt att vara tvåårig och både praktisk och teoretisk. Två år senare, i utredningen *Hästen i Sverige, Europa och Jordbrukspolitiken*, togs initiativ till att kraftigt utöka utbildningen. Bl.a. så

föreslogs att hippologprogrammet skulle få ökad forskningsanknytning för att därigenom säkerställa utbildningens vetenskaplighet. Vidare konstaterades att forskningstraditionen inom hippologins olika områden är ytterst skiftande. Inom veterinärmedicinen finns gamla forskningstraditioner, inte minst vad gäller anatomi, rörelselära och träningsfysiologi. Denna forskning har även sedan 1970-80-talen haft internationellt erkännande. Inom de agrara ämnena är forskningstraditionerna små, då statliga resurser tidigare inte avsatts för sådan forskning. Inom rid- och körkonstens olika färdighetsämnen bedrivs överhuvudtaget inte någon forskning i traditionell mening. För att säkerställa forskning även inom dessa områden skulle följaktligen högre tjänster, såsom lektor och professor i ridkonst/körkonst, behöva inrättas. För att hippologprogrammet skall kunna utvecklas vetenskapligt krävs vidare att ett forskningsprogram utvecklas i relation till högskoleprogrammet, samt att alla lärare och examinatorer inom hippologutbildningen involveras i något forskningsprojekt. Dessutom bör hippologutbildningen förlängas med ett tredje år och en kandidatexamen inrättas.

Önskemålet om ett tredje år på hippologprogrammet och om en kandidatexamen förverkligades 2008 på Strömsholm, och skall från och med 2009 införas även på Flyinge. Planer finns också på att såväl tredje år som kandidatexamen skall införas på Wången.

På såväl gymnasie- som högskolenivå är det internationella samarbetet angående utbildning och praktik väl utbyggt. Flera naturbruksgymnasier har etablerat europakontakter. Sedan läsåret 1995/96 har Wången samarbetat med travutbildning i Frankrike. Senare har tillkommit samarbete även med Italien, Irland och USA. För galoppelever finns praktikmöjligheter bl.a. på Newmarket i England. *Svenska Ridsportförbundet* har sedan ett antal år deltagit i utarbetande av gemensamma europeiska kompetensriktlinjer för ridinstruktörer och ridlärare. Vidare har man fått till stånd lärlingsutbildning, bland annat med beridarutbildning i Danmark och Tyskland. En förutsättning för denna internationalisering inom hästsporten var Sveriges medlemskap i EU 1994 och därmed sammanhängande möjligheter till samarbete och ekonomiska bidrag ur EU:s strukturfonder.

Till dessa utbildningar kommer även Lantmästarprogrammet på Alnarp, *Ehrengrenatakademin* på Flyinge (stipendiater inom ridsportens grenar, samt körning), påbyggnadsutbildningar inom Komvux, diverse

fortbildningskurser inom ramen för Biologiska yrkeshögskolan, hovslagarutbildning i Skara, samt från och med vårterminen 2009 hovslagarutbildning även vid Flyinge. På Strömsholm bedrivs sedan 1991 därtill tränarutbildning i ridsportens olika grenar samt i körning. Nytt för i år (2009) är att det krävs hästkötarexamen för att få ut C-tränarexamen.

Ytterligare en nyhet för i år (2009) är kursen ”Kurs i god hästhållning”, som bedrivs vid Ridskolan Strömsholm och som vänder sig till hästintresserade i allmänhet, ponnyföräldrar, hobbyryttare, nyblivna hästägare, läktarföräldrar m.fl.

Tidigare fanns dessutom som ett samarbetsprojekt mellan Travskolan Wången och Mittuniversitetet i Östersund sommarkursen; *Hästen, människan och miljön*. Denna kurs är emellertid nedlagd sedan 2008.

Till detta kommer olika fortbildningskurser på distans i regi av SLU rörande avel, utfodring, hälsa och hållbarhet. För de traditionella hästinriktningarna är det med andra ord väl sörjt i Sverige. Sämre ställt är det för alla nya inriktningar som vuxit fram under de senaste decennierna. Utbildningarna vid de tre riksänläggningarna är helt inriktade på traditionell hästsport. Vid Flyinge och Strömsholm utgår man från den svenska halvblodshästen. På Wången har man varmblodiga och kallblodiga travhästar samt russ och Islandshästar. Andra typer av hästar, motsvarande ungefär halva hästbeståndet, och andra inriktningar av hästnäringen, ingår ej i riksänläggningarna utbud, men exempelvis i rapporten *Sverige som hästland – rapport 2003* anses det önskvärt att de skulle göra det. I den statliga utredningen *En svensk hästpolitik* från år 2000 föreslogs dessutom att vid Travskolan Wången starta en kurs i renskötsel till häst.

Enda undantaget inom den offentliga sektorn är Sydsvenska Gymnasieförbundet, som sedan höstterminen 2004, i samarbete med Circusgruppen *Zin-Lit*, erbjuder en utbildning i scenisk hästkonst inom estetprogrammet vid Österportgymnasiet i Ystad. Vid naturbruksgymnasiet i Burträsk erbjöds tidigare en kurs i Barockridning som alternativ till traditionell ridning eller trav. Denna kurs är emellertid struken i skolans nuvarande kursutbud (2009).

Följaktligen är den som är intresserad av någon av de nya inriktningarna i princip hänvisad till utbildningar i privat regi där utbudet, inte minst inom akademisk/Barockridning, Western, centrerad ridning och *natural horsemanship*, samt inom olika former av friskvård för

häst, är mycket omfattande. Ett problem med dessa utbildningar är emellertid att många av dem saknar kvalitetscertifiering. Det är med andra ord upp till kunden själv att avgöra om han/hon fått valuta för satsad tid och utlagda pengar.

Situationen anses långt ifrån bra. Åtgärder för att ena hästsverige behöver sättas in. Som ovan konstaterats föreslogs i *Sverige som hästland*, att även de nya inriktningarna och de nya raserna bör beredas plats vid riksänläggningarna. Ett annat förslag är, som även likaledes nämnts, att söka ena hästnäringen vid det planerade hästcentrat *Filippa Park*. Visionen för denna anläggning är nämligen att den skall vara en mötesplats där man korsar gränser, en plats där olika grenar, raser och företagande stimuleras; en plats där man öppnar dörrar mellan olika hästvärldar och mot nya hästvärldar.

Strävan mot en utbildningsmässigt enad svensk hästvärld stämmer även med visionen i det nationella utvecklingsprogrammet för hästnäringen från 1996; *Hästen i Sverige, Europa och Jordbrukspolitik*. Där uppsattes nämligen som mål att höja kompetensen inom hästnäringens samtliga grupper. Inom tio år var det tänkt att all hästundervisning, på så väl grundläggande som elitnivå, inom så väl de traditionella, som de mer otidionella riktningarna, skulle ledas av välutbildade personer med kunskaper inom all hästhållning och med pedagogisk förmåga. Vidare att all verksamhet inom hästnäringen skulle ha hög status, vara ekonomiskt bärkraftig och kunna erbjuda välutbildad arbetskraft och acceptabel lön, samt lärorika yrkespraktikplatser. Slutligen skulle de olika verksamheterna inom hästsport och avel kunna utbyta erfarenheter och utbildning på så väl grundläggande, som elitnivå. Inom 15 år var det dessutom tänkt att all utbildning på så väl grundläggande- som elit- och företagarnivå, skulle vara av sådan kvalitet att studenter från övriga Europa väljer Sverige som studieort.

I de olika sportförbundens regi finns därutöver specialutformade utbildningserbjudanden för de ”vanliga” utövarna. *Svenska Ridsportförbundet* exempelvis, har i samarbete med Agria startat en hästkunskapssajt (www.ridsport.se/hastkunskap) innehållande baskunskaper hämtade från befintligt material och vedertagna principer. Ett liknande initiativ har tagits av *STC*, som i ungdomstravets regi på hemsidan har ett artikelarkiv med information om utrustning, licenser m.m.

Hästen i forskningen

I den äldre hästnäringen var det Staten som finansierade hästforskningen. Det dominerade området var veterinärmedicinen och Sverige räknades, åtminstone sedan början av 1970-talet, som en av de främsta nationerna i världen på området.

I och med att det svenska jordbruket mekaniserats, avsatte regeringen emellertid från slutet av 1970-talet inte längre forskningsresurser för häst. Samtidigt som antalet hästar började öka inom sportsektorn försämrades därmed forskningsmöjligheterna drastiskt. För att bevara och utveckla kunskaperna inom hästområdet inrättade därför ATG 1978 en permanent forskningskommitté. Forskningskommitténs uppdrag och tillgängliga resurser skulle knytas till prioriterade områden såsom skador, sjukdomar och uppfödningssproblem samt förbättringar av hästmaterialet genom avelsåtgärder.

I 1991 års hästutredning konstaterades att det största enskilda problemet inom svensk hästhållning är bristen på kunskap. I allt för många fall är den enskilde hästägaren ofta utlämnad till "tyckande" och till en kommersiell marknad, som erbjuder mer eller mindre beprövade metoder och produkter. En förutsättning för att dessa problem skall kunna åtgärdas och en positiv utveckling inom hästnäringen komma tillstånd, är därför att kompetensnivån höjs hos både hästägare, tränare, kuskar, ryttare och uppfödare. För att detta skall kunna förverkligas krävs satsningar både på forskarutbildning och på fortbildning av hästnäringens yrkesfolk.

2002 utformade med detta syfte SLU och SVA ett gemensamt forskningsprogram *Hästen för arbete, sport och fritid*, som gäller fram till 2010. Bakgrunden till programmet är den svenska hästnäringens snabbt växande och successivt förändrade behov av kunskap och utbildning på olika nivåer samt de hästhållningsproblem som naturligt uppstår i en bransch med många nya människor utan tidigare erfarenhet av husdjursskötsel eller djuruppfödning.

Sammanlagt tre prioriterade forskningsområden presenterades inom olika ämnesdiscipliner. Tanken är även att de skall kunna ses i ett mer tvärvetenskapligt sammanhang.

Hästen och människan.

Forskningsområdet Hästen och människan innefattar sinsemellan mycket olika forskningsämnen. Vissa av dessa är helt nytillkomna, beroende på att vår hästhållning har förändrats. I dagsläget bedrivs inte aktiv

forskning inom alla områden, men området växer alltmer eftersom efterfrågan på kunskap ökar. Som exempel på forskningsområde kan nämnas; *Det samhällsekonomiska värdet av hästsport och hästrekreation i Sverige*, samt *Hästens betydelse för öppna landskap*.

Avel, utfodring, skötsel och träning

Forskningsområdet avel, utfodring, skötsel och träning omfattar även det många olika områden och involverar såväl etik som ekonomi, veterinärmedicin och träningslära. Höga krav måste ställas på den inhemska aveln för att säkra den svenska hästsportens utveckling. Lika viktigt är att få ekonomi i uppfödningen och hästhållningen i övrigt, bland annat genom att utnyttja foderresurserna på ett effektivt sätt och utveckla inhysningsformer, som tillfredställer både hästarnas och människornas krav på god miljö. Träning av hästar måste anpassas till såväl den enskilda hästens förutsättningar som dess användningsområde, för att den fysiska stressen inte skall ge upphov till skador eller sjukdomar.

Hälsa och sjukdom

Grunden för en etisk och djurskyddsmässigt god hästhållning är att hästarna skall hållas friska och skadefria. Det är några av målen med forskningen vid SLU och SVA att verka förebyggande, till exempel genom att identifiera och eliminera riskfaktorer till sjukdomar och skador, att öka kunskapen om olika sjukdomsförlopp, samt att förbättra diagnostik och behandlingsmetoder. Hästpopulationen i Sverige är med internationella mått mätt välidentifierad genom de stora databaser som finns hos avelsorganisationer, trav- och galopporganisationer, samt försäkringsbolag. Statistik förs över sjukdomar och utslagningsorsaker för alla försäkrade svenska hästar. Dessa data studeras för närvarande på SLU för att identifiera riskfaktorer för olika sjukdomar och skador.

År 2000 föreslog den statliga hästpolitiska utredningen, *En svensk hästpolitik*, att ett särskilt forskningsråd med en hästforskningskommitté skulle bildas och att de forskningsmedel som bl.a. ATG och Agria avsatte tillsammans med motsvarande summa statliga medel skulle överföras till detta råd. Tre år senare bildade *Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande* i samverkan med ATG, AGRIA, LRF och SLF (Stiftelsen Lantbruksforskning) *Stiftelsen Svensk Hästforskning*. Denna stiftelse har tre syften:

I en tid av ekonomisk åtstramning garantera **forskningsresurser**, dvs. se till att basresurser säkras vid landets universitet och högskolor för att forskarkompetens inte skall gå förlorad. Icke traditionell hästforskning bör uppmuntras, något som gör att forskarkompetens bör sökas även utanför de traditionella hästforskarleden. Ett tvärvetenskapligt samarbete bör uppmuntras.

Självklart, inom allt vetenskapligt projektarbete, är att resultaten publiceras vetenskapligt. För att resultaten även skall komma hästnäringen i sin helhet till del är det även av största vikt att resultaten publiceras populärvetenskapligt, med andra ord att resurser avsätts till **informationsspridning**. Spridning bör ske såväl inom som utom landets gränser.

För att kunna ta del av den hästforskning som görs i andra europeiska och nordiska länder bör resurser avsättas för **inventeringsarbete**.

I dag avsätts sammanlagt 14 miljoner till svensk hästforskning genom denna stiftelse.

Genom *Stiftelsen Svensk Hästforskning* har även hästnäringen utformat ett långsiktigt forskningsprogram som antogs 2006 vid *Hästnäringens Forskningsforum*. Detta forskningsprogram bygger på ATG:s forskningsprogram, men innehåller även en del moderniseringar i förhållande till det nära trettio år äldre programmet.

Hästens hälsa, skador och sjukdomar.

Inom detta område kommer frågor rörande ortopediska skador, infektioner och luftvägslidanden, hållbarhet, arv och miljö, samt hästens välbefinnande – tillåtna och otillåtna behandlingar, att behandlas.

Hästens reproduktion, uppfödning och utfodring. Inom detta område kommer frågor rörande reproduktion, semination och spermakvalitet, samt uppfödning och utfodring att behandlas.

Hästens betydelse för miljön, människan och samhället. Detta område är i sin tur uppdelat i tre delområden. Inom delområdet **Hästen och miljön** kommer frågor rörande hästen som betesdjur, hästgödselns miljöpåverkan och avlivning av hästar att behandlas. Inom delområdet **Hästen och människan** kommer frågor rörande rehabilitering, säkerhet och arbetsmiljö, hästturism, samt samspel ryttnare och häst att behandlas. Inom delområdet **Hästen och samhället** slutligen, kommer frågor hästnäringens ekonomiska betydelse, uppfödning och lönsamt företagande, samhällsplanering och brukshästens roll att tagas upp.

Genom *Stiftelsen för Svensk Hästforskning* har hästforskningen nått långt utanför sina traditionella områden och har även börjat omfatta områden inom humaniora. Bland de projekt som beviljats anslag 2007 till 2009, finns exempelvis ett antal där man lagt genusperspektiv på hästsporten och dess agerande: Susanna Hedenborg., *Arbete, kultur och makt i svensk trav- och galoppsport 1900-2005* (2006-2007); Susanna Radovic., *Ridsporten i svensk dagspress ur genusperspektiv* (2008); Mats Greiff., *Unga kvinnor som hästkötare och män som professionella tränare. Genushierarkier i svensk travsport* (2008-2009); Mats Westerberg., *Hästkrafter för entreprenörskap – Hästbaserad företagsamhet ur ett genusperspektiv* (2009).

Även inom svensk universitetsforskning, fristående från *Stiftelsen för Svensk Hästforskning*, finns en rad hästrelaterade forskningsprojekt inom humaniora. Som exempel kan följande forskare och deras arbeten nämnas.

Med finansiering från *Vetenskapsrådet* arbetar Susanna Hedenborg med ett treårigt forskningsprojekt: *Folkhemshästen. Från arbetskamrat till fritidsnöje*. Susanna Hedenborg har dessutom utgett en rad artiklar där hästsporten, särskilt då trav och galopp, analyseras utifrån ett genus- och klassperspektiv.¹ Likaledes med klass och genus som analysinstrument, har Mats Greiff publicerat ett antal studier i huvudsak rörande travet.²

¹ *Barnarbete, barns arbete eller hobby? Stallarbete i generationsperspektiv. I: Historisk tidskrift* (2006), *Kapplöpningsportens historia; Att lära sig sköta hästar. I: Travet i våra hjärtan* (2006); Tillsammans med Mats Greiff: *I sulky och sadel. Historiska perspektiv på svensk trav- och galoppsport*. (2007). *Arbete på stallbacken. Nittonhundratalets svenska galoppsport ur genus och generationsperspektiv*. (2008); *Enkelt fältgrått och amazoner i topp. Rytтарыолыпиадеи 1956 analyserad ur genus och klassperspektiv; I: Idrott, historia och samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift* (2008). *I gränslandet mellan arbetsmarknad och sport. Den svenska galoppsportens kommersialisering och professionalisering under 1900-talet. I: Idrott, historia och samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift* (2008).

² *Från kappkörning till modern sport; Det omvälvande 1920-talet; Stallbacken då och nu; I: Travet i våra hjärtan* (2006); *Arbete och kultur på travets stallbacke; Från ingenjörskonst till omvårdnad och från manligt till kvinnligt; I: Svensk idrottsforskning* (2007); *Skapande av travhästen och travhästens meningsskapande. I: Idrott, historia och samhälle. Svenska*

Som ytterligare exempel på forskare som anlagt genusperspektiv på hästsporten kan nämnas Anne Hedé, Moa Matthis, Ulrika Milles., *Över alla hinder; en civilisationshistoria* (2000). Detta var den första genomlysningen av hästvärlden ur ett feministiskt perspektiv. Sofie Ekman & Johanna Wermelin med studien *Män i ridsporten – var kommer de ifrån?* (2007) och Mats Fransson., *Ina Scott och Helen Ann – ett feministiskt initiativ. I: Travet i våra hjärtan.* (2006)

Med finansiering från *Fondazione Famiglia Rausing* och *Fondazione Lerici* arbetar undertecknad med ett par sinsemellan relaterade projekt; *Påvens hästar. Ceremoni, kult, parad och hästsport i Rom under den kristna kyrkans tid; Den neapolitanska hästen. Renässansens och barockens paradhäst.*

Vid Historiska Institutionen i Göteborg arbetar Mikael Hagman med ett arbete kring svensk hästsports utveckling från 1870 och framåt. Vid Etnologiska Institutionen i Lund arbetar Sara Berglund med hur ekonomiseringsprocessen påverkat travsporten och dess aktiva. Hon har även utgett en rad böcker och artiklar inom angränsande områden.³ Inom arkeologi har gjorts en hel del studier med hästen i centrum.⁴ Inom

idrottshistoriska föreningens årsskrift, (2008).

³ Vägen till vinnarcirkeln. Travhästen och dess människor mellan sport och spel. (2006); *I dödens position? Ekonomisering och professionalisering inom travsporten.* I: Kulturella perspektiv (2002); *Kampen om hästkraften. Relationen mellan tränare och ägare inom travsporten.* I: Tankar från baslinjen. Humanister om idrott, kropp och hälsa. Festskrift till Mats Hellspång (2005); *Medlet som blev mål: Svensk travsport genom formering och transformering.* I: Idrott, historia och samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift (2008).

⁴ William Andersson., *Glömminge och spår av hästkult och kultritter på Öland* (1936); Lena Olofsson., *Hästen en gudagåva* (1988); *Vikingatida hästoffer i Oxie by.* I: Elbogen. Malmö kulturhistoriska förening (1991); Anneli Sundkvist., *Hästarnas land. Aristokratisk hästhållning och ridkonst i Svealands yngre järnålder* (2001); Sabine Sten., *Hästen – storslagen följeslagare.* I: Populär arkeologi 3 (2002); Egil Josefsson., *Hästoffer under rekonstruktion.* I: Populär arkeologi (2006); Anne Monikander; *Borderland-stalkers and Stalking-horses: horse sacrifice as liminal activity in the early Iron Age.* I: *Current Swedish archaeology* (2006); Eva Stensköld., *Flying daggers, horse whispers and a Midwinter sacrifice.* I:

religionshistoria har Gerd Pettersson publicerat studien *Hästen - en symbol för Kosmos. I: Vad menar dom egentligen. Humanistdagboken* (1997).

Inom litteraturvetenskap har såväl hästlitteratur, som hästar och ryttare varit föremål för en del studier.⁵ Även inom kulturhistoria har hästen och hästfolk studerats från tidigt 1900-tal och framåt.⁶ En av de forskare som under de senaste decennierna varit allra mest aktiv i publiceringen av

Current Swedish archaeology (2006); Berit Hall. Sofia Pratlé., *Hästen i västsvenska gravar. I: Vikingagravar vid Nordre älv.* (2007).

⁵ Birgitta Lindstam., *Hästboken som kärleksroman.* I: *Barn & Kultur* (1982); Elisabeth Arvidsson *Övergiveness, mobbing, hästar och förintelse.* I: *Barn & Kultur* (1998); Anna Cavallin publicerat en studie över Strindbergs syn på kvinnliga ryttare; *En lukt av brunstiga djur, svett och ammoniak. August Strindbergs giftas och ridkonsten.* I: *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 7 (2001); Kristin Hallberg *Hästböcker en litteraturart att ta på allvar.* I: *Opsis Kalopsis* (2003); och Susanna Hedenborg *Från Svarta hingsten till Klara, färdiga, gå. Arbetsdelningens genus, klass och generation i hästboken.* I: *Barnboken* 1 (2006).

⁶ Sam Arsenius., *Hvita hästar i dikten, i poesin, i lifstaflan samt i tjänst hos Sveriges regenter* (1909); Carl Trädgårdh. (utg.) *Hästen i Sverige* (1939); Gösta Bergengren., *Hästar och hästfolk. Minnen och reflektioner* (1951); Jan Kuylensstierna., *Ryttarkavalkad* (1952); *Ritter och ryttare* (1958); Henry Waxberg., *Hästen i det karolinska rytteriet* (1973); Eric Ström., *Hästar. Anspann och ridning i forna tider* (1975); Lennart Thorsell., *Hästen i historien* (1981); *Hästen arbetskamraten* (1993); Britt Liljewall & Janken Myrdal (Red.) *Arbetshästen under 200 år* (1997); Ulla Ståhlberg., *Hästar från längesedan* (2003); Christina Drangel., *Akademisk ridkonst – en renässans för barockens ridning.* I: *Beridna Högvakten* 2 (2003); Anna Hallström., *Nils Bielke och ridkonst på Skokloster.* I: *Beridna Högvakten* 2 (2003); Ingvar Fredricson., *Clas Adam Ehrengrenath.* I: *Beridna Högvakten* (2006); Jöns Fahlen. Britt Johansson., *Forbönder förr och nu* (2006); Ingemar Wennberg., *Hästen i fred och krig* (2006); Bertil Östlund., *Minnen från försöksåren vid Gudhems remontdepå.* I: *Beridna Högvakten* 2 (2006); Marieanne Alsne., *Ridkonst som akademiskt exercitium.* I: *Kunskapens konst.* Vänbok till Börje Stålhammar. Red. Eva Georgii-Hemming. Örebro (2007); Hodder Stjernswärd., *Karl XI:s hästar på Strömsholms slott.* I: *Beridna Högvakten* 1 (2007); *Carl Gustaf Wrangel – en gigant bland hippologer.* I: *Beridna Högvakten* 2 (2008); Anna Larsdotter., *Hästens tid. Rid- och krigskonst under stormaktstiden* (2008).

kompendier, skrifter och artiklar om häst- och ridhistoria är Bo Furugren.⁷ Även undertecknad har från mitten av 1980-talet publicerat ett antal artiklar behandlande framför allt äldre tiders ridkonst och den neapolitanska hästens historia.⁸ Ett mellanting mellan hästanknuten

⁷ *Ridkonsten genom tiderna* (1970); *Svensk ridkonst genom tiderna* (1973); *Från vildhäst till sporthäst. Om hästens historia från istid till nutid* (1990); *Västeriridningens historia. En introduktion* (1992); och *Hästen i konsten En konsthistorisk översikt* (2007). Till detta kommer en rad artiklar publicerade dels i tidskriften *Hästen* under 1970-talet: *Ridkonst genom tiderna. I: Hästen* 12 (1975); 1-12 (1976); 1,3-6 1977; *Hästutställningen på Läckö: Krigshästen, arbetshästen, sporthästen. I: Hästen* 4 (1977); *Hästfärgernas ABC. I: Hästen* 5-12 (1977); *Körkonsten genom tiderna. Hästen* 9-12 (1977); *Hästaveln genom tiderna. Hästen* 1-2, 4-12 (1978), 1-5 (1979) dels i *Hästen som Hobby* (1990); *Hästens och rasernas utveckling; Hästen i konsten; Litteratur om hästar och ridkonst.*

⁸ *Stjärnor rider damsadel. I: Blå Stjärnan* 1 (1986); Spännande semestermål. *Hästmuseet i Chantilly. I: Hästen* 5 (1986); *Hästbaletten, skolsprängens sanna hemvist. Hästen* 11 (1987); *De vita hästarna i Camargue. I: Hästen* 11 (1987); Artikelserie med anledning av 300 års jubileet av Francois Robichon de la Guérinières födelse. *I: Hästen* 1-8 (1988); *Charles Parrocel, rokokons främste hästmålare, i dag så gott som bortglömd. I: Hästen* 9 (1988); *Spansk ridkonst i Vatikanen. I: Hästen* 8 (1989); *Neapolitanaren återupptäckt. I: Hästen* 3 (1995); *Nya rön om den högre skolans ursprung. I: Hästen* 4 (1995); *Neapolitanaren, renässansens parad- och stridshäst. I: Ad familiares. 2* (1995); *Akademistallet i Uppsala. Sveriges äldsta och världens näst äldsta ridinstitution. I: Hästen. 4* (1998); *De svarta Murgese hästarna - Europas mest bortglömda hästras. I: Hästen. 7* (1998); *De svarta Murgesehästarna I-II I: Stjärn - X:tra. Nyhetsmagasin för Svenska Blå Stjärnan. Stockholms läns förbund och kår. 1-2* (2000); *Med bivack i Karl XII:s spår. I: Stjärn - X:tra. Nyhetsmagasin för Svenska Blå Stjärnan. Stockholms läns förbund och kår. 4* (2000); *Quillo. Sveriges första Murgesehäst. I: Stjärn-X:tra. Nyhetsmagasin för Svenska Blå Stjärnan. Stockholms läns förbund och kår. 3* (2001); *Murgesehäst. I: Capriole. Medlemstidning för Svenska Lipizzaner föreningen. 2* (2001); *De aragoniska kungarna och den högre skolridningen. I: Capriole. Medlemstidning för Svenska Lipizzaner föreningen. 2* (2001); *De aragoniska kungarna och den högre skolridningen. I: Capriole. Medlemstidning för Svenska Lipizzanerböreningen. 1-2* (2002); *Murgesehäst - ny hästras i Sverige. I:*

kulturhistoria och ridinstruktioner utgör Bent Branderups manualer i akademisk ridkonst: *Akademisk ridkonst. En ridlära för anspråksfulla fritidsryttare* (2000) och *Ridning på kandar* (2001). Till samma genre skulle man även kunna räkna Jonas Palms översättning av Xenophons klassiska ridlära: *Peri Hippices. Om hästar och ridning*, (1980) samt Yvonne Olrog Hedvalls utgåva av Giordano Ruffos hovslageritraktat, *Lo Libro dele marescalcie dei cavalli* (1996).

Även en del lokalhistoria med utgångspunkt från hästar och hästfolk har publicerats.⁹ Trav och galoppsporten, och inte minst de stora

Hästfynd. 11 (2002); *De aragoniska kungarna och den högre skolridningen. Hästfynd. 1* (2003); *Ridning i etruskernas spår. I: Hästmagazinet. 5* (2004); *I re aragonesi e l'alta scuola equestre. I: Eos. Rivista di storia delle scienze mediche, naturali e umane, cultura e costume. IV:10* (2005); *Neapolitanare i tjänst hos svenska regenter och adelsmän. I: Hästfocus* 12 (2005); *Neapolitanaren - Kladruberhästarnas anfader. I: Beridna Högvakten* 1 (2007); *Gyllene vagn för sakral kejsare. Några blad ur det påvliga hovstallets historia. I: Ekipage* 4/(2007); *Påvens hovstall och Sverige. En bortglömd historia. I: Beridna Högvakten* 2 (2008); *Några glimtar ur hästens och vagnens historia på den italienska halvön, särskilt då i Rom. I: Ekipage* (1 (2009). Till detta kommer ett par artiklar om kombinationen horsemanship - New Ages: *Inflytelserik hästränare - förgrundsfigur inom nyandligheten. I: Svensk Kyrkotidning* 29-30 (2006); *Nyandlig rörelse med politiska förgreningar. I: Svensk Kyrkotidning* 31-32 (2006); samt en artikel om travtränaren Jan-Ivan Eriksson: *Jan-Ivan Eriksson, travtränare och en av Sveriges sista hästkarlar. I: Hästen* 7 (2007).

⁹ Kaldén, J., *Historisk översikt över Skaraborgs läns hästavel* (1946); Dahlstedth, I., *Hästaveln i Västerbotten för och nu. (1955); Per Olog Forslund., Travare och hästfolk i Jämtland* (1983); Elgeskog, V., *Hästar och östgötar. En bok om hästaveln i Östergötland. (1983); Sven Dyrendal., Den gamla Västgötahästen. Från sagans tid till dess bortforsning. (Föreningen Nordsvenska hästen nr 32) (1983); Sven Dyrendal., Kom Gustav II Adolfs stridshäst från Lit? Från Jämthäst och Hammersdaling till Nordsvenska hästen. I: Litsboken* 1994; Bure Holmbäck. (Red)., *Huvudstadens hästar., Bilder och berättelser om hästkulturen i Stockholm under fem sekler* (1996); Jan Lundell., *Hästen i Hälsingland* (1996); *Skånsk hästhistoria. Red. Kerstin Arcadius* (2007).

banorna, har varit föremål för en del historieskrivning.¹⁰ De tre riksänläggningarna, och i synnerhet då Strömsholm, har varit föremål för en del historieskrivning.¹¹ Även olika hästraser har fått egna monografier.¹² En annan populär genre är biografier/självbiografier över kända ryttare/kuskar.¹³ På motsvarande sätt har även biografier över mer eller mindre berömda eller älskade hästar blivit populära.¹⁴

¹⁰ P.G., Sjövall., *Brodda och Skönabäck*. Lund (1933); *Jägersro 60 år. En återblick på travsporten på Jägersro under åren 1907-1967*. Skånska Travsällskapet (1967); *Svenskt Travderby 50 år* (1979); *Svenskt Travderby 1928-1985* (1985); *Amatörryttarklubben. Om amatörer i svensk galopp under 50 år* (1994); Åke Johansson. Peter Kastensson., *Jägersro 90 år. 1907-1997* (1997); Mats Fransson. Olof Karlander., *Travet i våra hjärtan. En antologi om sporten och spelet genom tiderna* (2006); Gunnar Atterholm (Red). *Jägersro 100 år. 1907-2007* (2007).

¹¹ Carl Platen., *Flyinge stuteri. Dess historia och stuteriboken* (1885) (Facsimil 1982); Hans G. Böös., *Flyinge kavalkad. En bok om hästar och hästfolk* (1976); *Flyinge 1661-1984*. Red. Nils-Olof Lindner, Ingvar Fredriksson (1986); *Flyinge*. Flyingestiftelsen (1998); Nils Fischerström., *Ridskolan å Strömsholm: 50 år 4 juli 1918* (1918); Henry Waxberg., *Strömsholms stuteri* (1964); Björn Zachrisson., *Kapplöpningar. Hundra år på Strömsholm* (1988); Ulla Ståhlberg. *Hästarnas och ridningens Strömsholm 1528-2003* (2003); Jörn Beckmann., *Arméns rid- och körskola på Strömsholm. I: Arosiensis* (2005); *Wången 1903-2003*. Red. Sidney Jamthagen (2003).

¹² Barbro Ejendal., *De gotländska skogsrudden* (2004); Kurt Graaf., *Den svenska varmblodshästens historia under 200 år* (2004); Hans-Erik Uhlin., *Vår kallblodstravare: från lanthäst till folkets häst* (2007).

¹³ Sören Nordin., *Spänn banden* (1959); *Mitt liv i sulkyn* (1982); *Travet blev mitt liv* (2000); Stig H Johansson., *Mitt spår* (1995); Anders Gernandt., *Hästminnen* (1995); Åsa Stibbner., *Malin Baryard. Från andreskötare till toppryttare* (1999); John Ellmin., *Oäktingen. Minnen av en horunge, olympiaryttare och nobelpristagare* (2000); Eva Österlund., *Maria Gretzer. Horse power* (2001); Karl-Gustav Holgersson., *Mitt liv och mina hästar* (2008); Hodder Stjernswärd., *Berättelser för upp- och avsuttna* (2009).

¹⁴ Marie-Louise Rudolfsson., *Vi och vår häst. Dagbok om Panaway – drömhästen som blev verklighet* (1972); Per Agne Arkelius. *Berättelsen om*

Hästen och kulturen

Hästen har en unik ställning i mänsklighetens historia; socialt, politiskt, militärt, ekonomiskt, sportsligt och religiöst. Hästens stora kulturhistoriska roll har allt mer börjat uppmärksammas även i vårt land. Ett vittnesbörd om detta är den ovan listade litteraturen. Andra vittnesbörd är att bevarandet av den Beridna Högvakten blivit en angelägenhet för hela svenska folket, samt att man allt mer börjar slå vakt om de traditionella svenska hästraserna: Nordsvensk brukshäst, Kallblodstravare, Svensk Ardenner och Gotlandsruss. Under sommaren 2009 exempelvis, ordnas ett Rikslantbruksmöte på Elmia i Jönköping, *RiLa Häst 2009 – 50 år sedan sist*, där man till minne av det förra Rikslantbruksmötet 1959 kommer att visa upp Gotlandsruss, Nordsvensk Brukshäst och Svensk Ardenner. På senare tid har även röster höjts för att äldre stammar av det svenska halvblodet skall förklaras tillhöra det svenska kulturarvet. Den äldre varianten av halvblodet anses nämligen som en utmärkt allroundhäst med ett temperament passande inte bara armén utan även ridskolorna och den Beridna Högvakten. Med dagens sporthästinriktade avel är risken stor att denna typ av häst kommer att försvinna inom en snar framtid om inte åtgärder vidtas. Ytterligare vittnesbörd om det historiska hästintresset är den ständigt ökande uppmärksamheten för historiska ridstilar och historiska hästraser, de utställningar fokuserande hästens kulturhistoria, som hållits i Sverige under de senaste decennierna, samt de museer i hästens tecken som börjar växa fram runt om i Sverige.

Den första av dessa utställningar var *Hästen på Läckö slott* 1977, ett samarbetsprojekt mellan Livrustkammaren, Västergötlands turistförening och Armémuseum. 1992 visades utställningen *Riddarlek och tornerspel* på Livrustkammaren i Stockholm. 1993 hölls på Strömsholms slott

Ego Boy (1974); Tulla Hagström., *Busen, min första häst* (1982); Ulla Håkanson., *Ajax och jag* (1987); Ulla-Carin Carlsson-Lindquist., *Utter – en polishäst* (1996); *Polishästen Utter på nya uppdrag* (2001); Robert Okpu., *Järvsöfaks. Sagan om kallblodskungen* (2005). Till den här genren kan även min egen artikelserie om Murgesehästen Quillo räknas: *Quillo. Sveriges första Murgesehäst. I: Hästen 6* (2001); *Quillo – en inte helt lätt tonåring.* « I: *Hästen 1-2* (2005); *Quillo möter sin överman. I: Hästen 7* (2007).

utställningen *Kungens hästar*, behandlande Ehrenstrahls porträtt av Karl XI:s hästar. I början av 2000-talet hölls samtidigt tre stora utställningar om hästen och dess historia. 2003-2004 hölls på Skokloster utställningen *Ridkonst*, där man med utgångspunkt från slottets betydande samlingar av ridutrustning, illustrerade ridhandböcker och hästporträtt, visade hur adeln red under stormaktstiden. Utställningen kompletterades även med en konferens, där olika forskare presenterade sina bidrag, samt med hästuppvisningar i slottsparken. Syftet med denna utställning var att understryka att det inte bara finns ett sätt att rida – underförstått den moderna tävlingsridningen – och en sorts hästar - underförstått halvblodshästar. På Nordiska Museet visades 2003-2004 utställningen *Hästen – tyglad, piskad, älskad*. I denna utställning var det hästens relation till människan som stod i centrum. Här valde man sex olika teman: psykologi, symbolik, mytologi, moral, genus och status, genom vilka man skildrade människans och hästens gemensamma vandring genom historien. Samtliga teman innehöll en dualism. Hästen är god eller ond. Den tillhör män eller flickor. Den finns inom arbete eller ceremoni, den står för liv eller död, den är vild eller tämjd, den är keldjur eller tävlingsmaskin. Utställningen var inte tänkt att ge några svar utan var mer avsedd att ställa frågor och väcka tankar. På Regionmuseet i Kristianstad slutligen, visades under samma tid utställningen *Någonting i hästväg*.

Sommaren 2008 slutligen, visades på Huseby Bruk i Småland utställningen *Hästen på Huseby*, behandlande familjen Stephens som hästuppfödare samt hästen i kulturhistorien, samt i Birkehallen på Inge Borrrarp utställningen *Hästen i människans tjänst*, framför allt behandlande hästen i bondesamhället, samt med specialavdelningar rörande premiering, hovslageri, utrustning, hästen inom det militära och hästen som leksak.

Sverige har ett rikt kulturarv, inte minst när det gäller hästen. På många av landets museer finns avdelningar för vagnar, sadlar, selar och övrig hästuprustning, samt i förekommande fall även häst- och ridlitteratur inom de existerande samlingarna. Som exempel kan nämnas *Livrustkammaren* (sadlar, selar, tornerspelsmunderingar, vagnar och slädar från Gustav Vasas tid och framåt, samt ett omfattande bibliotek, exempelvis då kapten Emil Ficks samling av häst- och ridlitteratur från början av 1500-talet till första hälften av 1900-talet); *Skokloster* (hästmunderingar från 1600- och 1700-talen samt häst- och ridlitteratur

från samma tid), *Nordiska museet* (allmogeselar och sadlar samt Ehrengrenaths mobilhäst. Den sistnämnda är utlånad till Strömsholm. Till detta kommer samlingarna på Nordiska museets gård Julita, inrymmande bl.a. Sveriges lantbruksmuseum); *Nationalmuseum* (bl.a. Ehrenstrahls berömda målningar av Karl XI:s hästar. Ett stort antal av dessa finns deponerade på Strömsholm); *Armémuseum* (militära hästmunderingar för ridning och körning, samt artillerispann från början av 1800-talet); *Historiska museet* (vikingatida hästmunderingar); *Jamtli*. *Jämtlands läns museum* (allmogeselar och sadlar, samt avdelningar för hästen inom forbondekulturen och i det vikingatida samhället). Som det intressantaste föremålet räknas den så kallade *Överhogdalsbonaden* – (Europas äldsta kompletta bildväv, tillkommen i brytningstiden mellan hedniskt och kristet och innehållande ett myller av hästar, människor och mytologiska sagodjur) samt *Kulturen i Lund* (bl.a. en betydande vagnsamling).

Förutom samlingarna inom de mer allmänna museerna finns även ett antal specialiserade vagnmuseer. Som exempel kan följande nämnas: *Kungliga hovstallet* (vagnar och selar från första hälften av 1800-talet och framåt); *Hembygdsforum i Osby* innehåller bl.a. ett nybyggt museum för ett femtontal vagnar, exempelvis ett antal droskor; *Eriksbergs vagnmuseum*, Ystad, visar hästvagnar från olika epoker samt sysslar med uthyrning av hästekipage för bröllop, examen och film; *Eks vagnmuseum*, Åkesta gård, Skultuna. Samlingen av vagnar, slädar och seldon räknas som en av landets förnämsta. Ursprunget är Ek's åkeri och hyrverk; *Vagnhistoriska museet*, Backa, Fristad, visar slädar, vagnar och tillbehör från 1700-talet och framåt. Dessutom bedriver man uthyrning av hästekipage för bröllop, representation, begravning, remmalag och släddpartier med enbett, par, trojka och fyrspann.

Till dessa museer kommer *Skillingaryds hembygdsgård med vagnmuseum*; *Hesters vagnmuseum*, Östergötland; *Valla fritidsområde med vagnmuseum*, *Tjölöholms slott med vagnmuseum*, samt *Malmö vagnmuseum*, inrymt i husarregementets första ridhus på Drottningtorget. Detta museum har en stor samling av åkdon från staden och från de skånska herresätena, men tyvärr är det stängt sedan en längre tid tillbaka.

Nämnas i detta sammanhang bör även de museer som finns på riksanläggningarna. På *Flyinge Kungsgård* finns ett vagnmuseum och en paradselekskammare, som sommartid visas för besökarna. På Strömsholm fanns tidigare ett vagnmuseum som numera flyttats till Stockholm.

Dessutom finns inom anläggningen, som tidigare nämnts, Ehrengranaths mobilhäst, samt Ehrenstrahls porträtt av Karl XI:s hästar. Som kommer att visas i nästa delrapport, är ett vagnmuseum även projekterat på *Travskolan Wången*.

Det starka kulturhistoriska intresset för häst och vagn framgår även av *Vagnhistoriska Sällskapet*, en ideell förening grundad 1992 med syfte att bevara och utveckla kunskap om äldre tiders ekipagekultur. I slutet av 2008 grundades dessutom en internationell organisation för Traditionell körning, *Association International d'Attelage tradition*, där Sverige, finns representerat tillsammans med Norge, Danmark, England, Tyskland, Frankrike, Italien, Spanien, Holland och Belgien.

De ovannämnda vagnmuseerna är, som namnen anger, specialiserade på vagnar och i viss mån på tillhör såsom selar. Det enda museum i Sverige som är helt specialiserat på hästar är *Nordiska Trvmuseet* i Årjäng (invigt 1998) vilket kommer att presenteras närmare i nästa delrapport.

I samband med behandlingen av hästen i kulturen bör det även nämnas ett antal kulturevenemang i hästens tecken som ägt rum i Sverige under de senaste decennierna, exempelvis Jana Zupancs försök från 1980-90-talen att återuppliva hästisfesten på Brunsviken i Stockholm; Mette och Bobbo Lindblads barockfestival till häst i Flen 2002-2003; den internationella barockmusikfestivalen i Nordmaling, som under åren 2003-2004 kompletterades med uppvisningar i Barockridning i regi av gruppen *Artis Eques*, Hästens dag på Armémuseum i Stockholm, ett evenemang som ägt rum årligen sedan starten 2003, samt de internationella hästshowerna *Levad Noble Horse Gala* och *Apassionat*, som gästade Sverige 2004-2006, respektive 2006-2007. Tyvärr blev inte publik- tillströmningen till dessa shower riktigt det arrangörerna tänkt sig. Medan den förstnämnda showen helt lagts ned, fortsätter *Apassionata* att turnera i Danmark, Finland och Tyskland. Sverige är dock tillsvidare struket.

Hästen och hästsporten i media

Massmedia skall vara en spegling av samhället. Frågan har ställt om massmedia verkligen lever upp till sin roll när det gäller hästsporten. Nyligen genomfördes vid Göteborgs Universitet en studie på uppdrag av *Svenska Ridsportförbundets* officiella organ *Häst & Ryttare; Manlig elit och osynliga tjejer*. De resultat Josefin Eriksson och Tova Norblad kom fram till var mycket nedslående och visade att ishockey, en sport med störst andel

manliga utövare, får 16 % av utrymmet, medan ridsporten, en sport med störst andel kvinnliga utövare, bara får 1,1 % av utrymmet. Skillnaderna anses ännu mer anmärkningsvärda med tanke på att ishockey inte ens finns med på topp-tio-listan, medan ridsporten är Sveriges sjunde största sport (som tidigare nämnts finns det andra undersökningar som visar att ridsporten ligger tvåa efter fotbollen). I de fall där det finns artiklar om ridsport är de dessutom små och behandlar som regel endast elitidrott. Undantag är i vissa lokaltidningar, som skall bevaka vad som sker på hemmaplan, där det även kan finnas reportages från lokal- och regionalnivå. Ytterligare tecken på att ridsporten inte verkar vara prioriterad av sportredaktionerna, är att man ytterst sällan producerar artiklar speglade livet runt tävlingen, dvs. träning m.m., medan detta är legio då det gäller ishockey och fotboll. Dessutom brukar ridsportreportagen anföras åt kvinnliga frilansjournalister, medan sportredaktionens ordinarie reportrar turas om angående de övriga sporterna.

Även hos SVT har ridsporten låg prioritet. OS-finalen 2008, där Rolf-Göran Bengtsson tog silver, sändes överhuvudtaget inte av SVT. Annan OS-sport bedömdes som viktigare.

Då det inte finns konkurrerande OS-sport, brukar dock både SVT och *Eurosport* sända från större evenemang såsom *Globen* och *Scandinavium Horseshow* samt deltävlingar inom *world-cup* i hoppning. Från lägre nivåer än internationell elit, saknas utsändningar.

Den enda hästsport som förmår hävda sig både i dagspressen, kvällstidningarnas sportbilagor och i SVT, är travsporten. Travresultat, starlistor och reportage från tävlingar och om tävlande finns både på tidningarnas sportsidor och i kvällstidningarnas sportbilagor. Därtill sänder både TV4 och TV4+ dagligen trav.

En sammanställning som nyligen gjorts av *Svenska Ridsportförbundet* visar emellertid en något positivare bild. Trots att ridsporten ännu har en bit kvar innan den får samma medieutrymme som de stora lagsporterna ishockey och fotboll, går ridsporten stadigt framåt. Framför allt är det bredden med ridklubb/ridskola och vardagen i stall som får mer utrymme, samt hoppningen. Denna omständighet är inte att förvåna sig över, med tanke dels på att det är cirka 150000 som varje vecka rider på ridskola, dels på de framgångar Sverige nyligen har haft inom internationell hoppning genom Rolf-Göran Bengtssons OS-silver och Svante Johanssons världskuppseger i Göteborg.

Medan ridsporten följaktligen för en tämligen undanskymd tillvaro i dagspress, kvällstidningar och inom SVT:s sändningar, har den en desto starkare förankring inom fackpressen. En granskning av antalet häst- och hästsportrelaterade facktidningar listade i *Libris*, nationella biblioteksdatasystemen, visar att antalet uppgår till drygt hundra. Av dessa tidskrifter utges dock cirka hälften inte längre.

Några stycken bland de äldre, kortlivade tidskrifterna förtjänar emellertid att speciellt omnämnas då de sticker ut rejält, genom att de inte bara vänder sig till hästmänniskor utan till större grupper sportintresserade. Som exempel kan nämnas *Sportvärlden: populärt organ för fotboll, boxning och hästsport* (1928); *Ridsport och golf* (1931-1932); *Tips för alla. En gemensam tidskrift för fotboll, trav- och galoppsport* (1936-1937). Dessa tidskrifters *sitz im leben* var en värld där sport i allmänhet var en aktivitet för överklass och militär. Vi befinner oss följaktligen i tidsperioden innan sporterna demokratiserades.

Samma läsarkategori var målgruppen för ett par gemensamma tidskrifter för galopp- och ridsport: *Ulriksdalsbladet* (1929-1936) samt *Galopp och ridsport* (1929-1936). Längre fram har gjorts försök att i samma tidskrift täcka in både trav och ridsport. Som exempel kan nämnas *Trav-nytt med ridsport* (1979).

Bland de tidskrifter som fortfarande ges ut är tidningen *Hästen*, grundad 1920, den äldsta. Denna tidskrift har som ambition att täcka in den svenska hästvärlden i dess helhet och är även officiellt organ för flera avelsföreningar. *Min Häst*, grundad 1972, är den äldsta, fortfarande existerande, tidskriften som specifikt vänder sig till hästälskande barn och ungdomar. Bland de övriga tidskrifterna behandlar 5 travsporten. Av dessa är *Travronden*, grundad 1933, både den äldsta och den mest spridda; 1 galoppsporten; 1 Westernridningen som tävlingssport och 7 ridsporten. Av dessa är *Ridsport*, grundad 1973, den äldsta. Med undantag för *Distansryttaren*, grundad 1992, är samtliga övriga ridsporttidningar grundade efter år 2000. Bredast bland dessa är *Hästmagazinet*, grundad år 2000, vilken behandlar både ridsport, trav, galopp och nya riktningar såsom hästturism och Barockridning. Till detta kommer en rad så kallade livsstilsmagasin; *Hästfocus*, grundad 1994 under namnet *Hästfynd*, vilken förutom den "vanliga hästsporten", även fokuserar på de många nya trenderna och riktningarna; Barockridning, *natural horsemanship* m.m.; *Equipage*, grundad 2005, livsstilsmagasin för effektiv hästhållning och inspirerande ridning, samt *Lucky Rider Magazinet*,

även den grundad 2005, ett livsstilsmagasin för Westernridning och Western Lifestyle. Som en föregångare till dessa livsstilsmagasin kan man nämna *Kentaur* som utgavs några år i mitten av 1990-talet och som förutom kändis- och modereportage, även sökte fånga upp olika hästrelaterade trender. Ytterligare en omfattande kategori tidskrifter är de olika rasklubbarnas och intresseorganisationernas egna tidningar.

Vid sidan av den hästrelaterade pressen finns på *Internet* ett stort antal hästsidor med nyheter, bloggar, diskussionsforum, köp & sälj m.m. Den största, och även äldsta av dessa sidor är www.bukefalos.com, startad den 14 maj 1996. Här kan man ta del av i princip allt som är på gång inom hästsverige, samt köpa & sälja, diskutera m.m. Det finns forum för samtliga tävlingsgrenar, samt för övriga riktningar inom hästnäringen. En motsvarande sida, fast helt anpassad till barn och ungdom, är www.stallet.se

Ett samlat grepp om hästnäringen inför framtiden; konferenser, mässor och symposier

Utvecklingen inom hästsektorn i Sverige är unik i Europa. Ingen annanstans har det skett en så explosionsartad ökning av antalet hästar i modern tid, som just här. Ingenstans har så många nya grupper människor börjat syssla med hästar, som i just vårt land. Ingen annanstans har hästen så starkt blivit en livsstil, som hos oss. Under de senare åren har därför allt mer ett behov vuxit fram att få ett samlat grepp om hästnäringen och inventera vad som finns för att därefter kunna gå vidare in i framtiden.

Några initiativ i den riktningen är de mässor, konferenser och symposier som under den senaste tiden hållits över landet.

Av gammalt datum är *EuroHorse mässan* på Svenska mässan i Göteborg, som årligen hålls samtidigt med *Göteborg Horse Show*, startad i mitten av 1980-talet. Denna mässa, innehållande uppvisningar, workshops och seminarier, har vuxit för varje år för att vara som allra störst 2008, då den lockade inte mindre än 260 agerande.

2005 och 2006 hölls på Umåkers travbana i Umeå en hästmässa i Nolas regi, där man sökte porträttera hästnäringen genom en rad uppvisningar och seminarier behandlande equiterapi, sjukgymnastik för häst, dekorativ hästvård, grunderna i horsemanship, nya hästraser i Sverige, såsom Shire, Spansk häst och Neapolitanare, naturlig hovvård, hästen som hobby eller näringsverksamhet, active stable, ridkonstens

historia och akademisk ridkonst. Till detta kom V65- trav samt ponnytrav för kändisar och politiker.

Åren 2006-2007 hölls på Elmia i Jönköping en hästmässa likaledes med utställningar, rasuppvisningar och föreläsningar. Liknande mässor hölls även i Nyköping och Lindköping 2006.

I mars 2007 hölls på Aros Congress Center i Västerås en hästmässa med ett 80-tal seminarier och föreläsningar. Syftet var att ta fatt i och sprida den hästkunskap som finns inom landet. I juni 2008 hölls under en vecka en hästmässa på Peabtravet i Boden. Mässan var final på ett projekt inom hästnäringen som startades av Bodens kommun 2007. Syftet med mässan var att genom utställningar, föreläsningar, clinics, uppvisningar och tävlingar ge alla Norrbottens raser och discipliner möjlighet att visa upp sig. I augusti samma år hölls en alternativ hästmässa på Älgsjövallen utanför Torsby i Värmland. Syftet med mässan var att visa upp olika alternativa behandlingsmetoder för häst och människa. Detta var den första alternativbehandlingsmässan för häst i Sverige.

Under åren 2007-2008 drev Jordbruksavdelningen inom Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien projektet *Hästen i Centrum*. Målet för detta projekt var att få till en saklig diskussion om hästhållningen för att säkerställa en god dialog mellan hästhållare/hästföretagare och myndigheter, samt övriga berörda, med målet att hästhållning skulle kunna utvecklas vidare som en viktig del i såväl tätortsnära miljöer, som på landsbygden. Arbetsgruppen bakom projektet var Peter Edling, Göran Dahlin, Ingvar Fredricson, Jan Philipsson, Mårten Carlsson och Karl-Erik Olsson. I detta projekt har ingått en rad symposier och workshops. Den 12 april 2007 exempelvis, hölls symposiet *Hästen i samhället – Från nyttodjur till gosedjur* och den 19 september workshopen *Hästen i samhällsplaneringen. Möten människa – häst, landsbygd –tätort*. Projektet avslutades med en större konferens på Solvalla den 23 januari 2008; *Hästen i centrum – möjligheter och utmaningar för samhället, företagen och individen*. Denna konferens ordnades i samarbete med Jordbruksverket och Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande. Bland deltagarna märktes Stig H Johansson, Maria Gretzer, Eva Netterberg, Mikael Santoft, Göran Montan, Lena Askling, Karin Mattson, Anders Ygeman, Leif Denneberg, Catharina Elmsäter-Svärd, Peter Edling och Stefan Johansson. Arbetet fördelades på fyra seminarier; *Hästen i kommunen – betyder mer än du tror*; *Häst och människa – på varandras villkor*; *Hästar för alla – avel, uppfödning och utbildning*; *Gleshet – landsbygdens konkurrensfördel*.

I slutet av oktober 2009 slutligen, kommer HSN, LRF, SJV och SLU att ordna en konferens; *Equus. The role of the horse industry in rural development and society – possibilities and constraints*, där man kommer att lyfta fram möjligheter och problem för den framtida hästnäringen inom områden såsom: *Hästnäringens ekonomi och samhällsekonomiska betydelse i EU:s medlemsländer*; *Hästnäringens betydelse för landsbygdsutvecklingen*; *Hästnäringens behov av utbildnings-, forsknings-, och utvecklingsinsatser för att säkerställa en sund expansion/förändring av hästsektorn*; *Hästnäringens utveckling genom europeisk samverkan i olika former*

Sammanfattande reflektioner

Under de senaste hundra åren har den gamla hästnäringen, centrerad runt militären, jord- och skogsbruket, efterträtts av vad som i det närmaste skulle kunna kallas en folkrörelse, omfattande cirka 300000 hästar och regelbundet aktiverande mellan 500000 och 700000 människor.

Socialt har hästnäringen gått från en maskulint kodad bonde- och överklasskultur, till en kvinnligt kodad breddidrott och livsstil.

Denna förvandling skulle svårligen kunna tänkas utan regeringen Erlanders åtgärder i syfte att förvandla ridsporten från överklassport, till folksport av ungefär samma typ som travet; en sport för alla, utan sociala barriärer.

Den moderna hästnäringen består både av de klassiska tävlingsgrenarna och av en rad nya tävlingsgrenar, samtliga med sina raser; En rad för landet nya ridstilar och hästraser med inspiration både från historien och från andra kulturer; Ett utbildningssystem inom ridsport- trav och galopp, uppbyggt med det officiella svenska utbildningssystemet som förebild; En omfattande privat, alternativ sektor med olika typer av utbildningar, matchande de nya hästkulturer som nått landet; En växande skara, företrädesvis kvinnliga entreprenörer, som med olika tjänster servar den likaledes växande skaran ryttare/kuskar och hästägare; En växande turistnäring, nischad mot häst; En ökad satsning på användande av hästen inom olika former av terapi och friskvård, samt en likaledes ökande satsning på hästnära boendeformer och hästen i landskapsutvecklingen. Dessutom är trenden inom forskningen ökande för studier med utgångspunkt i genus, klass och etnicitet, samt i mer kulturhistoriskt inriktade frågeställningar. Det starka intresset för hästen inom kulturhistorien, har även visat sig, inte minst i

alla utställningar och mässor, centrerade runt hästen som ägt rum runt om i landet sedan millennieskiftet, samt i diverse museigrundanden.

I nästa delrapport kommer två av dessa museer, det ena på plats, det andra i planeringsstadiet, samt en av fjolårets större utställningar, att få en mer grundlig behandling.

Referenser

Skriftliga källor

Andersson, H. Langéen, B. Toftner, M., *Plan för hästsporten i Lunds kommun*. Nulägesbeskrivning 2006-2008. (2008).

Andersson, I., Djursjukskötare blir legitimerade. *Ridsport* 6 (2009)

Araia, A., Working Equitation. Ny gren i Sverige. *Häst & Ryttare* 1 (2009)

Araia, A., Svenska ridskolan – en förebild för andra länder. *Häst & Ryttare* 2 (2009)

Arai, A., Regeringen satsar på hästnäringen. *Häst & Ryttare* 3 (2009)

Bexellius, E., *Sverige som hästland – workshop i Östersund: på uppdrag av Turistdelegationen, Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande, Agria, och LRF* (2002).

Bexellius, E., *Sverige som hästland*. Förstudie på uppdrag av: Turistdelegationen, Nationella Stiftelsen för Hästhållningens främjande, Agria och LRF (2003).

Brolin, H., Nationella Stiftelsen. En presentation. (2001)

Carlsson, P., Working Equitation – en sport full av möjligheter. I: *Hästfocus* 1 (2009)

Carlsson, P., Den skånska slättens Mustangar. *Hästfocus* 3 (2009)

Danielson, Palmefors., Hästimporten borde totalförbjudas. I: *Hästen* 10 (1977)

Edelbring, D., Värmländsk hästkraft. En förstudie kring hästsektorn i Värmland. *Rapport 2003: Länsstyrelsen Värmland*

Elgåker, H., *Hästen i lundalandskapet och hästen som ekonomisk faktor i Lund*. (2006)

Emmervall, M. *En svensk hästpolitik*. SOU 2000:109

Erixon, L., RiLa visar svenska lantraser. *Ridsport* 3 (2009)

Forsberg, L. Tebelius, V., *Horse riding as a leisure activity – a historical review*. (Department of Education Science. Luleå University of Technology)

Fransson, M., Ina Scot och Helen Ann – ett feministiskt initiativ. I: *Travet i våra hjärtan*. (2006)

Furugren, Bo., Arbetshästen och svensk hästavel. I: *Arbetshästen under 200*

år. Red. Liljewall, B. Myrdal, J. Nordiska museet 1997.

Fåhraeus, U., Hästen gör oss glada. *Ridsport* 8 (2009)

Graaf, K., *Den svenska varmblodiga hästens historia under 200 år*. (2004)

Grundberg, A., *Livskraftigt hästföretagande*. 48 projekt under 2006-2007. Jordbruksverket (2008)

Grundberg, A., Eliten lär upp hästskötare. I: *Ridsport* 1 (2009)

Grundberg, A., Nu formas framtidens hippologutbildning. I: *Ridsport* 1 (2009)

Grundberg, A., Nya regler om du vill bli tränare. *Ridsport* 3 (2009)

Hedenborg, S., Att lära sig sköta hästar. I: *Travet i våra hjärtan*. (2006)

Hedenborg, S. Greiff, M., *I sulky och sadel. Historiska perspektiv på svensk trav och galoppsport* (2007)

Hellström, H., Manlig dominans stoppar ridsport i media. *Häst & Ryttare* 3 (2009)

Holmström, D., *Working Equitation*. Ny ridgren i Sverige. Rörmossen 2005

Hästen i kommunen – betyder mer än Du tror. En praktisk guide för kommunens medarbetare. (Nationella Stiftelsen för Hästavelns Främjande) (2008)

Hästen i politiken - betyder mer än Du tror. (Nationella Stiftelsen för Hästavelns Främjande), 2006

Hästen i Sverige – betyder mer än Du tror (Nationella Stiftelsen för Hästavelns Främjande), (2004)

Hästen i Sverige, Europa och Jordbrukspolitiken. (Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande) (1996)

Hörnsten; A., *Rapport från seminariet Hästkluster i Mälardalen 29 september 2008*.

Ivarsson, M., *Omvärldsanalys. Hästföretagande – från hobby via livsstil till livskraftigt företagande* (Firma Margareta Ivarsson) (2006-2007)

Ivarsson, M., *Framtidsspaning om hästsektorn*. Jordbruksverket 2008

Jubileumsskrift Hotingtravet. De första 100 åren. (2008)

Jöneshag, T., Valde proffstränaryrket Malin champion direkt. I: *I: Springspår och ponnyronden* (2009)

Malin Lövgren sopade rent på travgalan. *Östersunds Posten* 23/2-2009

Ottosson, J., Vara Horse Arena snart i mål. *Ridsport* 5 (2009)

Petersson, G., *Flyinge centrum för Skåne som hästregion*. Flyinge Utveckling (2006)

Petersson, G. Wagner, Z.G., *Horse Innovation Arena*. Flyinge Utveckling

(2007)

Rosvall, S., Kosovo – där ridskolan är ett tecken på fred. *Häst & Ryttare* 3 (2009).

Sahl, M., Dags för hästnäringen att tänka på miljön. I: *Ridsport* 7 (2009)

Schenholm, W., Lis Hartel – en dressyrlegend med dubbla OS-silver. I: *Ridsport* 4 (2009)

Skanvik, L., Astrid och Anna banade väg för kvinnliga hästskötare på Flyinge. I: *Hästen* 9 (1978)

Ståhlberg, U., *Hästarnas och ridningens Strömsholm*. (2003)

Svala, C., *Hästen i landskapet*. JBT, Specialmeddelande 240, Alnarp 2002

Thunholm, S., Spelavtalet ger tre nya miljoner till HNS. I: *Ridsport* 1 (2009)

Thunholm, S., Stor hästsportarena planeras i Stockholm. *Ridsport* 3 (2009)

Thunholm, S., Idrottens beroende av spel ska minskas. *Ridsport* 4 (2009)

Thunholm, S., Friskvårdsfrågan kom in i riksdagen. *Ridsport* 8 (2009)

Thunholm, S., Idrottens beroende av spel ska minskas. I: *Ridsport* 4 (2009)

Thunholm, S., Dyrare dollar kan gynna hästnäringen. *Ridsport* 8 (2009)

Uneby, M., Akademisk ridkonst på kallblodstravare – ögonvittnesskildring från Barockmusikfestivalen i Nordmaling. *Travrapodi*, (sept. 2003)

Wallström, Y., Hästen i dagens samhälle. I: *Skånsk hästhistoria*. Skånes Hembygdsförbund. Årsbok (2007)

Åberg, J. Cidh, M., Semesterbilaga 2009. I: *Hästen* 4 (2009)

Internetsidor

www.aftonbladet.se/kultur/article380888. Flickors längtan. Maria Bergom Larsson läser hästböcker

www.agria.se. Agria Djurförsäkringar (2009-05-15)

www.aiat.info. Association Internationale d'Attelage Tradition (2009-05-15)

www.akademiskaridklubben.se. Akademiska ridklubben Sverige (2009-05-15)

www.alltomhastar.se. Allt om hästar; länkskaffer (2009-05-15)

www.anklamsryttarsallskap.se. Anklams Ryttersällskap/Distansridning (2009-05-15)

www.antikvarlden.se/senastenytt. Henke, F., Hästliv på Huseby (2009-

05-15)

www.asvh.se. Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Hästen (2009-05-15)

www.asvt.se. Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Travhästen (2009-05-15)

www.atg.se. AB Trav & Galopp (2009-05-15)

www.bentbranderup.dk. Akademisk Ridkonst (2009-05-15)

www.beridnahogvakten.se. Föreningen för den Beridna Högvakten (2009-05-15)

www.boden.se. Bodens Kommun. Hästmässa i Boden. (2009-05-15)

www.boendemedhast. Boende med häst (2009-06-01)

www.bukefalos.com. Sveriges största Internet sajt om hästar (2009-05-15)

www.bys.nu. Biologiska yrkeshögskolan (2009-05-15)

www.campusare.se. Campus Åre (2009-05-15)

www.djurambulansen.com. Djurambulansen i Skåne AB (2009-06-01)

www.dn.se. Eriksson, C., Multiarenan Filippa Park hopp för Stockholms ryttare. (2009-05-15)

www.ekvipage.dk/dk/carribas/links/svenske_vognmuseer.htm. Svenske vognmuseer. (2009-05-15)

www.equitours.se Equi Tour (2009-06-01)

www.eurohorse.se. Nordens största hästmässa (2005-05-15)

www.flyinge.se. Flyinge AB (2005-05-15)

www.framtidenstravsport.nu. Olof Karlander. Kjell Eriksson. Projektet Framtidens Travsport, syften delrapporter slutrapporter m.m. (2005-05-15)

www.galoppsport.se. Svensk Galopp (2005-05-15)

www.galoppsportensframtid.nu. Olof Karlander, Mats Hedbom., Galoppsportens framtid (projektet, rapporter, blog m.m.) (2009-05-15)

www.greenways.se. Greenways Travel (2009-06-01)

www.gymnasium.se/estetiska programet_es_new stage_circus. Scenisk hästkonst. Gymnasieprogram (2009-05-15)

www.hastagaren.se Hästägaren (2009-05-15)

www.hastcentrum.slu.se. Hästcentrum, Skara (2009-05-15)

www.hastfolk.se Webbtidning för ryttare och hästfolk från Folksam (2009-05-15)

www.hastforskning.se. Stiftelsen Svensk Hästforskning (2009-05-15)

www.hasthalland.se. Häst i Halland (2009-05-15)

www.hasteniskane.se. Hästen i Skåne (2009-05-15)

www.hastkrematoriet.se. Hästkrematoriet Syd AB. (2009-06-01)
www.hastlandet.se. Hästlandet (2009-05-15)
www.hastmagazinet.com. Apassionata ger upp Sverige. *Hästmagazinet* nätupplaga 2007-10-20 (2009-05-15)
www.hastriket.com. Hästriket i Tingsryd (2009-05-15)
www.hastpolo.com. Hästpoloföreningen i Göteborg (2009-05-15)
www.hastpoolen.se. Hästpoolen (2009-05-15)
www.helmeridcenter.se. Helmer Ridcenter/Strängnäs. Working Equitation. (2009-05-15)
www.hem.passagen.se/artis-eques/. Artis Eques, akademisk ridkonst (2009-05-15)
www.highchaparral.se. High Chaparral (2009-05-15)
<http://hippocampus.slu.se>. Sveriges Lantbruksuniversitet. Hippocampus. Häst (2009-05-15)
www.hippotours.se. Hippo Tours (2009-06-01)
www.hipp.se. Sveriges Lantbruksuniversitet. Enheten för hippologienheten (2009-05-15)
www.hippson.se. Hippson. Mer än ett ridsportmagasin (2009-05-15)
www.horseconnexion.org/Horse. Connexion. Internationell hästforskning (2009-05-15)
www.horselink.se. Sajt för gratis annonsering (2009-05-15)
www.horsetrading.se/tjanster/artiklar/37.asp. Östervall, I., Fakta om häst-Sverige, för kalenderbitare och vanligt folk. (2009-05-15)
www.hovtramp.se. Stallet. Mötesplats för hästar och hästfolk (2009-05-15)
www.icelandichorse.se. Svenska Islandshästförbundet (2009-05-15)
www.ishestar.se. Ishestar (2009-06-01)
www.jamtli.com. Jamtli (2009-05-15)
www.juf.se. Jordbrukare Ungdomens Förbund (2009-05-15)
www.karoliner.nu. Karolinerritten Wången-Fäviken-Duveds skans (2009-05-15)
www.kuskringen.nu. Kuskringen (2009-05-15)
www.ksla.se. Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (2009-05-15).
www.malmopoloclub.se. Malmö Poloklubb (2009-05-15)
www.miun.se. Mitthögskolan. Campus Östersund. (2009-05-15)
www.nordanstig.se. Livskraftigt hästföretagande. Nationella projekt 2008 (2009-05-15)
www.nordsvensken.org. Föreningen Nordsvenska Hästen (2009-05-15)

www.nsd.se. Norrländska Socialdemokraten. Nu ska Boden bli centrum för hästar (2009-05-15)
www.nshorse.se. se. Nationella Stiftelsen för Hästnäringens Främjande (2009-05-15)
www.nshorse.se/cm/forskning. Stiftelsen Svensk Hästforskning. Verksamhetsplan 2008-2010. Pdf. (2009-05-15)
www.naturbruk.se. Naturbruksgymnasium (2009-05-15)
www.orkeljungahembygdsforening.se/hasten-i-mannisk-tjanst. Örkeljunga Hembygdsförening. Utställningen. Hästen i människans tjänst. (2009-05-15)
www.poloclub.se. Almare Stäket Polo Country Club (2009-05-15)
www.ridcentrum.com. Östersund-Frösö Ridklubb (2009-05-15)
www.ridsport.se. Svenska Ridsportförbundet (2009-05-15)
www.ridlager.se. Sveriges ridlägers riksförbund (2009-06-01)
www.ridning.se. Heltäckande hästguide – Islandshäst (2009-05-15)
www.ridresor.com. Häst & Sportresor (2009-05-15)
www.ridtravare.com. Svenska Ridtravarförbundet (2009-05-15)
www.ridupplevelser.com. Kinnekulle ridupplevelser (2009-05-15)
www.rro.se. Ridskolornas Riksorganisation (2009-05-15)
www.skane.com/turridning. Skåne. Turridning (2009-06-01)
www.shw.org. Svenska Hästars Värn (2009-05-15)
www.skogshasten.com. Skogskörning. Förening för körning för körning med häst (2009-05-15)
www.sleipner.org. Travklubben Sleipner (2009-05-15)
www.slu.se. Sveriges Lantbruksuniversitet (2009-05-15)
www.sptf.nu. Svenska Ponnytravarförbundet (2009-05-15)
www.stall-lise.com. Lisa Åbergs Hästservice (2009-06-01)
www.stallet.se. Sveriges största och roligaste mötesplats för hästintresserad ungdom (2009-05-15)
www.stromsholm.com. Ridskolan Strömsholm (2009-05-09)
www.svehast.se. Svenska Hästavelsförbundet (2009-05-15)
www.svenskablastjarnan.se. Svenska Blå Stjärnan (2009-05-15)
www.swedishprehorses.se. Svenska avelsföreningen för Pura Raza Espanola (2009-05-15)
<http://sydsvenskan.se>. Carl Johan Evander., Hästkrematorium i Munka-Ljungby. 9/6-2006. (2009-06-01)
www.travmuseet.com. Nordiska travmuseet, Årjäng (2009-05-15)
www.travnet.se. Nättidning om trav (2009-05-15)

www.travronden.se. Tidskriften Travronden, nätupplaga (2009-05-15)
www.travsport.se. Svenska Travsportens Centralförbund (STC) (2009-05-15)
www.travsport.se/blanketter. Hansson, M., Alternativ användning av travhästar. STC 2002. (2009-05-15)
www.ungdomstrav.nu. Ungdomstrav (2009-05-15)
www.unggalopp.nu. Ung Galopp (2009-05-15)
www2.unt.se/article2. Ehn, A., Kvinnlig genre med traditionellt manligt ideal. (2009-05-15)
www.ursprungskallan.se. Ursprungskällan (2006-06-01)
www.vagnhistoriska.org. Vagnhistoriska Sällskapet (2009-05-15)
www.wangen.se. Travskolan Wången (2009-05-15)
www.vasthast.se. Väst Häst (2009-05-15)
www.westernridning.com. Svenskt forum för Westernridning (2009-05-15)
www.zin-lit.com. Zin-Lit, cirkusgrupp, scenisk hästkunst (2009-05-15)

Studieresor Sommaren 2008

Bilder från hästutställningen på Huseby Bruk Sommaren 2008. Foto Gunnar Petersson

Inledning

Som redan framgått av Inledningen företog undertecknad och Rolf Horsvall under sommaren 2008 några studiebesök relaterade till vårt museiprojekt. Medan Rolf Horsvall besökte utställningen *Hästen i Huseby*, besökte jag *Nordiska Travmuseet* i Årjäng och *Travskolan Wången*.

Nordiska Travmuseet i Årjäng

Som framgått av de båda föregående kapitlen är *Nordiska Travmuseet* det enda museum i Norden som är helt specialiserat på hästen (om man undantar vagnmuseer). De närmaste hästmuseerna har vi annars österut i Moskva och Litauen, söderut i Tyskland och västerut på de Brittiska öarna. Andra museer specialiserade på trav återfinns i Civitanova Marche (Italien) och i Gochen, New York (USA).

Tisdagen den 5 augusti 2008 besökte jag *Nordiska Travmuseet* där jag togs emot av chefen, Marita Arvidsson, som berättade för mig om museets uppkomst, inriktning, målsättning m.m.

Initiativet till att starta museet togs i mitten av 1990-talet av en grupp trav- och historieintresserade entusiaster med Bo Danielsson i spetsen. Det var denna grupp som både lade fram idén och såg till att den genomfördes. Den 19 december 1996 togs beslut om bildande av *Nordiska Travmuseet ideell förening*, samtidigt beslutades om styrelsens sammansättning samt om anskaffande av nödvändiga handlingar för byggnation. Målsättningen var att under 1997 kunna starta bygget.

Den 12 juli 1997 – i samband med stora Travdagen, den enda dag under året då Årjängs travbana har V75-tävlingar – skedde byggstarten genom att en modell av museet avtäcktes. I september samma år startade själva bygget. Den 17 juli 1998 invigdes museet.

Ekonomiska medel till museibygnationen fick man från *EU (Mål 5b-pengar)*, *Länsstyrelsen*, *Länsarbetsnämnden*, *Årjängs kommun*, *ATG*, *STC*, och det lokala näringslivet. Själva museibygnaden utgör ett examensarbete från Chalmers. Den fortsatta driften av museet är emellertid tänkt att man skall klara på biljettintäkter, medlemsavgifter från föreningen, försäljning från en liten museishop samt avgifter från diverse konferens-

och hyresgäster. Till museet finns nämligen kopplat en konferensanläggning. Dessutom hyr man ut lokaler till travets personalrestaurang (*Restaurang Travmuseet*) det lokala näringslivet (disponerar byggnadens övervåning) samt *ATG*, som inne på museet driver en spelhörna. I samband med utställningar har emellertid det lokala näringslivet, *Region Wermland*, *Westra Wermlands Sparbank* och *Årjängs kommun* gett en del bidrag.

Att museet placerades just i Årjäng, en plats som av många uppfattas som lite vid sidan av allfartsvägen, kommer sig av den starka ställning travsporten har just i detta område. Årjäng ligger nämligen mitt i det så kallade *Travriket*, en av centralorterna för både den svenska och den norska travsporten. Förutom Årjäng ingår även Åmål, Arvika, Färjestad och norska Momarken i detta Travrike. Därtill var det här som Sveriges äldsta travsällskap, *Wermlands trafvarsällskap*, grundades 1882.

Från början fanns även planer på ett travmuseum i Hälsingland, ett annat av travets centrala områden, men dessa planer har, enligt Marita Arvidsson, lagts på is. En filial till *Nordiska Travmuseet* finns dock på Momarkens travbana i Norge.

Nordiska Travmuseet ägs och drivs av den tidigare nämnda ideella föreningen. I denna förening finns det även möjlighet för den intresserade att bli medlem. Styrelsen väljs därefter utifrån kompetens och förmåga. Dessutom har såväl Årjängs kommun, som travbanorna i trakten representanter i styrelsen. Då man starkt värnar det nordiska samarbetet finns även representanter för Norge i styrelsen. Nuvarande ordföranden för både *Nordiska Travmuseet* och filialen på Momarken exempelvis, är norrman.

Museet har sammanlagt fem anställda, varav två på halvtid. Genom samarbete med den lokala arbetsförmedlingen har man även möjlighet att få folk på lönebidrag.

När museet byggdes räknade man med cirka 10000 besökare/år. Tyvärr blev museet inte riktigt den publikmagnet man räknat med. Det faktiska antalet besökare per år har i stället stannat vid cirka 1000 plus cirka 8000 konferensgäster. Huvuddelen av besökarna kommer från Sverige och Norge. En växande grupp besökare är emellertid tyskar och holländare. Medan svenskarna och normännen i huvudsak kommer för travet, är det vildmarken, inte minst möjligheten att skaffa ett permanent sommarboende i en nära nog orörd natur, som lockar tyskarna och holländarna.

Museets huvuduppgift är att registrera, bevara och dokumentera travsportens historia i Norden. Dessa mål söker man uppnå dels genom den permanenta utställningen, ett antal vandringsutställningar och sommarutställningar, dels genom att arkivera sådant material som bör bevaras.

Den permanenta utställningen har sammanlagt nio avdelningar: Urhästen; Körporten under antiken; Veterinärmedicinen; Einar Anderssons fotogalleri; Claes Kärrstrands "vinnande skor"; Äldre sulkys; I stallet; Dräktmobilen (olika tävlingsdressar) samt sedan 2007 *Hall of Fame* (den nordiska travsportens största två- och fyrbenta hjältar. Hittills har man valt in Sören Nordin, Ulf Thoresson, Stig H Johansson och Steggbest). Arbete pågår emellertid med att förnya och förändra utställningen. Exempelvis skall den antika avdelningen tas bort, då den inte anses höra hemma i den nordiska kontexten. Dessutom vill man göra utställningen än mer interaktiv och mer lockande för olika åldrar. Ett museum dit hela familjen gärna kommer tillbaka och där de vill stanna hela dagen.

De interaktiva inslag som för närvarande finns på museet är två trähästar på vilka besökarna kan träna på att sela och sadla, en simulator där de kan prova på att "köra" travlopp samt ATG:s spelhörna där de kan spela på hästar. Genom ett uppärbetat samarbete med ungdomstravets travskola finns det dessutom möjlighet för besökarna, både barn och vuxna, att prova på att köra häst, på bana såväl som i skogen. I anslutning till museet finns dessutom en lekplats och sommartid även en liten "bondgård" med smådjur.

Till utlåning för travbanor och andra typer av föreningar har man ett antal vandringsutställningar: Familjen Nordin – tränardynastin; Ulf Thoresson – mästarkusken; Från Veikle Balder till Järvsöks. Kallblodstravarens historia; Spelets utveckling. (Av den uppdaterade hemsidan 2009 framgår att det numera även finns en utställning om Montésporten.)

Hittills har man genomfört två sommarutställningar: 2007 *Hästen i konsten* (från de första grottmålningarna till Marino Marini.) 2008 *Hästen i konsten* (en rad svenska och norska konstnärer med hästen som motiv.) Av den uppdaterade hemsidan framgår att sommarens utställning behandlar den amerikanska sulkysporten sedd genom Currier & Ives litografier (*The History of Harness Racing by Currier & Ives*) och har lånats in från the *Harness Racing Museum* i Goshen i USA.

Till museet hör även ett bibliotek och ett arkiv som är öppna för besökarna, samt sedan 2007 dessutom en databas där den enskilde kan söka på historiska handlingar, böcker, dokument och föremål.

De föremål som visas på museet härrör till övervägande delen från donationer. Endast i undantagsfall har man köpt in något föremål, bok eller tidskrift.

Museet är mycket utåtriktat och har uppärbetat samarbete både med *Travskolan Wången*, *Veterinärmedicinska museet i Skara*, *Värmlandsmuseum* och med *Harness Racing Museum* i Goshen (New York). Inför framtiden hoppas man på samarbete även med övriga riksanläggningar, samt med naturbruksgymnasier med hästinriktning.

Adress; öppettider & Inträde:

Marknadsvägen 24 (alldeles intill Årjängstravets stallbacke), 672 31 Årjäng. Telefon: 0753-711800. E-post: travmuseet@telia.com. Till Marita Arvidsson marita@travmuseet.com
Vardagar 11-16, lö 13-16 samt Årjängstravets alla travdagar
Sommarhalvåret 50 kr vuxna, 30 kr ungdom över 12 (vinterhalvåret fritt inträde för alla)

Vagnmuseet vid Travskolan Wången

Onsdagen den 28 september 2008 besökte jag *Travskolan Wången* där jag ställde några frågor till chefen, Ola Skyllbäck, angående skolans påbörjade vagnmuseum. Några dagar senare var jag i telefonkontakt med Thord Larsson, skolans datalärare, vilken ansvarar för vidareutvecklingen av museet.

Att i detta läge tala om ett museum, är enligt Ola Skyllbäck, för tidigt. Det som finns är mer ett embryo till ett museum. På vinden ovanför gamla hingststallet finns ett större antal vagnar och slädar av varierande ålder och kvalitet, samt hästredskap och selar vilka samtliga härrör från den gamla hingstutbildningsanstalten. En släde, en så kallad åkskrinda, daterad till 1799 har möjligtvis funnits på anläggningen ända sedan

gårdens tid som överstelöjtnant-boställe.

Initiativet till att söka ordna detta material till ett museum med uppgift att belysa de olika etapperna i Wångens historia, och som skulle hållas öppet för så väl skolans personal och elever, som för besökare, togs av två elever vid travgymnasiet, Andreas Petersson och Jörgen Eriksson, vilka som examensarbete 2006 åtog sig att göra en första sortering av materialet och även påbörja arbetet med proveniensbestämning. Deras förhoppning inför framtiden var att elever och lärare skulle hjälpas åt att arbeta fram museet så att det kunde bli en fungerande del av anläggningen.

I januari 2008 fick Thord Larsson, i uppdrag av skolläningen att fortsätta arbeta med museet. Hans första uppdrag blev att rensa ut mängder av skräp som under åren samlats på vinden och som fanns kvar, trots de båda elevernas rensningar.

Nästa etapp blir att söka anslag för att kunna bygga innerväggar och dra in elektricitet. Utan värme och ljus är det nämligen vintertid omöjligt att vistas på vinden. Thord Larsson har även inlett samarbete med *Jämtlands läns museum* (Jamtli) samt med *Nordiska Travmuseet* i Årjäng. Genom dem hoppas han kunna få hjälp med att närmare tids- och proveniensbestämma föremålen.

För att få till ett fungerande museum är det även av vikt att få in fler föremål som kan belysa de olika etapperna i anläggningens historia. Då anslag för inköp saknas, hoppas han på donationer.

Adress: Travskolan Wången, 830 49 Näliden. Telefon 0640/174 00
E-mail: info@wangen.se. Ola Skyllback: ola.skyllback@wangen.se.
Thord Larsson: thord.larsson@wangen.se,

Hästen på Huseby sommaren 2008

Huseby Bruk

I Alvesta kommun, 20 km söder om Växjö, finns en intressant bruksmiljö, Huseby Bruk. Bruket sträcker sig tillbaka till 1600-talet och

testamenterades i slutet av 1970-talet till svenska staten av den siste private ägaren, fröken Florence Stephens.

Varje år sedan 2002 har man på Huseby knutit samman somrarna runt ett speciellt tema. Dessa teman är alltid kopplade till Husebys historia. Sommaren 2008 hade turen kommit till hästarna. Mellan den 17 maj och den 12 oktober hölls på Huseby Bruk en kulturhistorisk utställning med seldon, vagnar, riddräkter, gunghästar och käpphästar.

Bakgrunden till hästutställningen var att under den tid familjen Stephens bodde på Huseby, bedrev man inte bara bruksrörelse utan även en framgångsrik hästavel. Fröken

Florence Stephens var en skicklig ryttarinna och bedrev uppfödning av många olika slags hästar. Hästintresset var ett arv från fadern Joseph, och delades med systemen Mary på Torne gård och doktor Arvid Aaby Ericsson på Gåvetorps gård. Tillsammans födde de upp en lättare sorts varmblodshäst med inslag av arabiskt fullblod. En av de mer kända hästarna från Huseby var skimmeln Bunting, mera känd som "Lilla Gubben" i filmerna om Pippi Långstrump. Florence Stephens hästuppfödning fick emellertid ett tragiskt slut. 1957 såldes huvuddelen av hennes hästar på en kaotisk auktion efter det att hon omyndigförklarats.

Sommarens utställning var indelad i tre avdelningar "Rida Rida Ranka" hästen som leksak. Gung- och käpphästar, karusellhästar och andra små leksakshästar från skilda tider visades. Specialutställningen invigdes av leksaksexperten Peter Pluntky vilken även höll en kortare föreläsning om hästen som leksak. "Hästen till nytta och nöje." I brukets masugn visades paradvagnar och slädar från Huseby och Gåvetorp. Vagnarna kompletterades av selar, sadlar och familjen Stephens personliga foton, vilka gav en utmärkt bild av hästens betydelsefulla del i livet på en herrgård. "I damsadeln." I gamla smedjan visades riddräkter, damsadlar, hattar m.m. som illustrerar hur en herrgårdsfröken red vid förra sekelskiftet.

Projektet *Hästen på Huseby 2008* möjliggjordes genom ett samarbete mellan Huseby Bruk, Regionförbundet Södra Småland, Alvesta kommun, Växjö kommun, samt ett stort antal museer, antikhandlare och privata samlare som lånat ut föremål till utställningen.

Referens

*Sommar på Huseby. Trädgårdsglädje, matglädje, hantverksglädje och livsglädje
2008*

Hippomuseion Det Svenska Hästmuseet

*Var kan vi finna lämpliga lokaler för att ett svenskt Hästmuseum skall bli verklighet.
Foto Gunnar Petersson*

Inledning

Bekantskapen med hästmuseerna runt om i Europa, och även på andra håll, har visat på ytterst levande institutioner där interaktion, deltagande och även multimedialitet är honnörsord. Trots detta, leder ordet museum för många tanken till en lokal där man endast vandrar runt och betraktar föremål från det förgångna. Det anses vila en stämning av stillhet, passivitet och för länge sedan flydd verksamhet över anläggningen. Den här typen av associationer fanns inte från början till museibegreppet.

Ordet museum är en latinsk översättning av det grekiska ordet *museion* som betecknar en plats helgad åt muserna, de gudinnor som beskyddade och inspirerade konst och vetenskap.

Den mest framstående och mest berömda av alla antikens anläggningar helgade åt muserna var *museion* i Alexandria, en storslagen anläggning grundad av Ptolemaios I och omfattande både ett bibliotek täckande hela det då kända vetandet, ett astronomiskt observatorium, laboratorier samt växt- och djursamlingar. Till denna anläggning knöts den dåtida världens vetenskapliga giganter; exempelvis Euklides som lade grunden till geometrin; Aristarchos, som företrädde en heliocentrisk världsbild och Archimedes, den störste av antikens tekniker.

I sin antika definition blir ett museum inte bara en plats där man blickar bakåt och från då till nu, utan även en institution för framåtskådande, en plats för kreativt skapande, för forskning och för upplevelse. Det är den här ursprungliga grekiska definitionen av ordet museum som finns bakom namnet *Svenskt Hästmuseum*; ett levande museum där besökaren inbjuds att i ett förr-till nu-framåt-perspektiv bli delaktig i människans och hästens gemensamma värld.

Museet, som vi tänker oss det, kommer att vara ordnat såväl kronologiskt som tematiskt. På sammanlagt 29 stationer kommer besökaren att möta hästar och olika typer av agerande som bjuder in till lärande, upplevande och deltagande i hästens och människans historia.

Varje station är tredelad i *Se, Lära, Delta*ga. Med *Se* menas information i ord och bild samt föremål. Med *Lära* menas att det på stationen finns en pedagog eller annan typ av guide/instruktör som hjälper besökaren till rätta och bjuder in till ett lärande. Med *Delta*ga menas att besökaren själv får möjlighet att aktivera sig i det stationen erbjuder.

Här i rapporten börjar beskrivningen av varje station med *Bakgrund*,

där det ges ett historiskt ramverk; ett *sitz im leben*, till det stationen erbjuder. En tanke med dessa bakgrunder är även att de skall tjäna som embryon till de texter som senare skall finnas på respektive station. Förhoppningsvis kan dessa texter, dvs. de som slutligen kommer att finnas på stationerna, publiceras i en speciell katalog tillsammans med sina bilder och med utförliga litteraturhänvisningar. En vanlig erfarenhet från museibesök är nämligen att man på plats aldrig hinner studera texterna så grundligt som man skulle vilja. På detta sätt underlättar man även för de besökare, som så vill, att kunna fördjupa sitt lärande om det museet erbjuder.

Genom möjligheten till interaktion går *Svenskt hästmuseum - Hippomuseion* - utanför det klassiska museirummets begränsningar. Aktiviteterna finns både inom museilokalen och på olika avstånd utanför denna. Till anläggningen bör även knytas ett besökscentrum, samt ett studie- och forskningscentrum.

Som framgått av *Inledningen* var den ursprungliga tanken ett vagnmuseum. Under resans gång har museiprojektet, under influens dels av Gunnar Peterssons vision om *Flyinge Horse Land*, dels av de studerade utländska museerna, breddats avsevärt. Numera är inte vagnarna navet runt vilket hela verksamheten snurrar, i stället finns de utspridda på flera olika stationer.

Hästen: ursprung, domesticering, avel och raser

Bakgrund

För ungefär 55 miljoner år sedan levde i Eurasien och Nordamerika ett litet djur, *Hyracotherium* (även kallat *Eohippus*), vilket räknas som gemensam anfader till hela släktet *Equidae* dvs. hästar, åsnor, zebror, flodhästar och tapirer. Utmärkande för detta djur var att det var av ungefär samma storlek som en katt, hade fyra tår på frambenen och tre på bakbenen samt ett tandgarnityr som visade att det levde på blad.

För ungefär 40 miljoner år sedan dog de tidigaste representanterna för *Equidae* ut i Europa. Under de följande årmiljonerna var hästsläktets utveckling knuten till Nordamerika. Där framträdde ungefär samtidigt *Mesohippus*, vilken var mer hästliknande, cirka 60 cm hög, och där sidotårarna började tillbakabildas till förmån för mitttån vilken så småningom skulle utvecklas till en hov. Ytterligare 10 miljoner år senare

framträdde *Merychippus*, den förste gräsätaren vilken i princip var täpspetsgångare och som vuxit till cirka 100 cm i mankhöjd. Ytterligare 15 miljoner år senare framträdde *Pliohippus*, vilken var den första egentliga entåiga gräsätaren, och som mest av allt påminde om en liten finlemmad ponny. Detta lilla hästdjur lär ha utvandrat till såväl Eurasien, vilken vid den här tiden var förbunden med Nordamerika genom en landremsa, och till Sydamerika, över den centralamerikanska bron, nuvarande Panama.

För ungefär 5 miljoner år sedan framträdde ur *Pliohippus* familjen *Equus*. Huruvida utvecklingen skedde i Eurasien, Nordamerika eller på båda platserna samtidigt, är ännu olöst. Denna familj i sin tur, splittrade sig i *Equus Dolichohippus* och *Equus Hippotigris*; två typer av vad som senare skulle komma att kallas sebror. Ur *Equus Hippotigris* utvecklade sig *Equus Equus*, egentliga hästar, *Equus Asinus*, åsnor och *Equus hemionus* halvåsnor.

Eftersom *Equus Equus* förekom i olika områden och i olika miljöer kom den genom evolutionen att utvecklas till en rad olika ursprungsraser. Inom den moderna forskningen räknar man sedan hippologen O Antonius (1922) som regel med tre sådana ursprungsraser (vildhästar, *Equus Frus*) från vilka tamhästen (*Equus Caballus*) härstammar: *Equus Frus Przewalski* (Przewalskihäst); *Equus Frus Orientalis* (Den sydryska stäpphästen, även kallad *Tarpan*) och *Equus Frus Robustus* (Den västeuropeiska kvartärhästen eller *Robustushästen*).

Hippologerna JG Speed och H Ebhardt (1962) däremot, arbetade med fyra urvildhästprototyper: 1) *Equus Frus Frus* (den nordliga ponnyn.) Till denna hästs ättlingar räknas *Tarpanen*; 2) *Equus Frus woldrichi* (den tunga, nordliga typen) Till denna hästs ättlingar räknas Przewalskihästen; 3) *Equus Frus Germanicus*, även kallad *Equus Frus Lusitanicus* och *Ramskopfpferde* (den eurasiska hästen). Till denna hästs ättlingar räknas *Sorraiaponnyn* på den iberiska halvön; 4) *Equus Frus Lybicus* (den asiatiska hästen) Till denna hästs ättlingar räknas den *Kaspiska ponnyn* och det *Arabiska fullblodet*.

Exakt när hästen och människan möttes för första gången vet man inte. Från ca 30000 f. Kr och fram till ca 12000 f. Kr var hästen av central betydelse inom den paleolitiska kulturen. Jämte bisonoxen räknades hästen som det främsta jaktvillbrådet. Dessutom hade den en central betydelse inom kulten. Mot slutet av stenåldern dog hästen ut på de flesta platser i Europa. Som trolig orsak har man lyft fram hårt jakttryck. Det enda möjliga undantaget kan vara den iberiska halvön där hästen

skulle ha fortsatt att existera. Detta leder över på frågan om hästens domesticering och därmed uppkomsten av tamhästen, *Equus Caballus*.

Enligt den traditionella uppfattningen skulle hästen, närmare bestämt *Tarpanen*, ha tämjts på stäpperna norr om Kaspiska och Svarta havet cirka 4800 f. Kr. Därifrån skulle sedan tamhästar och kunskapen om hästtämjning ha spritts genom proto-indoeuropeerna.

Som argument har man bl.a. lyft fram den så kallade ”hingsten från Derivka“, en hästskalle daterad till cirka 4200-3700 f. Kr vilken på tänderna har den typ av skador som brukar uppkomma av bett.

Från och med Bengt Lundholm har forskarna dock även arbetat med hypotesen att hästen tämjts på flera olika platser samtidigt och att följaktligen olika urhästraser varit föremål för domesticering. För Europas del har den Iberiska halvön framhållits som en trolig domesticeringsplats. Den häst som där skulle ha varit föremål för domesticering är *Sorraiaponnyn*.

Teorierna om flera domesticeringsplatser har fått stöd av den DNA-baserade forskning som vid *Evolutionsbiologiskt center i Uppsala* bedrivits av professor Hans Ellegren och hans team. Om människan lärt sig tämja hästen på bara ett ställe och från enda ras skulle dagens hästar nämligen, enligt Ellegren, vara betydligt närmare besläktade än hans DNA-analyser ger vid handen.

Från de fyra ovan nämnda urraserna har genom årtusende vår tids cirka 200 hästraser utvecklats. Samtliga dessa raser är människans verk.

Hästaveln var inledningsvis inte särskilt systematiserad, men styrdes ofta ändå av en medveten önskan att få fram en viss typ av häst. Längre fram specificerades kraven på hästarna. I Europa exempelvis, kom man tidigt att inrikta sig på att utveckla hästarnas bärkraft, så att de kunde gå med hög samlingsgrad både i militära och mer ceremoniella sammanhang. Dessa ideal gällde fram till början av 1800-talet då man i stället, både för militären och för de hästsportgrenar som då började bli populära, önskade hästar med mer skjutkraft och mindre bärkraft. Ytterligare en stark förändrande faktor för många hästraser under 1800-talet var att effektiviseringen av jord- och skogsbruk krävde större och tyngre redskap som i sin tur krävde större och tyngre hästar. I nutid dikteras avelsarbetet framför allt av sportens krav. Samtidigt sluter sig många människor samman och arbetar för att bevara de äldre raserna. Av världens 200 raser har vi i Sverige cirka 45 raser.

Se

På skärmar visas i ord och bild hästsläktets historia från *Eohippus* till dagens 200 raser, mötet med människan, de olika teorierna angående domesticeringen samt vilka faktorer som i skilda tider och i skilda kulturer bestämt avelsurvalet. Särskild vikt läggs vid hästaveln i Sverige och vad som format den hästpopulation vi för närvarande har i vårt land. Begrepp så som premieringar, avelsvärderingar, treårstester, kvalitetsbedömningar mm kommer att belysas.

På denna station visas även Sveriges förändrade hästpopulation. Att permanent visa exemplar av samtliga fyrtiofem hästraser är troligtvis ogörligt. I många fall får det räcka med naturtrogna modellhästar. Av de historiskt sett mest betydande raserna bör dock levande exemplar visas upp. Övriga raser kan visas upp vid speciella rasdagar, ”rasparader“. Från *Malmö Naturmuseum*, kan dessutom en modell av *Eohippus* lånas in och från *Skånes djurpark* något exemplar av *Przewalskihäst*.

På den här stationen kan man även tänka sig lite funderande runt framtidens hästar. Vad är det för hästar vi vill ha? Vad är det för hästar vi kommer att behöva?

Lära

Guider berättar om hästsläktets evolution, hästavelns och rasernas framväxt. De olika hästraserna visas av företrädare i någon, för just den rasen karakteriserande aktivitet. En intressant omständighet som bör uppmärksammas är nämligen att med alla de raser som kommit till vårt land på senare tid, har även delar av hästarnas kulturella och historiska arv, med avseende på utrustning och användningsområde, importerats. En person som köper en bestämd ras säger ofta ja till ett helt koncept; en livsstil.

Om en etablering av museet kommer att ske i anslutning till *Flyinge Kungsgård*, bör den genbank angående Europas utrotningshotade hästraser, som Flyinges samarbetspartner föreslagits skall upprättas just på Kungsgården, på något sätt kunna knytas till denna station.

Här skall man även kunna se Flyinges ston med föl samt informera sig om det avelsarbete som bedrivs på Flyinge. Här krävs följaktligen samarbete både med Flyinges personal och med företrädare för de olika rasföreningarna, samt med *SH (Svenska Hästavelsförbundet)*. Dessutom skulle man kunna tänka sig olika föreläsare, exempelvis från *Evolutionarbiologiskt center i Uppsala*.

På denna station skall man få grundliga kunskaper om, inte bara att det finns 200 hästraser i världen, utan om varför dessa raser finns och vad det är som format och formar dem.

Deltaga

Besökarna skall kunna prova att rida eller köra någon av hästarna i för dem traditionell aktivitet. Man kan även tänka sig datorer där besökarna kan söka på olika raser och begrepp i hästsläktets historia.

Från denna station bör även kunna arrangeras utflykter till något eller några av alla de stuterier för både vanliga, och mindre vanliga, hästraser som finns i Skåne.

Hästen som biologisk varelse

Bakgrund

Oberoende av om man är ryttare eller kusk har man behov av grundliga kunskaper om hästen som biologisk varelse. Man bör veta att hästen är ett flockdjur, ett betesdjur och ett bytesdjur, vars främsta vapen än i dag – trots all vår avel – är flykten.

För att kunna använda och träna hästen på rätt sätt bör man även ha kunskap om anatomi och fysiologi; om hur skelettet är uppbyggt, om hur muskulatur och sensor fungerar, och om de fem sinnen samt om hästens sociala och sexuella beteende. Även kunskaper om färgerna, deras ursprung och utveckling är väsentlig, liksom kunskap om tecken. Vad är ursprungligt och vad är framavlat av oss människor?

Se

På skärmar visas i ord och bild hästens anatomi och fysiologi, samt egenskap av flockdjur, betesdjur och bytesdjur. Med hjälp av optik kan man illustrera skillnaden mellan hästens och människans synfält.

Lära

Guider och/eller inbjudna föreläsare berättar om hästen som biologisk varelse och om hästens beteende; socialt, sexuellt.

Deltaga

I de optiska installationerna kan besökaren bli vare skillnaderna mellan sitt eget och hästens synfält.

Ridkonstens Historia

Bakgrund

Som redan framgått är forskningen inte helt säker på om hästen ursprungligen domesticerades på en eller flera platser. Lika stor osäkerhet har rått angående huruvida människan började med att rida eller köra hästen. Enligt de senaste rönerna, publicerade av David W Anthony (2007) började man med att rida. Som argument framför han dels att hjulet ännu inte var uppfunnet vid den tid då "*hingsten från Derivka*" fick sina tandskador, dels en hypotes: På stäpperna norr om Svarta och Kaspiska havet utgjorde hästen ett uppskattat villebråd. För att garantera sig köttförråd under hårda vintrar, skulle människorna enligt Anthony, ha tämjt hästen cirka 4800 f. Kr. Ganska snart skulle hästherdarna ha kommit på att de hade större kontroll över en hjord om de själva red på en häst. Ytterligare lite längre fram kom de på att hästen även kunde användas för att göra räder in på fientliga territorier.

Utanför de Sydryska områdena finns inte ridning belagd förrän under andra årtusendet och ceremoniellt kom det att dröja ytterligare en tid innan hästen togs i allmänt bruk. I Mellanöstern exempelvis, var motståndet stort bland ståndspersoner mot ridning på häst. Som det värdiga sättet att färdas bedömdes ridning på mula eller färd i vagn.

Framstående forntida ryttarfolk var emellertid *Assyrierna* (900-talet till 530 f. Kr), en indoeuropeisk grupp i norra Mesopotamien, nuvarande Irak; *Skyterna*, en indoiranskt boskapsskötande folkgrupp från stäpperna mellan Dnestr och Don vilka under 800-talet f. Kr spred sig till Svarta Havet, nuvarande Rumänien, Ungern och Bulgarien samt under 700-talet till Östra Anatolien i nuvarande Turkiet; *Perserna* (550-330 f. Kr) och *Parterna* (248 f. Kr-224 e. Kr). Den sistnämnda var indo-iranska folkgrupper bosatta i nuvarande Iran.

Sin höjdpunkt nådde ridkonsten i Grekland. Det är även från Grekland som vi har de första kända ridinstruktionerna. Äldst bland dessa är atenaren Simons verk, som bara finns bevarad i fragment. Mest känd är Xenophons *Peri Hippices* – om hästar och ridning, från ca. 360 f. Kr, en bok som än i dag till stora delar anses användbar. Här kan man läsa om arbete på volt och fyrkant, här finns en psykologisk syn på hästen och här finns vad som tolkats som den första beskrivningen av de så kallade skolsprången.

Från grekerna övergick ridkonsten till etruskerna och inte minst

romarna. Romarna var dessutom de första som använde sadel. Med hjälp av arkeologiska fynd har man lyckats rekonstruera den romerska sadeln (*Sella equestris*) vilken bestod av en träram med stoppning samt fyra horn; två bak och två fram som gjorde att sadeln slöt tätt kring ryttarens höfter och följaktligen gav en mycket bra stadga. Dessutom använde romarna, för träning av såväl ryttare som hästar, både rundbana (*Gyrus*, övertagen från grekerna) samt ridhus (*Basilica Exercitatoria*).

Under både forntid och antik red man utan stigbygel. Stigbygel är en uppfinning från 300-talets (e. Kr) Kina. Från början användes stigbygel endast för att underlätta uppsittning. Följaktligen hade man bara en stigbygel. Så småningom började man använda två stigbyglar. Under 400- och 500-talen spreds bruket av stigbyglar först över hela Kina och därefter också till Bysans, araberna och Västeuropa. Under 500-talet skall *Avarerna*, ett ryttarfolk i nuvarande Ungern ha börjat använda stigbyglar. På 700-talet skall bruket ha spritt sig till Frankerna.

Konsekvenserna av stigbygelns införande i Europa har varit mycket omdebatterade inom forskningen. Enligt en grupp forskare innebar stigbygelns införande en verklig revolution såväl militärt som socialt. Ridkonsten ska ha effektiviserats så till den grad att stigbygel kan sägas ha gett upphov till det medeltida ridderskapet och i dess förlängning till det feodala systemet. Andra forskare däremot, menar att effekterna av stigbygelns införande är starkt överdrivna. Stigbygelns införande medförde visserligen ridtekniska framsteg, men de var begränsade och slog igenom betydligt långsammare än man tidigare ansett,

Begreppet Medeltiden är omdebatterat och ifrågasatt inom den historiska forskningen. I fråga om ridkonstens historia är det dock ett adekvat begrepp att använda. Trots att ridkonsten av allt att döma är äldre än körkonsten, och trots att det, i synnerhet under antiken, var status bland adel, furstar och kejsare att vara en skicklig ryttare, var det körkonsten som hade högst status. I sina triumfer exempelvis, körde den romerske kejsaren sitt vita fyrspann. Från och med det kristna Bysantinska riket (Östrom) ändrades detta. Kejsaren började rida även i triumferna. Därefter kom medeltiden att vara ryttarnas, och inte minst riddarnas, glanstid. Under 1100-talet kunde till och med Kristus själv avbildas som ryttare.

Under samma tid försvann körkonsten, åtminstone i sin mer ceremoniella form, och återkom inte förrän under Renässansen.

Från Medeltiden har vi inte några ridmanualer bevarade. Däremot finns instruktioner rörande unghästinridning i hovslagarmanualer så som *Lo libro dele Marescalcie dei cavalli*, skriven av Giordano Ruffo i mitten av 1200-talet, och *Hippiatrica sive marescalcia* skriven av Lorenzo Rusio i mitten av 1300.

För Svenskt, eller rättare sagt, nordiskt, vidkommande finns ridhästar avbildade redan i bronsålderns hällristningar. Under järnåldern var hästen en viktig statussymbol hos stormännen. I deras gravar har man funnit lämningar av hästar och hästmunderingar som lagt ned som gåvor. I Alsnö stadga från 1280 medgavs skattefrihet för den som ställde upp med krigare och stridshäst. Därmed hade Sverige fått riddare, en adel som hade ridhästen som statussymbol.

Under Antiken – så väl den grekiska som den romerska – hade mer avancerad ridkonst varit ett centralt inslag i såväl parader som religiösa ceremonier. Under medeltiden försvann till stora delar denna användning av ridkonsten och återvände inte förrän i 1400-talets Neapel, där de aragoniska kungarnas hov blev centra för utbildning i den nya tidens hovceremonier och ridning. Från mitten av 1400-talet och fram till Franska Revolutionen kom följaktligen utbildning i högre skolridning att ingå i utbildningen för alla ynglingar som önskade högre tjänst vid något hov. Utmärkande för denna ridning var det stora poängterandet av samling, de så kallade skolsprången samt spektakulära gångarter, särskilt då trav med mycket schvung och kadens. Vidare red man alltid på enhandsfattning, samt hade hästen betslad med stångbett.

Från och med Renässansen har vi även tryckta ridmanualer. Ridtraditionen från de aragoniska kungarnas hov kom att nedtecknas av Federico Grisone i hans *Gli ordini di cavalcare*, tryckt för första gången i Neapel 1550 (felaktigt anges ofta att detta verk byggde på Xenophons *Peri Hippices*). Verket kom att bli ytterst inflytelserikt och utkom mellan 1550 och 1626 i 16 italienska editioner samt översattes till både franska, engelska, tyska och spanska. Som Grisons mest inflytelserika efterträdare i Neapel räknas Giovanni Battista Pignatelli.

Under de följande århundradena strömmande adelsynglingar både från den övriga italienska halvön och från andra europeiska länder, till Neapel för att lära sig rida enligt de nya principerna och för att skaffa sig den matchande hästen på modet, *Neapolitanaren*, en korsning mellan lokala neapolitanska hästar och spanska hästar. Samtidigt startades runt om i Europa nya centra för den spansk-neapolitanska ridkonsten,

samtidigt som det uppstod en nationell litteratur av ridmanualer på neapolitansk grund. Som exempel från den italienska halvön kan nämnas Ferrara (Cesare Fiaschi, *Trattato dell'imbrigliare, atteggiare e ferrare cavalli*. 1556), Milano (Claudio Corte., *Il Cavallarizzo*, 1562)

Från kejsarriket kan nämnas dels Spanska hovridskolan, grundad 1572, dels ridmästaren Georg Engelhard von Löhneyssen., (*Della Cavalleria* 1609-1610), vilkens metoder låg mycket nära Federico Grisone och som även fick stort inflytande i Sverige.

Från England kan nämnas William Cavendish, hertig av Newcastle (*Methode et invention nouvelle de dresser les chauxaux*, 1658) vilken visserligen inte fick något större inflytande i sitt hemland – där dominerade i stället jaktridning och kapplöpningsridning – men däremot ett desto större i Sverige. Utmärkande för Newcastles metoder var mycket arbete på dubbla spår och med hästhalsen kraftigt böjd åt sidan. Från slutet av 1500-talet och fram till början av 1800-talet dominerades ridutbildningen i Sverige av hertigen av Newcastle och hans metoder. Exempelvis arbetade ridmästaren Johan Levin Ekelund vid Akademistallet i Uppsala, efter hans metoder.

Från Frankrike kan nämnas en lärjunge till Pignatelli; Antoine de Pluvinel (*Le Manege Royal* 1623) som även blev lärare åt den franske kungen, Ludvig XIII, och fick mycket stort inflytande i Frankrike.

I och med att Frankrike under 1600-talet definitivt etablerat sig som den ledande stormakten, tog man även över Neapels roll som ridkonstens centralort. Sin höjdpunkt nådde den franska högre skolridningen med Francois Robichon de la Guérinière, vars epokgörande lärobok, *École de la Cavallerie* (1733) fortfarande är normerande vid Spanska Hovridskolan i Wien. Till hans innovationer räknas den lodräta sitsen, övningarna öppna och sluta, galoppombyte, förvänd galopp samt kandaret. Först genom Claes Adam Ehrengrenath fick hans verk inflytande på den svenska ridutbildningen.

Det enda europeiska land där den spansk-neapolitanska ridkonsten inte fick genomslag var Ungern. Redan i slutet av 1400-talet tillbakavisade den ungerske kungen, Mathias Corvinus, på det bestämdaste den neapolitanska kungens försök att introducera neapolitansk ridning och neapolitanska hästar, med argumentet att han var nöjd med den inhemska ridkonsten (släkt med stäppryttarnas ridstil) och de inhemska hästarna (liknande mongolponnyer).

Stora delar av den ridkonst som i Neapel utvecklades till renässansens och barockens högre skolridning, anses ha kommit från den iberiska halvön, där den kan ha levat kvar sedan romartiden och där det åtminstone i början av 1400-talet fanns en avancerad ridkonst, nedtecknad av kung Duarte i hans *Livro da Ensinanca de bem cavalgar toda sela* (ung. *Boken om den rätta ridningen*). Från den iberiska halvön, särskilt då från Spanien utgick även grunden till den ridstil som i Nya Världen skulle utvecklas till Westernridningen.

Under 1800-talet övertog militären ansvaret för ridkonstens utveckling. 1800-talet blev därmed kavalleriskolornas stora århundrade. 1868 exempelvis, grundades *Ridskolan Strömsholm*. Dessutom var 1800-talet hästcirkusens stora århundrade. Den naturliga arenan för många ryttare som framför allt var intresserade av skolridning, blev därmed cirkusen.

En av de cirkusryttare som fick ett epokgörande inflytande var fransmannen Francois Baucher (*Methode d'équitation basée sur de nouveaux principes*, 1842). Utmärkande för Baucher var att allt träningsarbete utfördes i manegen, att hästarna arbetades mycket i skritt, att halsen böjdes starkt i sidledd samt principen "hand utan skänkel, skänkel utan hand." Hans metoder stod inte oemotsagda. Som hans främste motståndare framträdde greve Antoine Cartier d'Aure. D'Aure var betydligt mer militärt inspirerad i sin ridning, något som inte minst framgår av att han införde både mellantrav, ökad trav, hoppning och fältridning i officerarnas undervisning.

Det sena 1800-talet ridkonst, både i Frankrike och på andra håll, kom till stora delar att präglas av konflikten mellan lärjungar till Baucher och d'Aure. En stor seger för Bauchersidan var när Baucherlärjungen, general Alexis l'Hotte, blev chef för Franska kavalleriskolan i Saumur.

Än i dag lever arvet från Baucher, framförallt i Sydeuropa och i länder kopplade till Spanien och Portugal. Möjligtvis fanns även visst inflytande av Baucher på den svenska ridkonsten. Under det sena 1800-talet och tidiga 1900-talet utbildades nämligen flera svenska officerare vid kavalleriskolan i Saumur, bl.a. major Henri St Cyr, kapten Emil Fick och löjtnant Swartling. Den sistnämnde lät dessutom från Saumur till Strömsholm införa en sorts karusellridning "*Courses de tetes*" och "*Courses individuelle*", vilka praktiserades på skolan fram till 1880-talet.

En annan inflytelserik cirkusryttare var Gustaf Steinbrecht som emellertid inte var en ren skolryttare som Baucher, utan även utbildade

sina hästar i fältridning och hoppning. I sin *Gymnasium des Pferdes* från 1884 beskriver han målet för officershästens utbildning; en användbar fälthäst på skolridningens grund. Medan Baucher lade oerhörd vikt vid olika rörelser hävdade Steinbrecht att de olika rörelserna skulle komma av sig själva, som resultat av det grundläggande dressyrarbetet. Den av Steinbrecht presenterade utbildning lades till grund för tyska arméns utbildningssystem; *Heerdiensverordnung* från 1912, ett system som kom att läras ut först vid Kavalleriskolan i Hannover och därefter vid *Deutsche Reitschule* i Warendorf. Spridning över världen har detta utbildningssystem fått inte minst genom det moderna standardverket *Richtlinien für Reiten und Fahren*, ett verk vilket sedan början av 2000-talet ligger till grund även för den ridundervisning som i Sverige bedrivs dels på riksanställningarna, dels på de av Svenska Ridsportförbundet ledda ridskolorna.

Militärerna, med sina krav på fältmässig ridning, drev fram krav på jaktridning och hoppning. Under inflytande av engelsk jaktridning introducerades i slutet av 1800-talet lätttridning och engelska sadlar vid ridskolan Strömsholm. I början av 1900-talet skapade den italienske armékaptenen Federico Caprilli den moderna hoppsetsen, vilken ganska omgående introducerades även i Sverige av svenska officerare, som studerat vid Pinerolo - den italienska kavalleriskolan.

Ytterligare en betydelsefull förändring under 1800-talet var att ridkonsten gick från att vara ett privilegium för adel och furstar till att även omfatta borgarklassen. Under 1900-talet skedde en omfattande demokratisering, inte minst i Sverige, där regeringen Erlander i slutet av 1940-talet lade grunden till ridning som folksport. *Ridfrämjandet* bildades. De för Sverige så typiska ridskolorna byggdes upp med hjälp av personal och hästar från försvaret samt ekonomiska medel från totalisatorspelet.

Från att ha varit en sport för militärer och välsituerade förvandlades ridning till en sport för människor, inte minst för flickor och kvinnor, ur alla socialgrupper, som påpekats i delrapporten *Hästnäringen i Sverige. En rapport från nuläget* har under de senaste decennierna intresset för olika ridstilar med inspiration från historien och andra kulturer ökat nära nog lavinartat i vårt land. En del av dessa trender, exempelvis *Working Equitation*, har fångats upp av Svenska Ridsportförbundet och ridskoleverksamheten, andra, exempelvis *Barockridningen*, står helt utanför.

Ett område som bör ges speciell uppmärksamhet är kvinnan till häst. Sammanfattningsvis kan sägas att fram till Franska Revolutionen var det endast kvinnor ur furste- och adelsklassen som red. Under 1800-talet började även borgerskapets kvinnor att rida. Under 1900-talet blev ridning tillgänglig för kvinnor ur alla samhällsklasser.

Ridtekniskt användes fram till Franska Revolutionen såväl damsadel, som herrsadel. I sin *Oeconomus prudens et legalis oder Klug und rechtverständiger Hausvater* (1702) gjorde sig den kejserlige fältmarskalken Franz Philipp Florinus några tankar om kvinnors ridutbildning och vad man som hufvader skall tänka på angående val av ridstil och sadlar för hushållets kvinnor.

Enligt Florinus var det säkraste sättet för kvinnor att rida, att sitta gränsle, dvs. i herrsadel, men att i formella sammanhang var det lämpligare att de red i damsadel. Det framgår också av Florinus att begåvade kvinnor kunde komma långt i avancerad ridkonst och att kvinnor red jakt. Florinus ger till och med anvisningar på lämplig ridklädsel för kvinnor; polsk rock, gärna i grönt.

Under 1800-talet dominerade damsadeln. Under samma tid kom dessutom ridmanualer som speciellt vände sig till kvinnliga elever. Som exempel kan nämnas den ridhandbok akademistallmästaren Georg Arsenius 1885 dedicerade till Akademistallets kvinnliga elever. Under 1900-talet är det inte någon skillnad på mäns och kvinnors ridstil.

Se

Med hjälp av texter, föremål och ridmanualer från skilda tider, illustreras ridkonstens historia från de första beridna herdarna på Sydrysslands slätter till den moderna, demokratiska och pluralistiska ridkonsten. Här kan man tänka sig samarbete med *Livrustkammaren* – där bl.a. kapten Emil Ficks bibliotek, omfattande samtliga ridmanualer från 1500-talet och fram till hans egen tid, förvaras – samt med Skokloster där det liksom finns en stor samling ridmanualer från 1500-1600-1700-talen, och med universitets- och nationalbiblioteken – inte minst *Kungliga Biblioteket* i Stockholm – som även de har stora samlingar av historiska ridmanualer.

Förutom den internationella ridkonsten bör även ridkonstens utveckling i Sverige, och varifrån den mottagit sina impulser, uppmärksammas. Namn så som Johan Levin Ekelund och Claes Adam Ehrengranath bör behandlas. Likaså att den undervisning som i nutid

bedrivs i Svenska Ridsportförbundets regi, bygger på utbildningssystemet från *Deutsche Reitschule* i Warendorf.

Översikten har visat att ridkonsten har förändrats ytterst lite och långsamt. För den moderne ryttaren är det fullt möjligt att förstå instruktionerna i böcker från olika århundraden. Kan man ändå tänka sig att ridkonsten kommer att förändras i framtiden?

Lära

Guider visar och berättar om ridkonst från skilda tider. Här kan man även tänka sig uppvisningar och clinics av företrädare för olika typer av ridkonst.

Deltaga

På stationen bör finnas hästar så att besökarna själva kan prova olika typer av ridkonst. Alternativet är ridsimulatorer. Som jag senare kommer att återvända till, kan man kanske tänka sig ett gemensamt "*Deltaga*" för *Ridkonstens historia*, *Hästen i sport och spel* och *Hästen i jakten och kampen mot vilda djur*. Även här kan man tänka sig datorer där besökaren söka i historien.

Körkonstens historia

Bakgrund

Tidigare ansåg man att hjulet uppfanns i Mesopotamien cirka 3500 f. Kr. Numera har man funnit belägg som visar att hjulet vid samma tid användes även på de Sydryska slätterna, i nuvarande Polen och i Västra och Centrala Europa. En hypotes som nyligen framförts är att hjulet till och med kan ha förts in till Mesopotamien av de iranska byggnadsarbetare som i mitten av 3000-talet arbetade på tempelbyggena i Ur och Uruk. Även handelsmän från stäppkulturerna kan ha fungerat som förmedlare.

Från slutet av samma årtusende, finns de äldsta beläggen för ceremoniell användning av körning. De belägg som anförts är en vagnbegravning i Sintashta på de Kaspiskt-Pontinska stäpperna, och en sumerisk bildskrift från Erch, avbildande en stor fyrhjulig vagn. Vid den här tiden var det emellertid inte hästar utan oxar som tjänstgjorde som dragare framför vagnarna.

Cirka 2500 f. Kr uppfanns det ekrade hjulet som kom att användas på de lätta tvåhjuliga vagnarna, vagnar vilka kommit att ses som själva

symbolen för folken på de sydryska stäpperna, indoeuropeerna, och för de olika bronsålderskulturer de blev upphov till från Nilen till Kina, från Centraleuropas slätter till den iberiska halvön, från Skandinavien till Grekland och den apenninska halvön.

Tidigare ansåg man att dessa vagnar framförallt användes som stridsvagnar. Numera är man något mer nyanserad. Visserligen användes vagnarna på många håll som stridsvagnar, exempelvis i Egypten, hos hettiterna och i Indien, men de hade även många andra centrala funktioner; parad, ceremoni, jakt och kappkörning. Sin höjdpunkt nåde den antika körkonsten i Romarriket.

Det typiska dragdjuret framför dessa vagnar var hästen. För tyngre transporter användes under forntiden oxar. Anledningen här till var anspänningen. Bröstselar och lokselar var ännu inte uppfunna. Inte heller draglinor eller skacklar. Istället drog hästen med hjälp av bukjord och en halsring som var fäst i ett ok. Detta ok i sin tur, vilade på manken och var fäst i en stång som förband häst och vagn.

Som redan konstaterats i samband med ridkonstens historia, försvann i princip den ceremoniella körningen under Medeltiden. Samma sak gällde de under antiken så älskade kappkörningarna med tvåhjuliga vagnar. Längst fanns de kvar i Konstantinopel där de förekom till 1204 då korsfararna under sin plundring, förstörde Hippodromen.

Medeltiden var emellertid en ytterst kreativ tid för körning i egenskap av brukskörning. Under 500-talet uppfanns bröstselen, några århundraden senare, kollersele och lokselen. I de områden där man körde med oxar fortsatte man dock att köra med ok. Andra medeltida uppfinningar var den svängbara framaxeln, draglinorna och skacklarna. De sistnämnda kan dock vara uppfunna i Kina och importerade till Europa.

Bakom dessa uppfinningar, som medgav ett helt nytt sätt att utnyttja hästens dragkraft, stod bönderna. Som förklaring till deras nyintresse för uppfinningar har angetts att det medeltida feodalväsendet, i motsats till forntidens och antikens slavkulturer, tillät dem att producera för egen räkning. Därmed skulle de ha blivit benägna att satsa på uppfinningar som underlättade arbetet.

Under 1000 och 1100-talen ökade fraktrafiken med kärror över hela Europa. För personbefordran var emellertid både vagnar och vägar ännu allt för obekväma. Vagnkorgen, exempelvis, vilade fortfarande direkt på hjulaxlarna. Först i mitten av 1300-talet kom vagnar med upphöjd

vagnkorg. Första gången en sådan vagn, föregångaren till karossen, omtalas i källorna, var när drottningen av Ungern besökte sin son, kungen av Neapel. Någon större spridning fick emellertid inte dessa vagnar förrän under andra hälften av 1500-talet. De tillhörde nämligen högre ståndskulturen och bland adeln var på många håll motståndet starkt mot införande av vagnar. Det enda värdiga sättet att färdas för en adelsman var till häst. Att färdas i vagn ansågs förvekligt och fruntimmersaktigt. Även i kyrkan – vilken ju befolkades av adelsmän – härskade detta synsätt. När de första karosserna gjorde entré i Rom exempelvis, protesterade påven på det bestämdaste. Kyrkans ära krävde, enligt honom, att kardinalerna red, och inte färdades i vagn, som fruntimmer. Karossen hade emellertid kommit för att stanna. I slutet av 1500-talet hade i princip ridning som färdmedel upphört bland mer prominenta människor. Samtidigt upphörde efterfrågan på ridhästar som kunde gå i pass och tölt.

Även inom ceremoni tog karosserna allt mer över ridhästarnas roll. Från början av 1400-talet hade furstar, adelsmän och andra honoratiores brukat hålla offentliga statsentréer till häst. Från och med 1600-talet övergick dessa statsentréer allt mer till att hållas med kaross.

Under 1600-talet spred sig bruket med karosser även till den rikare delen av borgerskapet. 1640 upprättade dessutom bröderna Taxis den första regelrätta diligenslinjen i Tyskland. I vårt eget land upprättades gästgiverier med skjutsskyldighet.

Ytterligare en nyhet under 1600-talet var att hästarna började köras från kuskbocken. Tidigare hade kuskarna ridit på vänsterhästarna.

Igenkänningstecken och etikettregler började även få stor betydelse. Då det inte gick att se vem som satt i vagnen var det av vikt att kunna utläsa vederbörandes rang på hästarnas munderingar. Påven Urban VIII exempelvis, fastlade att endast påvens hästar fick bära de traditionella påvefärgerna rött och guld. Kardinalernas hästar skulle ha röda selar, biskoparnas purpurfärgade, prästernas svarta och adelsmännens blåa.

Från slutet av 1600-talet började England framträda som det stilbildande landet när det gällde körkultur.

Under hela 1700-talet utvecklades ekipagekulturen för att nå sin höjdpunkt under 1800-talet. Vid denna tid växte det även fram körskolor både i Sverige, på de brittiska öarna, på Kontinenten och i USA där välsituerade kunde lära sig köra både enbett, par och fyrspann.

Som exempel kan nämnas den tyske körmästaren Benno von

Achenbach, verksam i Berlin, samt körmästaren Möller som drev en exklusiv körskola i Göteborg.

I Sverige nådde ekipagekulturen sin höjdpunkt med Gustav V vilken hade ett stall med verkligt förstklassiga karossiärer på Tegelbacken. Hans förste hovstallmästare, Rosenblad, införde dessutom dressyrarbete i hästarnas träning, något som gjorde dem lösgjorda, smidiga och starka.

Under 1900-talet är det framför allt armén som ansvarat för körutbildningen i Sverige. 1937 fastlades att körning - såväl skol- som fältkörning, släpning och klövning skulle införas vid Ridskolan Strömsholm. Dessa kurser var till för samtliga befälskategorier (officerare, underofficerare, underbefäl). 1957 infördes dessutom kurser för skogskörare och skogskörningsinstruktörer.

Att körning och ridning vid den här tiden ansågs ligga nära varandra, framgår dels av att som lärare på körkurserna fungerade Anders Lindgren och Sten Nordenskiöld – samtidigt två av Sveriges främsta dressyrryttare – dels av följande citat av Sten Nordenskiöld: *”Körning och ridning måste samspela med varandra. En välriden häst skall vara bra att köra och en välkörd häst ska vara bra att rida.”*

Under de följande decennierna gled ridning och körning ifrån varandra. Körning förekommer exempelvis endast i undantagsfall på ridskolorna. För närvarande är en förändring på gång. Fler och fler ridskolor börjar införa körning och samarbete har även börjat upprättas med travskolorna.

Se

I text och bild skildras körkonstens historia från uppfinnandet av hjulet cirka 3500 f. Kr och fram till dags datum. Här skall även finnas exempel på så många vagnar och slädar som möjligt. Helst uppställda i miljöer, med selade, förspända modellhästar och lämpligt klädda dockor som kuskar och passagerare. Med andra ord; här blir ett utmärkt tillfälle att ställa upp och visa *Flyinges*, *Kulturens* och *Malmö Museums* vagnar. Även körmanualer från skilda tider bör finnas tillgängliga.

Lära

Guider berättar om de olika vagnarnas historia och funktion.

Deltaga

Besökarna ska själva få prova på att köra. Först kanske i en simulator,

sedan med riktig häst och vagn. Om museet etableras i anslutning till *Flyinge Kungsgård* finns många möjligheter. Den täckta körbanan från 1905 skulle kunna användas. Dessutom bedriver redan nu fyrspannuskusken Fredrik Persson uppdragskörning, där folk även får prova på att köra, vid sin gård *Stenshills Stables*. Kanske skulle man även kunna tänka sig kortare körkurser och clinics. Även på den här stationen kan man ha datorer där besökarna får söka i historien.

Nedan följer sammanlagt sex stationer vilka på sätt och vis skulle ha kunnat bakats in i *Ridkonstens*, respektive *Körkonstens historia*, men som jag bedömt har så mycket egen karaktär och historia att de bör presenteras som egna stationer.

Hästen i krigets tjänst

Bakgrund

En av människans äldsta användningsområden för hästen är som vapen. Redan på de sydryska stäpperna, ett par, tretusen år före Kristus, användes hästen för räder bland fientliga stammar. Under det följande årtusendet var den tvåhjuliga stridsvagnen det dominerande vapnet framförallt i Främre Orienten, Indien och Kina. Under första årtusendet efterträdde stridsvagnarna av kavalleriet. Särskilt framstående som kavallerister var *skyter*, *assyrier*, *perser*, *kelter* och *parther*. De sistnämnda exempelvis, arbetade även i romersk tjänst.

Som redan tidigare nämnts dominerades den medeltida krigföringen helt av riddarna. Dessutom bör man inte glömma bort de framstående muslimska ryttarna, som under samma tid erövrade stora delar av det Östromerska riket, samt hela den Iberiska halvön.

Under 1400-talet dök det hästdragna fältartilleriet upp. Samtidigt skapade Matthias Corvinus, kung av Ungern, husarerna. Ytterligare hundra år senare kom kyrassiärer, lansiärer och dragoner.

Fram till Franska Revolutionen var kavalleriet helt adelsdominerat. Genom Napoleons reformer fick även gemene man tillträde till detta exklusiva vapenslag. Samtidigt började man även bygga upp masskavallerier och massartillerier. Under så väl Första som Andra Världskriget svarade kavalleri och hästanspant artilleri för betydande insatser. Även i vår tid finns stridande enheter, exempelvis i Afghanistan. En annan beriden enhet är Janjaweed, en milisgrupp i Dafurprovinsen i

Sudan. Världens enda beridna, fullt stridsberedda kavalleriregemente, är Indiska Arméns 61:a kavalleriregemente.

Sverige har åtminstone sedan 1600-talet varit en framstående militär hästnation. Under kungar såsom Gustav II Adolf, Karl XI och Karl XII var det svenska kavalleriet legendariskt.

Genom indelningsverket hade dessutom kavalleriet, långt innan Napoleons reformer, en fast förankring bland allmogen. Under 1800-talet byggde man i Sverige upp världens största artilleri- och kavalleriregementen. För att utbilda officerarna grundades Ridskolan Strömsholm. För att utbilda hästar grundades sammanlagt sex remontdepåer. För att ta hand om hästarna i såväl fred som krig grundades den kvinnliga försvarsorganisationen *Svenska Blå Stjärnan*, vilken under såväl första som Andra Världskriget satte upp hästambulanser.

Numera är det svenska försvaret avhästat. Det som återstår är en livgardesskvadron avsedd för högvaktstjänst.

Se

I text och bild kommer hästens militära historia att skildras från forntiden och fram till vår egen tid. Här kommer även att behandlas remontdepåer, indelningsverk och ackordshästorganisation, samt *Svenska Blå Stjärnan*.

På stationen skall även visas militär hästutrustning i form av selar, sadlar, huvudlag, vapen, kanonspann (förspända med modellhästar), trosskärar mm. Här skulle man även kunna tänka sig att visa ett litet bibliotek med militära instruktioner och manualer.

Lära

Guider/Pedagoger berättar om hästens roll i krigshistorien. Här kan man även tänka sig filmer visande hästen i det militära. På *Krigsarkivet* exempelvis, finns undervisningsfilmer från både kavalleri och artilleri.

På den här stationen kan även förekomma uppvisningar i regi av existerande militärhistoriska föreningar; husarer, dragoner och artilleri.

Deltagande

Besökarna bör få möjlighet prova på ridning i militär mundering på så väl kavallerihäst som i artillerispann. Här kan man även tänka sig olika

former av rollspel på det militära hästtemat. Med hjälp av datorer kan besökarna söka i hästens krigshistoria

Hästen i polisarbetet

Bakgrund

Beridna poliser har funnits sedan 1700-talet, då man började använda dem för att ersätta militärer i ett mycket oroligt Europa. Den äldsta beridna poliskåren är Londons *Bow Street Horse Patrol* som bildades 1758. Efter några våldsamma upplopp under slutet av 1830-talet mobiliserades beridna trupper i centrala London för att upprätthålla ordning, både i samband med vanlig patrulltjänst och under parader och stora möten.

Under 1850-talet fanns beridna enheter i de flesta europeiska länder. Bakgrunden var ökande sociala problem och klasskonflikter. Under de följande decennierna spred sig företeelsen och finns numera i de flesta länder. Sverige har haft ridande polis sedan slutet av 1800-talet. För närvarande finns beridna enheter i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Medan hästens användning inom det militära i nutid är kraftigt beskuren, har den fortfarande en central uppgift att fylla inom polisen där den används både för patrullering, bevakning och för biläggande av konflikter, exempelvis i samband med demonstrationer. Det land som har störst antal ridande poliser är Indien. De mest kända ridande poliserna är *Canadian Mounted Police*, även kallad "rödjackorna". I Spanien används fortfarande rörelser ur den högre skolridningen i polisarbetet. För att skingra folkmassor är hästarna, alltid Andalusier, lärda att hoppa baklänges samtidigt som de sparkar bakut (Stående Capriole). I Kalabriens svårtillgängliga bergsområden använder polisen sig dessutom av hästar för spaning efter smugglare och andra typer av kriminella. I *Kentucky Horse Park*, världens största pedagogiska hästpark, utförs all vaktjänst av beriden polis.

Se

På stationen belyses hästens arbete inom polisen i så väl historia som nutid. Förutom skärmar med text och bild, bör här även finnas utställda exemplar av den moderna skyddsutrustning som används på polishästar. Lämpligtvis visas den på modellhäst.

Lära

Här skulle man kunna tänka sig poliser som till häst visar hur de arbetar. Stationen förutsätter därmed ett samarbete med ridande polisen. Här blir även tillfälle att presentera en av de nya hästraserna i Sverige, *Kladrubern*, vilken sedan några år tillbaka används av Malmö- och Göteborgspolisen.

Delta

Besökarna erbjuds rollspel där de får spela demonstranter, fotbollshuliganer eller dylikt som skall åtgärdas med hjälp av beriden polis. Även här bör det finnas behov av samarbete med stuntinstruktörer från *Zin-Lit Stunt School*.

Hästen i ceremoni, hovliv, fest och teater

Bakgrund

Genom historien har hästen haft en central ställning i ceremoni, hovliv och fest. Redan i mitten av tredje årtusendet finns belagt att den användes som dragare framför ceremonivagnar i samtliga de kulturer som kommit i kontakt med folken från de sydryska stäpperna.

Under den grekiska och romerska Antiken var hästen en protagonist i korteger och triumfer. På samma sätt som i de tidigare kulturena var gränsen flytande mellan ceremoniell- religiös- sportlig och militär symbolik. Som exempel kan nämnas de *Panathenensiska festspelen* vilka årligen hölls i Athen till gudinnan Athenas ära. I dessa spel ingick både kapploppningar och en magnifik ryttnarparad, förevigad i *Parthenonfrisen*. I den grekiska kolonin Sybaris hade man lärt hästarna dansa till flöjtmusik. I Rom nådde den ceremoniella användningen av hästen sin höjdpunkt. Förutom alla parader och triumfer som hölls både i samband med militära segrar, bemärkelsedagar inom kejsarfamiljen, på religiösa festdagar, och i samband med tävlingsdagarna på de olika cirkusarna, inte minst då på *Circus Maximus*, bör de så kallade *Lusus Trojae*, Trojaspelen nämnas. Detta var storslagna ryttnarspel med militära övertoner, utförda av Roms adelsynglingar, på olika festdagar samt mellan loppen på *Circus Maximus*.

Trojaspelen överlevde det Västromerska rikets fall. I Konstantinopel fanns de kvar åtminstone till 1100-talet. Enligt en del forskare har de dessutom haft visst inflytande på utvecklingen av medeltidens tornerspel och renässansens karuseller.

Vid kejsarhovet, och inte minst vid påvehovet i Rom, kom från och

med 700-talet storslagna beridna korteger, så kallade *cavalcate*, att inneha en central position. (Se mer under *Hästen i religionshistorien*).

Inom feodalismens symbolvärld fick hästen en central ställning, som nära nog "totemdjur" för ridderskapet. I sin *Lo libro dele Marescalcie dei cavalli* (mitten av 1200-talet) konstaterade Giordano Ruffo exempelvis, att hästen var den allra ädlaste av de varelser Gud ställt till människans förfogande, ty endast genom den kunde riddare och andra herrar skiljas från den icke adliga massan. Till hästens feodala funktioner hörde dessutom att fungera som *tribut* – dvs. avgift för olika former av förlåningar. Som exempel kan nämnas *Chineaceremonin* i Rom. Från år 1265 var kungen av Neapel ålagd att årligen skänka påven en vit passgångare – *en chinea* – samt 8000 once som betalning för sitt rike.

Överlämnandet av hästen till påven skedde den 28 juni och kom att utformas som en av de största årliga festerna i Rom.

I kortege fördes hästen från familjen Colonnas palats – sedan mitten av 1400-talet innehade familjen Colonna ämbetet som neapolitansk överhovstallmästare – och till Vatikanen där den togs emot antingen i *Sala Regia* eller i Peterskyrkan. Hästens väg var kantad av storslagen så kallad tillfällighetsarkitektur och på kvällen efter överlämnandet, följde ett storslaget fyrverkeri.

Under 1500- och 1600-talen utvecklades tornerspelen till *Karuseller* – praktfulla, beridna allkonstverk i de enväldiga furstarnas tjänst. För svenskt vidkommande kan man exempelvis tänka på Karl XI:s *Certamen Equestre* 1672 och Gustav III:s karuseller på Drottningholm.

Tillsammans med de tidigare nämnda *cavalcate* och statsentreerna utgjorde dessa karuseller, fram till Franska Revolutionen, arenan för den högre skolridningen med dess spektakulära språng och steg.

Värt att uppmärksamma är att inte endast män, utan även kvinnor både red i karusellerna och höll formella, beridna statsentréer. Från 1300-talet till 1600-talet finns belagt att kvinnor hållit statsentréer i Rom. Som exempel kan nämnas Eleonora d'Aragonas entré 1477 och drottning Kristinas entré 1655. Från slutet av 1500-talet finns en damkarusell belagd i Rom och under 1700-talet var damkaruseller populära vid kejsarhovet i Wien.

Under 1800-talet efterträdde adelskulturen av en militär kultur. Detta gällde även ceremoniväsendet. Adels ryttnarspel efterträdde av militärparaderna. Än i dag finns exempelvis beridna högvakter i många länder, exempelvis Sverige, Danmark, England, Spanien, Frankrike och

Italien. Den högre skolridningen fick en ny arena genom hästcirkusarna.

Förutom vid hovet och i det militära har hästen varit en trogen ledsagare även vid livets stora högtider och övergångsriter; bröllop, begravning och skolavslutning. På många håll finns därtill folkliga lekar och spel till häst.

I vår egen tid finns ett förnyat intresse för den ceremoniella ridningen och för hästcirkus/hästeater. De klassiska skolorna; Spanska Hovridskolan i Wien, Cadre Noir vid Kavalleriskolan i Saumur, Portugisiska Ridskolan i Lissabon och Andalusiska Ridskolan i Jerez de la Frontera, drar ett ständigt ökande antal besökare och elever. Över hela Europa bildas grupper för Barockridning, inte sällan kopplade till dansken Bent Branderup. 1998 grundade fransmannen Bartabas *Theatre Equestre Zingaro*, Frankrikes, möjligtvis Europas, enda teatergrupp specialiserad på scenisk hästkunst 2002 fick han dessutom franska kulturministeriets uppdrag att nygrunda ridakademien i Versailles. 2004 startade gruppen *Zin-Lit Skolan för Scenisk Hästkunst* vid *New Stage Center* i Ystad. Åren 2007-2008 pågick dessutom vid Musikhögskolan i Örebro projektet "*Exercitier – tekniker för självkännedom*" där man med inspiration från de gamla adelsutbildningarna provade att vid en modern högskola undervisa i dans, fäktning, teckning, olika rörelsetekniker samt ridkonst modell Bent Branderup.

Se

I text och bild skildras hästens användning i ceremoni, hovliv, parad, cirkus och teater från forntiden och fram till vår egen tid. Man kan även tänka sig musik från olika tider samt någon lämplig film som illustrerar hästens ceremoniella användning. Dessutom bör här finnas rekvisita såsom paradsadlar, paradselar och karusellmunderingar, samt vagnar markerande livets högtider; exempelvis en vagn smyckad för bröllop och en likvagn. All denna rekvisita bör sättas in i miljöer och visas på modellhästar, åtföljda av dockor i lämplig klädsel.

Lära

Här kan man tänka sig olika former av uppvisningar, exempelvis iscensättande av en karusell, en konsert med åtföljande uppvisningar i Barockridning eller en konsert med den beridna högvaktens musikkår. Lämpliga samarbetspartner, förutom den Beridna högvakten, skulle kunna vara företrädare för Barockridning, inte minst då representanter

för det tidigare nämnda projektet vid Musikhögskolan i Örebro, samt för *Skolan för Scenisk Hästkunst* vid *New Stage Center* i Ystad

Deltaga

Stationen erbjuder rika möjligheter till rollspel. Som instruktörer och inspiratörer skulle man kunna använda dels Bent Branderup och hans elever, dels personal från *Skolan för Scenisk Hästkunst* vid *New Stage Center* i Ystad. Till denna station skulle även kunna knytas entreprenör vilka skulle kunna åta sig uppdragskörning exempelvis i samband med bröllop, skolavslutning, begravning. Om museet etableras i anslutning till *Flyinge Kungsgård* är en lämplig samarbetspartner Fredrik Persson som i sitt företag även har bröllopskörningar med så väl par, som fyrspann och sexspann. Andra lämpliga samarbetspartner är *Blommeröds arabstuteri* där man ordnar konferenser och olika events, modell bröllop, *Hästdroskans Naturbruk* där man utför olika slags uppdragskörningar för student, lucia och bröllop, samt *Ringhults Islandshästar* i Stehag där man ordnar olika typer av bröllop, svensexor, möhippor och företagsritter.

Hästen i jakten och kampen mot vilda djur

Bakgrund

En av hästens äldsta användningsområden är som människans medhjälpare i jakten och kampen mot vilda djur. Under lång tid var jakt till häst ett attribut till furstar och adelsmän. Berömda är framställningarna av de egyptiska faraonernas och de indiska ädlingarnas lejonjakter där man färdades i snabba, tvåhjuliga vagnar efter tvåspann samt medeltidens och renässansens framställning av beridna adelssällskap jagande vildsvin, hjort eller rådjur. I det furstliga jaktsällskapet var även, som framgår av många bildframställningar, kvinnor välkomna.

En mer demokratisk form av jakt till häst, där även personer utanför furste- och adelsklassen togs emot, växte i början av nya tiden fram på de brittiska öarna. Klassisk blev rävjakten, där var och en som kunde få fram en häst var välkommen att följa hundarna. Den brittiska rävjakten har fått stor betydelse för ridkonstens utveckling. Direkt sprungen ur rävjakten är *Steeplechase*, *Häcklöpning* och *Point-to-point*. Än i dag påverkar de brittiska rävjägarna ridsportens utrustning. Tävlingsryttarens klädsel

är inspirerad av 1700- och 1800-talens jaktklädsel, så och sadeln. Den enligt *Ridsportförbundets* TR godkända sadeln för tävlingsbruk skall nämligen vara en sadel av engelsk modell.

I Sverige gick det ganska trögt att intresse officerare och övriga för jaktridning. Först 1886 infördes jaktridning vid Strömsholm. Under samma årtionde introducerades även lättridning och engelska sadlar.

Medan rävjakt till häst på de brittiska öarna, trots starka protester från djurskyddshåll, fortfarande är en regelrätt hetsjakt, har jaktridning på andra håll, exempelvis i Sverige, utvecklats till en sorts terränglöpning över hinder där man eliminerat både räv och hundar. Centrala i den utvecklingen har Fältrittklubbarna varit. Den första Fältrittklubben i Sverige var *Stockholms Fältrittklubb*, grundad 1886.

Under senare år har det, framförallt i svensk fjällmark blivit populärt att jaga småvilt till häst. Hästen används då primärt för att frakta jägaren och vapnen till jaktmarken.

Till jakt- och kampområdet räknas även tjurfäktningen till häst. Denna kamp går möjligtvis tillbaka till romartiden eller till och med ännu längre. Under 1400-talet överfördes den från Spanien till den italienska halvön där den blev mycket uppskattad och fick betydelse för utvecklingen av den högre skolridningen. Medan uppsutten tjurfäktning så småningom förbjöds på den italienska halvön kom den att leva kvar på den iberiska halvön, särskilt i Portugal. I början av 1700-talet förbjöds uppsutten tjurfäktning även i Spanien. Dit återvände den inte förrän under 1900-talet, efter general Francos maktövertagande. I Portugal utvecklades en mindre blodig variant av uppsutten tjurfäktning där det inte går ut på att döda tjuren, utan i stället utföra en sorts hästbalett, så nära tjurens horn som möjligt. Häst och ryttare är under tjurfäktningen iklädda praktfulla 1700-tals munderingar. Under det senaste decenniet har uppsutten tjurfäktning – både spansk och portugisisk börjat tilldra sig intresse i Sverige. Anledningen är dels ridresor till dessa länder, dels import av spanska och portugisiska hästar. Då tjurfäktning till häst på den iberiska halvön är intimt kopplad till ländernas dressyrridningstradition, har en del tjurfäktnare till häst – *rejoneadorer* – även engagerats som dressyrtränare i Sverige

Se

I text och bild skildras jakten till häst, samt kampen mot vilda djur kronologiskt och tematiskt. Stor uppmärksamhet kommer att ägnas symbolisk betydelse, samt genus- och klassperspektiv.

Förutom i text och bild kommer hästens roll i jakt och djurkamp även att illustreras av den utrustning som hör till respektive gren, samt av filmer.

Lära

Företrädare för olika former av jakt till häst- och tjurfäktning visar hur hästarna tränas för att klara de olika verksamheterna.

Deltaga

Besökarna erbjuds att prova utrustning som tillhör de olika verksamheterna samt tjurfäktning mot tjursimulator, dvs. behornad kärra. Om möjligt skulle man kanske kunna arrangera Hubertusjakter i vilka erfarna ryttare skulle beredas möjlighet att delta. Efteråt skulle jaktmiddag kunna hållas. Även i detta sammanhang skulle man kunna tänka sig samarbete med Fredrik Persson. I hans företagskoncept ingår nämligen jaktmiddagar och färd till jaktpassen med jaktvagn.

Hästen i sport och spel

Bakgrund

Människans användning av hästen som sportdjur sträcker sig åtminstone tillbaka till det andra årtusendet före Kristus. Under Forntiden och Antiken dominerade vagnkapplöpningarna. Under Medeltiden växte tornerspelen fram, möjligtvis med rötter i liknande äldre vapenövningar till häst, exempelvis *Lusus Trojae*. Samtidigt utvecklades galoppsporten i de muslimska länderna. Genom förmedling av korsriddare och kontakter mellan kristna och muslimer i framför allt Spanien och Syditalien/Sicilien vann galoppen insteg även i den kristna västvärlden. Speciellt populär blev den på den italienska halvön där varje stad med självaktning höll sig med så ett kallade *palio*. Under Renässansen och Barocken utvecklades tornerspelen till storslagna allkonstverk, *karuseller*, där även olika

tävlingsgrenar såsom *Quintanränning* och *huvudränning*, fanns med.

Under samma tid började den moderna Galoppsporten att utvecklas på de brittiska öarna. I synnerhet kungahuset och adeln kom att intressera sig för kapplöpningssporten, något som givit den beteckningen "*kungarnas sport*."

Efter Franska revolutionen tog militären till stora delar över ansvaret för ridkonstens utveckling till tävlingssport (undantaget utgjordes av Brittiska Öarna där det även fanns viss civil tävlingsverksamhet). Syftet var att öka tjänstbarheten på officerarna och deras hästar. De grenar som framför allt blev aktuella var dressyr, hoppning, fälttävlan, voltige och galopp; både slätlopp och hinderlopp.

Galoppsporten fick från och med nu en dubbel historia. Officerarna var ofta adelsmän, något som stärkte galoppens ställning som överklassport, och red som amatörer. Samtidigt påbörjades en professionalisering. Redan från första hälften av 1800-talet fanns professionella jockeyer både i England och USA. I Sverige påbörjades inte professionaliseringen förrän under 1920-talet.

Den vanliga bilden av en jockey är en liten, hård, vit man. Den bilden har den moderna forskningen börjat nyansera. För svenskt vidkommande vet man numera att kvinnor förekommit i galoppstallarna som ryttare och tränare sedan första världskriget. Dessa kvinnor tillhörde då nästan undantagslöst överklassen och stod ofta i släktskapsrelation till militärer. Likaledes har det visat sig att det på många håll funnits ytterst framstående jockeyer av annan etnicitet än vit. I USA exempelvis, var majoriteten av jockeyerna svarta fram till Inbördeskriget (1861-1865). Runt sekelskiftet 1900 började vita jockeys protestera mot den svarta dominansen. Efter ytterligare några år hade de svarta nästan helt försvunnit ur galoppen.

Den största stjärnan under den "svarta tiden" var Jimmy Winkfield som både hade en fantastisk karriär med över 2000 segrar, bl.a. två segrar i Kentucky Derby och ett fantastiskt livsöde som både förde honom in i den ryska aristokratin, och som tvingade honom att fly för Ku Klux Klan, för ryska bolsjevikerna, - vilka inte uppskattade galoppsporten - och slutligen för tyska nazister.

I Sverige finns för närvarande 1400 engelska fullblod och 50 arabiska fullblod som tävlar under årets drygt 80 tävlingsdagar.

Vidare finns det drygt 60 professionella tränare och cirka 200

amatörtränare. Galopp bedrivs framförallt på Täby Galopp, norr om Stockholm och Jägersro Galopp i Malmö. Enstaka tävlingsdagar äger även rum på Strömsholm, utanför Västerås, på Blommeröd utanför Höör och på Göteborg Galopp.

Från slutet av 1940-talet har kvinnor kunnat bli proffstränare och från 1973 proffsjockey.

Som galoppnation är Sverige en av världens minsta. Av någon anledning har galoppsporten aldrig blivit föremål för något mer omfattande intresse bland svenskarna.

1912 blev Ridsporten (undantaget galoppsporten; voltige och distans kom först senare) en olympisk tävlingsgren. De tävlande utgjordes till övervägande del av de olika ländernas officerare. Undantagen var ytterst välsituerade privatpersoner, framför allt ur samhällets elitskikt, så kallade gentlemannaryttare.

Efter Andra Världskriget påbörjades över hela västvärlden hästsportens omvandling till civil tävlingssport. I Sverige tog regeringen ett speciellt ansvar för Ridsportens demokratisering. Målet var en demokratisk och jämställd bredd- och elitidrott.

Även grenarna i sig - allra mest dressyren - kom att förändras. I takt med avhästningen inom armén hade man allt mer börjat släppa kraven på fältmässighet och rörelser som tidigare förekommit inom den gamla hovridningen (exempelvis piaff och passage) kom åter in i dressyrprogrammen. Dessutom skapades Kür, där man rider ett fritt komponerat program till musik.

I nutid är Ridsporten den enda fullt jämställda sportgrenen. I samtliga grenar tävlar män och kvinnor på exakt lika villkor.

Från slutet av 1950-talet början av 1960-talet började även en ponnysport, avsedd att öka tävlandet bland barn och ungdomar, att växa fram. Under de senaste decennierna har de traditionella tävlingsgrenarna med rötter i armén kompletterats med en rad nya grenar såsom *Westernridning*, *Islandsridning*, *Working Equitation*, *Fyrspannskörning*, *Hästpolo*, *Horseball* och *Handikapptävlande* (alltid dressyr). Av dessa lyder *Working Equitation* och *fyrspannskörning* under Svenska Ridsportförbundet, medan övriga antingen, såsom *Horseball*, fortfarande saknar organisation, eller som resten, har egna organisationer.

En separat utveckling gentemot de övriga hästsportgrenarna har *Travsporten*. Viss grund finns i Antikens kappkörningar, som påminner

om det nutida travet, så till vida att man körde på därför avsedda banor, hade professionella kuskar och tränare samt vadslagning på hästarna. Den främsta grunden, åtminstone för travet i Sverige, är emellertid allmogens kappkörningar hem efter söndagens gudstjänst, samt det bland så väl hög som låg ytterst älskade istravet – en sant demokratisk tävlingsform där bland de tävlade återfanns både representanter för allmoge, borgerskap, adel och till och med kungahuset. Under 1900-talet försvann huvuddelen av dessa istravbanor i takt med att ett nät av permanenta travbanor, äldst bland dem Jägersro, uppfördes över landet. En intressant notering är att kopplingen trav- skog fortfarande är väl synlig. Av alla landets travbanor med vadhållning ligger mer än hälften i skogsbygder norr om Mälaren.

I Sverige tävlar man med både varmblood och kallblood. Det snabbare varmbloodet återfinns på travbanor över hela världen, medan kallbloodstravare endast finns i Sverige, Norge och Finland. I Sverige är dessutom *monté*, en travgren med ryttare, importerad från Frankrike, på stark frammarsch, i synnerhet då bland flickor och kvinnor. Medan det vanliga travet har sitt ursprung i allmogekulturen, kommer *montén* från det franska artilleriet, alltså en militär gren. Ytterligare en expanderande gren är ponnytrav där kuskar upp till 18 års ålder tävlar med shetlandponnyer och russ.

Tidigare saknade travet ungdomsverksamhet, nu växer travskolor fram på i stort sett samtliga travbanor. Ytterligare något nytt är handikappverksamhet. Flera travskolor har handikappkurser med specialdesignade vagnar.

Det körs cirka 10000 travlopp årligen i Sverige. För att träna och tävla med travhäst krävs licens. Det finns både proffstränare (A-tränare) och amatörtränare (B-tränare). För närvarande finns cirka 400 A-tränare och nästan 8000 B-tränare. Tillsammans med travbanornas utbredning över landet visar denna statistik på travet som en verklig folksport. Först 1971 blev det emellertid möjligt för kvinnor att köra i proffsloppen.

Tillsammans med Frankrike, Italien och USA tillhör Sverige världens ledande travnationer.

Men varför är då travet så älskat bland svenska folket? En ofta framförd förklaring är att det som lockar publiken är det otvungna umgänget, där den sociala rangordningen sats ur spel. Titel och ställning har inget värde inför sporten. Banan är en oas där ordet är fritt och mycket kan sägas och tyckas. Man har roligt och den som en gång börjat

intressera sig stannar gärna kvar livet ut.

Till avdelningen hästsportens historia hör även spelets historia. Vadhållning i kapploppningssammanhang finns belagt sedan Romartiden och förekom under både Medeltiden och Nya tiden. I modern tid började emellertid inte den stora massan att intressera sig för vadhållning på hästar förrän med Totalisatorns införande i mitten av 1800-talet. Som Totalisatorns hemland räknas Frankrike. Därifrån spred den sig över Västvärlden. Till Sverige kom den 1893. Redan fem år senare, 1898, förbjöds den emellertid. Först 1923 blev den åter tillåten. De första spelen som infördes var *Vinnare* och *Plats*. Trettiosex år senare, 1959, startade V5 och därmed grundades de i Sverige så populära V-spelen.

1974 startade spelbolaget ATG och samtidigt spelformen V65. Numera är spel på hästar ett av de populäraste spelen i Sverige. För många är exempelvis lördagens V75 veckans höjdpunkt.

Under vintersäsongen 1974/1975 kom V65 för första gången med i dåvarande TV-programmet Tipsextra. I dag kan man dagligen se trav och galopp på TV. Det är även möjligt att hos ATG teckna Internetabonnemang och därigenom, i den egna datorn, få tillgång till samtliga travlopp som körs i Sverige.

Som redan tidigare konstaterats, är ATG numera en av hästsportens, även Ridsportens, viktigaste finansiärer.

Se

I text och bild skildras hästsportens olika grenar i såväl historia som nutid. Likaledes lyfts de olika sportförbunden och deras historia och verksamhet fram. På stationen kommer även att visas filmer dokumenterande intressanta tävlingar, hästar och ryttare/kuskar. Kanske skulle man, efter internationell förebild, kunna tänka sig en *Hall of Fame*, där man lyfter fram svenska stjärnor inom de olika grenarna. Även utrustning som karakteriserar de olika grenarna kommer att visas på modellhästar och åtföljda av korrekt klädda dockor.

Stor vikt kommer att läggas vid att belysa hästsportens olika grenar utifrån klass- genus – och etnicitets- perspektiv.

Även spelets historia kommer att belysas, samt ATG:s roll som storsponsor av hästsporten.

Lära

Guider berättar om de olika hästsportgrenarna. Dessutom bör det finnas möjlighet att se olika företrädare i aktion. Om museet etableras i anslutning till *Flyinge Kungsgård* finns där världsledande företrädare för både dressyr, hoppning, fälttävlan och körning. Några mil bort finns dessutom Jägersro med 32 proffstränare inom trav och 20 proffstränare i galopp.

Naturliga samarbetspartner på denna station blir de stora sportförbunden; *SvRf* (Svenska Ridsportförbundet), *STC* (Svenska Travsportens Centralförbund), *Svenska Ridtravarförbundet*, *SG* (Svensk Galopp), *ATG* (AB Trav och Galopp), *NS* (Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande) samt företrädare för övriga sportgrenar; *Islandsförbundet* och *WRAS* (*Western Riders Association of Sweden*). Ytterligare en lämplig samarbetspartner bör vara Nordiska Travmuseet i Årjäng.

Deltaga

För att besökarna skall kunna göras delaktiga i åtminstone någon eller några hästsportgrenar bör det på stationen finnas ett par ridsimulatorer av den typ som det engelska företaget *Racewood Simulators* tillverkat sedan början av 1980-talet. Dessa simulatorer finns i ett antal varianter där den mest kända är den klassiska galoppsimulatorn (finns bl.a. på Strömsholm) och den senaste, och även tekniskt mest avancerade, är dressyrsimulatorn.

På den här stationen skulle man även kunna tänka sig ett *ATG*-kontor där besökarna själva får möjlighet att spela på hästar.

Hästen och hästsporten i media

Bakgrund

Inom den svenska fackpressen har hästen och hästsporten haft en stark ställning allt sedan mitten av 1800-talet då den framstående hippologen Carl Gustaf Wrangel verkade som redaktör för tidskrifterna *Tidning för hästvänner* (1868-1878) och *Sporren* (1879-1881). Under de senaste decennierna har de mer traditionella hästtidskrifterna kompletterats med mer livstilsinriktade magasin, speglade den nutida pluralistiska hästvärlden. Sedan ett tiotal år tillbaka dessutom förmedlas nyheter inom

precis allt som är på gång inom hästsverige på diverse Internetsajter, exempelvis *Bukefalos* och *Hastnet*. Inom massmedia däremot, för ridsporten en betydligt mer tillbakadragen roll och förmår på intet sätt hävda sig gentemot de stora lagsporterna, fotboll och ishockey, trots att idrotten ligger tvåa efter fotbollen som folkidrott. På senare tid har ridsporten då börjat öka sina andelar inom massmedia

Den enda hästsport som förmår hävda sig både i dagspressen, kvällstidningarnas sportbilagor och SVT är travsporten, där det dagligen finns utförliga referat. Så har det dock inte alltid varit. Som redan nämnts på stationen *Hästen i sport och spel* förekom första gången travsporten i dåvarande TV-programmet *Tipsextra* under vintersäsongen 1974/1975.

Se

I ord och bild berättas om hästens och hästsportens ställning inom massmedia, fackpress och Internet från "hästpressens" begynnelse under andra hälften av 1800-talet och fram till vår egen tid. På stationen bör finnas ett rikt utbud av olika tidningar och tidskrifter. Här bör även finnas biografier över framstående redaktörer, hästsportjournalister och fotografer.

Lära

Guider berättar om hästen och hästsporten inom media, samt om medias bild av hästsporten i relation till andra sporter.

Deltaga

På stationen bör finnas en läs- och studiehörna där besökarna skall kunna fördjupa sig i tidningar och tidskrifter. På stationen bör dessutom finnas ett rikt multimediautbud genom vilket ung som gammal kan ta del av hästen och hästsporten. Exempelvis kan man sig livesändningar från olika hästsportevenemang.

Brukshästen – Arbetskamraten

Bakgrund

Genom årtusendena har hästen varit en av människans trognaste arbetskamrater. Enligt den senaste forskningen är det till och med möjligt att hästens första uppgift, efter att ha tjänstgjort som föda och offerdjur, var att bistå herdar i vallning av boskapshjordar på slätterna norr om

Kaspiska och Svarta havet.

Som redan nämnts i samband med *Körkonstens historia* var det emellertid först sedan bröstsele och loksele uppfunnits, som man kunde började utnyttja hästens verkliga dragegenskaper och den därmed kunde utvecklas till en effektiv medarbetare i jord- och skogsbruket.

Som arbetsdjur har hästen emellertid inte varit ensam i människans tjänst. I Sydeuropa har åsnan och mulan varit de traditionella arbetsdjuren. I kungariket Neapel var det till och med, fram till feodalismens avskaffande 1804, förbjudet att använda hästar för arbetskörslor. Hästen var nämligen reserverad för adel och furstar. Liknande föreställningar rådde även i Mellanöstern. Hästen representerade kungamakt och krig, åsnan det fredliga kroppsarbetet. På många andra håll, exempelvis i södra och mellersta Sverige, har oxen varit ett vanligt förekommande arbetsdjur.

I norra Europa var annars hästen såväl kungens som bondens käraste ägodel och medarbetare. Detta gjorde att hästen, mer än något annat djur, var mannens djur. Till stallet, eller körslorna med häst, ägde inte kvinnan tillträde. Hennes domän var i stället ladugården och hönshuset.

Från och med andra hälften av 1500-talet började man även använda hästar för frakt och samfärdslor över den europeiska kontinenten. Diligens- och postlinjer inrättades.

I takt med den ökande urbaniseringen kom hästarna även att få allt fler uppdrag inom städernas distribution.

Från och med 1600-talet började man även använda hästar i gruvdriften. De äldsta beläggen är från Falu koppargruva där hästar finns belagda sedan början av 1600-talet. Från mitten av 1700-talet började man även använda ponnyhästar i de engelska kolgruvorna, tillsammans med kvinnor och barn. I och med att det 1847 förbjöds enligt lag att låta kvinnor och barn arbeta underjord, togs deras arbete helt över av hästarna. Den klassiska gruvhästen blev Shetlandsponnyn. En särskilt hårdig och kraftig typ av Shetlandsponny, speciellt avsedd för gruvarbete, avlades fram. Även på andra håll, exempelvis i Rohrområdet i Tyskland, användes stora mängder hästar, såväl ovan som under jord.

Vid tiden för Första Världskriget var antalet hästar inom både jord- och skogsbruk, statsdistribution och gruvnäring som allra störst över hela Europa. Därefter började avhästning och mekanisering. Den näring

som avhästades allra sist var gruvnäringen. Ännu 1984 fanns cirka 55 ponnyer i arbete i engelska gruvor.

För närvarande kan man se ett ökat intresse för användning av hästar på mindre jord- och skogsbruk samt i småkörslor inom städerna, exempelvis gräsklippning i parker. Tävlingar i plöjning med häst samt i skogskörning är dessutom föremål för stigande intresse.

Se

I text och bild belyses hästens roll inom såväl jord- och skogsbruk, som transport, distribution, offentlig tjänst och gruvnäring. Dessutom bör miljöer med förspända arbetsfordon byggas upp.

Här bör även den moderna utvecklingen på brukshästsidan belysas: Förnyat intresse för användningen av häst inom olika körslor; Nya redskap (stor utveckling angående skogsredskap, de från USA importerade gräsklipparna; en import som lett till kontakt med *Amishfolket*); Olika typer av brukshästtävlingar.

Lära

Olika typer av brukshästar bör visas upp i sina traditionella körslor. Ett samarbete med *Kulturens Östarp* är lämpligt, likaså med konstruktörer och importörer av nya hästredskap och med företrädare för de olika brukshästgrenarna, samt med *Föreningen Skogshästen och Hästdroskans naturbruk* i Sjöbo.

En praktpjäs på denna station bör vara Flyinge kungsgårds Hansom Cab, en av de sista i världen.

Delta

Här kan man tänka sig att besökarna inbjuds att under instruktörs ledning prova på att köra olika hästdragna redskap.

Hästen i religionshistorien, mytologin och folktron

Bakgrund

Hästen har spelat en betydande roll i samtliga mänsklighetens religioner, undantaget religioner från områden där det inte funnits hästar, i mytologin och i folktron. Inte minst har hästen varit en central solsymbol samt knuten till många gudar och gudinnor som i många fall inte bara

uppträtt *antropomorft* utan även *hippomorft*. Som exempel kan nämnas den indiska guden *Visnu* som i sin tionde och sista *avatar*, *Kalki*, skall framträda antingen som ryttare eller häst; den keltiska stogudinnan *Epona*, de grekiska gudomligheterna *Hera Hippiä*, *Athena Hippiä* och *Poseidon Hippios*, samt medeltidens *Kristus* vilken även han kunde avbildas både som ryttare – i enlighet med *Uppenbarelseboken* – och till och med som häst.

Hästen har även haft en betydande roll som offerdjur och i begravningsriter. Dessutom har den i många religioner, inte minst i asatron, samt hos greker och romare, haft ställning som *psykopomp*, dvs. som själens ledsagare till det hinsides. I så väl den grekiska kulturen som Romarriket var därtill hästkapplöpningar del i statskulten.

I Norden hade hästen en stark symbolisk och religiös betydelse under Bronsåldern, Järnåldern och fram till kristnandet.

Under bronsåldern (1600-500 f. Kr) var hästen, som framgår av ett stort antal fynd, starkt kopplad till Solen. Ett av de mest kända fynden är den så kallade *Trundholmsvagnen*. Liknande hästar har även hittats i Tågeborg invid Helsingborg. Möjligtvis var dessa ekipage miniatyrer av större kultvagnar som användes i tidens religiösa processioner. Andra fynd utgörs av mer än 400 rakknivar, även de troligtvis med kultisk funktion, där likaledes hästar och solsymboler innehar en central plats, samt otaliga hållristningar från framför allt södra Skandinavien och norra Tröndelag som avbildar hästar i olika konstellationer.

Tidigare betraktade man dessa ristningar, framför allt då framställningarna av hästar dragande tvåhjuliga vagnar, som krigiska framställningar. Enligt de senaste tolkningarna däremot, verkar det röra sig om religiösa ceremonier och processioner med hästen och Solen i centrum.

Även under det följande årtusendet kom hästen att inneha en stark kultisk ställning. Åtminstone från och med den yngre bronsåldern och fram till kristnandet praktiserades hästoffer och begravning av framstående män och kvinnor tillsammans med hästar och föremål relaterade till hästen såsom bett- och seldon.

Av en rad medeltida källor, exempelvis Snorre Sturlassons *Heimskringla*, *Flatöboken* och *Gisle Surssons Saga* framgår att det fanns koppling mellan hästoffer – hästblot – och önskan om goda skördar, segrar och välgång för de redan hädangångna. Även hästkapplöpningar skall ha varit kopplade till hästoffer. Enligt Olaus Magnus, Sveriges siste katolske

ärkebiskop, hölls i Sverige, vid tiden för Midvintersolståndet, speciella hästkapplöpningar med syfte dels för att få fram starka och snabba hästar för krigstjänst, dels för att kora de allra bästa hästarna vilka skulle offras till gudarna för att man därigenom skulle bli överlägsen sina fiender.

Den kristna kyrkan kom självfallet inte att acceptera den hedniska hästkulten, centrerad kring offer och rituellt ätande, utan utfärdade generella förbud. Att driva igenom dessa förbud kom att ta flera hundra år. Som exempel kan nämnas att man på medeltida bytomter i Skåne funnit hästben med slaktspår som tyder på användning som föda, samt att det likaledes finns exempel på att hästar begravts i omedelbar anslutning till mänskliga gravar.

Medan hästar in i vår egen tid förärats gravar, har hästköttet inom stora grupper varit, och är så än i dag, tabubelagt.

Att hästen även behöll sin ställning som fruktbarhetssymbol vittnar inte minst de så kallade mangelbrädorna om. När dessa förekom som friargåva, försågs de nämligen med en trähäst som handtag.

Den kyrkliga kampen mot hedendomens heliga häst fortsatte in på 1600-talet, då man i synnerhet kom att angripa, och som ogudaktiga betrakta, de små trähästar som dalkarlarna sålde på marknader nedåt landet och som i bondesamhället var en uppskattad gåva till barn. I sin mårmässopredikan i Västerås domkyrka 1624 angrep biskop Johannes Rudbeckius som synd och ogudaktighet att det på stadens marknad inte bara såldes kort, tärningar och älskogsvisor, utan dessutom små trähästar. Från mitten av 1600-talet finns dessutom ett domstolsprotokoll från en häxprocess i Mora där prästen Elavus Andre Skragge hävdar att häxorna använt sig av trähästar för att bl. a. tjuvmjölka grannens kor. Samtidigt hävdade länsmanen i Mora att det var Djävulen själv som delade ut de små trähästarna till barnen. Trots kyrkans angrepp på hästen som magiskt och heligt djur, lyckades man inte bryta mytens makt. Den lilla trähästen från Dalarna fortsatte att vara en älskad gåva, likaså mangelbrädorna med sina hästar. Dessutom kom hästen att ha en stark ställning inom folktro och magi. Fram till modern tid har rituella hanteringar av hästskallar förekommit. Under salsgolvet i ett hus i Fru Alstads socken i Skåne exempelvis, har ett hästkranium påträffats. Förmodligen har det placerats där för att skydda mot eldsvåda och andra olyckor. På motsvarande sätt har hästskon ansetts lyckobringande. Som ett lyckobringande tecken för hästen har de så kallade tomtegubbeflätorna uppfattats. Att skära av dessa flätor ansågs

olycksbringande för hästen. 1873 upptecknades följande i Medelpad: "En hjälpare i mänskliga bestyr är tomten, som mest vistades i stallet och sköter om hästarna. Vissa bland dessa är han mera mån om än de övriga. Han brukar ofta fläta manen på dessa sina älsklingar. En sådan tomtfläta bör man akta sig för att upplösa, emedan detta kunde förarga tomten och sålunda bekomma hästen. Man har icke sällan överraskat tomten under hans bestyr. I sådana fall gör man säkrast att icke låtsas därom. Tomten är mycket liten, har bara ett öga och går klädd i grå tröja och röd toppmössa."

Gestalter såsom Bäckahästen och Helhäst representerar däremot det onda och demoniska.

Kristendomen har en kluven inställning till hästen. Ovan har vi mött kampen mot det hedniska offerdjuret. Men varför var det just hästköttet som var förbjudet att äta. Om vi går tillbaka till tiden för kristendomens födelse i Romarriket var det andra djur som dominerade som offerdjur; framför allt då nötkreatur och får. Dessa djur blev det aldrig förbjudet att äta. En förklaring som framlagts som förklaring till förbudet mot hästkött är att hästen, även i det medeltida, feodala, samhället behöll mycket av den ställning den haft i det hedniska samhället. Mer eller mindre blev den adelns och ridderskapets klandjur. Ett sådant djur kan endast ätas rituellt. Sedan Kristus, enligt kristen tro, en gång för alla, genom sin korsdöd, fullbordat de blodiga offren, var ett sådant ätande otänkbart för en kristen. Följaktligen återstod endast att förbjuda ätande av häst.

Hästen kom dessutom att få en central ställning vid påvehovet. Sedan den siste västromerske kejsaren avsats 476 blev påven den både religiöst och även politiskt samlande gestalten i väst. Samtidigt började han även göra anspråk på kejsarlig värdighet. Ett av hans attribut för att inför omvärlden visa dessa anspråk var hästen. I likhet med kejsaren använde han en vit hingst smyckad med remtyg och schabrak i rött och guld – de kejsarliga färgerna.

Rättslig sanktion fick påvens anspråk på kejsarlig värdighet, och därmed hans användning av hästar, genom *Konstantins Donation* – en handling vilken utgavs för att vara skriven av kejsar Konstantin – men som av allt att döma var tillkommen i det påvliga kansliet i mitten av 700-talet, i samband med upprättandet av Kyrkostaten – den stat i Mellanitalien som påvarna härskade över fram till Italiens enande i mitten av 1800-talet.

Enligt denna handling skulle kejsaren i samband med att han flyttade sitt residens till Konstantinopel, på påven inte bara ha överfört makten i

Västrom utan dessutom samtliga kejsarliga värdigheter och insignier. Hästen nämns inte uttryckligen, men finns underförstådd bland insignierna. För att ytterligare understryka påvens kejsarliga rang hävdas att kejsaren gett det romerska prästerskapet rätt att rida och att använda vita sadeltäcken med svart bård, ett värdighetstecken som tidigare endast användes av den romerska senaten.

Fram till Kyrkostatens fall 1870 hade hästar en central ställning i de påvliga beridna processionerna, *le cavalcate*. Den främsta av dessa cavalcate var *Possesso*, den kortege genom vilken påven efter sin kröning i Peterskyrkan red till Lateranen för att därmed formellt ta staden Rom i besittning. *Possesso* hade införts i slutet av 700-talet och hade troligtvis även den sin grund i *Konstantins donation*.

Som den främsta illustrationen av Konstantins donation räknas freskerna i *Oratorio di S. Silvestro* i kyrkan *Santi Quattro Coronati*, tillkomna 1246. Två av freskerna har relevans för påvens användning av hästen. Den ena visar hur kejsaren överränner den vita kejsarhästen med remtyg i rött och guld. Den andra visar påven ridande genom Roms gator.

Genom *Konstantins donation* hade påven gjorts till Västerlandets både andlige och världslige ledare. I det feodala Europa blev han därmed – bitvis med hård konkurrens från kejsaren – den högste länsherren. Inom feodalismens symbolvärld hade hästen en central ställning. Betydelsen för ridderskapet är välkänd. Mindre känt är att denna symbolik även knöts till påvehovet och Kristus själv. Under 1370-talet införde Gregorius XI den så kallade sakramentshästen, en vit häst som på sin rygg bar hostian i ett kärl. Därmed gjordes Kristus som ryttare närvarande i de påvliga processionerna. Under första hälften av 1400-talet infördes därtill tolv sadlade, ryttarlösa hästar, symboliserande de tolv apostlarna. I slutet av 1500-talet slutligen gjordes hästen till Europas symboldjur.

Även inom Islam har hästen haft, och har fortfarande, en central roll. 625 hade profeten Mohamed förlorat ett slag mot en välberiden, kristen ryttarhär. Efter detta nederlag gjorde han hästuppfödning till religiös plikt för troende muslimer, med syfte att få fram snabba och uthålliga hästar för det heliga krig – *jahid* – med vars hjälp Islam skulle utbredas över världen. Som träningsmetod användes galoppkapplöpning, en sport vilken även före Mohammed haft viss popularitet på den arabiska halvön, men som nu fick religiös sanktion. Samtidigt som Mohammed gav hästkapplöpningarna sin välsignelse, förbjöd han alla andra former

av nöjen, och vadslagning, något som gav galoppsporten en unik ställning i det muslimska samhället och skapade en av världens främsta och mest enhetliga ryttarkulturer.

Under de följande århundradena kom beduiner, kalifer, prinsar och vizirer att tävla med varandra om att föda upp de snabbaste hästarna. Så skapades det arabiska fullblodet – den enda hästras som är ett direkt resultat av en religiös övertygelse.

Den starka kopplingen mellan Islam och kapplöpningsvärlden består än i dag. Som exempel kan nämnas att Frankrikes, om inte Europas, största uppfödare av fullblodsgaloppörer är Karim al Hussayni, mer känd som Aga Khan IV, Nizari muslimernas imam, dvs. andlige ledare.

Hästens starka ställning inom den muslimska kulturen gjorde den även till föremål för en rik legendflora. Enligt en av dessa legender var det Gud själv som skapat det arabiska fullblodet av den förtätade Sunnanvinden. Enligt en annan legend var Ismael – patriarken Abrahams äldste son – den förste ryttaren och den förste hästuppfödaren, vilken till och med fått ärkeängeln Gabriels välsignelse över sin uppfödning. En tredje legend åter, gör gällande att Gud på den yttersta dagen skall förlåta den troende lika många synder som han givit sin häst sädeskorn.

Hästen som religiöst fenomen har fått en renässans inom vissa av dagens *New Ages rörelser*. Inte minst är intresset stort för olika hästanknutna gudinnor. Dessutom används *Zenbuddism* i viss form av hästräning.

Nämnas i detta sammanhang bör även moderna former av hästbegravning. Sedan Medeltiden var det sed att bevara furstliga personers, inklusive kejsarens och påvens favorithästar, som så kallade skinn. Ett svenskt exempel är Gustav II Adolfs häst Streiff, numera i Livrustkammaren. Från och med andra hälften av 1800-talet började man upprätta regelrätta djurbegravningsplatser, en del även avsedda för hästar. Svenska exempel är begravningsplatserna vid Flyinge, Strömsholm och KI. I nutid är det en växande trend att allt fler hästägare, i takt med att hästen mer och mer upplevs som en familjemedlem och inte som ett bruksdjur, känner motvilja mot att den nära vännen skall skickas på slakt och bli livsmedel. I stället vill man kunna ge den en värdig begravning. För att tillgodose dessa önskemål har *Hästkrematoriet Syd* grundats.

Att en del människor, även i vår tid, vill begravas så nära hästar som

möjligt, framgår med all tydlighet dels av begravningsplatsen *Man o' War Memorial* i *Kentucky Horse Park*, där flera berömda hästar och jockeyer är begravda, dels av de gravar som upprättats alldeles intill ett av de största hindren på steeplechasebanan i Pardubice/Tjeckien

Se

På skärmar visas hästens funktion och roll i religionerna allt ifrån stenålderns jaktmagi och schamanism, via forntiden och antikens stora religioner, Kristendomen och Islam och fram till våra dagars *New-Ages* fenomen. Gränserna mellan organiserad religion, mytologi och folktro kommer att vara flytande.

Inom avdelningen för hästen inom Kristendomen kan det även vara lämpligt att behandla Flyinges ursprungliga ställning som ärkebiskopen av Lunds stuteri och därmed kyrkan som ledande hästuppfödare under Medeltiden. (ett kyrkligt stuteri finns kvar i Europa; Klosterstuteriet Maria Ensiedln i Schweiz).

Inom avdelningen för *New Ages*-fenomen kan man uppmärksamma förnyat intresse för hästgudinnor och för hästschamani (Förekommer i sin ursprungliga form än i dag i Mongoliet och Sibirien).

På stationen skall även finnas föremål och tavlor som åskådliggör hästens religiösa/mytologiska funktion. Kanske skulle man även kunna tänka sig en påve (häst och person docka) beriden på sin traditionella vita hingst med remtyg i rött och gult. Islam och dess funktion för kapplöpningskulturen bör uppmärksammas.

På stationen skall även de moderna formerna av hästbegravning behandlas.

Lära

På stationen kan ett hästoffer och en begravningsplats där häst och människa begravts tillsammans rekonstrueras. Dessa bör förklaras av guide. Med utgångspunkt från stationen kan man även tänka sig organiserade utflykter till Skånes rika arv av bronsålderristningar. Här kan även hållas föreläsningar och kurser om hästens roll i religionshistorien.

På stationen bör även funderas över skillnader och likheter mellan gångna tiders hästbegravningar och de begravningar som ägt rum från

1800-talet och framåt, samt över sorgen efter ett djur.

En naturlig samarbetspartner bör bli *Hästkrematoriet Syd*.

Delta

Besökarna inbjuds att delta i ett rollspel iscensättande ett hästoffer eller en begravning med häst. Man skulle även kunna tänka sig rollspel visande medeltida biskop till häst, exempelvis i en statsentré. Kanske ett rollspel med tema från 1600-talets häxtro, eller något rörande folkliga föreställningar om häst och tomte.

Hästen i konsten

Bakgrund

Allt ifrån den paleolitiska grottkonsten (35000-10000 f. Kr) och fram till våra dagar, har hästen varit ett älskat motiv för olika sorters bildkonstnärer. Som exempel kan nämnas de berömda avbildningarna på Parthenonfrisen; kejsar Aurelianus till häst – den enda bevarade ryttnarstatyn från Romarriket; Paolo Uccellos fantastiska stridshästar från mitten av 1400-talet och Verocchios staty över kondottiären Colleoni. Vidare 1600-talsmålare såsom Rubens och Ehrenstrahl med sina framställningar av furstliga riddjur utförande den högre skolridningens rörelser; George Stubbs stämningsfulla och realistiska avbildningar av hästar i det engelska landskapet; romantikerna Gericault och Delacroix med sina expressiva framställningar av franska officerare och arabiska fullblod; Edgar Degas med sina känsliga framställningar av engelska fullblod i kapplöpningsmiljö; Nils Kreugers realistiska framställningar av arbetshästar; Franz Marcs expressionistiska blåa hästar samt slutligen italienaren Marino Marinis märkliga skulpturer av hästar och ryttare som oftast inte verkar befinna sig i harmoni; ett medvetet val. Det han ville ge uttryck åt var den disharmoni som han i vår tid anser råder mellan häst och ryttare.

Även i Sverige har vi en tradition av konstnärer som använt hästen som motiv. Ehrenstrahl är redan nämnd. Från tidigare århundraden kan nämnas Bernt Notke, mästaren bakom S:t Göran och draken i Stockholms Storkyrka. Från 1700-talet kan nämnas skulptören Pierre

Hubert l'Archeveque, mästaren bakom ryttnarmonumentet över Gustav II Adolf. Från 1800-talet kan nämnas målare såsom Carl Fredrik Kiörboe, John och Georg Arsenius, Oskar Leonard Andersson och Nils Kreuger. Från 1900-talet kan nämnas Kaj på Højda, Acke Åström och Bo Furugren, samt en rad ryttare som även var/är konstnärer, exempelvis då Lars Lithander, Yngve Viebke och Bent Branderup.

Se

På stationen visas i ord och bild hästen som motiv från den paleolitiska konsten och fram till vår egen samtid. Här bör även visas någon film, exempelvis Bartabas film *Mazeppa*, behandlande romantikens store hästmålare, Gericault och *National Gallerys* (London) film om 1700-talsmålaren, George Stubbs.

Om museet etableras i anslutning till *Flyinge Kungsgård* bör en specialavdelning behandla Kungsgårdens konstsamling innehållande bland annat verk av Yngve Viebke.

Lära

En guide visar och berättar om hästen i konsthistorien samt om de tillfälliga temautställningar som kommer att visas. Här kan man även tänka sig utflykter till bronsålderskonsten i Skåne (exempelvis Kiviksgraven, samt Järrestadsristningarna), där ju både hästen och vagnen är centrala motiv.

Delta

Man skulle kunna tänka sig en speciell verkstad kan ung som gammal själv fick prova på att måla, skulptera mm.

Hästen som leksak och samlarobjekt

Bakgrund

Hästen som leksak finns i vårt land skriftligt belagd sedan början av 1600-talet. Som tidigare nämnts ondgjorde sig biskop Johannes Rudbeckius 1624 över försäljningen av trähästar vid marknaderna i Västerås. Några decennier senare hävdade länsmanen i Mora till och med att det var Djävulen själv som gav barnen de små trähästarna.

Hur långt tillbaka seden sträcker sig att ge barnen – särskilt då

gossarna – trähästar – vet man inte. Troligtvis sträcker sig seden åtminstone till Medeltiden, kanske ännu längre tillbaka i tiden. Trots kyrkans motstånd fortsatte människorna i Dalarna att tillverka de små hästarna, och i vår egen tid har de tagit steget från leksak till symbol för Sverige. Vid världsutställningen i New York 1939 fick Dalahästen för första gången representera Sverige och har sedan dess behållit sin ställning som Sverige-symbol.

En annan leksak med hästtema som finns belagd från 1600-talet är gunghästen. Som exempel kan nämnas Karl XII:s exklusiva gunghäst, numera på *Kulturen* i Lund.

Det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet var en guldålder för hästleksakerna. Nu skapades leksaker så som Käpphästen, Cykelhästen och Göingehästen; Sveriges mest sålda leksak i fram till mitten av 1900-talet. Göingehästar, både de som monterats på platta, och de som drog en vagn, fanns i BRIO (bröderna Ivarsson Osby) priskurant från 1907 till 1960.

I vår egen tid översvämmas varuhusens leksaksavdelningar av mjukhästar och mer eller mindre naturtrogna hästar i plats. En stor skillnad mellan tidigare generationers och vår tids leksakshästar är att leksakshästen fram till mitten av 1900-talet framför allt var en pojkleksak, medan leksakshästen numera till nästan 100 % vänder sig till flickor.

Till avdelningen hästen som leksak, kan man även räkna de fantastiska hästkaruseller som började ställas upp i städerna runt om i landet från andra hälften av 1800-talet, och som för tankarna till renässansens och barockens ridkaruseller. Som regel kom dessa karuseller från Italien. Sveriges äldsta, ännu i bruk varande hästkarusell, är från 1883 och finns på Grönalund i Stockholm. På Skansen i Stockholm finns en hästkarusell från tidigt 1900-tal. På *Fun City* i Varberg står den jättelika hästkarusell som tidigare fanns på Skansen, och som många stockholmare mins från sin barndom. Andra hästkaruseller från tidigt 1900-tal finns på *Axels Tivoli* i Malmö, *Halmstads Äventyrsland*, och på *Rubens maskinhistoriska samlingar* utanför Göteborg.

I vår tid är små hästfigurer inte bara leksaker utan dessutom exklusiva samlarobjekt. Över hela Europa och i USA är intresset för modellhästar mycket stort och samlarna sluter sig samman i speciella modellhästföreningar. I Sverige finns exempelvis *Svenska*

Modellhästföreningen.

Se

I ord och bild skildras hästleksakerna och deras historia. Här bör även finnas exemplar av samtliga typer av leksaker och modeller, samt, om möjligt, en riktig hästkarusell.

Lära

Guider berättar om leksakerna, deras historia och symbolik. Här kan man även tänka sig speciella inbjudna föreläsare.

Delta

Om möjligt bör besökarna få prova på att åka hästkarusell. Här kan man även tänka sig specialutställningar, gärna i samarbete med *Svenska Modellhästföreningen*, något som möjliggör för besökare att själva få vara med och agera. För barnen (och vuxna med barnasinnets kvar) bör det finnas en speciell lekhörna där man kan få nyttja lämpliga hästleksaker.

Hästen i litteraturen och dikten

Bakgrund

Allt sedan antiken och fram till våra dagar har hästen varit ett centralt inslag inom skönlitteraturen. Som exempel kan nämnas riddaren Don Quijote och hans häst Rocinante (efter spanskans *Rocin* = arbetshäst av sämre kvalitet), protagonister i Micquel Cervantes satir över sin tids riddarromaner; Jonathan Swifts skildring av de ädla hästarnas land, *Houyhnhnmernas* land, som styrdes av förnuft och rättvisa, och där människorna sågs som ett ont och lastbart släkte som måste kontrolleras; Selma Lagerlöfs skildringar av kappkörningar på Värmländska isar; i *Gösta Berlings Saga*, Strindbergs hat mot kvinnliga ryttere i *Giftas*, samt August Blanchés skildringar av bl.a. en svart spansk droskhästs öde i *Hyrkuskens* berättelser.

Under 1900-talet växte det även fram en ungdomslitteratur centrerad kring hästar och hästsport. Till att börja med vände sig denna litteratur framför allt till pojkar, eller lite neutralt till ungdomar. Som exempel kan nämnas *Svartahingsten-böckerna* (vänder sig till både pojkar och flickor,

manlig hjälte), Hans vän *Pike – Åskmolnet-böckerna* (vänder sig till både pojkar och flickor, manlig hjälte,) *Smocky* (behandlar en cowboyhästs öden, vänder sig till både pojkar och flickor, manlig hjälte), och *Hunter* (behandlar en sibirisk hästs öden, vänder sig till både pojkar och flickor.) Längre fram blev hästungdomslitteraturen definitivt nischad mot flickor. Som exempel kan nämnas *Annika-böckerna* (typiska flickböcker), *Jill-böckerna* (typiska flickböcker), *Britta och Silver-böckerna* (typiska flickböcker); *King of Sunset-böckerna* (flickböcker, men lite ovanliga genom att de utspelar sig i travmiljö) samt *Vitnos-böckerna* (flickböcker nischade mot de allra yngsta läsarna).

Modern skönlitterär hästlitteratur för vuxna är däremot rätt sällsynt. Ett undantag utgör den engelske ex-jockeyn Dicks Francis deckare, alltid med steeplechasevärlden som arena och en, oftast nyligen pensionerad, steeplechasejockey som hjälte/deckare, samt Jilly Coopers *Ryttare* och *Polo*. Den förstnämnda skildrande liv och leverne i den internationella hoppcircusen i början av 1970-talet, den andra Poolosportens glamorösa jetsetvärld.

Se

I text och bild skildras hästens roll i bildkonsten Dessutom bör här finnas ett litet bibliotek med böcker för så väl ung som gammal.

Lära

Personal finnas tillhanda som berättar om olika författare och deras verk. Här kommer även att finnas berättarstunder för stor och liten. Man kan även tänka sig författaraftnar med inbjudna författare.

Delta

I biblioteket kan besökarna själva prova på att skriva något eller försjunka i något av verken. Här bör finnas rika möjligheter att återknyta bekantskapen med någon av barndomens/ungdomens favoriter.

Hästen i filmen

Bakgrund

Nya tider och nya medier bjuder på nya möjligheter. På samma sätt som inom bildkonst och litteratur har hästen även spelat en icke ringa roll inom filmen, antingen som huvudrollsinnehavare eller som stämningsskapande bifigur. Som exempel på filmer med hästen i huvudrollen kan nämnas filmerna om *Black Beauty*, *Svarta Hingsten*, *Sherdil*, *Seabiscuit* och *Hästen från havet* samt den epokgörande filmen *Mannen som kunde tala med hästar* (startade vågen med horsemanship/hästkommunikation). Som exempel på filmer med hästen som stämningsskapande bifigur kan nämnas den svenska kriminalfilmen *Blå ryttaren* vilken utspelar sig på ridskolan Strömsholm, James Bond-filmen *A View to a Kill* vilken till stora delar utspelar sig mot bakgrund av den magnifika anläggningen i Chantilly; *Ben Hur* med sin oförglömliga kapplöpningsscen samt, *Ivanhoe*, en film som, åtminstone i Sverige blev epokgörande för skapande av ett starkt intresse för tornerspel och riddarkultur, ett intresse som förstärkts genom filmerna om tempelriddaren *Arn*, beriden på sin magnifika svarta berberhäst. Nämnas bör även filmen *Gladiator*, där stort arbete lagts ned på att få all rekvisita, inte minst då den som berör hästar och ryttare, att vara så korrekt som möjligt.

Se

Hästens roll inom filmen skildras i ord och bild. Här kommer även fyrbenta filmstjärnor samt stunt-tränade hästar att uppmärksammas. Vidare kan man tänka sig filmaffischer från de aktuella filmerna.

Lära

Guider berättar om filmerna och hästens roll i dem. Inte minst intressant kunde det vara att uppmärksamma hur hästar tränas för sin roll inom film. Stuntryttare och hästränare kan berätta om och demonstrera sitt arbete. En lämplig samarbetspartner kan vara *Zin Lit Stunt School* vid *New Stage Center* i Ystad.

Delta

Besökarna bör få möjlighet att se de aktuella filmerna och under ledning av instruktörer från *Zin-Lit Stunt School* kanske prova på något moment relaterat till filmframställning med häst.

Hästens mundering

Bakgrund

Sedan människan domesticerat hästen började man även utveckla utrustning som på olika sätt skulle hjälpa till att kontrollera den, underlätta arbetet eller skydda den mot kyla eller annat obehag.

Redan från allra första början använde man olika former av bett. Under Medeltiden utvecklades stångbettet, från slutet av 1300-talet/början av 1400-talet kombinerat med kindkedja. Stångbettet var därefter den dominerande bettslingen fram till slutet av 1800-talet. I den brittiska jaktkulturen användes i stället tränsbett, en typ av bettsling som förekom redan under Forntiden. Under 1700-talet utvecklades kandaret (består av både stång och bridong samt kindkedja). I nutid är tränsbett den klassiska bettslingen inom den typ av ridning som lyder under *Svenska Ridsportförbundet*. I dressyrens högre klasser använd emellertid kandar och inom körsporten olika typer av stångbett, exempelvis liverpoolstång och postkandar. Inom hopp- och fälttävlan förekommer dessutom en del specialbetslingar såsom pessoabett – tränsbett med viss hävstångsverkan; gags - trycker på nacken; och hackamore - bettlös bettsling utvecklad ur ridkapson.

Inom andra riktningar av ridning, såsom Westernridning, Islandsridning och Barockridning används olika former av stångbett. I det sistnämnda fallet ofta i kombination med ridkapson; en typ av bettsling som ursprungligen utvecklades på den iberiska halvön och som från 1400-talet spreds till övriga Europa.

Inom den äldsta formen av ridning red man barbacka eller med sadeltäcke. Strax före vår tidräknings början uppfann romarna den så kallade *Sella equestris* –ryttarstolen. Under Medeltiden utvecklades bladsadeln, som därefter var den dominerande sadeltypen fram till andra hälften av 1800-talet då den efterträdades av de engelska rävjägarnas sadel – den engelska sadeln. Denna sadel är i nutid den enda tillåtna typen av sadel inom av *Svenska Ridsportförbundet* ordnade tävlingar. Emellertid har

den under de senaste sextio åren genomgått en enorm utveckling och förekommer numera i olika varianter för olika tävlingsgrenar; löpsadlar, hoppadlar, dressyrsadlar, kombinationssadlar. Inom Westernridning, Barockridning och tjurfäktningsridning används olika varianter av bladsadlar.

Ytterligare en variant av sadlar som på sista tiden blivit mycket populära är de bomlösa sadlarna. Dessa sadlar i sin tur, finns i en mängd varianter.

Den första typen av sele, var som redan nämnts en sorts halsring som fästes vid ett ok. Under Medeltiden utvecklades de moderna selarna; bröstsele, loksele, kollersele.

Inom Travsporten används en extremt lätt variant av bröstsele. Till detta kommer egna bettslingar, ofta varianter av tränsbett och till detta olika varianter av checkar, dvs. bett med syfte att lyfta hästens huvud för att därigenom underlätta andning, balans och trav. Travet har dessutom en stor mängd specialutrustning, inte minst då benskydd av olika varianter och med olika syfte.

Till hästens mundering hör dessutom olika typer av grimmor och täcken, samt vojlockar, schabrak, benskydd m.m.

I äldre tider hade munderingarna inte bara praktisk funktion utan signalerade även ryttaren/kusken/passagerarens status och samhällssällning. I vissa kulturer har exempelvis olika färger varit reserverade för olika kategorier personer och enligt engelska etikettregler kunde man av kuskens klädsel och hästarnas färger utläsa bl.a. om han ägde spannet samt om han var gift eller ogift.

Bland vissa kategorier ryttare, inte sällan inspirerade av ett ekologiskt tänkande och *Natural Horsemanship*, finns viss tendens att minimera utrustningen. De som gått allra längst har inte bara slopat täcket utan både tränset, dvs. huvudlaget med bett och tyglar, samt sadeln.

Se

I text och bild skildras de olika utrustningspersedlarna och deras historia. Här bör även finnas så många olika varianter av sadlar, selar, huvudlag, bett m.m., som möjligt. Helst bör de visas på modellhäst och med en matchande docka. Av utställningen skall exempelvis tydligt framkomma vad det är för skillnad mellan en bladsadel och en engelsk sadel, mellan ett tränsbett och ett stångbett.

Lämpliga samarbetspartner för denna station är *Livrustkammaren* och *Skokloster*, där det finns stora samlingar av historiskt mycket intressant hästutrustning. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård*, bör *Paradsekkammaren* ingå. På den här stationen kan man även tänka sig ett samarbete med detaljhandeln, exempelvis med *Ryttare & Häst* på Kungsgården, *Ingdam's* i Lund och *Hööks* i Malmö.

Lära

Guider berättar om de olika persedlarnas historia och funktion. Dessutom kan till stationen knytas hantverkare såsom sadel- och selmakare, samt sadelinpassare som kan lära ut hur man korrekt tillpassar en sadel. En lämplig samarbetspartner kan vara *T.R. Jacobs Sadelmakeri*, *Flyinge*, samt företrädare för den forskning som görs angående exempelvis sadel- och bettillpassning.

Delta

På stationen bör finnas tillgång till modellhästar som besökarna kan sadla, sela och spänna för. Med hjälp av instruktörer skall de dessutom kunna lära sig vad man bör tänka på vid tillpassning av olika utrustningsdetaljer.

Mundering för ryttare och kusk – modet runt hästen

Bakgrund

De första om vilka man vet att de använde speciella ridbyxor var *skyterna*. Andra folk brukade vare sig under Forntiden, Antiken eller Medeltiden speciella ridkläder.

Från och med 1400-talet dyker begreppet ridkläder upp i källorna. I 1400-talets Italien brukades som speciell ridhatt en vidbrättad halmhatt. Vid samma tid bar den neapolitanske kungen Ferrantes hästskötare gröna dräkter. I staden Ferrara red damerna gränsle och bar då långbyxor över vilka de draperat långa fransar för att benen inte skulle synas. Vid Cesare Borgias intåg i Chinon 1499 uppmärksammade ögonvittnen hans eleganta, svarta riddräkt. Under 1500-talet utformades en särskild påvlig riddräkt. Under 1600-talet skapades speciella kvinnliga riddräkter med antingen det manliga uniformsmodet, eller med den

polska jaktdräkten, som förebild.

Från med 1700-talet kom det engelska jaktmodet allt mer att präglade utformningen av rid- och kuskkläderna, och gör så än i dag. Exempelvis är det de engelska jaktdräkterna som är grunden för de kläder som är föreskrivna inom huvuddelen av de grenar som ligger under *FEI* (*Internationella Ridsportförbundet*). Ett undantag utgör de högre dressyrklassernas frack och höga hatt. Denna klädsel har utvecklats ur den högtidsdräkt som under 1800-talet var föreskriven för de högre stånden.

Från 1800-talet kom även den engelska armén, i synnerhet då de enheter som var förlagda till Indien, att utöva inflytande på ridkläderna. Den indiska staden Jodhpur exempelvis, gav namn till en sort ridbyxor som slöt tätt intill underbenen och som bars till kängor. Denna typ av ridbyxa har blivit klassisk inom engelska ponnytävlingar och har även spritt sig till Sverige.

I nutid finns det en del nyare varianter av jodhpursbyxan, exempelvis de byxor som bärs av Islandsryttare och en del barockryttare.

Från England har även utvecklats den dräkt som i nutid bärs av jockeyer och travkuskar; skjorta i tävlingsfärger, vita byxor, svarta stövlar eller kängor.

En specialavdelning av riddräktens historia, utgör den kvinnliga riddräkten. För att fram till andra hälften av 1800-talet antingen ha präglats av uniformsmodet, eller av det kvinnliga högreståndsmodet, började riddräkten därefter allt mer att utvecklas som en sportdräkt som skulle möjliggöra för kvinnor att hoppa och rida jakt. Under första hälften av 1900-talet började allt fler kvinnor att rida i manlig riddräkt. Numera är det ingen skillnad (annat än på storlek och tillskärning) mellan en manlig och en kvinnlig riddräkt.

De olika grenarnas historiska bakgrund ger till stora delar de klädkoder som gäller inom respektive gren. Därmed blir klädseln även starkt identitetsskapande. Inom Westernridning exempelvis, klär man sig alltid i cowboydräkt. Inom dressyr är intresset för elegans och glamour tydligt framträdande. Det senaste tillskottet är Swarowskikrystaller på såväl ryttarens som hästens mundering. Lägst intresse för den yttre framtoningen är det av tradition inom travsporten, såväl i Sverige som utomlands.

Vid sidan av klädkoder och mode finns det självfallet även en utveckling av hästsportutrustning som är avhängig av funktion och

säkerhetstänkande. Som exempel kan nämnas den forskning som görs för att förbättra hjälmar och säkerhetsvästar.

Se

I ord och bild visas de munderingar som genom historien gällt för olika kategorier ryttare och kuskar. Stor vikt kommer att läggas vid att placera in de olika dräkterna i deras historiska kontext, samt att lyfta fram de klädkoder som gäller inom olika inriktningar. Till stationen skall höra en rik samling dräkter, fotbeklädnader, hjälmar mm som kommer att visas på dockor, gärna tillsammans med modellhästar vilka även de bär korrekt utrustning. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård*, kan man här även visa Flyinges samling av uniformer.

Lära

Guider och föreläsare berättar om ryttar- och kuskmanderingar genom tiderna. Här kan man även tänka sig föreläsningar/demonstrationer från olika tillverkare/försäljare av hästsportutrustning, samt presentationer av de senaste forskningsrönen angående säkerhetsutrustning och den framtida utformningen av ridkläder. Till attraktionerna bör höra en årligen återkommande modeshow med det senaste inom "hästmode". Som samarbetspartner kan man tänka sig de tidigare uppräknade detaljhandlarna.

Deltaga

Besökarna får prova olika dräkter både till fots och på en modellhäst av matchande ras och med matchande utrustning. Kanske skulle man även kunna tänka sig någon form av tävlingar, modell de hattävlingar som äger rum exempelvis i samband med Derbyt på Jägersro. Här skulle även kunna säljas mönster, exempelvis till damsadeldräkter.

Hovslageri, veterinärmedicin och försäkring

Bakgrund

Så länge människan haft hästen i sin tjänst har man även vårdats sig om den. Från Antiken och framåt finns belagt att speciella yrkesutövare

vårdat hästens hovar och hälsa; hovslagare och veterinärer. Från Medeltiden finns bevarat uppgifter om speciella skolor för dessa yrkesutövare. Europas äldsta veterinärmedicinska fakultet exempelvis, grundades på 1220-talet i Neapel av kejsar Fredrik II. På den iberiska halvön blomstrade hovslageriet. Över hela Europa åtnjöt dessutom hovslagarna ett högt socialt anseende. Hovslagarnas skyddshelgon, Eligius var inte bara själv hovslagare, utan dessutom både biskop av Nyon och kansler hos den frankiske kungen. I mitten av 1400-talet var en hovslagare majordomo, dvs. chef över hovet, hos kungen av Neapel. Både hovslageri och veterinärmedicin tillhörde de ämnen som från 1500-talet och framåt lärdes ut vid adelsakademierna.

Från och med 1600-talet upprättades, med början i Frankrike, speciella yrkesskolor i hovslageri. Under 1700-talet följdes de av veterinärmedicinska anstalter. Den första bland dessa anstalter grundades 1762 i Lyon av Claude Bourgelat. Vid denna anstalt studerade bland andra Peter Hernquist, den svenska veterinärmedicinens fader kallad, och 1775 grundare av veterinärinrättningen i Skara.

Av intresse att nämna är att bland de elever han gärna såg vid sin anstalt var prästkandidater. Till lantprästens uppgifter under 1700-talet hörde nämligen att kunna bistå sina församlingsbor bland annat med djursjukvård.

Från och med 1800-talet tog militären över ansvaret för hovslageriet. Ledare för hovslagarutbildningarna blev hovslagarunderofficerarna vid kavallerierna och artilleriregementena.

I och med avhästningen av de militära förbanden och mekaniseringen av jordbruket försvann stora delar av den organiserade hovslagarutbildningen. Undantaget var travet där även mycket forskning, både angående hovbeslag och hästens rörelseapparat, fortsatte att bedrivas.

I och med hästintressets starka expansion under de senaste decennierna har behovet av hovslagare blivit akut. Utbildningar växer nu fram i riksanslagningarna regi.

Nya riktningar inom hovhantering har dessutom nått landet där man propagerar för olika typer av barfota- och vildhästverkningar. Inte sällan har dessa riktningar en filosofisk- och livsstilsinriktad överbyggnad och bottnar i naturalism och gröna vågen. Starka reaktioner från hovslagare och veterinärer har inte låtit vänta på sig.

Under 1700-talet hemsöktes Europa av svåra epizootier. För att garantera djurens – inte minst då hästarna – vård blev det aktuellt med försäkringar. Det första land som införde djurförsäkringar var Tyskland (1720) följt av Frankrike (1805) och Danmark (1811). 1849 växte de första försäkringsbolagen för djur fram i Sverige. Fyrtio år senare, 1890, fanns det 128 större och mindre bolag som försäkrade djur. Samma år grundade Claes Virgin *Skandinaviska Kreatursförsäkringsbolaget*. Anledningen till att han ansåg att det fanns plats för ytterligare ett försäkringsbolag var att det vid denna tid började importeras mycket dyra avelsdjur till Sverige, som de övriga försäkringsbolagen inte ville åta sig att försäkra.

I sin affärsrörelse drevs Claes Virgin av en genuin omsorg om djuren. Som medarbetare ville han ha personer med stort djurkunnande, och på sin eget ägandes gård, Ennora gård, drev han tillsammans med familjen ett konvalescenthem för både hästar, kor, grisar, får, höns och kaniner. Claes Virgins övertygelse blev hans företags grundidé. 1930 började man samarbeta med veterinärkåren. 1970 blev *Skandinaviska Kreatursförsäkringsbolaget* Jordbrukets försäkringsbolag, *JFB*, och några år senare bytte man namn till *Agria*.

Se

I text och bild behandlas hovslageri, veterinärmedicin och försäkringsväsende. Här kommer även att finnas utställda redskap och instrument från olika tider, samt hästskor av olika typ och ålder. På den här stationen kan man även tänka sig en rekonstruerad hovslagersmedja med modellhäst och/eller en rekonstruerad operationssal för häst; även den med modellhäst. Dessutom bör här finnas exemplar av den rika manualflora som från antiken och framåt producerats inom dessa områden.

Lära

På denna station bör besökarna få se både hovslagare och veterinär i aktion. Om museet etableras i anslutning till *Flyinge Kungsgård*, kan man tänka sig ett samarbete med hovslagarutbildningen och med veterinärkliniken. Likaså bör besökarna få möta företrädare för

försäkringsbolagen – företrädesvis då *Agria* – samt för *Djurambulansen*, *Trotjänaravlivning* och *Djurkyrkogården*. Ytterligare en naturlig samarbetspartner för denna station är *Veterinärhistoriska museet* i Skara.

Deltaga

Möjlighet bör finnas för besökarna att själva få prova på hovslageri och någon form av veterinärråtgärd – företrädesvis då på modellhäst. Som exempel kan man tänka sig verkning och skoning av modellhov/dödhov, samt bandageläggning på modellhäst.

Puts och ans

Bakgrund

Rykt, puts och ans har varit centrala begrepp i hästhållningen, åtminstone så länge hästen utgjort ett statusobjekt. Inom hovkulturerna blomstrade olika former av paradflätning mm. Militärens grundliga ryktande är legendarisk. Även inom allmogekulturen var våden av hästen – bondens käraste ägodel – central. Många äldre minns ryktborsten och skrapan där de hängde på sin spik bakom varje häst. Den ridskolekultur som uppstod i Sverige under andra hälften av 1900-talet har starkt präglats av en vårdkultur. Därmed har hästskötseln blivit central och även identitetsskapande för de flickor som har ridskolan som sitt andra hem. Den starka centreringsen på vården och omsorgen om hästen har på många håll fått till följd att ridskolan verkar avskräckande på en del grupper; personer, dels med rötter i andra hästkulturer, exempelvis bondesamhället och travet, dels personer med övervägande sportsligt intresse för ridning.

Se

I text och bild skildras hästvården i historia och nutid. Här bör även finnas exempel på redskap m.m. för hästvård samt illustrerade manualer från olika tider.

Deltaga

Instruktörer bör finnas till hands och lära ut dels vanlig rykt, dels dekorativ hästvård; dvs. tävlingsflätning, klippning ans m.m. inför

premiering/utställning/treårstest. Här bör även finnas möjlighet att på ett korrekt sätt få lära sig lägga på benlindor. Även på denna station bör det finnas möjlighet till samarbete med detaljhandeln.

Stallbyggnader och lösdrift

Bakgrund

Från början, och långt fram i tiden, hölls hästarna i mer eller mindre fritt strövande hjordar. Hästar som behövdes för olika arbeten fångades in, tämjdes och hölls i inhägnader där de var bekvämt åtkomliga. I och med att hästen blev ett status- och tävlingsdjur började man uppföra permanenta stallar. Berömda är exempelvis kung Salomos stallar i Jerusalem och det stall i marmor kejsar Caligula lät uppföra åt sin favorithäst, Incitatus. Verkliga statusbyggnader, vilka även kunde användas för representation, blev stallen under den italienska Renässansen. Som exempel kan nämnas bankiren Agostino Chigis stallar i Rom, uppförda efter ritningar av Rafael, där han bjöd påven Leo X på en magnifik middag och den storslagna anläggningen i Chantilly som i början av 1700-talet uppfördes för prinsen Luis-Henri de Bourbon.

För svenskt vidkommande kan nämnas Nils Bielkes stallar på Salsta, där han kombinerade häststall, bibliotek och konstsamling.

Traditionen med att hålla hästar på stall har in i vår egen tid förvaltats av adelsakademierna, militären, de civila ridskolorna och i deras efterföljd av olika kategorier privat- och tävlingsryttare.

Parallellt med den adliga och militära stallkulturen fortsatte stora delar av allmogen att hålla hästar på lösdrift – så kallade skogshästar. Först på 1800-talet började denna tradition att bekämpas. I nutid återstår för svenskt vidkommande endast russen på Gotland. På många håll utomlands (Island, Brittiska öarna, Sydeuropa och Ungern exempelvis) lever lösdriftstraditionen dock kvar, framförallt angående fölston och unghästar.

Till hästhållningen hör även foder- och gödselhantering. De traditionella fodermedlen för hästar är, förutom bete, hö och havre. I vårt land introducerades havreodlingen parallellt med spridning av intresse för avel med ädla hästar. Avelns utveckling i kombination med 1800-talets ökande krav på hästarna inom såväl jordbruk, skogsbruk, körslor, armé och sport, ledde till ökad havreproduktion.

I nutid är utfodring en stor industri där man i gälligaste mån söker

anpassa fodret efter hästens typ och arbete. Grunden är alltid ett bra grovfoder (bete, hö, hösilage, ensilage, lusern). Till detta kan vid behov fogas ett lämpligt kraftfoder (exempelvis havre, korn, vetekli), vitaminer och mineraler.

Gödselhantering var inte något problem i det äldre samhället där gödseln alltid kunde användas som gödning inom jordbruket. I vår egen tid är gödselhantering inte lika enkel. Fler och fler hästar befinner sig i tätort samtidigt som reglerna angående lukt och allergener blivit betydligt strängare än i det gamla samhället. Omfattande forskning söker lösa problemen.

I takt med att nya impulser angående hästkultur nått Sverige, har många, framförallt nya, hästägare, kommit att ompröva den för svenska förhållanden traditionella hästhållningen och börjat verka för mer lösdrift och så kallade *active stable-lösningar*. På lagstiftningsområdet har kommit förbud mot nyuppförande av spiltstall för permanent uppställning av häst samtidigt som ligghallar för hästar i lösdrift måste uppföras.

Se

På stationen ges en bred belysning av hästhållningen i historia och nutid. Även fodermedel och gödselhanterings historia kommer att behandlas.

Förutom belysning genom text och bild kan man även tänka sig rekonstruktion av någon stallmiljö. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* finns där ett rikt utbud av stallar från 1700-talet (dock senare ombyggda med boxar) och fram till vår egen tid att studera. Här bör även finnas exempel på de för stallskötsel nödvändiga redskapen, samt strö- och fodermedel.

Lära

Stationen ger rika möjligheter för forskare och företagare inom stall-, fodermedel och strö att informera besökarna om sina produkter och sitt arbete, samt i förekommande fall ge råd angående den egna hästen.

Delta

Besökarna får exempelvis arbeta med att söka identifiera olika fodermedel.

Lokaler för träning och tävling

Bakgrund

Åtminstone sedan Antiken finns det belagt att man använt sig av speciella för ändamålet uppförda tränings- och tävlingsanläggningar. Grekerna konstruerade den så kallade *Gyrusen*, rundbanan vilken sedan övertogs av romarna genom vilka den spreds över hela imperiet. Exempelvis har nyligen större och mindre *gyrusar* grävts ut i Storbritannien. Åtminstone på den iberiska halvön levde denna träningsanläggning kvar under medeltiden för att genom framför allt spanjorerna under 1400- och 1500-talen spridas till den italienska halvön och Nya Världen. I Europa levde rundbanan kvar först inom adelsakademierna och därefter hos militärerna. I nya världen blev den central för cowboyernas hästhantering. Genom det stigande intresset för Westernridning har den återkommit till Sverige där den ofta benämns *roundpen*.

Romarna var de första, vad man vet, som konstruerade speciella ridhus, *Basilica exercitatoria*. Även dessa exporterades över hela imperiet och levde möjligtvis kvar på den iberiska halvön. Förnyad aktualitet fick ridhus åter under den italienska renässansen. Ett av de första belagda var inrymt i kejsar Diocletianus termer i Rom. På ridakademierna var ridhus standard. Så och hos militären och på de moderna ridskolorna. I nutid är det även många privata tävlingsryttare som låter uppföra ridhus.

Romarna var även de första som uppförde speciella anläggningar för kapplöpningssport. Som världens äldsta och även världens genom tiderna största anläggning för hästsport räknas *Circus Maximus* i Rom. I och med det västromerska rikets fall och folkvandringstidens kaos försvann den organiserade kapplöpningssporten i väst. I Öst, Bysans, levde den kvar till början av 1200-talet. Därefter dröjde det fram till 1800-talet innan man åter fick specialbyggda banor, denna gång för trav och galopp. I Sverige fick vi de första permanenta banorna först under 1900-talet.

Se

På stationen visas i text och bild hästanläggningarnas historia och funktion. Här kan även uppmärksamma den moderna forskningen inom området, exempelvis Ingvar Fredrikssons forskning om dosering av trav- och galoppbanor. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* finns

där ett rikt utbud av ridhallar från slutet av 1800-talet och fram till vår egen tid, ridbanor, terrängbanor och körbanor att studera. I Kungsgårdens omgivning finns liksom ett antal hallar och ridbanor disponerade av privata tävlingsryttare/kuskar. Mest unik är landslagskusken Fredrik Perssons hall, där underlaget är specialutformat för att tåla körning med fyrspann. Några mil bort finns *Jägersro*, Sveriges äldsta landbana, invigd 1907.

Lära

Exempel på olika rid/körbanor bör visas för besökarna. Dessutom kan man tänka sig samarbete med forskare och konstruktörer av ridbaneunderlag och hallar.

Delta

Man skulle kunna tänka sig kurser och föreläsningar rörande exempelvis ridbaneunderlag.

Hästen på resa

Bakgrund

Människan har alltid känt behov av att kunna flytta med sig hästen. Det äldsta transportsättet var att helt enkelt rida eller köra hästen dit den skulle. En annan metod var att hästen leddes av en stallknekt. På det viset färdades exempelvis under Medeltiden och Renässansen de dyrbara berberhästarna, kapplöpningshästarna, mellan den italienska halvöns olika *pali* (kapplöpningar). Ett annat vanligt sätt att transportera häst har varit med båt. I och med järnvägens införande kom de så kallade hästfinkorna, vilka blev det klassiska sättet att transportera häst fram till bilismen. Därefter kom olika bussar och lastbilar för häst, samt de små släpen, trailer, för en eller ett par hästar, vilka bekvämt kan kopplas bakom personbilen. En variant av dessa släp förekom inom det militära, där en eller ett par hästar, inte en bil, spändes för släpet.

Se

På stationen visas i ord och bild de olika sätt som under olika tider förekommit för att transportera hästar. Här skall även visas exempel på olika transporter av nyare och äldre slag, samt den typ av skydd som används på hästen under transport och den specialutrustning som

används vid flygtransporter. Dessutom kommer besökaren att uppmärksammas på den forskning som görs för att förbättra säkerhet och komfort för hästarna.

Lära

Här kan man tänka sig samarbete med konstruktörer och försäljare av hästsläp/hästbussar, samt med bilskolor och kör lärare. Exempelvis skulle det kunna ges information om kraven för olika körkortsklasser och om vad för körkort/släp/dragbil man behöver för att frakta sin/sina hästar.

Delta gande

Under ledning av körskolelärare kan besökarna få prova på att backa ett hästslät. Som en aktivitet, gränsande till turism, skulle även kunna erbjudas att få prova på lastning och färd med häst i järnvägsfinka. Hästfinkor finnas bevarade hos olika järnvägsföreningar.

Hästen inom utbildningen

Bakgrund

Redan under Forntiden blev hästen av grundläggande betydelse för uppkomsten av ett ledande skikt – en adel. Att tämja och hantera hästar krävde nämligen samma typ av ledaregenskaper som krävdes för att göra militär eller politisk karriär samt för att etablera sig som härskare.

Följaktligen kom kunskaper om hästhantering, ridning och körning från och med nu att bli en väsentlig del inom all elitutbildning. Som exempel kan nämnas att i den grekiska och romerska världens förnämsta gymnasier skolades ynglingarna inte bara i olika idrotter, boklig bildning, poesi och musik, utan även i ridning och körning. Under Medeltiden var inte bara undervisning i vapenhantering utan även i ridning av grundläggande betydelse för adelsynglingen, den blivande riddaren.

Även i den Nya tidens adelsakademier tillhörde ridning, hästhantering, hovslageri och veterinärmedicin de fundamentala ämnena tillsammans med fäktning, moderna språk, musik och strategi. Likaledes av fundamental betydelse var ridundervisning i de militärakademier och militära ridskolor som från mitten av 1700-talet började avlösa adelsakademierna. Militär ridskolornas storhetstid var 1800-talet. På många håll i Europa – exempelvis Italien och Frankrike - lever de kvar

än i dag. För svenskt vidkommande grundades Ridskolan Strömsholm 1868 och stängdes hundra år senare, 1968, då den i stället övergick i *Ridfrämjandets* regi.

Ridfrämjandet hade bildats 1948 på tillskyndan av regeringen Erlander. Syftet var att göra ridningen till folksport och att i en tid av militär avhästning skaffa avsättning för uppfödarnas produkter – varmblodshästarna. Stommen i *Ridfrämjandets* verksamhet skulle vara ridskolorna, där de breda lagren, till en för den enskilde acceptabel kostnad, skulle erbjudas ridundervisning. Hästar och personal, dvs. ridlärare, hämtades från militären. Anläggningarna bekostades med totalisatormedel, dvs. med överskottet från spelet på trav- och galopp. Resultatet blev den svenska ridskolan, en världsunik institution. Femtio år senare var det inte bara ridskolan som var världsunik utan hela Sveriges system för hästutbildning. I mångt och mycket påminner detta system om det officiella svenska utbildningssystemet; från dagis, via grundskola, gymnasium och högskola till antingen praktiskt arbete eller forskning.

Dagis och grundskola motsvaras av landets rid- trav och galoppskolor. Gymnasiet motsvaras av rid- och travgymnasierna, vilka drivs i regi av riks anläggningarna, naturbruksgymnasierna, den kommunala gymnasieskolan och diverse friskolor

Till gymnasienivån kan även hänföras de utbildningar inom rid-, trav- och galoppsport som drivs i regi av *Hästsportens Folkhögskola*.

På högskolenivå finns en enda hästinriktad utbildning i Sverige bortsett från utbildningen till veterinär och husdjursagronom: *Hippologprogrammet* som bedrivs av SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet) i samarbete med de tre riks anläggningarna. För närvarande finns fyra inriktningar: Stallchef, ridlärare, yrkesverksam inom trav eller galopp.

På så väl gymnasie- som högskolenivå är det internationella samarbetet angående utbildning och praktik väl utbyggt. Flera naturbruksgymnasier har etablerat europakontakter. Sedan läsåret 1995/96 samarbetar Wången med travutbildningen i Frankrike. Senare har tillkommit samarbete även med Italien och USA. För galoppelever finns praktikmöjligheter bl.a. på Newmarket i England. *Svenska Ridsportförbundet* har sedan ett antal år deltagit i utarbetande av gemensamma europeiska kompetensriktlinjer för ridinstruktörer och ridlärare. Vidare har man fått till stånd lärlingsutbildning, bland annat med beridarutbildning i Danmark och Tyskland. En förutsättning för denna internationalisering

inom hästsporten var Sveriges medlemskap i EU 1994 och därmed sammanhängande möjligheter till samarbete och ekonomiska bidrag ur EU:s strukturfonder.

Till dessa utbildningar kommer en lång rad utbildningar i privat regi som speglar den moderna pluralistiska hästnäringen.

Se

I text och bild redogörs för hästens plats inom utbildningen. Såväl den historiska utvecklingen, som den unika svenska modellen, uppbyggd efter det officiella svenska utbildningssystemet, skall behandlas.

Lära

Företrädare för de olika utbildningarna, så väl de officiella, som de privata, informerar om sin verksamhet. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* blir det naturligt att Flyinge informerar om sina utbildningar: Hippologgymnasium; Hippologisk högskoleutbildning; KY-utbildning i Unghästantering; KY-utbildning i hovslageri. Kurser och clinics inom olika områden för privatryttare och uppfödare.

Delta

Besökarna erbjuds att prova på att för en dag vara elev på någon av utbildningarna.

Hästturism

Bakgrund

Till de starka, nya trenderna inom hästnäringen hör hästturismen. Denna trend vilar på en väl utvecklad hästturism i länder såsom: Island, Irland, Spanien, Portugal, Frankrike, Italien, Kanada, Argentina och Chile. I Sverige är ännu så länge hästturismen ett förhållandevis nytt område. Men vad gäller både kunder och arrangörer är trenden ökande. För närvarande finns cirka 500 företag, med god geografisk spridning, som bedriver hästturism på landsbygden. Av dessa finns ett femtiotal i Skåne.

Hästturismen är en mycket pluralistisk sektor och omfattar allt från långgritter i fjällen via pilgrimsfärder och Karolineritter till träningshelger i Barockridning. Till detta kommer rid- och körleder, även de med god spridning över landet, samt så kallad proffsturism. Med proffsturism

menas att man i områden med många anläggningar och tränare inom skilda discipliner erbjuder träning både av ryttaren/kusken och den egna hästen.

Till hästturismen räknas även företeelsen *bed and box*, dvs. korttidsuppstallning med boende så att semesterfirare kan ta med sig hästen på semestern. Boendeformen har även blivit populär bland tävlingsryttare som på detta sätt fått möjlighet att kombinera träning och tävling långt från hemorten med semester.

Till hästturismen kan även räknas olika former av hästevents, såsom medeltidsveckan på Gotland och den årligen återkommande travveckan i Hoting.

Se

I ord och bild informeras om hästens roll inom turismen både internationellt, nationellt och regionalt.

Lära

Företrädare för olika hästturismföretag berättar om sin verksamhet. En specialitet för Skåne är exempelvis slottsturer, där ridning på islandshäst kombinerats med mat och boende i exklusiva miljöer, samt *Bed & Box*, likaledes i exklusiv slottsmiljö. Som exempel kan nämnas Valleröds islandshästar som i samarbete med Härkeberga och Snogholms slott arrangerar långgritter med exklusiva middagar och whiskyprovning; Ringhults Islandshästar i Stehag som bedriver turridning genom Trolleholms bokslogar, samt Övedskloster där familjen Ramel bedriver *Bed & Box* rörelse.

Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* finns där redan en turistaktivitet i form av guidningar under semestermånaden juli. Den tidigare nämnde Fredrik Persson bedriver dessutom konferensverksamhet, dels i egen regi, dels i samarbete med kringliggande slott. Dessutom har han viss *Bed & Breakfast*-verksamhet.

Flyinge Kungsgård har även mycket att erbjuda den icke hästintresserade besökaren, kanske medföljande föräldrar till hästintresserade barn. Som exempel kan nämnas häckande storkar, ett stort bestånd av glador och råkor, vackra, kulturhistoriskt intressanta byggnader, de äldsta bevarade från 1700-talet och en vacker park, anlagd av Claes Adam Ehrengranath i början av 1800-talet.

Deltaga

Besökarna erbjuds att delta i olika evenemang; exempelvis slottsturer till häst, rid- eller körutflykter. Även erbjudande om så kallad proffsturism.

Terapi, healing och friskvård för häst och människa**Bakgrund**

Till de för hästnäringen nya områdena i Sverige hör att hästen även har börjat användas inom terapi och healing, samt att även hästar i allt högre grad blir föremål för olika former av terapier; hästmassage, stresspunktur, akupunktur, stretching och homeopati.

Genom olika utredningar har man funnit att människor mår bra av att umgås med hästar, samt att ridning är ett fantastiskt hjälpmedel i olika former av terapiverksamhet. I allt högre utsträckning har man börjat använda ridning inom ramen för sjukgymnastik där barn och vuxna med neurologiska sjukdomar, skador i rörelse- och stödjeorganen eller psykiska funktionsnedsättningar, får hjälp. Därtill är ridning, som redan konstaterats i avsnittet *Hästen i sport och spel*, även Sveriges största handikappidrott. I mötet med hästen försvinner fokus på funktionshindret och det gemensamma intresset för hästen sätts i centrum.

Hästen ingår också i behandlingar som syftar till att bryta drogberoende och socialt utanförskap. Sedan 2003 används hästen även i rehabilitering av sexuellt utnyttjade flickor med stora psykiska problem och självmordsbenägenhet.

I dagsläget används ridterapi av ett tiotal olika instanser runt om i landet, både privat och inom landstinget. Utbildning finns på en enda plats i Sverige. I samarbete med *Mittuniversitetets institution för hälsovetenskap* driver *Travskolan Wången* en distansutbildning i ridterapi för sjuksköterskor, psykologer, arbetsterapeuter och behandlingsassistenter.

Hästar används även för att förbättra folkhälsan. Genom Hästsportens ungdomssatsning (HUS), ett unikt gränsöverskridande samarbete mellan trav-, galopp- och ridsport, har ett antal projekt i syfte att förbättra hälsan initierats, exempelvis projektet VARA, där man arbetat på att förbättra självkänslan bland unga flickor, och *Må bäst me' häst*, ett projekt som syftar till att få ungdomar att se sig som idrottare och ta ansvar för

sin kost, träning och vila.

Se

I ord och bild informeras om hästens betydelse inom terapi, healing och friskvård, både inom och utom landet. Likaså informeras om de olika behandlingsformer som finns för hästar.

Lära

Inbjudna företrädare för olika behandlingsmetoder (för både djur och människa) demonstrerar sin verksamhet. Naturliga samarbetspartner borde bli *Region Skåne* som i Malmö använder ridning i vuxenrehabiliteringen; *Humlamadens Ridskola* som i samarbete med *Region Skåne* och *LRF* bedriver ridterapi för så väl barn som vuxna på sin anläggning utanför Veberöd; *Travskolan Wången*, som tillsammans med *Mittuniversitetet* är huvudman för den enda ridterapiutbildningen i landet; samt representanter för *Hästsportens ungdomssatsning*.

Deltaga

Besökarna får råd och tips angående hälsa, kost och träning. Här skulle man även kunna tänka sig kortkurser i exempelvis idrottsmassage för häst, samt någon form av verksamhet motsvarande kyrkans retreat, där besökaren under en helg kan bli föremål för någon friskvård.

Hästkommunikation och ledarskapsutbildning**Bakgrund**

Redan under Forntiden blev hästen, som redan nämnts i samband med stationen *Hästen inom utbildningen*, av grundläggande betydelse för uppkomsten av ett ledande skikt – en adel. Att tämja och hantera hästar krävde nämligen samma typ av ledaregenskaper som krävdes för att göra militär eller politisk karriär, samt för att etablera sig som härskare.

Följaktligen kom kunskaper om hästhantering, ridning och körning att bli en väsentlig del inom all elitutbildning. Med tiden blev hästhantering något självklart – en mentalitet. I det samhälle som var baserat på hästen kunde alla från kungen till minsta dräng hantera hästar. Med avhästningen inom armén och mekaniseringen av skogs- och jordbruket

försvann stora delar av denna kunskap.

När sedan trenden vände och allt fler började skaffa häst, saknade stora grupper bland de nyblivna hästägarna de nödvändiga kunskaperna i hästhantering. Dessutom började det bli ont om personer, så kallade hästkarlar, som kunde hjälpa dem och föra de gamla traditionerna vidare. En vändpunkt kom med filmen *Mannen som kunde tala med hästar* där en så kallad hästpratare presenterades. Intresset för denna typ av människor och deras kunskande blev oerhört stort. Personligheter såsom amerikanerna Monty Roberts och Pat Parelli började hålla clinics och kurser över hela världen – den förstnämnde höll exempelvis en clinic på *Flyinge Kungsgård* 2005 – deras böcker och DVD säljs numera i miljonupplagor. Från svenskt område kan nämnas Ronny Åman vilken även är intressant genom att han avvisar etiketten hästpratare/horsemanshippare. Vad han lär ut är, enligt honom själv, ingenting annat än den kunskap som tidigare varje bonde och skogskörare hade.

På senare tid har kunskaper inom *horsemanship* även börjat användas inom företagens ledarskapsutbildningar. Att på rätt sätt kunna hantera hästar anses ge förutsättningar för att även rätt kunna hantera människor. Inte minst har uppmärksamhets att många kvinnliga företagare har bakgrund med hästar.

Se

I ord och bild skildras hästkommunikationen i så väl historia som i nutid. Av vikt att betona är att detta inte är något nytt, skapat i USA, bland Westernryttare, utan att det rör sig om uråldrig kunskap, som tidigare varit allmän i Europa. Även hästens roll i ledarskapsutbildning och som fostrare av företagsledare, inte minst kvinnliga, bör uppmärksammas. Här bör även visas någon illustrativ film.

Lära

Besökarna bör få se hästkommunikation/hästhantering i praktiken. Ett stort problem för många hästägare är lastning. Här kan man följaktligen tänka sig demonstration av hur man går tillväga när man vill lasta en häst. Utifrån denna station kan man även ordna föreläsningar i både hästkommunikation och hästbaserad ledarutbildning.

Delta

Besökaren bör få prova på någon övning inom hästkommunikation. Man kan även tänka sig olika former av kurser och clinics.

Hästen inom politik och landsbygdsutveckling

Bakgrund

Hästen har under sin och människans gemensamma historia ofta tillskrivits politisk betydelse. Inom feodalismen blev den ridderskapets och adelns symboldjur. I 1200-talets Neapel sågs den som det ädlaste av alla djur, då man genom den kunde skilja på adel och icke adel, det var nämligen endast adel och furstar som hade rätt att äga hästar. Vid påvehovet var den symbol för påvens kejserliga makt.

I Sverige bröts överklasstraditionen radikalt genom regeringen Erlander som förvandlande militärens och aristokratins ridsport till en folklig breddidrott med starkt kvinnliga förtecken. På den politiska agendan står för närvarande att hästen bör användas i integration av nya grupper svenskar.

Även efter regeringen Erlanders tid, har den Svenska staten med sina olika organ, samt på senare tid även Länsstyrelserna och kommunerna fortsatt att engagera sig i hästnäringen. Inte minst gäller detta landsbygdsutvecklingen. Trenden i svenskt jordbruk går för närvarande mot allt större enheter, inte minst då inom mjölkproduktionen. De små gårdarna styckas av och blir hästgårdar. I förening med det krympande antalet mjölkkor får hästarna därmed en allt viktigare roll för att bevara det öppna landskapet. På många håll har man börjat inse hästens roll som medskapare av det typiska svenska haglandskapet. Dessutom har hästen börjat ses som symbol för kretsloppstänkandet. Den åter jordbruksprodukter, den producerar gödsel, som går åter till jorden och hjälper till att producera nya jordbruksprodukter.

Då många av de nya hästgårdarna befinner sig i gränsregionen mellan stad och land, har kommunernas planerare börjat ta med hästen i den kommunala planeringen. Även halvkollektiva, så kallade hästbyar - dvs. en samling boningshus centrerade runt en hästsportanläggning, har börjat växa fram.

Förutom de politiska organen har även hästnäringen själv börjat engagera i frågor relaterade till landsbygdsutveckling och miljö. Som exempel kan nämnas *Hästnäringens miljökommitté*, där man bl.a. handlägger

frågor rörande hästallergener och gödeselhantering.

Se

På stationen visas i ord och bild hästens politiska betydelse, med tonvikt på den moderna situationen, samt dess betydelse för utvecklandet av en levande landsbygd.

Lära

Representanter för LRF och Länsstyrelsen samt inte minst *Hästnäringens miljökommitté* informerar om sitt arbete.

Deltaga

Besökarna erbjuds studiebesök vid lämpliga anläggningar exempelvis en hästby, en vacker, av hästar skapad hagmark, exempelvis Dalby hage, eller någon lämplig gödeselhanteringsanläggning.

Hästen och entreprenörskapet

Bakgrund

Det starkt ökande intresset för hästar i Sverige har medfört att efterfrågan på varor och tjänster knutna till hästen ökat markant. Därmed har många människor som tidigare haft hästen endast som ett intresse eller en hobby, fått möjlighet att utveckla sin hobby till ett större eller mindre företag inom hästnäringen.

Den typiske hästföretagaren, ej sällan en kvinna, är ofta verksam med flera verksamheter samtidigt. Som exempel kan nämnas tränare, tävlingsryttare/kusk, unghästutbildare, ridskoleägare, stallvärd, foderproducent, veterinär, hovslagare m.m. Sammanfattningsvis kan konstateras att hästnäringen genererar betald sysselsättning som motsvarar 10000 heltidsarbeten.

Hästföretagande som yrke är en så ny bransch att det ännu saknas en branschorganisation. Det satsas dock starkt på utbildning av hästföretagare. Som exempel kan nämnas de relativt nystartade *KY-utbildningarna*. (Kvalificerade yrkesutbildningar).

Även politikerna har fått upp ögonen för hästsektorn som näringsgren. 2006 inledde därför regeringen en omfattande satsning på hästsektorn: *Stöd till projekt för främjande av livskraftigt hästföretagande* som fortsatte under åren 2007, 2008 och 2009. Hittills har satsningen genererat 48 olika

projekt. I regeringens nya landsbygdsprogram, som löper mellan 2007 och 2013, tar hästen dessutom betydligt större plats än tidigare. Totalt ska 35 miljarder fördelas för landsbygdsutveckling. Därmed har hästföretagarna fått ökade möjligheter att söka företags och projektpengar. Mycket arbete har dessutom lagts ned på att synliggöra de olika hästföretagarna.

Som inspirationskälla till ökad samverkan inom svenskt hästföretagande har det hästkluster som formats i regionen *Base-Normandie* i Frankrike, samt anläggningar såsom *Stonleigh Park* i England och *Kentucky Horse Park* i USA lyfts fram. Ett försök att till svenska förhållanden överföra denna typ av strukturer är så kallade *Horse Innovation Arena*, som är under planeringsstadiet runt om i landet; *Vara Horse Arena*; *Hippocampus Falkenberg* och *Hippcom* (tidigare *Hippodeon*) i Flyinge.

Se

I ord och bild berättas om hästföretagandet i Sverige. Dessutom lyfts lämpligt internationellt jämförelsematerial fram.

Lära

Olika hästföretagare informerar om sin verksamhet. Om man väljer att etablera museet i relation till *Flyinge Kungsgård* finns ett antal företagare i Kungsgårdens omedelbara närhet. Även i vidare kretsar av Skåne är det gått om olika entreprenörer i hästbranschen.

Deltaga

Besökarna får möjlighet att besöka olika hästföretagare.

Besökscentrum

Vid entrén bör det finnas ett besökscentrum. Där tas besökarna emot och informeras om vad som för dagen äger rum på de olika stationerna och vad det annars finns för speciella aktiviteter. Vid entrén bör det även finnas en illustrativ, pedagogisk karta över anläggningen.

Till besökscentrum bör även höra en souvenirbutik där utbudet är tillräckligt brett för att tillfredsställa både den vanlige turisten (vykort,

kortare broschyr), barnfamiljen (leksaker, gosedjur, böcker och bilder på barnnivå), specialisten (mer utförlig katalog, specialarbeten skrivna av experter, DVD) och den välsituerade besökaren som är ute efter exklusiva minnen modell miniatyrvagnar, olika former av högklassiga accessoarer, dyrbara bilderverk och konsttryck.

Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* kan man troligtvis tänka sig ett samarbete med den redan inom Kungsgården etablerade hästsportbutiken *Ryttare & Häst*.

Studie- och forskningscentrum

Om museet skall kunna leva upp till intentionen att vara ett modernt centra för lärande, forskande, upplevande och deltagande, bör till verksamheten även kopplas ett bibliotek med läsesal och ett studie/forskningscentra.

På forskningscentrat skall den forskning som i landet bedrivs på häst inom samtliga discipliner, synliggöras. Synliggörandet kan ske på flera olika sätt. Det viktigaste är att upprätta speciella databaser där den publicerade forskningen, likaväl som pågående projekt, skall vara lätt att söka. En vanlig erfarenhet inom forskningen, inte bara på häst, utan inom samtliga discipliner, är nämligen att resultaten tämligen snabbt efter publicering, försvinner in i anonymitet och glöms bort. Om möjligt bör även länkar finnas till motsvarande utländska baser.

En strävan på biblioteket bör vara att skaffa in exemplar av all den litteratur som i Sverige publicerats rörande häst; äldre så väl som den allra senaste. Även de tidskrifter där forskningsresultat publicerats, bör finnas tillgängliga på biblioteket. Självfallet bör där även finnas den grundläggande utländska litteraturen.

På biblioteket bör finnas utrymmen där så väl besökare som gästande forskare, kan arbeta och studera.

Förutom med forskarsamhället kan man även tänka sig ett nära samarbete med skola och universitet. Uppsatsförfattare bör kunna tas emot och handledas. Dessutom bör man kunna ordna speciella guideturer på museet för dessa grupper.

Andra sätt att synliggöra forskningen kan vara föreläsningar, konferenser och symposier, lokala, regionala, nationella och internationella. Följaktligen bör det även finnas tillgång till

föreläsningssalar med adekvat teknisk utrustning,

Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* kan man tänka sig ett nära samarbete med Kungsgårdens redan existerande bibliotek.

Restaurang-café

I anslutning till museet/forskningscentrat bör även finnas en restaurang/kafé där det går att få allt från lunch/middag till en kopp kaffe eller kanske en glass. Etableras museet i anslutning till *Flyinge Kungsgård* kan man tänka sig ett samarbete med Kungsgårdens redan existerande restaurang. I restaurangens regi skulle man även kunna tänka sig specialarrangemang så som festmiddag i lilla ridhuset, alternativt i något av de äldre stallen.

Referenser

Till stora delar bygger de olika bakgrunderna på den litteratur som redan citerats i de tidigare underavdelningarna. I en del fall har dock ytterligare litteratur tillkommit. Att ta med all denna litteratur skulle i detta sammanhang bli allt för utrymmeskrävande. Här får det räcka med de mest centrala kompletteringarna.

Skriftliga källor

Anthony, D.W., *The Horse, the Wheel and Language. How Bronze Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World.* (2007)

Barber, R. Baker, J., *Tournaments, Jousts, Chivalry, and Pageants in the Middle Ages.* (1989)

Chledowski, K., *Hovet i Ferrara.* (1918)

Chenevix Trench, C., *Ridkonstens historia* (1970)

Duarte., *The Royal Book of Horsemanship, Jousting & Knightly Combat (Livro da Ensinanca De Bem Cavalgar Toda Sela).* Tr. Antonio Franco Preto. (2005)

Gaviao Gonzaga, P., *A History of the Horse.* (2004)

Jankovich, M., *They rode into Europe. The fruitful exchange in the arts of horsemanship between east and west.* (1971)

Junkelman, J., *Die Reiter Roms. T.1-2* (1991)

Lundholm, B., *Abstammung und Domestikation des Hauspferdes.* (1947)

Piggott, S., *Wagon, Chariot and Carriae. Symbol and Status in the History of*

Transport. (1992)
 Porsia, F., *I Cavalli del Re*. (1986)
 Raepsaet, G., "Pferd." I *Der Neue Pauly* 9 (2000)
 Traeger, J., *Der reitende Papst*. Ein Beitrag zur Ikonographie des Papsttums. (1970)
 Wallberg, K., *Hästraserna – utveckling & ursprung*. (opub. Artis Eques).
 Wrangel, C.G., *Handbok för hästvänner*. (1911-1913)

Internetsidor

www.aftonbladet.se/sportbladet/ridsport. Eva Barkeman., DNA visar hästens väg genom historien (2009-01-23)
www.axelstivoli.com. Axels nöjesfält. Hästkarusell. (2009-06-01)
www.blommerod.com. Blommeröds arabstuteri. (2009-06-01)
www.funcityvarberg.se. Nöjespark och Tivoli; hästkarusell. (2009-06-01)
www.galejan.net. Skansens lilla tivoli på Galejan, hästkarusell. (2009-06-01)
www.grannas.com. Hur gammal är trähästen? (2009-06-01)
www.grannas.com. Varför avbilda en häst? (2009-06-01)
www.hastdroskansnaturbruk.se Hästdroskans naturbruk. (2009-06-01)
www.hooks.se. Hööks Hästsport (2009-06-01)
www.humlamaden.com. Humlamadens ridskola. (2009-06-01)
www.idrottsforum.org. Hedenborg, S., Mot alla odds. Galoppsport och etnicitet (2009-06-01)
www.ingdams.com. Ingdam's. (2009-06-01)
www.kuskringen.nu/om_korning/historia. Körsporens historia. (2009-06-01)
www.miniland.se. Halmstad. Äventyrsland; hästkarusell. (2009-06-01)
www.popularhistoria.se. Ida Östenberg., Romarna klarade sig utan stigbyglar. (2009-06-01)
<http://http://racewood.com>. The Racewood Simulators. (2009-06-01)
www.ringhult.se. Ringhults islandshästar. Stehag. (2009-06-01)
www.ryttare.com. Ryttare & Häst. (2009-06-01)
www.spelaspel.se/trav/. Travsportens historia (2009-06-01)
www.stenshill.se. Stenshills Stables (2009-06-01)
www.svd.se/kulturnoje/nyheter/artikel. Carl Johan Malmberg. Ridkonst. (2009-06-01)
www.svenskamodellhasforeningen.net. Svenska Modellhästföreningen.

(2009-06-01)
www.travnet.se. Anders Lindquist, Dresskulturen I Frankrike (2009-06-01)
www.vallerod.com. Valleröds islandshästar.
http://en.wikipedia.org/wiki/Chariot_burial. Chariot burial (2009-06-01)
http://en.wikipedia.org/wiki/Dalecarlian_horse. Dalecarlian horse (2009-06-01)
[http://en.wikipedia.org/wiki/Driving\(horse\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Driving(horse)). Driving (horse). (2009-06-01)
http://en.wikipedia.org/wiki/Evolution_of_the_horse. Evolution of the horse (2009-06-01)
http://sv.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%B6na_lund. Gröna Lund, hästkarusell.
http://en.wikipedia.org/wiki/Horse-drawn_vehicle. Horse-drawn vehicle
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Galoppsport>. Galoppsport
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Horses> in warfare
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Jodhpurs>. Jodhpurs (2009-06-01)
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=polish>. Polishhäst (2009-06-01)
http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Ridande_polis. Ridande polis (2009-06-01)
http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=pit_pony. Pit pony. (2009-06-01)
<http://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Skyter>. Skyter (2009-06-01)
www.ovedskloster.com. Övedskloster. (2009-06-01)
www.oru.se. Örebro Universitet. Musikhögskolan. "Exercitier – tekniker för självkänedom." (2009-06-01)